

АСПЕКТИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

www.aspects.org.ua

2023 ТОМ 11 № 4

Видається з вересня 2013 року
4 рази на рік

Дніпро
Видавництво «Грані»
2023

Аспекти публічного управління

Науковий журнал

Том 11 № 4 2023

Засновник:

Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Свідоцтво про реєстрацію
КВ № 20424 - 10224 Р від 28.11.13

Відповідно до Наказу Міністерства
освіти і науки України № 886 від
02.07.2020 р. надано статус фахового
видання з державного управління
категорії "Б"

ISSN 2311-6420 (Print)
ISSN 2413-8231 (Online)

Індексується:
DOAJ
IndexCopernicus
ERIH PLUS
Google Scholar
Vernadsky National Library of Ukraine
CrossRef
Ulrichs web
WorldCAT

Видавець:

Видавництво «Грані»
Україна, 49044, Дніпро
вул. Гоголя, 20-б, к. 32
+38(097)269-55-13
+38(050)258-83-86
grani-print.dp.ua
granidp@gmail.com

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2131 від 23.05.2005

Індекс журналу в каталозі
передплатних видань України – 86192

Відповідальність за достовірність фактів,
цитат, власних імен, географічних назв,
підприємств, організацій, установ та ін.
інформації несуть автори статей.

Висловлені у цих статтях думки можуть не
збігатися з точкою зору редакційної колегії і
не покладають на неї ніяких зобов'язань.
Передруки і переклади дозволяються лише
за згодою автора та редакції.

© «Аспекти публічного управління» 2023

Редакційна колегія

Абельсеїтова Світлана	к. тех. н., доц. (Казахстан)
Аврейцевич Ян	д.т.н., проф. (Польща)
Андріанов Ігор	д. ф-м. н., проф. (Німеччина)
Антонова Ольга	д. держ.упр., проф.
Бобровська Олена	д. держ.упр., проф.
Бородін Євгеній	д.і.н., проф.
Вільборг Елін	д.політ.н., проф. (Швеція)
Гао Тяньмін	к. екон. н., доц. (КНР)
Глук Кшиштоф	д.ф.н., доцент. (Польща)
Гончарук Наталья	д. держ.упр., проф.
Гугнін Олександр	д. філос.н., проф. (Польща)
Густафссон Маріана	д.ф.політ., доцент (Швеція)
Іванова Світлана	к. філол.н., доцент
Квітка Сергій	д. держ. упр., проф.
Кравченко Богдан	д. держ.упр., проф. (Киргизька Республіка)
Кравченко Віктор	к. юр. наук, проф.
Крушельницька Таїсія	д. держ. упр., проф.
Кузнецовенє Йоланта	д.ф.н., проф. (Литва)
Липовська Наталья	д. держ. упр., проф.
Мазур Олександр	д.ф., доц.
Маматова Тетяна	д. держ. упр., проф.
Матвеева Ольга	к. держ. упр., доц.
Молоканова Валентина	д. т. н., проф.
Набаз Навзад Абдулла	д.ф. (Ірак)
Прокопенко Леонід	д. держ. упр., проф.
Ружевичус Юзас	д. екон. н., проф (Литва)
Серафінас Далюс	д.н. із соц. ком., проф. (Литва)
Старушенко Галина	к. т. н., проф.
Сорокіна Людмила	к. соц. н., доцент
Сорокіна Наталія	д. держ. упр., доцент
Тарасенко Тетяна	д. держ. упр., доцент
Хожило Ірина	д. держ. упр., проф.
Чикаренко Ірина	д. держ. упр., проф.
Шпекторенко Ігор	д. держ. упр., проф.

Редакція

Головний редактор: Квітка Сергій
Заступники головного редактора: Іванова Світлана,
Сорокіна Наталія, Шпекторенко Ігор
Редактор: Мазур Олександр

Контакти:

+38(050)258-83-86; +38(097)269-55-13
aspects.dnipro@gmail.com
www.aspects.org.ua

Public Administration Aspects

Scientific journal

11 (4) 2023

Founders:
Dnipro University of Technology

Registration license
KB № 20424 - 10224 P, issued 28.11.13

In accordance with the Order of the
Ministry of Education and Science of
Ukraine № 886 of 02.07.2020, the status
of a professional publication on public
administration of category "B" was
granted

ISSN 2311-6420 (Print)
ISSN 2413-8231 (Online)

Indexed:
DOAJ
IndexCopernicus
ERIH PLUS
Google Scholar
Vernadsky National Library of Ukraine
CrossRef
Ulrichs web
WorldCAT

Publisher:
Publishing house «Grani»
20b, Gogol St., of. 32
Dnipro, Ukraine, 49044
+38(097)269-55-13
+38(050)258-83-86
graniprint@gmail.com
grani-print.dp.ua
Publishing license:
ДК № 2131 dated 23.05.2005

Subscription index in Ukraine – 86192

Responsibility for facts, quotations,
private names, enterprises and
organizations titles, geographical locations
etc. to be bared by the authors.

The editorial office and board do not
always share the views and thoughts
expressed in published articles.

Reprints and translations are allowed
on the written consent with the editorial
office and the author.

© «Public administration aspects» 2023

Editorial board

Abelseitova Svitlana	Assoc. Prof. PhD (Kazakhstan)
Awrejcewicz Jan	Full Prof. Dr. (Poland)
Andrianov Igor	Full Prof. Dr. (Germany)
Antonova Olga	Full Prof. Dr.
Bobrovska Olena	Full Prof. Dr.
Borodin Yevheniy	Full Prof. Dr.
Gluc Krzysztof	Assoc. Prof. Dr.
Gao Tianmin	Assoc. Prof. PhD (PRC)
Gustafsson Mariana	Assoc. Prof. PhD (Sweden)
Honcharuk Natalia	Full Prof. Dr.
Huhnin Oleksandr	Full Prof. Dr. (Poland)
Ivanova Svitlana	Assoc. Prof. PhD
Kvitka Sergiy	Full Prof. Dr.
Kravchenko Bohdan	Full Prof. Dr. (Kyrgyz Republic)
Kravchenko Viktor	Full Prof. PhD
Krushelnytska Taisiia	Full Prof. Dr.
Kuznecoviene Jolanta	Full Prof. Dr. (Lithuania)
Lypovska Natalia	Full Prof. Dr.
Mazur Oleksandr	Assoc. Prof. PhD
Mamatova Tetiana	Full Prof. Dr.
Matveieva Olha	Assoc. Prof. PhD
Molokanova Valentyna	Full Prof. Dr.
Nabaz Nawzad Abdullah	Dr. (Iraq)
Prokopenko Leonid	Full Prof. Dr.
Ruzhevichus Yuzas	Full Prof. Dr. (Lithuania)
Serafinas Dalius	Full Prof. Dr. (Lithuania)
Starushenko Halyna	Full Prof. PhD
Sorokina Liudmyla	Assoc. Prof. PhD.
Sorokina Natalia	Assoc. Prof. Dr.
Tarassenko Tetiana	Assoc. Prof. Dr.
Khozhylo Iryna	Full Prof., Dr.
Chykarenko Iryna	Full Prof., Dr.
Shpektorenko Igor	Full Prof., Dr.
Wihlborg Elin	Full Prof. Dr. (Sweden)

Editorial office

Editor in Chief: Kvitka Sergiy
Deputies Chief Editor: Ivanova Svitlana, Sorokina Natalia,
Shpektorenko Igor
Editor: Mazur Oleksandr

Contacts:

+38(050)258-83-86; +38(097)269-55-13
aspects.dnipro@gmail.com
www.aspects.org.ua

Зміст

C. 5	<i>Андрєєва Ольга</i> Становлення концепції електронного урядування в інформаційному суспільстві та публічному управлінні
C. 11	<i>Власенко Світлана</i> Нормативно-правове та інституційне забезпечення публічної політики національної пам'яті щодо утвердження української національної ідентичності в перші роки відновлення державної незалежності України
C. 21	<i>Шпига Петро, Карпенко Юлія</i> Відповідність стратегії реформування державного управління України вимогам регламенту Кабінету Міністрів
C. 28	<i>Карпенко Олександр, Васюк Наталія, Федірко Наталія</i> Реалізація державної екологічної політики в країнах Європейського Союзу: досвід для України
C. 35	<i>Бородін Євгеній, Першина Наталія</i> Еволюція інституціонального дизайну охорони нематеріальної культурної спадщини
C. 42	<i>Климосюк Андрій</i> Механізм реалізації санкційної політики Європейського Союзу
C. 47	<i>Квітка Сергій</i> Вплив цифрових технологій на професійну підготовку публічних службовців у контексті цифрової трансформації в музейній справі
C. 55	<i>Ларіна Наталія, Ларін Станіслав</i> Соціальне підприємництво та соціальна відповідальність як державні механізми захисту національних цінностей
C. 64	<i>Гончарук Наталія</i> Формування та реалізація державної молодіжної політики на публічній службі в Україні
C. 74	<i>Хаджирадєва Світлана, Доценко Тетяна</i> Правосвідомість в контексті розвитку професійно-службової кар'єри публічних службовців в умовах реформування державного управління
C. 82	<i>Корчак Наталія</i> Доброчесність як інструмент розвитку правосвідомості публічних службовців в умовах реформування державної служби
C. 89	<i>Кожина Алла</i> Сучасні тенденції розвитку публічного управління у сфері музейної справи в умовах цифрової трансформації
C. 97	<i>Магилія Юрій, Корсун Віталій, Миргородська Марія</i> Пріоритетні напрямки впровадження штучного інтелекту в публічне управління
C. 104	<i>Мазур Олександр</i> Використання медіації в органах місцевого самоврядування України

Contents

P. 5	<i>Andriieva Olha</i> Implementation of the E-Governance Concept in Information Society and Public Administration
P. 11	<i>Vlasenko Svitlana</i> Normative, Legal and Institutional Provision of Public Policy of National Memory on the Establishment of Ukrainian National Identity in the First Years of Restoration of State Independence of Ukraine
P. 21	<i>Shpyha Petro, Karpenko Yuliia</i> Compliance of the Public Administration Reform Strategy of Ukraine with the Requirements of the Regulations of the Cabinet of Ministers
P. 28	<i>Karpenko Oleksandr, Vasiuk Nataliia, Fedirko Nataliia</i> Implementation of Public Environmental Policy in the Countries of the European Union: Experience for Ukraine
P. 35	<i>Borodin Yevgeniy, Pershyna Nataliia</i> Evolution of the Institutional Design of Intangible Cultural Heritage Protection
P. 42	<i>Klymosyuk Andriy</i> The Mechanism Of Implementation of the EU Sanctions Policy
P. 47	<i>Kvitka Sergiy</i> The Impact of Digital Technologies on the Professional Training of Public Servants in the Context of Digital Transformation in Museum Affairs
P. 55	<i>Larina Natalia, Larin Stanislav</i> Social Entrepreneurship and Social Responsibility as State Mechanisms for the National Values Protection
P. 64	<i>Goncharuk Nataliia</i> Formation and Implementation of the State Youth Policy in the Public Service in Ukraine
P. 74	<i>Khadzhyradieva Svitlana, Dotsenko Tetiana</i> Legal Awareness in the Context of Development Professional Service Careers of Public Servants in the Conditions of Civil Service Reform
P. 82	<i>Korchak Nataliia</i> Virtue as a Tool for the Development of Legal Awareness of Public Servants in the Conditions of Public Service Reforms
P. 89	<i>Kozhyna Alla</i> Current Trends of the Public Administration Development in the Field of Museum Affairs in the Digital Transformation Context
P. 97	<i>Mahylias Yurii, Korsun Vitalii, Myrhorodska Mariia</i> Priority Areas for the Implementation of Artificial Intelligence in Public Administration
P. 104	<i>Mazur Oleksandr</i> The Use of Mediation in Local Authorities of Ukraine

Implementation of the E-Governance Concept in Information Society and Public Administration

UDC: 32.001:001.895:004

DOI: <https://doi.org/10.15421/152346>**Andriieva Olha**

Dr.Sc., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0003-4587-1267>, AndreevaOlga@knu.ua
*Educational and Scientific Institute of International Relations,
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)*

Abstract

The relevance of this topic is determined by the fact that in the information society, a democratic state needs to modernize its apparatus due to the loss of its monopolistic position in the information space.

The purpose of this article is to explore the concept of "e-government" in the context of the information society and to define the universal steps for the implementation of e-government in a democratic state and its public administration.

The results, the genesis and distinctive features of e-government as a modern model of state governance in the information society have been investigated. The definition of e-government is considered through a "rethinking" of the government itself: from a government of bureaucrats with its internal, closed-off connections and operational mechanisms to a government of entrepreneurs characterized by business- and customer-oriented interaction mechanisms that work for satisfaction citizens' needs of. The main theories of the information society are studied from the point of view of the transformation of power. The periodization of the formation of the e-government concept from the 1970s to the present is determined. It is established that regardless of the specific features of e-government development in different countries, there are a number of common steps that are characteristic regardless of the country or region.

The conclusions. The concept of e-governance in the information society reflects the changes occurring both in the state and society under the influence of information and communication technologies and widespread access to information, characterized by the following features: Providing access to various government services online, implementation of mechanisms for open communication between government bodies and citizens through web platforms, electronic forms of inquiries, chatbots, etc. Ensuring the public with opportunities to participate in decision-making through online consultations, petitions, electronic voting, etc. Disclosure of important information about the activities of government bodies and the use of technologies to collect, analyze and use data for making effective decisions by government authorities. Implementation of the digital identification system, data protection, and information security.

Keywords: electronic governance, electronic democracy, information society, public administration, theories of information society, globalization, electronic public services, mass media, political life of society, civil society

Становлення концепції електронного урядування в інформаційному суспільстві та публічному управлінні

Андрєєва Ольга

*Навчально-науковий інститут міжнародних відносин,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)*

Анотація

Актуальність даної теми обумовлена тим, що в інформаційному суспільстві демократична держава має модернізувати свій апарат з огляду на втрату її монопольного становища у інформаційному просторі.

Метою статті є дослідження концепції «електронного урядування» у контексті інформаційного суспільства та визначення універсальних кроків становлення електронного урядування в демократичній державі та її публічному управлінні.

У результаті досліджено генезу та характерні особливості електронного урядування як сучасної моделі державного управління в інформаційному суспільстві. Розглядається визначення електронного урядування з точки зору «переосмислення» уряду як такого: від уряду бюрократів, з його внутрішніми, закритими від громадськості зв'язками та механізмами функціонування до уряду підприємців, якому притаманні бізнес- та клієнтсько-орієнтовані механізми взаємодії, що працюють на задоволення потреб громадян. Досліджуються основні теорії інформаційного суспільства з точки зору трансформації влади. Визначаються періодизація становлення концепції електронного урядування від 1970-х років до сьогодення. Установлюється, що не зважаючи на особливості становлення електронного урядування в різних країнах, існує ряд спільних кроків, що є характерними не залежно від країни чи регіону.

Висновки. Концепт електронного урядування в інформаційному суспільстві відображає зміни, що відбуваються як у державі так і у суспільстві під впливом інформаційно-комунікаційних технологій та широкого доступу до інформації і мають наступні характерні риси. Надання доступу до різноманітних державних послуг онлайн, впровадження механізмів відкритого спілкування між урядовими органами та громадянами через веб-платформи, електронні форми звернень, чат-боти тощо. Забезпечення можливості громадськості брати участь у прийнятті рішень через онлайн-консультації, петиції, електронне голосування тощо. Оприлюднення важливої інформації про діяльність урядових органів та використання технологій для збору, аналізу і використання даних для прийняття ефективних рішень урядовими органами. Впровадження системи цифрової ідентифікації, захист даних та інформаційної безпеки.

Ключові слова: електронне урядування, електронна демократія, глобалізація, інформаційне суспільство, публічне управління, теорії інформаційного суспільства, електронні державні послуги, засоби масової комунікації, політичне життя суспільства, громадянське суспільство

Стаття надійшла / Article arrived: 02.10.2023

Схвалено до друку / Accepted: 28.12.2023

Вступ.

Постановка проблеми.

Сучасна архітектура глобальної системи міжнародних відносин вибудована таким чином, що країна вже не в змозі існувати без зовнішніх зв'язків, і ці зв'язки з появою Інтернету перестали бути монопольною прерогативою державної влади, наразі вони функціонують на всіх рівнях і не піддаються державному регулюванню або цензурі у демократичних країнах. Така характерна особливість сучасних міжнародних відносин у цифрову добу дає нам можливість висунути тезу про те, що держава з її владними інституціям має пристосовуватись до нових реалій і змінювати свою роль з головного національного актора на світовій арені на просто актора, що робить все можливе задля задоволення потреб власних громадян у світовому інформаційному просторі.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Проблеми електронного урядування становлять дослідницький інтерес для багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників, проте основна їх кількість зосереджена на певних прикладних аспектах або етапах побудови електронного урядування або в певній країні або у певному регіоні. Тоді як ця стаття присвячена спробі прослідкувати загальні риси та етапи втілення концепції електронного урядування в демократичних країнах в інформаційну добу.

Мета даної статті – дослідити концепцію «електронного урядування» у контексті інформаційного суспільства та визначити універсальні кроки становлення електронного урядування в демократичній державі.

Результати дослідження.

Останнє десятиліття ХХ-сторіччя характерне глобальним «переосмисленням» уряду як такого: від уряду бюрократів, з його внутрішніми, закритими від громадськості зв'язками та механізмами функціонування до уряду підприємців, якому притаманні бізнес-та клієнтсько-орієнтовані механізми взаємодії, що працюють на швидкий результат, а саме задоволення потреб кінцевих споживачів в найкоротший термін.

Це «переосмислення» стало можливим і тісно пов'язане з трансформацією самого суспільства, в якому інформація виступає як центральний ресурс і має вирішальне значення у всіх сферах життя, включаючи економіку, політику, культуру, освіту та комунікацію. Це суспільство, де доступ до інформації, швидкість передачі даних і здатність до оброблення інформації стають ключовими факторами визначення розвитку і успіху.

У інформаційному суспільстві велика кількість інформації створюється, зберігається, обробляється і передається за допомогою сучасних інформаційних технологій. Інтернет, комп'ютери, мобільні пристрої та інші засоби зв'язку стають основними інструментами обміну інформацією і спілкування. Інформаційні технології не тільки змінюють спосіб отримання інформації, але й впливають на структуру суспільства, організацію роботи, політичні процеси та культурні практики. До основних характерних рис інформаційного суспільства можна віднести наступні.

Глобальний характер. Інформаційне суспільство створює світові мережі, що розширюють межі спілкування та обміну інформацією між країнами та культурами, тим самим розмиває кордони не тільки між державами та континентами, а й між культурними, соціальними, ідеологічними світосприйняттями.

Зростання обміну інформацією. Завдяки глобальному характеру, інформація швидко множиться та поширюється, індивіди, суспільні групи та організації активно обмінюються інформацією через різні канали, включаючи електронну пошту, соціальні медіа та мережі, месенджери та інші засоби комунікації.

Розвиток інформаційних технологій. Комп'ютери, мобільні пристрої й інші гаджети, Інтернет та різноманітні інформаційні технології стають невід'ємною частиною інформаційного суспільства та способом життя індивіда і забезпечують широкий доступ до інформації та комунікації.

Залежність від інформації. Інформація стає основним виробничим ресурсом, а інформаційні технології дають можливість у разі прискорити всі інформаційні процеси – від збору та оброблення до збереження і передачі інформації.

Трансформація способу життя. Інформаційне суспільство впливає на всі сфери життя індивіда, змінюючи спосіб роботи, освіти, культури, комунікації та спілкування.

Інформаційне суспільство відкриває нові можливості для розвитку індивідів, економіки та суспільства в цілому, відкриває нові можливості для спілкування, обміну знаннями, розвитку бізнес-середовища та інновацій, проте також воно і ставить перед суспільством виклики, пов'язані з конфіденційністю даних, кібербезпекою, нерівним доступом до інформації та іншими етичними та соціальними питаннями, подолати які в рамках однієї держави практично неможливо – тут потрібен лише глобальний підхід і консолідація зусиль світового співтовариства.

Ідеологія інформаційного суспільства включає різні погляди, концепції та теоретичні підходи до розвитку і використання інформаційних технологій та комунікаційних мереж в суспільстві. У межах нашого дослідження розглянемо лише кілька основних теорій трансформації влади в інформаційному суспільстві, що представляють різні погляди, за їх авторами.

Теорія Маклюена. Херберт Маршалл Маклюен (Herbert Marshall McLuhan) (1911-1980) канадський культуролог, філософ, комунікаційний теоретик, який відомий своєю концепцією «світового села» ("Global Village"). Він стверджував, що розвиток технологій комунікації, зокрема телебачення та інших мас-медіа, змінює спосіб, яким люди сприймають і розуміють світ, перетворюючи його в глобальне суспільство.

На думку Херберта Маршалла Маклюена, інформаційне суспільство визначається впливом засобів масової комунікації, зокрема телебачення та інших мас-медіа, на спосіб сприйняття, розуміння та організацію суспільства. Він висунув концепцію «світового села» (McLuhan, 1962; 1964; 1968), яка стверджує, що розвиток технологій комунікації об'єднує всі людські спільноти в єдиний глобальний простір; він доводить, що в результаті появи електронних засобів комунікації земля куля «стиснулася» до розмірів «села», стала можливим інтерактивна передача повідомлень з будь-яких точок світу в будь-які інші. Цей термін використовується для позначення ідеї, що засоби масової комунікації та інформаційні технології зближують різні куточки світу, створюючи враження, що весь світ перетворюється на єдине село або спільноту, де інформація швидко поширюється та взаємодія між людьми стає легшою та швидшою незалежно від географічних відстаней.

Маклюен наголошував, що засоби масової комунікації мають глибокий вплив на політичні, культурні, соціальні та психологічні аспекти нашого життя. Він вважав, що форма комунікації має надзвичайно важливе значення, оскільки вона визначає спосіб, яким ми сприймаємо світ і взаємодіємо з ним.

Теорія Бодрійяра. Жан Бодрійяр (Jean Baudrillard) (1929-2007) французький філософ і соціолог, засновник нової метафізичної теорії, який розвинув концепцію «симулякра і гіперреальності». Він стверджував, що в інформаційному суспільстві реальність стає підробкою, а суспільство все більше опирається на симуляцію та імітацію, що впливає на наше сприйняття світу (Baudrillard, 1983; 1990). Як вважав Жан Бодрійяр, інформаційне суспільство

характеризується поняттями «симулякрів», «гіперреальності» та «структурної революції», він доводив, що в сучасному світі інформація стає підробкою реальності, а суспільство все більше опирається на симуляцію та імітацію. Згідно з теорією Бодрійяра, симулякри – це копії або підробки реальності, які втрачають зв'язок з оригіналом і стають самостійними об'єктами. Автор стверджував, що в інформаційному суспільстві багато аспектів нашого життя, включаючи політику, економіку, культуру і мас-медіа, базуються на симуляції та імітації. Гіперреальність – це стан, коли симулякри стають більш реальними або значущими, ніж оригінали. У суспільстві гіперреальності реальність втрачає свою оригінальність і перетворюється на постійну імітацію, де межа між реальністю та симуляцією стає розмитію. «Структурна революція», запропонована Жаном Бодрійяром, є концептуальною рамкою, що висвітлює зміни в суспільстві та культурі, викликані розвитком інформаційних технологій та засобів комунікації. Він використовує термін «революція», щоб підкреслити руйнування і перетворення, що відбуваються внаслідок цих змін. Структурна революція, на думку Бодрійяра, веде до децентралізації влади, змінюючи спосіб, яким влада і контроль здійснюються в суспільстві. Він підкреслює важливість розуміння впливу цих змін і критичного ставлення до нових форм влади та контролю, що виникають у цифрову епоху.

Структурна революція Жана Бодрійяра розкриває низку концептуальних питань, пов'язаних з трансформацією суспільства, культури та способу сприйняття в епоху інформаційних технологій.

Теорія Кастельса. Мануель Кастельс (Manuel Castells) (нар.1942) іспанський соціолог, постмарксист, комунікаційний теоретик, який досліджував роль інформаційних технологій у формуванні сучасного суспільства. Він розвинув концепцію «інформаційного капіталізму» і стверджував, що інформаційні технології і комунікації впливають на всі сфери суспільства, включаючи політику, економіку і культуру.

Згідно з теорією Кастельса, інформаційне суспільство – це нова соціальна форма, що виникає в результаті розвитку інформаційних технологій і заснована на передачі, обробленні і використанні інформації. Кастельс розглядає інформаційне суспільство як етап в загальній еволюції суспільства, в якому інформаційні технології і комунікація відіграють ключову роль.

Одним з найбільш відомих та впливових творів Кастельса є трилогія «Інформаційна епоха:

економіка, суспільство та культура» (Castells, 1996; 1997; 1998). У цих роботах Кастельс аналізує роль інформаційних технологій у формуванні нових соціальних структур, економічних змін та культурних процесів.

Він також відомий своїми дослідженнями у сфері мережевого суспільства та ролі комунікаційних технологій у формуванні нових форм соціальних взаємодій. Автор використовує поняття «розподіленої влади» для опису сучасних суспільних структур, де мережі і комунікаційні зв'язки стають ключовими елементами організації суспільства.

Кастельс активно досліджує вплив глобалізації на соціальні, політичні та економічні процеси та підкреслює важливість розуміння соціальних трансформацій, що відбуваються внаслідок глибокого впровадження інформаційних технологій, та їх впливу на індивідів, суспільство та культуру.

Теорія Леві. П'єр Леві (Pierre Lévy) (нар. 1956) французький філософ, комунікаційний теоретик, який вивчав вплив інформаційних технологій на суспільство і культуру. Він стверджував, що Інтернет і мережева комунікація сприяють створенню «колективного інтелекту», який використовується для спільного розв'язання проблем і продукування нових знань.

Як зазначав П'єр Леві, інформаційне суспільство – це суспільство, у якому інформація є основним ресурсом і знаходиться в центрі всіх сфер життя, включаючи економіку, політику, культуру та освіту. Концепція колективного інтелекту, запропонована Леві в його працях «Колективний інтелект: новий світ людства в кіберпросторі» та «Кіберкультура» (Lévy, 1994; 1997) описує явище, коли колектив людей або група здатні до спільного вирішення складних проблем та генерації нових знань, використовуючи сукупний інтелект, досвід та інформацію, яка є доступною через цифрові мережі та технології комунікації.

За цією концепцією, яку він розвинув у своїй праці «Кібердемократія» (Lévy, 2002) індивідуальні знання та інтелект кожної людини можуть бути поєднані та використані для створення колективного інтелекту, який перевищує можливості кожного окремого індивіда. Колективний інтелект може бути використаний для розв'язання складних проблем, створення нових ідей та інновацій й прийняття рішень в демократичному суспільстві.

Ключовою ідеєю концепції кібердемократії, заснованої на використанні колективного інтелекту є те, що взаємодія, співпраця та обмін інформацією між людьми можуть привести до виникнення нових знань та управлінських

можливостей, які недоступні окремим індивідам. Ця концепція часто пов'язується з використанням соціальних мереж, спільної роботи, спілкування та інших форм колективної діяльності, що стимулюють обмін ідеями та спільну генерацію знань та політичних рішень.

Теорія Тоффлера, автора концепції «Третьої хвилі». Елвін Тоффлер (Alvin Toffler) (1928-2016), американський футуролог, соціолог, комунікаційний теоретик, який вивчав вплив технологій та зміни в суспільстві. Він є одним із найбільш відомих та впливових авторів у галузі прогнозування майбутнього та розуміння сучасного світу. У своїх творах «Шок майбутнього» (Toffler, 1970), «Третя хвиля» (Toffler, 1980) він розглядає питання впливу технологічних змін на індивіда та суспільство, зосереджуючись на понятті «майбутнього шоку» – стресу, викликаного надмірною швидкістю змін, досліджує розподіл знань, багатства та влади в епоху інформаційної економіки та звертає увагу на важливість глобальної взаємодії для розв'язання нагальних проблем людства.

Концепція «Третьої хвилі» висуває ідею про те, що людство пережило дві головні хвилі історичного розвитку – перша була пов'язана з винайденням сільського господарства, а друга – з появою промисловості. Третя хвиля ж, за Тоффлером, є наступним етапом еволюції суспільства.

У цілому, Тоффлер вбачає в інформаційному суспільстві нову стадію розвитку, що принесе з собою як нові можливості, так і нові виклики, вимагаючи адаптації та розуміння цих змін для створення стабільного та продуктивного суспільства.

Ці ідеологи, як і багато інших, зробили свій величезний внесок не тільки у розвиток інформаційного суспільства, розширюючи наше розуміння впливу інформаційних технологій на суспільне життя, культуру та людські взаємовідносини, але й заклали основи розуміння як необхідності модернізації державного управління, що вже неспроможне функціонувати без змін в епоху інформаційного суспільства, так і фундаментальної риси модернізації державного апарату, де урядові установи відповіли на подібні виклики сучасності зусиллями по перетворенню робочих процесів, орієнтованих на роботу з громадянами в площину ІКТ і переосмислення підходу до розуміння громадянина з суто бюрократичного до клієнтського, що використовувався до цього лише в бізнесі. І, власне, тут вперше і зародилась ідея електронізації державного апарату задля задоволення потреб громадян, як клієнтів, з точки зору бізнес-підходу клієнт-сервіс.

У загальному розумінні, електронне урядування – це використання ІКТ для забезпечення та покращення надання державних послуг, управління державними процесами та взаємодії між урядом та громадянами з метою удосконалення доступу громадян до державних послуг, оптимізації роботи урядових органів, покращенні прозорості та ефективності управління, зниженні бюрократичних бар'єрів, підвищенні відкритості урядових органів та сприянні участі громадян у прийнятті рішень.

Електронне урядування включає в себе впровадження різноманітних технологічних рішень, таких як веб-сайти державних органів, електронні форми звернень, онлайн-платформи для надання послуг, електронні системи управління документами, цифрові ідентифікаційні засоби, електронні системи голосування та багато іншого. Ці технологічні інновації сприяють покращенню відносин між урядом і громадянами, роблять державні послуги більш доступними та зручними для отримання, а також сприяють створенню відкритого та демократичного уряду із трансформацією розуміння самої ролі уряду від механізмів примусу до засад рівного партнерства.

Концепція електронного урядування сформувалася в результаті поступового розвитку інформаційних технологій та їхнього впливу на урядові структури та способи взаємодії з громадянами.

Початковий етап становлення концепції електронного уряду з 1970-х років, пов'язаний з початком використання комп'ютерів у державних структурах для автоматизації роботи та обробки даних.

Етапом появи самого поняття «електронного урядування» вважаються 1990-ті роки, коли під час цього періоду починається активний розвиток Інтернету та інформаційних технологій, що сприяє виникненню поняття «електронного урядування». Держави починають впроваджувати онлайн-сервіси та платформи для спрощення доступу громадян до державних послуг, особливого успіху тут досягають США, Велика Британія, Сінгапур тощо.

Наступним етапом є прискорення розвитку 2000-х років, коли більшість провідних країн почали активно впроваджувати онлайн-сервіси, електронні форми звернень, реєстрації та інші послуги під гаслами економічної та ресурсної ефективності, що вивели у формулу «24/7», де державні послуги надаються 24 години на добу і 7 днів на тиждень. Зростаючий вплив Інтернету та комп'ютеризація в державних структурах прискорили процес розвитку електронного урядування.

Ще одним важливим етапом став розвиток інтерактивності та інтерфейсів, що відбувся з 2010-х років завдяки розвитку і гіперпоширенню соціальних мереж, мобільних технологій та інших інтерактивних інструментів, що дозволило урядам створити більш інтерактивні та зручні платформи для взаємодії з громадянами в режимі реального часу із застосуванням двосторонньої персоналізованої комунікації уряд-громадянин.

Сучасний етап розвитку електронного урядування характеризується застосуванням новітніх технологій, таких як штучний інтелект, аналіз великих даних, блокчейн та інших, що поступово впроваджуються для покращення якості послуг та ефективності управління.

Наразі, кожна держава на шляху втілення концепції електронного урядування повинна пройти ряд послідовних кроків, що кожен з яких характеризується певним рівнем розвитку і спрямований на досягнення конкретних послідовних цілей. Але перш ніж перейти до імплементації ідеї електронного урядування, держава повинна зосередити увагу на розробці стратегій, планів та політики, визначити цілі, завдання та стратегічні кроки та оцінити потреби урядових органів та громадян у цифрових послугах, проаналізувати наявні ресурси та інфраструктуру, створити команду для розробки та впровадження.

Початкові кроки імплементації електронного управління починаються з переходу до електронних систем: уряди переходять від паперової форми документообігу до використання електронних систем для зберігання, обробки та обміну інформацією, на рівні держави впроваджуються електронні бази даних, електронні форми звернень, електронні архіви тощо. Тобто, йде процес розробки та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій для надання державних послуг, покращення комунікацій між урядом та громадянами, розробка платформ для взаємодії.

Наступним кроком стає розробка та впровадження онлайн-сервісів та інтернет-платформ: тут фокус урядово уваги зміщується з електронних систем до створення онлайн-платформ та веб-порталів для надання спектру державних послуг, громадяни та бізнес отримують можливість користуватись послугами онлайн, заповнювати форми, слідкувати за статусом заявок тощо. Запуск електронних послуг для громадян, які включають в себе доступ до документів, онлайн-платежі, електронні форми звернень та інші сервіси є своєрідним індикатором зацікавленості та готовності громадян залучитись до процесу управління

державою на засадах рівності, демократії, справедливості та верховенства права.

Подальшим кроком на шляху до втілення електронного урядування є впровадження електронної демократії та участь громадян в державотворчих процесах: тут уряди активно впроваджують інструменти для залучення громадян до урядових процесів. Шляхом зацікавленості та заохочення громадян через використання відкритих даних, електронних петицій, громадських консультацій онлайн, інструментів для громадського моніторингу діяльності органів влади тощо. Тут вже можна говорити про дорожню карту з двостороннім рухом, коли не тільки держава покращує життя власних громадян, але й громадяни виявляють інтерес та через спеціальні механізми взаємодії, розбудовують власну державу, залучаючись до всіх процесів в середині.

Не дивлячись на універсальність таких кроків, вони не є чітко відокремленими, але демонструють загальний шлях розвитку електронного урядування від базових технологічних систем до інновацій та високих технологій для покращення взаємодії між урядом та громадянами. Постійне вдосконалення системи електронного урядування, адаптація до нових технологій та потреб громадян, впровадження інновацій та відгуки від користувачів, ось та мета та ідеологія процесу. Електронне урядування, це не про результат взаємодії, це про процес і постійний шлях удосконалення як держави так і її громадян, їх причетність до майбутнього, їх активна громадянська позиція. Оцінка ефективності електронного урядування, вимірювання

результатів, аналіз задач, вирішення проблем та впровадження коригувань, ось ті механізми, що є притаманними електронному урядуванню.

Висновки.

Підсумовуючи, можна загалом констатувати, що концепт електронного урядування в добу інформаційної цивілізації належить до сфери міжнародно-політичних наук і використовується для опису та дослідження держав, в яких інформація та інформаційні технології визначають основні аспекти державного управління та життєдіяльності людей. Цей концепт відображає зміни, що відбуваються як у державі так і у суспільстві під впливом інформаційно-комунікаційних технологій та широкого доступу до інформації і мають наступні характерні риси. Надання доступу до різноманітних державних послуг онлайн, впровадження механізмів відкритого спілкування між урядовими органами та громадянами через веб-платформи, електронні форми звернень, чат-боти тощо. Забезпечення можливості громадськості брати участь у прийнятті рішень через онлайн-консультації, петиції, електронне голосування тощо. Оприлюднення важливої інформації про діяльність урядових органів та використання технологій для збору, аналізу і використання даних для прийняття ефективних рішень урядовими органами. Впровадження системи цифрової ідентифікації, захист даних та інформаційної безпеки.

Все це спрямовано на покращення доступу до державних послуг, забезпечення відкритості та прозорості в урядових структурах, а також на забезпечення більш ефективного та гнучкого управління державними процесами.

REFERENCES

- Baudrillard, J. (1983). *Les Stratégies fatales*. Paris: éd. Grasset.
- Baudrillard, J. (1990). *La Transparence du mal*. Paris: éd. Grasset.
- Castells, M. (1996). The Rise of the Network Society. (Vol. I). In *The Information Age: Economy, Society and Culture*. Cambridge, Massachusetts; Oxford, UK: Blackwell.
- Castells, M. (1997). The Power of Identity. (Vol. II). In *The Information Age: Economy, Society and Culture*. Cambridge, Massachusetts; Oxford, UK: Blackwell.
- Castells, M. (1998). End of Millennium. (Vol. III). In *The Information Age: Economy, Society and Culture*. Cambridge, Massachusetts; Oxford, UK: Blackwell.
- Lévy, P. (1994). *L'Intelligence collective. Pour une anthropologie du cyberspace*. Paris: La Découverte.
- Lévy, P. (1997). *Cyberculture. Rapport au Conseil de l'Europe dans le cadre du projet «Nouvelles technologies: coopération culturelle et communication»*. Paris: Odile Jacob.
- Lévy, P. (2002). *Cyberdémocratie. Essai de philosophie politique*. Paris: Odile Jacob.
- McLuhan, M. (1962). *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*. Toronto: University of Toronto Press.
- McLuhan, M. (1964). *Understanding Media: The Extensions of Man*. N.Y.: McGraw Hill.
- McLuhan, M. (1968). *Fiore Q. War and Peace in the Global Village*. N.Y.: Bantam.
- Toffler, A. (1970). *Future Shock*. Bantam Books.
- Toffler, A. (1980). *The Third Wave*. Bantam Books.

Normative, Legal and Institutional Provision of Public Policy of National Memory on the Establishment of Ukrainian National Identity in the First Years of Restoration of State Independence of Ukraine

UDC: 351+323 (477)

DOI: <https://doi.org/10.15421/152347>**Vlasenko Svitlana**Ph.D., <https://orcid.org/0000-0002-1073-9680>, s_vlas_v@ukr.net*Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)*

Abstract

Relevance. National memory is one of the important factors in the formation and consolidation of national identity, plays a consolidating role and contributes to the unity of the Ukrainian civic nation. These issues are particularly acute in the face of a threat to sovereignty and territorial integrity, which is a full-scale war unleashed by the Russian Federation. Public policy of national memory in Ukraine has appropriate legal and institutional support, the basis of which began to be laid in the first years of restoration of state independence.

The purpose is to study the normative, legal and institutional provision of public policy of national memory in Ukraine regarding the establishment of Ukrainian national identity in the period from August 1991 to July 1994, to determine the characteristic features of this policy, disclosure of the role of the state and society in it.

Results. To ensure the formation and implementation of public policy of national memory in Ukraine in the early years of restoration of independence new or continued to operate in the late 1980s state and public institutions. Also, a regulatory framework was developed, which included normative and legal acts of institutional and regulatory nature, as well as normative and legal acts of commemorative and memorial character. During this period, the main directions of public policy of national memory aimed at strengthening the Ukrainian national identity were defined.

Conclusions. In the first years of the restoration of Ukraine's independence, the formation of the legal framework was started, a number of state and public institutions were created, appropriate measures were carried out, which ensured the laying of the foundations for the formation of conceptual principles focused on Ukrainian national identity. In general, the public policy of national memory during this period is characterized by the lack of a systematic approach to its formation and implementation and necessary cardinal decisions on certain historical issues.

Keywords: public policy of national memory, public authorities, state institutions, civil society, public organizations, normative and legal act, national revival, national identity

Нормативно-правове та інституційне забезпечення публічної політики національної пам'яті щодо утвердження української національної ідентичності в перші роки відновлення державної незалежності України

Власенко Світлана*Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)*

Анотація

Актуальність. Національна пам'ять є одним із важливих чинників формування та утвердження національної ідентичності, відіграє консолідуючу роль і сприяє єднанню української громадянської нації. Особливо гостро ці питання постають в умовах загрози суверенітету й територіальній цілісності, що несе розв'язана російською федерацією повномасштабна війна. Публічна політика національної пам'яті в Україні має відповідне нормативно-правове та інституційне забезпечення, основи якого почали закладатися в перші роки відновлення державної незалежності.

Метою статті є дослідження нормативно-правового та інституційного забезпечення публічної політики національної пам'яті в Україні щодо утвердження української національної ідентичності в період від серпня 1991 р. до липня 1994 р., визначення характерних особливостей цієї політики, розкриття ролі у ній держави і суспільства.

Результати. Для забезпечення формування та реалізації публічної політики національної пам'яті в Україні в перші роки відновлення незалежності утворювались нові або продовжували діяти створені наприкінці 1980-х років державні та громадські інституції. Також розроблялась нормативно-правова база, що включала в себе нормативно-правові акти інституційного і регуляторного характеру та нормативно-правові акти комеморативного і меморіалізаційного характеру. В цей період були визначені основні напрями публічної політики національної пам'яті, спрямовані на утвердження української національної ідентичності.

Висновки. В перші роки відновлення незалежності України було розпочато формування нормативно-правової бази, створено низку державних і громадських інституцій, проведено відповідні заходи, що забезпечило закладання основ для формування концептуальних засад, орієнтованих на українську національну ідентичність. Загалом же публічна політика національної пам'яті в цей період характеризується відсутністю системного підходу до її формування й реалізації та необхідних кардинальних рішень стосовно окремих історичних питань.

Ключові слова: публічна політика національної пам'яті, органи державної влади, державні установи, громадянське суспільство, громадські організації, нормативно-правовий акт, національне відродження, національна ідентичність

Стаття надійшла / Article arrived: 09.11.2023

Схвалено до друку / Accepted: 28.12.2023

Вступ.

Національна пам'ять є одним із важливих чинників формування та утвердження національної ідентичності, відіграє консолідуючу роль і сприяє єднанню української громадянської нації. Цілком слушними є питання: з якого часу в Україні починається формування та реалізація політики національної пам'яті? Відповідь на це питання потребує певного уточнення: необхідно розрізнити державну політику національної пам'яті та публічну політику національної пам'яті. Очевидно, що про державну політику мова може йти лише після 24 серпня 1991 р., коли було відновлено незалежність та проголошено Україну самостійною державою. Про публічну політику, яка передбачає участь не лише органів державної влади, а й органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства, можемо говорити вже наприкінці 1980-х років. Саме у цей час в Україні були створені громадські організації, які ставили за мету своєї діяльності відновлення та збереження національної історичної пам'яті, традицій, символів тощо.

Метою статті є дослідження нормативно-правового та інституційного забезпечення публічної політики національної пам'яті в Україні щодо утвердження української національної ідентичності в період від серпня 1991 р. до липня 1994 р., визначення характерних особливостей цієї політики, розкриття ролі у ній держави і суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій.

Окремі аспекти політики національної пам'яті в Україні досліджувались науковцями в різних галузях, здебільшого в історії та політології. Зокрема, мали місце наукові розробки щодо особливостей реалізації даної політики в різні періоди (В. Бабка (2015), В. Бондар (2013), А. Киридон (2015) та ін.); діяльності президентів України (М. Вітряк (2018), О. Гриценко (2017), С. Набок (2011) та ін.); питання національної ідентичності в контексті політики національної пам'яті (О. Готра (2015), Ю. Зерній (2008), А. Киридон (2020), О. Медрін (2019) та ін.) тощо. В останні роки були опубліковані наукові праці фахівців у галузі публічного управління, що стосувались загальних питань політики національної пам'яті, авторами яких є А. Андріяш, Н. Громадська та О. Малікіна (2023), О. Гук (2016), Ю. Руденко (2020), Д. Сачко (2022) та ін.

Однак, особливості формування та реалізації публічної політики національної пам'яті в перші роки відновлення незалежності України, коли були визначені її основні напрями та починали формуватися концептуальні засади,

наразі залишаються актуальними й потребують системного дослідження.

Результати дослідження.

Становлення публічної політики національної пам'яті в Україні пов'язане з діяльністю культурно-просвітніх та громадських організацій наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років, частина яких згодом трансформувалась у політичні партії (див. статтю С. Власенко (2023)). Представники деяких із них у березні 1990 р. були обрані до Верховної Ради УРСР XII скликання (Верховна Рада України I скликання), де сформували опозиційний демократичний блок «Народна рада». Вони входили до складу постійних парламентських комісій (наприклад, Комісію з питань культури та духовного відродження у Верховній Раді України очолював Лесь Танюк – представник однієї з найчисельніших на той час громадсько-політичних організацій (з грудня 1992 р. діяла як політична партія) «Народний Рух України»); посідали керівні посади в Кабінеті Міністрів України (наприклад, Віце-прем'єр-міністром України з питань гуманітарної політики впродовж жовтня 1992 р. – серпня 1994 р. був Микола Жулинський, Міністром культури України впродовж листопада 1992 р. – серпня 1994 р. був Іван Дзюба); входили до тимчасових комісій Верховної Ради України, до організаційних комітетів з підготовки заходів до пам'ятних подій (наприклад, голова Української республіканської партії Левко Лук'яненко, голова Демократичної партії України Юрій Бадзьо, очільники Народного Руху України В'ячеслав Чорновіл та Іван Драч тощо). Це дало можливість брати участь у державному управлінні й таким чином безпосередньо впроваджувати суспільні ініціативи, у тому числі щодо політики національної пам'яті.

Такою ініціативою стало доленосне для України рішення, яке відкрило шлях до реалізації українською нацією права на самовизначення та відновлення незалежної демократичної держави – прийняття Верховною Радою УРСР 16 липня 1990 р. Декларації про державний суверенітет України. У ній держава гарантувала забезпечення національно-культурного відродження українського народу, його історичної свідомості, традицій, національно-етнографічних особливостей тощо (Про державний суверенітет, 1990).

Після прийняття Верховною Радою 24 серпня 1991 р. Акта проголошення незалежності України на державному рівні розпочинається формування та реалізація публічної політики національної пам'яті. Суб'єктами даної політики виступали органи державної влади, органи

місцевого самоврядування, політичні партії, громадські організації, спільноти національних меншин та корінних народів, різноманітні об'єднання громадян, міжнародні організації, окремі громадяни. Їхня спільна діяльність у перші роки відновлення незалежності України дозволила визначити та розпочати реалізацію основних напрямів публічної політики національної пам'яті, що мали суспільний запит і були покликані консолідувати український народ.

Відразу після відновлення незалежності України влада, розуміючи прагнення суспільства до національного відродження, здійснювала певні заходи, що потребували відповідного інституційно-правового забезпечення. Систему державних органів, що забезпечувала формування політики національної пам'яті, очолила Верховна Рада України. У Верховній Раді I скликання ці питання перебували у віданні Комісії з питань культури та духовного відродження (Про утворення постійних комісій, 1990).

Реалізацію політики національної пам'яті забезпечувало здебільшого Міністерство культури України. 1 червня 1992 р. Кабінет Міністрів України затвердив Положення про Міністерство культури України, в якому серед головних завдань було визначено: створення умов для відродження і розвитку культури української нації та культур національних меншин, які проживають на території України; забезпечення охорони пам'яток історії та культури України, збереження культурних традицій народів України тощо (Питання Міністерства культури, 1992). Крім того, окремі питання політики національної пам'яті перебували у компетенції інших центральних органів виконавчої влади й підпорядкованих їм державних установ та організацій. Наприклад, при Кабінеті Міністрів України від червня 1993 р. діяла Національна комісія з питань повернення в Україну культурних цінностей, яка забезпечувала реалізацію державної політики щодо відновлення і збереження національної духовної спадщини, повернення в Україну культурних цінностей та координувала в даній сфері діяльність міністерств, відомств та інших організацій (Про затвердження Положення, 1993).

Прийняті в перші роки нормативно-правові акти у сфері національної пам'яті можна умовно поділити на дві групи:

- акти інституційного та регуляторного характеру, що регулювали питання утворення, складу, структури, діяльності відповідних інституцій, які забезпечували формування та

реалізацію публічної політики національної пам'яті;

- акти комемораційного та меморіалізаційного характеру, що забезпечували формування ціннісних орієнтирів національної пам'яті, проведення заходів із відзначення історичних подій та ювілеїв видатних діячів, вшанування й увічнення пам'яті героїв та жертв трагедій, створення місць пам'яті, встановлення пам'ятників та пам'ятних знаків тощо.

Основні напрями публічної політики національної пам'яті в перші роки відновлення державної незалежності визначила тривала імперська колонізація та радянська окупація України з цілою системою заходів, спрямованих на викорінення української національної ідентичності. Після відновлення незалежності перед українським суспільством постало завдання відродити національну культуру, традиції, звичаї; повернути національні символи, українську мову; розкрити правду про тисячолітню історію української державності та незламну боротьбу українського народу за право на існування української нації. Таким чином публічна політика національної пам'яті була спрямована на утвердження української національної ідентичності, що є невід'ємною складовою націєтворення та державотворення.

Серед нормативно-правових актів, які регулювали питання політики національної пам'яті виокремлюються акти, що стосувались відродження національної історії та культури. Так, одним із перших було розпорядження Голови Верховної Ради України Леоніда Кравчука від 19 вересня 1991 р. «Про відродження Києво-Могилянської Академії», що символізувало відновлення українських національних освітніх традицій. У констатуючій частині документа йшлося про видатну роль, яку відігравала у свій час Академія як «перший вищий навчальний заклад Східної Європи» (Про відродження, 1991). А 19 травня 1994 р. Президент України своїм Указом надав університету «Києво-Могилянська Академія» статус національного (Про Університет, 1994). Пізніше, продовжуючи відновлення освітніх традицій Президент України 12 квітня 1994 р. видав Указ «Про утворення Острозького колегіуму» (Про утворення, 1994).

Також приділялась увага розвитку вже існуючих та створенню нових місць пам'яті, пов'язаних зі славетними подіями та видатними постатями в історії Української держави. Так, уже 3 жовтня 1991 р. Кабінет Міністрів України видав постанову щодо впорядкування пам'ятних та історичних місць міста Чигирин і Чигиринського району, пов'язаних із

національно-визвольною війною українського народу під проводом Богдана Хмельницького (Про заходи щодо соціального розвитку, 1991). До списку для проведення реставраційних робіт були внесені місця та об'єкти Чигиринського державного історико-культурного заповідника: споруди Чигиринської фортеці на Богдановій горі (музеї, панорама оборони Чигирини, вежі, кріпосна стіна), пам'ятники полковникам Івану Богу, Максиму Кривоносу, Івану Золотаренку в Чигирині; будинок Богдана Хмельницького, Іллінська церква та пам'ятник гетьманові в Суботіві; пам'ятник на місці Корсунської битви та пам'ятник Максиму Залізнику в селі Медведівка й ін. Поруч із цим була приділена увага й місцям, пов'язаним із національно-визвольною боротьбою українців у пізніші періоди – приміщення для музею гайдамацького руху та пам'ятник його учасникам, пам'ятні знаки в історичних місцях Холодного Яру. А в травні 1992 р. Чигиринський державний історико-культурний заповідник отримав статус загальнодержавного значення з підпорядкуванням Міністерству культури України (Про Чигиринський державний, 1992).

Надання закладам, що діяли у сфері національної пам'яті, статусу «національний» та статусів «загальнонаціонального значення» або «загальнодержавного значення», створення державних заповідників на базі існуючих історичних та культурних комплексів, відбувалось у цей час в усіх регіонах України. Першим став Національний музей історії України, створений 15 жовтня 1991 р. на базі Державного історичного музею УРСР (Про створення Національного музею, 1991). 6 квітня 1993 р. осередок козацької слави українського народу – історико-культурний заповідник на острові Хортиця також почав діяти як Національний заповідник «Хортиця» й підпорядковуватись Міністерству культури України (Про Національний заповідник, 1993). 8 лютого 1994 р. статус загальнонаціонального значення отримав Херсонський державний історико-археологічний заповідник у м. Севастополі (Про Херсонський державний, 1994).

Також на базі комплексів історичних, культурних та природних пам'яток місцевого рівня створювались державні заповідники в підпорядкуванні обласних державних адміністрацій. Так, 14 червня 1993 р. Кабінет Міністрів України видав постанови про створення двох заповідників: Державного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця», до якого увійшов комплекс пам'яток Батурина Чернігівської області – розташування

резиденції гетьманів Лівобережної України (Про державний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця», 1993) та Державного історико-культурного заповідника в м. Дубно Рівненської області, що об'єднав ансамбль місцевих історичних, культурних та архітектурних пам'яток (Про державний історико-культурний заповідник у м. Дубні, 1993). 8 лютого 1994 р. було створено державний історико-архітектурний заповідник у м. Збаражі Тернопільської області (Про державний історико-архітектурний заповідник у м. Збаражі, 1994), Державний історико-культурний заповідник у м. Корсуні-Шевченківському Черкаської області (Про державний історико-культурний заповідник у м. Корсуні-Шевченківському, 1994), Державний історико-культурний заповідник у м. Глухові Сумської області (Про державний історико-культурний заповідник у м. Глухові, 1994), Державний історико-культурний заповідник у м. Галичі Івано-Франківської області (Про державний історико-культурний заповідник у м. Галичі, 1994). 23 травня 1994 р. на базі комплексу пам'яток історії, містобудування й архітектури історичної частини м. Одеси було створено Державний історико-архітектурний заповідник «Стара Одеса» (Про державний історико-архітектурний заповідник «Стара Одеса», 1994), а 1 липня Кабінет Міністрів України видав постанови про оголошення Державним історико-меморіальним заповідником комплексу пам'яток історії та культури Лук'янівського цивільного кладовища у м. Києві (Про оголошення комплексу пам'яток, 1994) та Державним історико-культурним заповідником «Трахтемирів» комплексу пам'яток, розташованих між селами Трахтемирів та Бучак Канівського району Черкаської області (Про державний історико-культурний заповідник «Трахтемирів», 1994).

Отримали інституційне оформлення також і місця пам'яті, пов'язані з життям і творчою діяльністю видатних представників українського народу. Зокрема, 25 березня 1992 р. Кабінет Міністрів України видав постанову про створення на Черкащині Державного історико-культурного заповідника «Батьківщина Тараса Шевченка», що об'єднав пам'ятки історії, культури та природи у селах Шевченкове, Моринці, Будищі Звенигородського району (Про створення державного історико-культурного заповідника, 1992), а 10 березня 1994 р. – про створення на батьківщині Івана Франка у Дрогобицькому районі Львівської області Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі» (Про державний історико-культурний заповідник «Нагуєвичі», 1994).

У цей час Україна повертає імена «забутих», а вірніше замовчених і заборонених радянською владою видатних українців. Так, 31 жовтня 1991 р. Президія Верховної Ради України прийняла постанову «Про урочисте засідання Верховної Ради України, присвячене 125-річчю з дня народження М.С. Грушевського» (Про урочисте засідання, 1991), а у вересні 1993 р. – постанову «Про видання «Історії України-Руси» М.С. Грушевського» (Про видання, 1993). У листопаді 1991 р. Кабінет Міністрів України заснував державні іменні стипендії для студентів і аспірантів із числа осіб українського походження, які проживали за межами України: імені М. Грушевського та М. Драгоманова (в галузі історії та культурології), імені Б. Грінченка, О. Потебні, М. Рильського, І. Франка (в галузі української мови та літератури) (Про заснування державних іменних стипендій, 1991). У березні 1993 р. ім'я Володимира Винниченка було присвоєно Кіровоградському педагогічному інституту, Дмитра Чижевського – Кіровоградській обласній універсальній науковій бібліотеці, Василя Барвінського – Івано-Франківській дитячій музичній школі № 2 тощо. (Про присвоєння та скасування імен, 1993). У 1993-1994 рр. було ухвалено низку рішень щодо відзначення на державному рівні видатних українців, зокрема серед них згадали Миколу Хвильового (Про 100-річчя від дня народження, 1993) та Олега Ольжича (Про вшанування пам'яті, 1994).

Своєрідним відновленням та популяризацією національних державних, культурних, громадських діячів стало затвердження Президією Верховної Ради України від 10 грудня 1991 р. гривні як грошової одиниці держави із зображенням на її лицьовій стороні портретів князів Володимир Великого та Ярослава Мудрого, гетьманів Богдана Хмельницького та Івана Мазепи, а також Івана Франка, Михайла Грушевського, Тараса Шевченка, Лесі Українки та Григорія Сковороди (Про затвердження назви, 1991).

На окрему увагу заслуговує політика національної пам'яті з відновлення історії боротьби українського народу за державну незалежність у ХХ столітті. Нарешті українці змогли відкрито вшановувати пам'ять своїх героїв, хоча в суспільстві ще багато років після відновлення незалежності окремі питання викликали гострі дискусії. Так, у 1992 р. вперше на державному рівні постало питання Української революції 1917-1921 років, коли Президія Верховної Ради України прийняла постанову «Про відзначення 75-річчя Української демократичної революції 1917-1918 років». У поданні до Президії Комісія Верховної Ради

з питань культури та духовного відродження заявила про надходження до неї пропозицій громадських організацій стосовно доцільності відзначення цієї події, що «могло б сприяти консолідації народу України, стверджувало б на практиці принципи сучасної державної політики – виховувати історичну правду» (Про відзначення 75-річчя, 1992).

Іншою була ситуація з переглядом історичної пам'яті про національно-визвольну боротьбу Організації Українських Націоналістів (ОУН) та Української Повстанської Армії (УПА) в 1920-1950-х роках. У Верховній Раді цей процес розпочався ще в червні 1991 р., коли група народних депутатів звернулася із заявою з приводу «намагань політичної реабілітації ОУН-УПА» у зв'язку з відкриттям у травні в селі Ясенів Бродівського району Львівської області пам'ятника дивізії СС «Галичина» (Про заяву, 1991). Дану заяву було передано на розгляд профільним постійним комісіям Верховної Ради, які мали б вивчати питання діяльності ОУН і УПА. З іншого боку, в цей же час представники громадськості прагнули актуалізувати процеси визнання учасників національно-визвольної боротьби. Наприклад, Народний Рух України на своїх Третіх Всеукраїнських зборах 1 березня 1992 р. ухвалив порушити перед Президентом України питання щодо визнання боротьби ОУН, УГВР (Української головної визвольної ради) та УПА «невід'ємною складовою частиною боротьби українського народу за свою свободу й незалежність, за створення самостійної соборної Української Держави» (Лозицький, Бажан, & Власенко, 2009).

У жовтні 1992 р. Президія Верховної Ради України прийняла постанову, якою визначеним постійним комісіям парламенту доручалось продовжити вивчення питань, пов'язаних з організацією і діяльністю ОУН і УПА (До питання про перевірку, 1992), а в лютому 1993 р. ще одну, в якій доручалось Міністерству юстиції України, Академії наук України, Міністерству закордонних справ України, Міністерству внутрішніх справ України, Службі безпеки України, Генеральній прокуратурі України, Верховному Суду України разом з відповідними державними установами, громадськими організаціями та міжнародними інституціями провести перевірку і вивчення цього питання й подати Президії Верховної Ради України юридично та історично обґрунтовані висновки (До питання про перевірку, 1993). Пізніше естафета вивчення даного питання перейде до Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України по сприянню у вивченні питань, пов'язаних з перевіркою діяльності ОУН-УПА

(створена в 1996 р.), а далі – Урядової комісії з вивчення діяльності ОУН-УПА (створена в 1997 р.).

Такі заходи були першими кроками держави та суспільства у напрямку відновлення і збереження національної пам'яті українського народу, перегляду історичних подій і фактів, що довгий час спотворювались російською імперською та радянською ідеологічно-пропагандистською системами. Поруч із цим, у політиці пам'яті продовжували існувати радянські традиції, а в публічному просторі залишалась комуністична символіка, хоча й здійснювалися в цей час певні заходи з подолання та переоцінки комуністичного минулого. І така ситуація зберігалася в подальшому й лише у другій половині 2010-х років розпочалися системні зрушення, а сьогодні, беручи до уваги нормативно-правове та інституційне забезпечення, можемо говорити про суттєві досягнення в політиці національної пам'яті та про її важливу роль у консолідації українського суспільства.

Висновки.

Для забезпечення реалізації публічної політики національної пам'яті в перші роки відновлення державної незалежності України була сформована відповідна нормативно-правова база, що включала в себе нормативно-правові акти інституційного і регуляторного характеру (регулювали питання утворення, складу, структури, діяльності державних і громадських інституцій) та нормативно-правові акти комеморативного і меморіалізаційного характеру (формували ціннісні орієнтири національної пам'яті, регулювали питання відзначення історичних подій та ювілеїв видатних діячів, вшанування й увічнення пам'яті героїв та жертв трагедій, створення місць пам'яті, встановлення пам'ятників та пам'ятних знаків тощо).

Формування та реалізацію публічної політики національної пам'яті забезпечували державні та громадські інституції, які були створені після відновлення незалежності України або продовжували діяти від кінця 1980-х років. Активну позицію в суспільно-політичному житті країни в цей період займали громадські організації та політичні партії демократичного спрямування, однак їхня діяльність не призвела до кардинальних поступок у політиці національної пам'яті. Як наслідок, публічна політика національної пам'яті в перші роки відновлення державної незалежності, з одного боку, спрямовувалась на відновлення та збереження національної пам'яті, а з іншого – продовжувала підтримувати радянські традиції.

В цілому публічна політика національної пам'яті в перші роки відновлення незалежності України характеризується відсутністю системного підходу до її формування й реалізації. Її особливістю у цей період було реагування влади на найбільш гострі запити суспільства, однак чітких концептів та наративів щодо національної пам'яті вироблено не було. Від самого початку визначились основні напрямки публічної політики національної пам'яті, спрямовані на утвердження української національної ідентичності, що забезпечували поступове відродження національної культури, традицій, звичаїв; повернення національних символів та української мови; розкриття правди про тисячолітню історію української державності та незламну боротьбу українського народу за право існування української нації тощо. Загалом же, в даний період було розпочато формування нормативно-правової бази, створено низку державних та громадських інституцій, проведено відповідні заходи, що забезпечило закладання основ для формування концептуальних засад, орієнтованих на українську національну ідентичність.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Андріяш, В. І., Громадська, Н. А. & Малікіна, О. А. (2023). Політика пам'яті як напрямок публічної політики сучасної держави. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*, 34(73), 1, 18-22.
- Бабка, В. (2015). Політика пам'яті та пам'ять у політиці: Україна 2010-2013 рр. *Інтермарум: історія, політика, культура*, 2, 167-182.
- Бондар, В. (2013). Державна політика історичної пам'яті в Україні 1990-2000-х рр.: основні тенденції. *Історіографічні дослідження в Україні*, 23, 377-400.
- Вітряк, М. М. (2018). Політика історичної пам'яті під час президенства Л. Д. Кучми. *Гілея: науковий вісник*, 139(12), 99-102.
- Власенко, С. (2023). Роль громадянського суспільства у становленні публічної політики національної пам'яті. *Публічне управління та регіональний розвиток*, 19, 31-50.
- Готра, О. (2015). Історична пам'ять як чинник формування ідентичності. *Інтермарум: історія, політика, культура*, 2, 143-155.
- Грищенко, О. А. (2017). *Президенти і пам'ять. Політика пам'яті Президентів України (1994-2014): підтримка, послання, реалізація, результати*. Київ: «К.І.С.».

- Гук, О. (2016). Політика національної пам'яті у відкритому суспільстві (український контекст). *Ефективність державного управління*, 1/2 (46/47), 1, 23-30.
- До питання про перевірку діяльності організацій ОУН-УПА. № 2677-ХІІ. (1992, Жовтень 14). *Постанова Президії Верховної Ради України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2677-12#Text>
- До питання про перевірку діяльності ОУН-УПА. № 2964-ХІІ. (1993, Лютий 1). *Постанова Президії Верховної Ради України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2964-12#Text>
- Зерній, Ю. (2008). Взаємозв'язок історичної пам'яті та національної ідентичності. *Політичний менеджмент*, 5, 104-115.
- Киридон, А. (2015). Політика пам'яті України (1991-2015 рр.). *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць*, 15, 244-250.
- Киридон, А. (2020). Потенціал комеморативних практик у конструюванні національної ідентичності: концептуалізація проблеми. *Історична пам'ять*, 1(42), 7-19.
- Лозицький, В. С., Бажан, О. В., Власенко, С. І., & Кентій, А. В. (2009). *Провісники свободи, державності і демократії: Документи і матеріали. До 20-ї річниці створення Народного Руху України*. Київ: Інститут історії України НАН України.
- Мендрін, О. В. (2019). Концептуальні підходи до формування та реалізації політики ідентичності в Україні. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*, 24, 275-285.
- Набок, С. (2011). Держава і політика пам'яті: досвід чотирьох Президентів України. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 5(55), 393-421.
- Питання Міністерства культури України. № 301. (1992, Червень 1). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-92-%D0%BF#Text>
- Про 100-річчя від дня народження М. Г. Хвильового. № 924. (1993, Листопад 12). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/924-93-%D0%BF#Text>
- Про видання «Історії України-Руси» М. С. Грушевського. № 3448-ХІІ. (1993, Вересень 16). *Постанова Президії Верховної Ради України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3448-12#Text>
- Про відзначення 75-річчя Української демократичної революції 1917-1918 років. № 2255-ХІІ. (1992, Квітень 6). *Постанова Президії Верховної Ради України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2255-12#Text>
- Про відродження Києво-Могилянської Академії. 1570-ХІІ. (1991, Вересень 19). *Розпорядження Голови Верховної Ради України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1570-12#Text>
- Про вшанування пам'яті О. Ольжича. № 182. (1994, Березень 29). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/182-94-%D0%BF#Text>
- Про державний історико-архітектурний заповідник «Стара Одеса». № 333. (1994, Травень 23). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-94-%D0%BF#Text>
- Про державний історико-архітектурний заповідник у м. Збараж Тернопільської області. № 78. (1994, Лютий 8). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/78-94-%D0%BF#Text>
- Про державний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця». № 445. (1993, Червень 14). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/445-93-%D0%BF#Text>
- Про державний історико-культурний заповідник «Нагуєвичі» на батьківщині Івана Франка. № 154. (1994, Березень 10). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-94-%D0%BF#Text>
- Про державний історико-культурний заповідник «Трахтемирів». № 446. (1994, Липень 1). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/446-94-%D0%BF#Text>
- Про державний історико-культурний заповідник у м. Галичі Івано-Франківської області. № 81. (1994, Лютий 8). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/81-94-%D0%BF#Text>
- Про державний історико-культурний заповідник у м. Глухові Сумської області. № 80. (1994, Лютий 8). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80-94-%D0%BF#Text>
- Про державний історико-культурний заповідник у м. Дубні Рівненської області. № 444. (1993, Червень 14). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/444-93-%D0%BF#Text>
- Про державний історико-культурний заповідник у м. Корсуні-Шевченківському Черкаської області. № 79 (1994, Лютий 8). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-94-%D0%BF#Text>
- Про державний суверенітет України. № 55-ХІІ. (1990, Липень 16). *Декларація Верховної Ради Української РСР*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>
- Про заснування державних іменних стипендій для студентів і аспірантів із числа осіб українського походження, які проживають за межами України. № 342. (1991, Листопад 27). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/342-91-%D0%BF#Text>
- Про затвердження назви і характерних ознак грошової одиниці України. № 1952-ХІІ. (1991, Грудень 10). *Постанова Президії Верховної Ради України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-12#Text>

- Про затвердження Положення про Національну комісію з питань повернення в Україну культурних цінностей. № 464. (1993, Червень 18). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/464-93-%D0%BF#Text>
- Про заходи щодо соціального розвитку та впорядкування пам'ятних і історичних місць м. Чигирин і Чигиринського району. № 243. (1991, Жовтень 3). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/243-91-%D0%BF#Text>
- Про заяву групи народних депутатів Української РСР. № 1185-XII. (1991, Червень 11). *Постанова Президії Верховної Ради Української РСР*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1185-12#Text>
- Про Національний заповідник «Хортиця». № 254. (1993, Квітень 6). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254-93-%D0%BF#Text>
- Про оголошення комплексу пам'яток історії та культури Лук'янівського цивільного кладовища в м. Києві державним історико-меморіальним заповідником. № 447. (1994, Липень 1). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447-94-%D0%BF#Text>
- Про присвоєння та скасування імен навчальним та культурно-освітнім закладам. № 152. (1993, березня 2). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/152-93-%D0%BF#Text>
- Про створення державного історико-культурного заповідника «Батьківщина Тараса Шевченка». № 156. (1992, Березень 25). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-92-%D0%BF#Text>
- Про створення Національного музею історії України. № 269. (1991, Жовтень 15). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/269-91-%D0%BF#Text>
- Про Університет Києво-Могилянська Академія. № 238/94. (1994, Травень 19). *Указ Президента України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/238/94#Text>
- Про урочисте засідання Верховної Ради України, присвячене 125-річчю з дня народження Грушевського М.С. № 1762-XII. (1991, Жовтень 31). *Постанова Президії Верховної Ради України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1762-12#Text>
- Про утворення Острозького колегіуму. № 158/94. (1994, Квітень 12). *Указ Президента України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/158/94#Text>
- Про утворення постійних комісій Верховної Ради Української РСР. № 16-XII. (1990, Червень 12). *Постанова Верховної Ради Української РСР*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16-12#Text>
- Про Херсонський державний історико-археологічний заповідник у м. Севастополі. № 77. (1994, Лютий 8). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/77-94-%D0%BF#Text>
- Про Чигиринський державний історико-культурний заповідник. № 254. (1992, Травень 19). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254-92-%D0%BF#Text>
- Руденко, Ю. Ю. (2020). Концептуалізація історичної пам'яті як ресурсу політичного впливу в постмодерну епоху. *Політикус*, 6, 7-12.
- Сачко, Д. (2022). Історична пам'ять як предмет державного регулювання у сучасному суспільно-політичному вимірі України. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*, 3, 116-123.

REFERENCES

- About assigning and canceling names of educational and cultural institutions. No. 152. (1993, March 2). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/152-93-%D0%BF#Text>
- About honoring the memory of O. Olzhych. No. 182. (1994, March 29). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/182-94-%D0%BF#Text>
- About measures for social development and arrangement of memorial and historical places in the city of Chyhyryna and the Chyhyryna district. No. 243. (1991, October 3). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/243-91-%D0%BF#Text>
- About the 100th anniversary of the birth of M. H. Khvylovy. No. 924. (1993, November 12). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/924-93-%D0%BF#Text>
- About the announcement of the complex of historical and cultural monuments of the Lukyanivskiy Civil Cemetery in Kyiv as a state historical and memorial reserve. No. 447. (1994, July 1). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447-94-%D0%BF#Text>
- About the Chersonese State Historical and Archaeological Reserve in the city of Sevastopol. No. 77. (1994, February 8). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/77-94-%D0%BF#Text>
- About the Chygyrin state historical and cultural reserve. No. 254. (1992, May 19). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254-92-%D0%BF#Text>
- About the commemoration of the 75th anniversary of the Ukrainian democratic revolution of 1917-1918. No. 2255-XII. (1992, April 6). *Resolution of the Presidium of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2255-12#Text>

- About the creation of the National Museum of the History of Ukraine. No. 269. (1991, October 15). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/269-91-%D0%BF#Text>
- About the creation of the state historical and cultural reserve "Batkivshchyna Taras Shevchenko". No. 156. (1992, March 25). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-92-%D0%BF#Text>
- About the establishment of state named scholarships for students and post-graduate students from among persons of Ukrainian origin living outside of Ukraine. No. 342. (1991, November 27). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/342-91-%D0%BF#Text>
- About the formation of the Ostroh Collegium. No. 158/94. (1994, April 12). *Decree of the President of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/158/94#Text>
- About the Khortytsia National Reserve. No. 254. (1993, April 6). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254-93-%D0%BF#Text>
- About the publication of "History of Ukraine-Rus" by M. S. Hrushevskiyi. No. 3448-XII. (1993, September 16). *Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3448-12#Text>
- About the revival of the Kyiv-Mohyla Academy. 1570-XII. (1991, September 19). *Order of the Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1570-12#Text>
- About the solemn meeting of the Verkhovna Rada of Ukraine dedicated to the 125th anniversary of the birth of Hrushevskiyi M.S. No. 1762-XII. (1991, October 31). *Resolution of the Presidium of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1762-12#Text>
- About the state historical and architectural reserve "Old Odesa". No. 333. (1994, May 23). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-94-%D0%BF#Text>
- About the state historical and architectural reserve in Zbarazhi, Ternopil region. No. 78. (1994, February 8). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/78-94-%D0%BF#Text>
- About the state historical and cultural reserve "Hetman's Capital". No. 445. (1993, June 14). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/445-93-%D0%BF#Text>
- About the state historical and cultural reserve "Naguyevychi" in Ivan Franko's homeland. No. 154. (1994, March 10). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-94-%D0%BF#Text>
- About the state historical and cultural reserve "Trachtemyryv". No. 446. (1994, July 1). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/446-94-%D0%BF#Text>
- About the state historical and cultural reserve in Glukhiv, Sumy region. No. 80. (1994, February 8). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80-94-%D0%BF#Text>
- About the state historical and cultural reserve in Halycha, Ivano-Frankivsk region. No. 81. (1994, February 8). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/81-94-%D0%BF#Text>
- About the state historical and cultural reserve in the city of Dubna, Rivne region. No. 444. (1993, June 14). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/444-93-%D0%BF#Text>
- About the state historical and cultural reserve in the city of Korsun-Shevchenkivskiyi, Cherkasy region. No. 79 (1994, February 8). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-94-%D0%BF#Text>
- About the state sovereignty of Ukraine. No. 55-XII. (1990, July 16). *Declaration of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>
- About the statement of the group of People's Deputies of the Ukrainian SSR. No. 1185-XII. (1991, June 11). *Resolution of the Presidium of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1185-12#Text>
- About the University of Kyiv-Mohyla Academy. No. 238/94. (1994, May 19). *Decree of the President of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/238/94#Text>
- Andriyash, V. I., Hromadska, N. A. & Malikina, O. A. (2023). The politics of memory as a direction of the public policy of the modern state. *Scholars note of the Tavri National University named after V.I. Vernadskyi. Series: Public Management and Administration*, 34(73), 1, 18-22.
- Babka, V. (2015). Memory politics and memory in politics: Ukraine 2010-2013. *Intermarum: history, politics, culture*, 2, 167-182.
- Bondar, V. (2013). State policy of historical memory in Ukraine in the 1990s-2000s: main trends. *Historiographic studies in Ukraine*, 23, 377-400.
- Gotra, O. (2015). Historical memory as a factor in the formation of identity. *Intermarum: history, politics, culture*, 2, 143-155.
- Hook, O. (2016). Politics of national memory in an open society (Ukrainian context). *Efficiency of public administration*, 1/2 (46/47), 1, 23-30.
- Hrytsenko, O. A. (2017). *Presidents and memory. Policy of memory of the Presidents of Ukraine (1994-2014): background, message, implementation, results*. Kyiv: "K.I.S."
- Issue of the Ministry of Culture of Ukraine. No. 301. (1992, June 1). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-92-%D0%BF#Text>

- Kyridon, A. (2015). Memory policy of Ukraine (1991-2015). *Ukraine-Europe-World. International collection of scientific works*, 15, 244-250.
- Kyridon, A. (2020). The potential of commemorative practices in the construction of national identity: conceptualization of the problem. *Historical memory*, 1(42), 7-19.
- Lozytskyi, V. S., Bazhan, O. V., Vlasenko, S. I., & Kentii, A. V. (2009). *Harbingers of freedom, statehood and democracy: Documents and materials. To the 20th anniversary of the creation of the People's Movement of Ukraine*. Kyiv: Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine.
- Mendrin, O. V. (2019). Conceptual approaches to the formation and implementation of identity policy in Ukraine. *Bulletin of the Mariupol State University. Series: History. Political Science*, 24, 275-285.
- Nabok, S. (2011). The state and the politics of memory: the experience of four Presidents of Ukraine. *Scientific notes of the Institute of Political and Ethnonational Studies named after I. F. Kuras, National Academy of Sciences of Ukraine*, 5(55), 393-421.
- On the approval of the name and characteristic features of the monetary unit of Ukraine. No. 1952-XII. (1991, December 10). *Resolution of the Presidium of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-12#Text>
- On the approval of the Regulation on the National Commission on Returning Cultural Values to Ukraine. No. 464. (1993, June 18). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/464-93-%D0%BF#Text>
- On the formation of permanent commissions of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR. No. 16-XII. (1990, June 12). *Resolution of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16-12#Text>
- Rudenko, Yu. Yu. (2020). Conceptualization of historical memory as a resource of political influence in the postmodern era. *Politicus*, 6, 7-12.
- Sachko, D. (2022). Historical memory as a subject of state regulation in the modern socio-political dimension of Ukraine. *Taurian Scientific Herald. Series: Public management and administration*, 3, 116-123.
- To the issue of checking the activities of OUN-UPA organizations. No. 2677-XII. (1992, October 14). *Resolution of the Presidium of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2677-12#Text>
- To the issue of checking the activities of the OUN-UPA. No. 2964-XII. (1993, February 1). *Resolution of the Presidium of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2964-12#Text>
- Vitryak, M. M. (2018). The policy of historical memory during the presidency of L. D. Kuchma. *Gilea: Scientific Bulletin*, 139(12), 99-102.
- Vlasenko, S. (2023). The role of civil society in the formation of public policy of national memory. *Public administration and regional development*, 19, 31-50.
- Zernii, Yu. (2008). The relationship between historical memory and national identity. *Political Management*, 5, 104-115.

Compliance of the Public Administration Reform Strategy of Ukraine with the Requirements of the Regulations of the Cabinet of Ministers

UDC: 342.6

DOI: <https://doi.org/10.15421/152348>**Shpyha Petro**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0002-9871-1921>, petroshpyha@kneu.edu.ua**Karpenko Yuliia**Ph.D., Assoc. Prof., <http://orcid.org/0000-0001-9169-7576>, karpenko.yuliia@kneu.edu.ua*Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Kyiv, Ukraine)*

Abstract

The article discusses the **topical** topic of reforming public administration in Ukraine. It is determined that in order to form an effective system of public administration and remove obstacles on the way to EU membership, Ukraine systematically adopts and implements the necessary regulations, implements the regulations of the European Union into the national legislation of Ukraine. The main current regulatory documents that reflect the Government's intentions to improve the public administration system are the Public Administration Reform Strategy of Ukraine for 2022-2025 and the Action Plan for the implementation of the Strategy. It is determined that despite numerous reform plans, only insignificant progress of the State in the field of public administration reform is noted in the published analytical materials and scientific publications.

The purpose of the study is to determine the compliance of the provisions of the State Administration Reform Strategy of Ukraine for 2022-2025 with the requirements of the Regulations of the Cabinet of Ministers of Ukraine for strategies and to develop proposals for its improvement.

Results. The issues of the essence and main components of the Strategy as a model for the formation and implementation of policy to achieve the set goals, rational distribution of limited resources are studied. It is determined that the Regulations of the Cabinet of Ministers of Ukraine, which establish the procedure for preparing and making decisions (including strategies), specify 6 requirements for strategies. Violation of these requirements leads to the return of the document to the main developer. The completeness of compliance with these requirements in the Strategy is studied. A comparison of the requirements of the Regulations and the provisions of the Strategy is carried out.

Conclusions. It is found that the Strategy lacks, in whole or in part: a description of the problems that led to the adoption of the Strategy; justification of the need to solve the identified problems; strategic goals and indicators of their achievement; the procedure for monitoring, evaluating the results of strategy implementation and reporting. It is proposed to amend the current Strategy. These changes will significantly improve the compliance of the strategy with the requirements of the Regulations, increase its positive impact on the reform of public administration in Ukraine.

Keywords: public administration, effective governance, reforms, Strategy, European integration, Cabinet of Ministers Ukraine, Reform Strategy, Ukraine, requirements of the Regulations of the Cabinet of Ministers Ukraine

Відповідність стратегії реформування державного управління України вимогам регламенту Кабінету Міністрів

Шпиґа Петро, Карпенко Юлія*Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Київ, Україна)*

Анотація

У статті розглянуто **актуальну** тему реформування державного управління України. Визначено, що з метою формування ефективної системи державного управління та усунення перешкод на шляху до членства в ЄС Україна систематично приймає та впроваджує необхідні нормативно-правові акти, проводить імплементацію нормативно-правових актів Європейського Союзу у національне законодавство України. Головними чинними нормативними документами, які відображають наміри Уряду удосконалити систему державного управління, є Стратегія реформування державного управління України на 2022-2025 роки та План заходів з реалізації Стратегії. Встановлено, що незважаючи на численні плани реформ, в оприлюднених аналітичних матеріалах та наукових публікаціях відмічається лише незначний прогрес держави у сфері реформування державного управління.

Мета дослідження – визначити відповідність положень Стратегії реформування державного управління України на 2022-2025 роки вимогам Регламенту КМУ до стратегій та розробити пропозиції щодо її вдосконалення.

Результати. Досліджено питання сутності та головні складові Стратегії як моделі формування та реалізації політики для досягнення встановлених цілей, раціонального розподілу обмежених ресурсів. Встановлено, що Регламент Кабінету Міністрів України, який встановлює порядок підготовки та прийняття рішень КМУ (включаючи стратегії), визначає шість вимог до стратегій, порушення яких призводить до повернення документа головному розробникові. Досліджено повноту дотримання цих вимог у Стратегії, проведено порівняння вимог Регламенту та положень Стратегії.

Зроблено **висновок**, що в Стратегії відсутні повністю або частково: опис проблем, які обумовили прийняття Стратегії; обґрунтування щодо необхідності розв'язання виявлених проблем; стратегічні цілі та показники їх досягнення; порядок проведення моніторингу, оцінки результатів реалізації стратегії та звітування. Запропоновано внести зміни в чинну Стратегію, які дозволять суттєво покращити її відповідність вимогам Регламенту та збільшити її позитивний вплив на реформування державного управління України.

Ключові слова: державне управління, ефективне врядування, реформи, Стратегія, євроінтеграція, Кабінет Міністрів України, Україна, вимоги Регламенту Кабінету Міністрів України

Стаття надійшла / Article arrived: 11.11.2023

Схвалено до друку / Accepted: 28.12.2023

Вступ.

Україна, як і всі європейські держави, прагне стати сучасною, економічно розвинутою, цифровою, сервісно-орієнтованою та не корупційною державою. З цією метою Україна систематично приймає та впроваджує відповідні нормативно-правові акти, проводить імплементацію нормативно-правових актів Європейського Союзу у національне законодавство України.

У щорічному звіті, який на початку листопада 2023 р. оприлюднила Єврокомісія, вперше відображено прогрес, досягнутий Україною на шляху до членства в ЄС (Ukraine 2023 Report, 2023). Також, у контексті подання Україною заявки на членство в Європейському Союзі, Єврокомісія в огляді висновків із цього звіту відмітила, що Україна продовжує досягати прогресу в демократичних реформах, розвитку демократичних інституцій та реформах верховенства права. У звіті зокрема зазначено успішне започаткування роботи Вищої ради юстиції та Вищої кваліфікаційної комісії суддів, реформи Конституційного суду України, певний прогрес у сфері боротьби з корупцією тощо.

Що стосується триваючої останнє десятиліття реформи державного управління (далі – ДУ) України, то у доповіді Єврокомісії та у наукових публікаціях відмічається лише незначний прогрес у цій сфері. Незважаючи на те, що українська влада та система державного управління продемонстрували свою стійкість під час повномасштабного вторгнення росії, реформа системи суттєво сповільнилася.

Метою задекларованого урядом реформування є "формування ефективної системи державного управління, що здатна виробляти і реалізовувати виважену державну політику, спрямовану на сталий суспільний розвиток, спрощення процедур надання державних послуг громадянам і бізнесу, адекватне реагування на можливі внутрішні і зовнішні виклики" (Реформа державного управління, 2023). Основними нормативними документами, які відображають нинішні наміри Уряду у цій сфері, є Стратегія реформування державного управління України на 2022-2025 роки (далі – Стратегія) та План заходів з реалізації Стратегії (далі – План заходів), схвалені розпорядженням Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) від 21 липня 2021 р. № 831-р. (Деякі питання, 2021). Модернізація системи ДУ, визначена в завданнях Стратегії та Плані заходів, містить перелік важливих і досяжних цілей. Однак, їхнє розуміння, пріоритети і виконання пов'язане із рядом видимих та прихованих ризиків, які можуть суттєво ускладнити процеси їхнього

впровадження. Причинами таких ускладнень можуть бути: неякісне формулювання проблем та завдань, обмежене та несинхронізоване фінансування, недостатня адміністративна спроможність установ, відсутність комплексних наукових досліджень цього напрямку, складність реінжинірингу існуючих процесів державного управління, неготовність службовців до використання новітніх цифрових технологій, виникнення нових загроз в галузях кібербезпеки та надійності тощо. Усе означене обумовлює актуальність та обґрунтований науковий інтерес до змісту Стратегії та проблематики її впровадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Як свідчить аналіз останніх публікацій, питанням реформування державного управління України приділяється значна увага з боку вітчизняних і зарубіжних дослідників, європейських інституцій.

Про важливість наукового пошуку у цій сфері, з'ясування підходів до удосконалення системи ДУ України, а також проведення аналізу запланованої трансформації цієї системи на сучасному етапі свідчать наукові праці таких українських авторів, як Г. Бондар, В. Бондаренко, Л. Бондаренко, Н. Гончарук, Т. Запорожець, Л. Івашова, О. Карпенко, М. Малетич, О. Пархоменко-Куцевіл, С. Радзівська, В. Цимбалюк, А. Чередниченко, Г. Шаульська.

О. Пархоменко-Куцевіл аналізує наукові підходи до проблем реформування; доводить, що реформування – складний процес, який включає модернізацію, удосконалення, трансформацію, розвиток певних сфер життєдіяльності суспільства. Авторка пропонує класифікувати процес реформування за такими ознаками: функціональні реформи; процедурні реформи; структурні реформи. Обґрунтовується потреба у формуванні системної концепції розвитку реформ на певний період, визначаються основні етапи проведення реформування (Пархоменко-Куцевіл, 2020).

В статті Н. Гончарук, А. Чередниченко досліджено проблеми та шляхи модернізації публічного управління в Україні в умовах війни та в поствоєнний період у контексті європейських цінностей. З метою модернізації публічного управління в умовах війни та в поствоєнний період авторки пропонують внести ряд змін до Стратегії реформування державного управління України на 2022-2025 роки та низки інших нормативно-правових актів (Гончарук, & Чередниченко 2022).

М. Малетич вважає, що назва Стратегії не повністю відбиває її зміст, зокрема в тій її частині, яка стосується місцевого самоврядування.

У документіві часто надається перевага положенням, які пов'язані із правом на державну службу, натомість нехтуються аналогічні питання щодо права на службу в органах місцевого самоврядування (Малетич, 2021).

У статті В. Бондаренко розглянуто систему та структуру державного управління, адміністративно-правові норми, що регламентують форми та методи управлінської діяльності, особливості управлінської практики, а також базові положення науки адміністративного права у відповідній сфері. Автор відмічає, що Стратегія заклала основи для вдосконалення публічної влади, у тому числі щодо нових способів її здійснення. На думку автора, в умовах реалізації Угоди про асоціацію України та Європейського Союзу заплановані в Стратегії заходи підвищують позиції держави у міжнародних рейтингах, довіру громадян та бізнесу до держави (Бондаренко, 2023).

Л. Івашова, Л. Бондаренко розглядають процеси чисельних реформ системи державного управління, які відбуваються в Україні з моменту набуття нею незалежності. Значну увагу автори приділяють питанням покращення кадрового забезпечення ДУ в умовах реалізації Стратегії, аналізують причини низької ефективності роботи державних службовців. Як важливу проблему автори відмічають занадто часту зміну функцій і назв міністерств, що стає підґрунтям для розростання корупції, зростання влади й бізнесу на вищих щаблях управління державою. (Івашова, & Бондаренко, 2023).

Визнаючи безперечні досягнення вищезгаданих науковців, слід зазначити, що в науковій літературі залишаються практично не дослідженими питання змістовного аналізу положень Стратегії, відповідність її положень вимогам Регламенту КМУ.

Мета дослідження – визначити відповідність положень Стратегії реформування державного управління України на 2022-2025 роки вимогам Регламенту КМУ до стратегій та розробити пропозиції щодо її вдосконалення.

Результати дослідження.

Останнім часом в Україні дедалі більшого значення набувають питання удосконалення та прискорення процесів реформування державного управління, які актуалізувалися в контексті цифровізації держави, реалізації політики європейської інтеграції та військової агресії росії.

Фундаментом таких процесів є відповідна нормативно-правова база. Починаючи з 2015 року Уряд та Верховна Рада України за активної участі українських та європейських науковців і експертів системно аналізують, удосконалюють

та упорядковують законодавчу базу реформування публічного управління в Україні. Це знайшло відображення в низці нормативно-правових актів, які стосуються, реформування системи управління державними фінансами, адміністративної процедури, децентралізації, реформи державної служби, оптимізації системи державних органів, антикорупційної реформи, цифровізації держави тощо.

У 2018 році експерти Програми підтримки вдосконалення врядування та менеджменту (SIGMA) провели оцінку стану державного управління, а Рахункова палата провела аудит комплексної реформи державного управління. Надалі це дозволило Кабінету Міністрів України розробити та схвалити нову удосконалену стратегію реформування державного управління України, яка є певним продовженням Стратегії реформування державного управління України на період до 2021 року (Деякі питання, 2016).

У загальному розумінні поняття стратегії трактується як підхід до розв'язання критично важливих і складних (стратегічних) проблем або як модель програмування діяльності для досягнення встановлених цілей. Вона обов'язково має визначати пріоритети (першочергові для реалізації напрями, цілі, найгостріші проблеми), які дають можливість раціонального розподілу обмежених ресурсів (Ковбасюк, 2010, с. 679). Стратегія – це певний аналог довгострокового плану, який визначає основний напрямок розвитку. Тому вона, на відміну від більш загальної та теоретичної концепції, повинна бути чіткою, послідовною та достатньо реалістичною.

Стратегія є складовою фундаментального циклу стратегічного публічного управління, який, у найбільш загальному вигляді, складається з етапів формулювання стратегії, імплементації стратегії та оцінювання результатів її імплементації за допомогою визначених індикаторів (Куйбіда, 2018). Для того, щоб стратегія була результативною, вона повинна опиратися на результати аналізу внутрішнього середовища установ, які будуть її впроваджувати (ресурси, компетенції, процеси, технології), та внутрішні й зовнішні умови держави (політичні, економічні, соціальні тощо).

Наразі в Україні реалізуються дві пов'язані та взаємодоповнюючі стратегії – Стратегія реформування державного управління України на 2022–2025 роки і Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2022–2025 роки (Про схвалення, 2021). Основним документом, який нині визначає напрям і завдання вдосконалення саме державного управління є Стратегія реформування державного управління

України на 2022–2025 роки. Ця Стратегія визначає основні засади, пріоритетні напрями та основні завдання державної політики у цій сфері, доповнює підґрунтя для розроблення нових та удосконалення чинних нормативно-правових актів з питань реформування ДУ.

Метою цієї Стратегії є "побудова в Україні спроможної сервісної та цифрової держави, яка забезпечує захист інтересів громадян на основі європейських стандартів та досвіду". На нашу думку, таке формулювання мети не відповідає назві Стратегії, є глобальнішим і менш конкретним у порівнянні із задекларованим у попередній стратегії: "вдосконалення системи державного управління і відповідно підвищення рівня конкурентоспроможності країни" (Деякі питання, 2016).

Стратегія передбачає такі основні напрямки реформування ДУ:

- децентралізація влади: раціональний розподіл повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування;
- цифрова трансформація ДУ: створення єдиної цифрової платформи для надання адміністративних послуг, реінжиніринг процесів адміністративних послуг та процесів документування управлінської діяльності;
- реформа ДУ кадрами: підвищення ефективності системи управління персоналом в органах державної влади;
- реформа системи управління фінансами: забезпечення прозорості та підвищення ефективності використання державних коштів.

Розглянемо положення Стратегії, які безпосередньо впливають на досяжність цих напрямків, та їх відповідність вимогам регламенту КМУ до такого нормативно-правових актів, як стратегія.

Порядок підготовки та прийняття рішень КМУ (включаючи стратегії) у мирний час і в умовах правового режиму воєнного стану визначає Регламент Кабінету Міністрів України (далі – Регламент). Нам не вдалося знайти на порталі КМУ супровідних документів, які б дозволили зрозуміти та оцінити процес підготовки Стратегії. Згідно з Регламентом стратегія визначає курс формування та реалізації політики у відповідних сферах на середньостроковий або довгостроковий період. Вона повинна містити:

- 1) опис проблем, які обумовили її прийняття, і нормативно-правових актів, що діють у відповідних сферах;
- 2) аналіз поточного стану справ, тенденції та обґрунтування щодо необхідності розв'язання виявлених проблем;
- 3) стратегічні цілі та показники їх досягнення;

- 4) завдання, спрямовані на досягнення поставлених цілей, етапи їх виконання, очікувані результати на кожному етапі, з відображенням запланованого темпу досягнення цільових показників та орієнтовного обсягу необхідних фінансових, матеріально-технічних, людських та інших ресурсів;

- 5) порядок проведення моніторингу, оцінки результатів реалізації стратегії та звітування;

- 6) операційний план реалізації стратегії на трирічний період.

Стратегія, подана з порушенням цих вимог, підлягає поверненню головному розробникові (Про затвердження, 2023).

Розглянемо детальніше як самі вимоги, так і повноту їхнього дотримання у Стратегії.

Вимога першого пункту, щодо опису проблем, які обумовили її прийняття, є дійсно першочерговою для стратегії. Саме опис конкретних, вимірних та досяжних проблем допомагає зосередитися на її суті і розробити ефективно рішення. На жаль в Регламенті не деталізовано вимоги до такого опису, його місце в структурі стратегії, вимоги до точності формулювання проблеми. Це дозволяє розробникам стратегій тлумачити його на власний розсуд.

Проведений нами аналіз показав, що в Стратегії відсутній розділ чи параграф із словом "проблеми" в назві. Наприкінці другого розділу "Сучасний стан державного управління", який судячи з назви мав містити хоча б перелік найбільш важливих проблем ДУ, у абзаці, який стосується відповідності системи органів виконавчої влади Європейським принципам, є таке формулювання "У цій сфері можна виділити такі основні досягнення та проблеми, які потрібно розв'язати". Після двокрапки в наступних трьох абзацах наводиться перелік декількох досягнень і трьох проблем: уповільнення утворення директоратів та формування їх кадрового складу, виконання міністерствами значного обсягу невластивих їм функцій з реалізації політики, низька ефективність планування діяльності центральних органів виконавчої влади.

Ще один перелік проблем ми виявили в третьому розділі "Завдання Стратегії", який містить три напрями (блоки завдань): високоякісні послуги та зручні процедури, професійна публічна служба та управління персоналом, ефективно врядування. В останньому блоці, після формулювання його мети, наголошено, що "ключовими проблемами залишаються недостатньо ефективна система центральних органів виконавчої влади, відсутність чіткого розподілу функцій з формування та реалізації політики, недосконалий механізм спрямування

і координації діяльності міністерств, неврегульованість системи державного стратегічного планування".

Хоча формально вимоги першого пункту Регламенту можна вважати виконаними, наведені в Стратегії описи не можна вважати цілісним, повним, упорядкованим за пріоритетами формулюванням проблем ДУ. Тому, зважаючи на ключову роль формулювання проблеми в фундаментальному циклі стратегічного публічного управління, ми рекомендуємо внести зміни в Стратегію, а саме доповнити розділ "Сучасний стан державного управління" параграфом в якому систематизовано викласти перелік, пріоритети, характеристики основних проблем ДУ з відтворенні логічних зв'язків між ними. В ньому також бажано навести перелік тих НПА, які суттєво впливають на перелічені проблеми та пояснити особливості такого впливу.

Другий пункт вимог Регламенту вказує на необхідність аналізу поточного стану справ, тенденцій та обґрунтування щодо необхідності розв'язання виявлених проблем. В Регламенті не деталізовано вимоги до такого аналізу, не пояснюється, про які тенденції йде мова. В Стратегії є розділ "Сучасний стан державного управління", який можна вважати аналізом поточного стану справ. Важливою є така складова цього пункту, як вимога "обґрунтування щодо необхідності розв'язання виявлених проблем". Як ми уже відмічали, стратегія це підхід до розв'язання критично важливих і складних (стратегічних) проблем. Вона обов'язково має визначати доцільність і пріоритети, без яких неможливий раціональний розподіл обмежених ресурсів держави. Обґрунтування необхідності розв'язання виявлених проблем нами в стратегії не виявлено. Тому бажано внести зміни в Стратегію і доповнити її параграфом з обґрунтуванням необхідності розв'язання сформульованих проблем.

Третій пункт вимог вказує на необхідність вказати стратегічні цілі та показники їх досягнення. Саме стратегічні цілі допомагають зосередитися на тому, що дійсно важливо для результативності Стратегії, і сформулювати чіткий шлях до досягнення цих цілей. Окремого розділу чи параграфу, який би розкривав виконання цього пункту вимог, ми в Стратегії не виявили. Можливо стратегічними цілями розробники вважають викладені в першому розділі Стратегії очікувані результати проведення реформи ДУ:

- забезпечення надання послуг високої якості та формування зручної адміністративної процедури для громадян і бізнесу;

- формування системи професійної та політично нейтральної публічної служби, орієнтованої на захист інтересів громадян;

- розбудова ефективних і підзвітних громадянам державних інституцій, які формують державну політику та успішно її реалізують для сталого розвитку держави" (Деякі питання, 2021).

Четвертий пункт вимог вказує, що в стратегії має бути: перелік завдань спрямованих на досягнення поставлених цілей; етапи їх виконання; очікувані результати на кожному етапі, з відображенням запланованого темпу досягнення цільових показників та орієнтовного обсягу необхідних фінансових, матеріально-технічних, людських та інших ресурсів. Цей пункт вимог ми можемо вважати виконаним: в третьому розділі документа із назвою "Завдання Стратегії" є три напрями: високоякісні послуги та зручні процедури, професійна публічна служба та управління персоналом, ефективне врядування. Кожен напрям містить завданнями з реалізації цього напряму Стратегії та перелік індикаторів, за допомогою яких буде визначатися прогрес у досягненні запланованих результатів. Для кожного з індикаторів вказано їхні базове та щорічні планові значення.

П'ятий пункт вимог Регламенту щодо Стратегії вказує, що в стратегії має бути порядок проведення моніторингу, оцінки результатів реалізації стратегії та звітування. Виконанню цього пункту вимог мало бути зосереджено в четвертому розділі Стратегії з назвою: "Координація, моніторинг і оцінка стану реалізації цієї Стратегії". На жаль, в цьому розділі Стратегії вказано, що КМУ є відповідальним за проведення моніторингу, оцінки стану реалізації та підготовку звітності, але порядок їхнього проведення тут відсутній. Зважаючи на важливість моніторингу, пропонуємо внести зміни в Стратегію і цей параграф доповнити описом такого порядку.

Шостий пункт вимог вказує що в стратегії має бути операційний план реалізації стратегії на трирічний період. Цей пункт вимог ми можемо вважати виконаним. Разом із Стратегією розпорядженням Кабінету Міністрів України затверджено План заходів з реалізації Стратегії, який містить 54 пункти. Для кожного із заходів вказано найменування, відповідальні за виконання, очікувані результати, строк виконання, джерела фінансування та орієнтовний обсяг.

Висновки.

З метою формування ефективної системи державного управління та усунення перешкод на шляху до членства в ЄС Україна систематично приймає та впроваджує необхідні нормативно-

правові акти, проводить імплементацію нормативно-правових актів Європейського Союзу у національне законодавство України. У доповіді Єврокомісії та у наукових публікаціях відмічається лише незначний прогрес у сфері реформування державного управління. Головними чинними нормативними документами, які відображають наміри Уряду удосконалити систему державного управління, є Стратегія реформування державного управління України на 2022-2025 роки та План заходів з реалізації Стратегії. Регламент Кабінету Міністрів України, який встановлює порядок підготовки та прийняття рішень КМУ (включаючи стратегії), визначає шість вимог до стратегій, порушення яких призводить до повернення документа головному розробникові.

Модернізація системи ДУ, визначена в завданнях Стратегії та Плані заходів, містить перелік важливих і досяжних цілей. Дослідження питань сутності та головних складових Стратегії, як моделі формування та реалізації політики для

досягнення встановлених цілей і раціонального розподілу обмежених ресурсів, дозволило зробити висновок про реалістичність основних завдань реформування ДУ.

Проведене нами порівняння положень Стратегії реформування державного управління України на 2022-2025 роки та вимог Регламенту Кабінету Міністрів України до стратегій показало, що частина цих вимог не виконана в достатньому обсязі. Виявлено, що в Стратегії відсутні повністю або частково: опис конкретних, вимірних та досяжних проблем, які обумовили прийняття Стратегії; обґрунтування щодо необхідності розв'язання виявлених проблем; стратегічні цілі Стратегії та показники їхнього досягнення; порядок проведення моніторингу, оцінки результатів реалізації стратегії та звітування. Запропоновано внести зміни в чинну Стратегію, які дозволять суттєво покращити її відповідність вимогам Регламенту та збільшити її позитивний вплив на реформування державного управління України.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Бондаренко, В. А. (2023). Система та структура державного управління. *Аналітично-порівняльне правознавство*, (3), 250-255. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.45>
- Гончарук, Н., & Чередниченко, А. (2022). Модернізація публічного управління в Україні в умовах війни та в поствоєнний період у контексті європейських цінностей. *Аспекти публічного управління*, 10(6), 46-54. <https://doi.org/10.15421/152243>
- Деякі питання реформування державного управління України. № 474-р. (2016, Червень 24). *Розпорядження Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-2016-%D1%80>
- Деякі питання реформування державного управління України. № 831-р. (2021, Липень 21). *Розпорядження Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text>
- Івашова, Л. М., & Бондаренко, Л. І. (2023). Аналіз стану інституційної реформи державного управління й її наслідків за змістовно-функціональним та організаційним критеріями. *Публічне управління та митне адміністрування*, 1 (36), с. 29-41. <https://doi.org/10.32782/2310-9653-2023-1.5>
- Ковбасюк, Ю. В., Трошинський, В. П., & Сурмін, Ю. П. (Ред.). (2010). *Енциклопедичний словник з державного управління*. Київ: НАДУ.
- Куйбіда, В., Білинська, М., & Шпиґа, П. (2018). *Публічне управління: термінологічний словник*. Київ: НАДУ.
- Малетич, М. М. (2021). Стратегія реформування державного управління України на 2022–2025 роки: вплив на місцеве самоврядування. *Актуальні проблеми держави і права*, 91, 115-122. DOI <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i91.3238>
- Пархоменко-Куцевіл, О. І. (2020). Реформування системи публічного управління як основа розвитку сучасного українського суспільства. *Публічне управління та місцеве самоврядування*, (2), 64-69. <https://doi.org/10.33287/102020>
- Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України. № 950-2007-п. (2023, Липень 18). *Постанова Кабінету Міністрів України*. (Редакція від 11.05.2023). Відновлено з <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-%D0%BF>
- Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки та плану заходів з її реалізації. № 1805-р. (2021, Грудень 29). *Розпорядження Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-2021-%D1%80/conv#n2>
- Реформа державного управління. (2023). *Офіс реформ Кабінету Міністрів*. Відновлено з <https://rdo.in.ua/direction/reforma-derzhavnogo-upravlinnya>
- Ukraine 2023 Report. (2023). *Commission staff working document. Brussels, 8.11.2023 SWD (2023) 699 final*. Retrieved from https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf

REFERENCES

- Bondarenko, V. A. (2023). System and structure of state administration. *Analytical and comparative jurisprudence*, (3), 250-255. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.45>
- Honcharuk, N., & Cherednychenko, A. (2022). Modernization of public administration in Ukraine during the war and in the post-war period in the context of European values. *Public administration aspects*, 10(6), 46-54. <https://doi.org/10.15421/152243>
- Ivashova, L. M., & Bondarenko, L. I. (2023). Analysis of the state of the institutional reform of public administration and its consequences according to substantive, functional and organizational criteria. *Public administration and customs administration*, 1 (36), p. 29-41. <https://doi.org/10.32782/2310-9653-2023-1.5>
- Kovbasiuk, Yu. V., Troshchynskyi, V. P., & Surmin, Yu. P. (Eds.). (2010). *Encyclopedic dictionary of public administration*. Kyiv: NADU.
- Kuybida, V., Bilynska, M., & Shpyga, P. (2018). *Public administration: terminological dictionary*. Kyiv: NADU.
- Maletych, M. M. (2021). Strategy for reforming the state administration of Ukraine for 2022–2025: impact on local self-government. *Actual problems of the state and law*, 91, 115-122. DOI <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i91.3238>
- On approval of the Regulations of the Cabinet of Ministers of Ukraine. No. 950-2007-p. (2023, July 18). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. (Editorial dated 11.05.2023). Retrieved from <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-%D0%BF>
- On the approval of the Strategy for reforming the state finance management system for 2022-2025 and the plan of measures for its implementation. No. 1805 (2021, December 29). *Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-2021-%D1%80/conv#n2>
- Parkhomenko-Kutsevil, O. I. (2020). Reforming the public administration system as a basis for the development of modern Ukrainian society. *Public administration and local self-government*, (2), 64-69. <https://doi.org/10.33287/102020>
- Reform of public administration. (2023). *Office of reforms of the Cabinet of Ministers*. Retrieved from <https://rdo.in.ua/direction/reforma-derzhavnogo-upravlinnya>
- Some issues of reforming the state administration of Ukraine. No. 474 (2016, June 24). *Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-2016-%D1%80>
- Some issues of reforming the state administration of Ukraine. No. 831 (2021, July 21). *Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text>
- Ukraine 2023 Report. (2023). *Commission staff working document. Brussels, 8.11.2023 SWD (2023) 699 final*. Retrieved from https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf

Implementation of Public Environmental Policy in the Countries of the European Union: Experience for Ukraine

UDC: 351/354.1 (477)

DOI: <https://doi.org/10.15421/152349>

Karpenko Oleksandr

Dr.Sc., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0002-9301-7973>, dr.karpenko@kneu.edu.ua

Vasiuk Nataliia

Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0002-8493-6644>, vasiuk.nataliia@kneu.edu.ua

Fedirko Nataliia

Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0003-4009-9474>, nataliia.fedirko@kneu.edu.ua

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Kyiv, Ukraine)

Abstract

The article's goal is analyzing and summarizes the approaches to the implementation of the state environmental policy in the countries of the European Union and determines the possibilities of applying foreign experience for Ukraine. **Relevance of research.** In Ukraine, at the legislative level until 2030, modern problems have been defined and the state of the environment has been characterized, in particular, the existing processes of globalization and transformations in society have intensified priorities for environmental protection, and thus require urgent measures by public authorities. In this connection, the study of foreign experience in the implementation of state environmental policy, in particular in the countries of the European Union, becomes relevant. **Results.** Ukraine is a party to a significant number of international bilateral and multilateral agreements in the field of environmental protection. Since 1998, cooperation between Ukraine and the European Union in the field of environmental protection has been aimed at combating the deterioration of the environment and includes the issue of effective implementation of state environmental policy. The unified environmental policy in European countries was initiated since the conference of heads of states and governments was held in Paris in 1972. In the countries of the European Union since the beginning of the 1990s of the XX century, active work is underway to develop environmental management standards. **Conclusions.** It was established that in order to solve existing environmental problems in Ukraine, it is necessary to conduct active international cooperation in the implementation of the state environmental policy. It was determined that in the countries of the European Union there are national levels of law-making and institutional levels, at which legal regulation of topical issues in the field of ecology is carried out. Thus, in 1998, normative legal acts declared the inclusion of environmental protection issues in all areas of policy. The directives of the European Union establish a system of standards in the environmental field. It is proven that the application of the prescriptions of the directives of the European Union is carried out with the aim of harmonizing and adapting the national legislation of a certain country, particularly Ukraine, for the formation of uniform legal bases of state regulation in the environmental sphere. Separate directives in the field of ecology have been singled out in such directions as regarding freedom of access to environmental information; on environmental impact assessment; on ensuring public participation in the development of national environmental policy. The issue of ensuring constitutional provisions in the field of environmental protection in certain countries of the European Union is outlined, in particular, the norms of the Constitutions of the Federal Republic of Germany, Austria, Sweden, Hungary and Poland are analyzed, and it is determined that environmental policy in the countries of the European Union is a key area of activity.

Keywords: environmental policy in EU countries, public environmental policy in Ukraine, public environmental policy strategy, implementation of public environmental policy, international cooperation between Ukraine and the EU in the field of environmental protection, harmonization, and adaptation of national environmental legislation to EU legislation

Реалізація державної екологічної політики в країнах Європейського Союзу: досвід для України

Карпенко Олександр, Васюк Наталія, Федірко Наталія

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Київ, Україна)

Анотація

У статті здійснено аналіз та узагальнено підходи до реалізації державної екологічної політики в країнах Європейського Союзу та визначено можливостей застосування зарубіжного досвіду для України. Визначено сучасні проблеми та охарактеризовано стан довкілля, зокрема наявні процеси глобалізації та трансформацій у суспільстві активізували пріоритети щодо збереження довкілля, і тим самим, потребують термінового вжиття заходів органами публічної влади. В зв'язку з цим набуває актуальності дослідження зарубіжного досвіду реалізації державної екологічної політики, зокрема в країнах Європейського Союзу. Констатовано, що Україна є Стороною значної кількості міжнародних двосторонніх та багатосторонніх угод у сфері охорони довкілля. Обґрунтовано, що співробітництво України та Європейського Союзу у сфері охорони навколишнього середовища з 1998 року спрямоване на протидію погіршення стану навколишнього середовища і включає спрямоване на здійснення ефективної реалізації державної екологічної політики. Зазначено, що формування єдиної екологічної політики в ЄС започатковано з часу проведення у 1972 р. в Парижі конференції глав держав та урядів, завдяки чому створено необхідні умови для проведення активної роботи щодо розроблення стандартів управління навколишнього середовища. Встановлено, що з метою вирішення наявних екологічних проблем в Україні необхідно проводити активне міжнародне співробітництво при реалізації державної екологічної політики. Визначено, що в країнах Європейського Союзу існують національний рівень правотворчості та інституційний, на яких здійснюється правове регулювання актуальних питань у сфері екології. Так, у 1998 р. нормативно-правовими актами задекларовано включення питань охорони навколишнього природного середовища в усі напрями політики. В директивах Європейського Союзу закріплено систему стандартів в екологічній сфері. Доведено, що застосування приписів директив Європейського Союзу проводиться з метою гармонізації та адаптації національного законодавства певної країни, зокрема України, для формування єдиних правових засад державного регулювання в екологічній сфері. Виокремлено окремі директиви у сфері екології за такими напрямками як щодо свободи доступу до екологічної інформації; про оцінку впливу на стан довкілля; про забезпечення участі громадськості у виробленні національної політики навколишнього природного середовища. Окреслено питання забезпечення конституційних положень у сфері охорони навколишнього природного середовища в окремих країнах Європейського Союзу, зокрема проаналізовано норми Конституцій Федеративної Республіки Німеччини, Австрії, Швеції, Угорщини та Польщі та визначено, що екологічна політика у країнах Європейського Союзу є ключовим напрямом діяльності.

Ключові слова: екологічна політика в країнах ЄС, державна екологічна політика в Україні, стратегія державної екологічної політики, реалізація державної екологічної політики, міжнародне співробітництво України та ЄС у сфері охорони навколишнього середовища, гармонізація та адаптація національного законодавства у сфері екології до законодавства ЄС

Стаття надійшла / Article arrived: 14.11.2023

Схвалено до друку / Accepted: 28.12.2023

Вступ.

Законом України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII «Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року» визначено сучасні проблеми та охарактеризовано стан довкілля, зокрема зазначено, наявні процеси глобалізації та трансформацій у суспільстві активізували пріоритети щодо збереження довкілля, і тим самим, потребують термінового вжиття заходів органами публічної влади. На протязі значного відрізка часу економічний розвиток України супроводжувався незбалансованою експлуатацією природних ресурсів, а також низькою пріоритетністю щодо захисту довкілля, що у свою чергу, унеможливило забезпечення сталого розвитку держави (Про Основні засади, 2019). Вирішення вищевказаних екологічних проблем є неможливим без залучення міжнародних організацій та здійснення активного міжнародного співробітництва.

Мета статті: здійснення аналізу та узагальнення підходів до реалізації державної екологічної політики в країнах Європейського Союзу та визначення можливостей застосування зарубіжного досвіду для України.

Методи дослідження.

У процесі дослідження використано загальнонаукові й спеціальні методи дослідження, зокрема системний аналіз, методи узагальнення, порівняння та прогностичний метод.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання реалізації державної екологічної політики в Україні досліджували Н. Малиш, С. Москаленко, Л. Сергієнко, О. Дзюбенко та С. Ожго визначили правові механізми та законодавче забезпечення державної екологічної політики; М. Андрієнко та В. Шако щодо сутності державної екологічної політики; Ю. Боковикова та Н. Коваль визначили стратегічні напрями розвитку державної екологічної політики; Н. Кирич та Т. Лібусь дослідили основні напрями реалізації державної екологічної політики на регіональному рівні; І. Грудзевич, Д. Стрільчук та Є. Хлобистов визначили економічні та фінансові механізми реалізації державної екологічної політики в контексті сталого розвитку; О. Малеки окреслено механізми формування та реалізації державної екологічної політики та інші науковці.

Питання реалізації екологічної політики в зарубіжних країнах досліджували Г. Буканов, який здійснив порівняльний аналіз світового досвіду державного управління у сфері формування і реалізації екологічної політики; А. Кулько визначив питання правового регулювання охорони довкілля у Європейському

Союзі; М. Андрієнко та В. Шако проаналізували питання адаптації кращих європейських практик щодо реалізації державної екологічної політики на регіональному рівні; М. Микієвич, Н. Андрусевич та Т. Будякова розробили навчальний посібник «Європейське право навколишнього середовища» та інші науковці.

Результати дослідження.

Україна є Стороною значної кількості міжнародних двосторонніх та багатосторонніх угод у сфері охорони довкілля (до 1998 року була Стороною понад 70 угод). Виконання Україною, визначених багатосторонніми угодами, зобов'язань вимагає приведення чинних законів та підзаконних нормативно-правових актів до нормам міжнародного права (адаптація законодавства) та врахування зарубіжної практики під час розроблення нових законодавчих актів (Про Основні напрями, 1998).

Співробітництво України та Європейського Союзу (ЄС) у сфері охорони навколишнього середовища з 1998 року спрямоване на протидію щодо погіршення стану навколишнього середовища і включає питання щодо здійснення ефективного моніторингу рівнів забруднення та оцінку сучасного стану навколишнього середовища; забезпечення боротьби з локальним, а також і регіональним та транскордонним забрудненням атмосферного повітря та води; забезпечення відновлення природного стану навколишнього середовища; встановлення рівня безпеки діяльності промислових підприємств; забезпечення належної якості води; визначення рівня глобальних кліматичних змін; впровадження екологічної освіти та виховання; виконання положень, визначених Конвенцією про оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті та інші питання (Співробітництво між Україною, 2021).

Як визначають вітчизняні науковці, у державах-членах ЄС існують певні рівні правотворчості у сфері екології, зокрема це рівень інституцій ЄС, нормативно-правові акти яких створюють основу внутрішнього правового регулювання окремих країн, забезпечуючи тим самим прийняття рішень; інший рівень – національний, при якому, формуючи норми екологічного права, обов'язково повинен враховувати встановлені положення вищого рівня (Грінєнко, & Мірошніченко, 2015).

Встановлено, що єдина екологічна політика в Європейських країнах започаткована з часу проведення у 1972 р. в Парижі конференції глав держав та урядів. З середини 90-х років ХХ ст. реалізація ефективної екологічної політики виокремлюється як один із ключових напрямів діяльності ЄС, зокрема в 1998 р. було

задекларовано включення питань охорони навколишнього природного середовища в усі напрями політики. Значною подією стало підписання Амстердамського договору у 1997 р., який визначив забезпечення високого рівня екологічного захисту як пріоритетний напрям забезпечення екологічної політики ЄС (Аналіз досвіду, 2012).

Слід зазначити, що в межах ЄС у травні 1990 р. утворені певні інституції, зокрема Європейське Агентство з довкілля (Агентство) та Європейська мережа інформації та спостереження за довкіллям. Основним завданням Агентства є надання державам-членам ЄС об'єктивної інформації для розроблення та реалізації дієвої, результативної та ефективної національної політики щодо захисту довкілля. Повноваження Агентства визначені як виключно дорадчі, але його діяльність має значний вплив на прийняття управлінських рішень та здійснення оцінки вже прийнятих рішень (Політика ЄС, 2002).

В країнах ЄС з початку 1990-х рр. ХХ ст. ведеться активна робота щодо розроблення стандартів менеджменту навколишнього середовища. При розробці таких підходів щодо формування та розвитку єдиного європейського ринку ЄС намагається створити жорстку систему законодавства у сфері екології та здійснення належного контролю за його виконанням (Про міжнародні, 2023).

Систему стандартів в екологічній сфері закріплено насамперед в директивах ЄС. Так, директиви щодо основної політики ЄС направлені на формування стандартів з оцінки вартості та здійснення контролю за забрудненням навколишнього природного середовища в промисловості; визначення оцінки впливу відповідних державних та приватних проєктів на навколишнє природне середовище; встановлення меж контролю та надання й забезпечення належною інформацією та ін. Директиви щодо якості водних ресурсів містять такі стандарти у сфері захисту річок, морів та інших водойм; регулюють питання якості питної води для населення; контроль за викидами у водойми відходів різних небезпечних речовин; визначення критеріїв якості прісної води, що у свою чергу потребує проведення заходів з охорони навколишнього середовища з метою підтримання життєдіяльності риб та ін. (Lee, 2005).

Отже, директиви, регламенти, рішення, рекомендації та висновки належать до норм вторинного права ЄС (Микієвич, Андрусевич, & Будякова, 2004). Зокрема ст. 249 Договору про заснування Європейської Спільноти передбачено, що з метою виконання своїх

завдань та у відповідності до положень Договору, «Європейському Парламентові спільно з Радою, Раді та Комісії належить виробляти регламенти, видавати директиви, створювати рекомендації та надавати висновки» (Договір про заснування, 2005).

Погоджуємося із авторами, що директива – це нормативно-правовий акт ЄС, який визначає або декларує правила загального характеру, а також має обов'язкову юридичну силу і є обов'язковим документом для виконання на всій території ЄС. Використання директив визначено з метою гармонізації національного права відповідної країни, тобто для формування єдиних засад правового регулювання у відповідних сферах суспільного життя, зокрема і у сфері екології. Також ці документи визначають цілі та основні результати, які потребують реалізації (Микієвич, Андрусевич, & Будякова, 2004).

В зв'язку з цим ми можемо виокремити деякі директиви у сфері екології за відповідними напрямами.

Щодо свободи доступу до екологічної інформації чинна Директива Європарламенту та Ради 2003/4/ЄС від 28 січня 2003 р. щодо свободи доступу до інформації відносно стану навколишнього середовища, що замінює Директиву Ради 90/313/ЄС від 7 червня 1990 р. (Директива, 2003).

Директиви, які направлені на вирішення екологічних проблем, зокрема Директива 2001/42/ЄС від 27 червня 2001 р. про оцінку впливу на стан довкілля окремих проєктів та програм (Директива, 2001) та Директива Європейського Парламенту і Ради 2011/92/ЄС від 13 грудня 2011 р. про оцінювання впливу деяких публічних і приватних проєктів на довкілля (кодифікація) (Директива, 2011).

Слід зазначити, що Директиву 2003/35/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 травня 2003 р. про забезпечення участі громадськості у розробленні деяких планів та програм, що стосуються навколишнього природного середовища, та внесення змін і доповнень до Директив Ради 85/337/ЄЕС та 96/61/ЄС щодо участі громадськості та доступу до правосуддя відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2015 р. № 371-р імплементовано до законодавства України як і інші акти законодавства ЄС в екологічній сфері за відповідним переліком (Про схвалення, 2015).

В контексті нашого дослідження значну увагу слід звернути на питання конституційних засад охорони навколишнього природного середовища в окремих країнах ЄС.

Так, Основний закон Федеративної Республіки Німеччини визначає охорону

навколишнього природного середовища як головною турботою держав, зокрема у статті 20а передбачено, що держава несе відповідальність перед майбутніми поколіннями щодо захисту природи і тварин у межах конституційного ладу шляхом прийняття відповідного законодавства через здійснення діяльності органів виконавчої влади та забезпечення належної судової практики (Grundgesetz für die Bundesrepublik, 1949).

У Конституції Угорщини зазначено, що обов'язком держави і кожного громадянина є захист та збереження навколишнього середовища, а також його підтримка і збереження для майбутніх поколінь, зокрема визначається, що природні ресурси (орні землі, ліси та водні запаси), біорізноманіття (місцеві види рослин і тварин) становлять спільне надбання нації. Статтею XXI передбачено, що Угорщина визнає і втілює в життя право кожного на здорове довкілля. Особа, яка завдає шкоди довкіллю, зобов'язана відновити її або понести витрати на відновлення у порядку, передбаченому законом. Також Основний Закон забороняє ввозити на територію Угорщини забруднюючих відходів з метою утилізації (Constitution of Hungary, 2011).

У Конституції Польщі зазначено, що Республіка Польща забезпечує охорону природного середовища відповідно до принципів сталого розвитку. Зокрема стаття 74 визначає, що органи державної влади повинні проводити політику, що забезпечує екологічну безпеку нинішніх і майбутніх поколінь. До обов'язків органів державної влади входить охорона навколишнього середовища. В документі надано право кожному бути поінформованим про якість навколишнього середовища та його охорону. Органи державної влади підтримують діяльність громадян щодо охорони та поліпшення якості навколишнього середовища (Constitution of Poland, 1997).

Також, варто зазначити, що у Польщі значну увагу приділено охороні атмосферного повітря. Регулювання природоохоронної діяльності проводиться через зниження податкових ставок або надання пільгових державних субсидій промисловим підприємствам, які вживають активних заходів щодо переобладнання опалювальних систем або капітального будівництва з метою зниження шкідливого впливу диму і газу. Також в державі проводиться примусове відчуження землі або виселення мешканців з забруднених районів; заохочуються заходи щодо вдосконалення автомобільних двигунів для зменшення вихлопів в атмосферу шкідливих газів; також встановлено заборону на використання окремих видів палива в екологічно

небезпечних регіонах тощо (Домбровська, Коврегін, Помаза-Пономаренко, & Коленов, 2017).

Державні інституції у Швеції повинні сприяти сталому розвитку, що призводить до покращення навколишнього середовища для теперішнього та майбутніх поколінь. Так, Конституція Швеції визначає повноваження Комітету з питань навколишнього середовища та сільського господарства у сфері охорони навколишнього природного середовища, зокрема Комітет готує такі питання щодо реалізації екологічної політики у сферах (Constitution of Sweden, 1974):

- сільського та лісового господарства, садівництва, мисливства та рибальства;
- метеорологічної діяльності;
- збереження природи;
- а також й інші питання охорони навколишнього природного середовища, які не належать до компетенції жодного іншого комітету.

У Конституції Австрії зазначено, що Федерація має законодавчі та виконавчі повноваження в питаннях охорони навколишнього природного середовища, зокрема: видобуток корисних копалин; лісове господарство, в тому числі лісопереробка; права на воду; контроль і збереження вод для безпечного відведення повеней або для судноплавства та перевезення плотами; регулювання торрентів; будівництво та утримання водних шляхів; регулювання та стандартизація електроустановок і установ, а також заходи безпеки в цій галузі; положення, що стосуються передачі електроенергії, якщо передача поширюється на дві або більше земель; питання, що стосуються парових та інших силових двигунів; геодезія (Constitution of Austria, 1920).

Законодавчі питання щодо оцінки впливу на навколишнє середовище для проектів, пов'язаних із цими питаннями, де передбачається матеріальний вплив на навколишнє середовище, а також у разі наявності необхідності у виданні єдиних нормативних актів, затвердження таких проектів входить до повноважень Федерації, а виконання цих питань закріплено за землями (Constitution of Austria, 1920).

Отже, можна визначити, що екологічна політика у країнах ЄС є ключовим із найголовніших напрямів діяльності ЄС.

Відповідно до Амстердамського договору 1997 р. екологічна політика в країнах ЄС реалізується на основі принципу сталого розвитку та в контексті створення внутрішнього ринку та зміцнення єдності та захисту навколишнього середовища (Treaty of Amsterdam, 1997).

Характерними особливостями природоохоронного законодавства країн ЄС визначено (Андрієнко, & Шако, 2017):

- орієнтація на стійкий розвиток, на який впливає система рішень і заходів, що мають використовувати органи державної влади (в т. ч. органи управління) при реалізації планів дій у сфері екології і від законодавчих приписів, визначених правовими нормами;

- застосування цілісного підходу щодо тісного взаємозв'язку між нормами у сфері охорони навколишнього середовища.

Міжнародні зобов'язання України в екологічній сфері передбачають можливості залучення широкого кола громадськості. Ці питання врегульовані в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС та у Протоколі про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Як залучати, 2018).

Висновки.

Встановлено, що з метою вирішення наявних екологічних проблем в Україні необхідно проводити активне міжнародне співробітництво при реалізації державної екологічної політики.

Визначено, що в країнах ЄС існують національний рівень правотворчості та

інституційний, на яких здійснюється правове регулювання актуальних питань у сфері екології. Так, у 1998 р. нормативно-правовими актами задекларовано включення питань охорони навколишнього природного середовища в усі напрями політики. В директивах ЄС закріплено систему стандартів в екологічній сфері.

Доведено, що застосування приписів директив ЄС проводиться з метою гармонізації та адаптації національного законодавства певної країни, зокрема України, для формування єдиних правових засад державного регулювання в екологічній сфері.

Виокремлено окремі директиви у сфері екології за такими напрямами як щодо свободи доступу до екологічної інформації; про оцінку впливу на стан довкілля; про забезпечення участі громадськості у виробленні національної політики навколишнього природного середовища.

Окреслено питання забезпечення конституційних положень у сфері охорони навколишнього природного середовища в окремих країнах ЄС, зокрема проаналізовано норми Конституцій Федеративної Республіки Німеччини, Австрії, Швеції, Угорщини та Польщі та визначено, що екологічна політика у країнах ЄС є ключовим напрямом діяльності.

БІБЛЮГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Аналіз досвіду Європейського співробітництва щодо формування і втілення інституцій та інструментів екологічної політики.* (2012). Аналітична записка. Відновлено з [https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/analiz-dosvidu-evropeyskogo-spivrobotnictva-schodo-formuvannya-i](https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/analiz-dosvidu-evropeyskogo-spivrobotnictva-schodo-formuvannya-i-vtillennya-institutiy-ta-instrumentiv)
- Андрієнко, М. В., & Шако, В. С. (2017). Аналіз і адаптація кращих європейських практик щодо реалізації державної екологічної політики на регіональному рівні. *Інвестиції: практика та досвід*, 19, 51-58.
- Грінченко, О. О., & Мірошніченко, О. П. (2015). Адаптація екологічного законодавства України в контексті вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. *Проблеми міжнародних відносин*, 10-11, 53-67. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pmv_2015_10-11_6.
- Директива 2001/42/ЄС. (2001, Червень 27). *Про оцінку впливу на стан довкілля окремих проектів та програм.* Відновлено з https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=60064
- Директива Європарламенту та Ради 2003/4/ЄС. (2003, Січень 28). Щодо свободи доступу до інформації відносно стану навколишнього середовища, що замінює Директиву Ради 90/313/ЄС. Відновлено з https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=52753
- Директива Європейського Парламенту і Ради 2011/92/ЄС. (2011, Грудень 13). Про оцінювання впливу деяких публічних і приватних проектів на довкілля (кодифікація). Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_022-11#Text
- Договір про заснування Європейської Спільноти. Конституційні акти Європейського Союзу.* (2005). Частина I. К.: Видавництво "Юстініан". Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text
- Домбровська, С. М., Коврегін, В. В., Помаза-Пономаренко, А. Л., & Коленов, О. М. (2017). *Державне управління у сфері безпеки соціально-еколого-економічних систем.* (Монографія).
- Микієвич, М. М., Андрусевич, Н. І., & Будякова, Т. О. (2004). *Європейське право навколишнього середовища.* Навчальний посібник. Львів. Відновлено з https://epl.org.ua/images/pdf/people/EUROPEAN_UNION_ENVIRONMENTAL_LAW.pdf
- Політика ЄС у сфері охорони довкілля. (2002). *Мінюст.* Відновлено з https://minjust.gov.ua/m/str_2971
- Про міжнародні стандарти та системи екологічного менеджменту. (2023). *Офіс сталих рішень.* Відновлено з <https://ukraine-oss.com/pro-mizhnarodni-standarty-ta-systemy-ekologichnogo-menedzhmentu/>
- Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року. № 2697-VIII. (2019, Лютий 28). *Закон України.* Відновлено з <https://ips.ligazakon.net/document/T192697?an=7>
- Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. № 188/98-ВР. (1998, Березень 5). *Постанова Верховної Ради України.* Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188/98-%D0%B2%D1%80#Text>

- Про схвалення розроблених Міністерством екології та природних ресурсів планів імплементації деяких актів законодавства ЄС. № 371-р. (2015, Квітень 15). *Розпорядження Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://www.kmu.gov.ua/npras/248100281>
- Співробітництво між Україною та ЄС у сфері охорони навколишнього середовища, боротьби зі зміною клімату. (2021). *Охорона довкілля*. Відновлено з <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/ohorona-dovkillya>
- Як залучати громадськість до екологічної оцінки державних та місцевих програм і планів, роз'яснення від Мінприроди*. (2018). Відновлено з <https://ecolog-ua.com/news/yak-zaluchaty-gromadskist-do-ekologichnoyi-ocinky-derzhavnyh-ta-miscevyh-program-i-planiv>
- Constitution of Austria*. 1920. (reinst. 1945, rev. 2013). Retrieved from https://www.constituteproject.org/constitution/Austria_2013
- Constitution of Hungary*. 2011. (rev. 2013). Retrieved from https://www.constituteproject.org/constitution/Hungary_2013?lang=en
- Constitution of Poland*. 1997. (rev. 2009). Retrieved from https://www.constituteproject.org/constitution/Poland_2009
- Constitution of Sweden*. 1974. (rev. 2012). Retrieved from https://www.constituteproject.org/constitution/Sweden_2012
- Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. № BGBl. S. I.* (1949, Mai 23). Zuletzt geändert durch Artikel 1 des Gesetzes zur Änderung des Grundgesetzes Artikel 82). № BGBl. I S. 2478. (2022, Dezember 19). Retrieved from <https://www.bundestag.de/gg#>
- Lee, M. (2005). *EU environmental law: challenges, change and decision-making*. Oxford: Hart Publishing. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/32894796_EU_Environmental_Law_Challenges_Change_and_Decision-Making
- Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts. (1997). *Official Journal*, 340, 0001-0144. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11997D/TXT>

REFERENCES

- About international standards and systems of environmental management. (2023). *Office of Sustainable Solutions*. Retrieved from <https://ukraine-oss.com/pro-mizhnarodni-standarty-ta-systemy-ekologichnogo-menedzhmentu/>
- About the Basic principles (strategy) of the state environmental policy of Ukraine for the period up to 2030. No. 2697-VIII. (2019, February 28). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/T192697?an=7>
- About the main directions of the state policy of Ukraine in the field of environmental protection, use of natural resources and ensuring environmental safety. No. 188/98-VR. (1998, March 5). *Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188/98-%D0%B2%D1%80#Text>
- Analysis of the experience of European cooperation regarding the formation and implementation of institutions and instruments of environmental policy*. (2012). Analytical note. Retrieved from <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/analiz-dosvidu-evropeyskogo-spivrobitnictva-schodo-formuvannya-i>
- Andrienko, M. V., & Shako, V. S. (2017). Analysis and adaptation of the best European practices regarding the implementation of state environmental policy at the regional level. *Investments: practice and experience*, 19, 51-58.
- Constitution of Austria*. 1920. (reinst. 1945, rev. 2013). Retrieved from https://www.constituteproject.org/constitution/Austria_2013
- Constitution of Hungary*. 2011. (rev. 2013). Retrieved from https://www.constituteproject.org/constitution/Hungary_2013?lang=en
- Constitution of Poland*. 1997. (rev. 2009). Retrieved from https://www.constituteproject.org/constitution/Poland_2009
- Constitution of Sweden*. 1974. (rev. 2012). Retrieved from https://www.constituteproject.org/constitution/Sweden_2012
- Cooperation between Ukraine and the EU in the field of environmental protection, combating climate change*. (2021). Environment protection. Retrieved from <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/ohorona-dovkillya>
- Directive 2001/42/EC*. (2001, June 27). About environmental impact assessment of individual projects and programs. Retrieved from https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=60064
- Directive of the European Parliament and the Council 2011/92/EU*. (2011, December 13). About assessing the impact of some public and private projects on the environment (codification). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_022-11#Text
- Dombrovska, S. M., Kovregin, V. V., Pomaza-Ponomarenko, A. L., & Kol'enov, O. M. (2017). *State administration in the sphere of safety of social, ecological and economic systems*. (Monograph).
- EU policy in the field of environmental protection. (2002). *Ministry of Justice*. Retrieved from https://minjust.gov.ua/m/str_2971
- European Parliament and Council Directive 2003/4/EC*. (2003, January 28). Regarding freedom of access to information regarding the state of the environment, replacing Council Directive 90/313/EC. Retrieved from https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=52753

- Grinenko, O. O., & Miroschnychenko, O. P. (2015). Adaptation of environmental legislation of Ukraine in the context of the requirements of the Association Agreement between Ukraine and the EU. *Problems of international relations*, 10-11, 53-67. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pmv_2015_10-11_6.
- Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. № BGBl. S. 1.* (1949, Mai 23). Zuletzt geändert durch Artikel 1 des Gesetzes zur Änderung des Grundgesetzes Artikel 82). № BGBl. I S. 2478. (2022, Dezember 19). Retrieved from <https://www.bundestag.de/gg#>
- How to involve the public in the environmental assessment of state and local programs and plans, clarification from the Ministry of Natural Resources.* (2018). Retrieved from <https://ecolog-ua.com/news/yak-zaluchaty-gromadskisto-ekologichnoyi-ocinky-derzhavnyh-ta-miscevyh-program-i-planiv>
- Lee, M. (2005). *EU environmental law: challenges, change and decision-making*. Oxford: Hart Publishing. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/32894796_EU_Environmental_Law_Challenges_Change_and_Decision-Making
- Mykievich, M. M., Andrusevich, N. I., & Budyakova, T. O. (2004). *European environmental law*. Tutorial. Lviv. Retrieved from https://epl.org.ua/images/pdf/people/EUROPEAN_UNION_ENVIRONMENTAL_LAW.pdf
- On the approval of the plans for the implementation of some acts of EU legislation developed by the Ministry of Ecology and Natural Resources. No. 371 (2015, April 15). *Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/248100281>
- Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts. (1997). *Official Journal*, 340, 0001-0144. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11997D/TXT>
- Treaty on the establishment of the European Community. Constitutional acts of the European Union.* (2005). Part I. K.: Justinian Publishing House, 512. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text

Evolution of the Institutional Design of Intangible Cultural Heritage Protection

UDC: 304.4:008(477)

DOI: <https://doi.org/10.15421/152350>**Borodin Yevgeniy**Dr.Sc., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0002-7331-5981>, Borodin.Ye.I@nmu.one**Pershyna Nataliia**Ph.D. Student, <https://orcid.org/0000-0002-8759-5769>, Pershyna.N.H@nmu.one*Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine)*

Abstract

The article examines the formation of the institutional design of intangible cultural heritage protection at the international level. The main legal documents adopted for the purpose of protecting cultural heritage, which can be applied exclusively in the event of an armed conflict or in peacetime, are considered. The globalized evaluation method used by the international community as a whole to determine the value of cultural heritage is highlighted.

It is justified that mutual recognition and respect for cultural diversity and the proper preservation of the intangible cultural heritage of the various peoples that make up the world is essential to the promotion of harmony in intercultural relations by promoting a better understanding of the differences between human communities.

It is shown that the intangible cultural heritage, consisting of all intangible manifestations of culture, represents the diversity of the living heritage of humanity, and is also the most important means of cultural diversity. The stages of internalization by the international community of the need to protect intangible cultural heritage, which culminated in the adoption of the UNESCO Convention on the Protection of Intangible Cultural Heritage in 2003, are analyzed.

The main factors arising from the definition of intangible cultural heritage are established, which are of particular importance for a full understanding of its integral meaning and value for the international community: self-recognition by relevant communities, groups and individuals of intangible cultural heritage as part of their cultural heritage; constant reproduction of intangible cultural heritage as a response to the historical and social evolution of the relevant communities and groups; the deep connection of heritage related to the idiosyncratic identity of its creators and bearers; the deep relationship between intangible cultural heritage and human rights, from a double point of view: human rights standards as a parameter of the "legitimacy" of the respective heritage and the latter as a tool for promoting the actual satisfaction of human rights.

Keywords: intangible cultural heritage, culture, international protection, national states, state policy

Еволюція інституціонального дизайну охорони нематеріальної культурної спадщини

Бородін Євгеній, Першина Наталія*Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна)*

Анотація

У статті розглянуто формування інституціонального дизайну охорони нематеріальної культурної спадщини на міжнародному рівні. Розглянуто основні правові документи, прийняті з метою захисту культурної спадщини, які можуть бути застосовані виключно в разі збройного конфлікту або в мирний час. Висвітлено глобалізований метод оцінки, який використовується міжнародною спільнотою в цілому з метою встановлення цінності культурної спадщини.

Обґрунтовано, що взаємне визнання і повага до культурного розмаїття і належне збереження нематеріальної культурної спадщини різних народів, що складають світ, має важливе значення для сприяння гармонії в міжкультурних відносинах через сприяння кращому розумінню відмінностей між людськими спільнотами.

Показано, що нематеріальна культурна спадщина, що складається з усіх нематеріальних проявів культури, являє собою різноманіття живої спадщини людства, а також є найважливішим засобом культурного різноманіття. Проаналізовано етапи інтеріоризації міжнародним співтовариством необхідності захисту нематеріальної культурної спадщини, що завершилась прийняттям у 2003 році Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини.

Встановлено основні чинники, які впливають з визначення нематеріальної культурної спадщини, які мають особливе значення для повного розуміння її невід'ємного значення та цінності для міжнародного співтовариства: самовизнання відповідними спільнотами, групами та окремими особами нематеріальної культурної спадщини як частини їхньої культурної спадщини; постійне відтворення нематеріальної культурної спадщини як відповідь на історичну та соціальну еволюцію відповідних спільнот і груп; глибокий зв'язок спадщини, пов'язаний з ідіосинкратичною ідентичністю її творців і носіїв; глибокий взаємозв'язок нематеріальної культурної спадщини з правами людини, з подвійної точки зору: стандарти прав людини як параметр «легітимності» відповідної спадщини та останні як інструмент сприяння фактичному задоволенню прав людини.

Ключові слова: нематеріальна культурна спадщина, культура, міжнародний захист, національні держави, державна політика

Стаття надійшла / Article arrived: 17.11.2023

Схвалено до друку / Accepted: 28.12.2023

Вступ.

Постановка проблеми.

Нематеріальна культурна спадщина (НКС), що складається з усіх нематеріальних проявів культури, являє собою різноманіття живої спадщини людства, а також є найважливішим засобом культурного різноманіття. Головні конститутивні чинники НКС представлені самоідентифікацією цієї спадщини як суттєвого елемента культурної ідентичності її творців і носіїв, її постійним відтворенням у відповідь на історичну та соціальну еволюцію відповідних спільнот і груп, її зв'язком із культурною ідентичністю цих спільнот і груп, її автентичністю, а також її нерозривними стосунками з правами людини.

Міжнародне співтовариство нещодавно усвідомило, що НКС потребує і заслуговує на міжнародний захист, ініціювавши юридичний процес, який завершився прийняттям у 2003 році Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини. Ця Конвенція, базуючись на філософському обґрунтуванні, правильно висвітлює основні елементи НКС, але її операційна частина, структурована за моделлю, передбаченою Конвенцією про Всесвітню спадщину 1972 року, видається недостатньою для забезпечення належного захисту специфіки нематеріальної спадщини.

Аналіз наукових досліджень.

Вагомий внесок у дослідження досвіду охорони нематеріальної культурної спадщини на міжнародному рівні присвячені дослідження О Буценка, Т. Геврика, С. Єкельчика, Т. Катаргіної, К. Князева, І. Лукашука, О. Мельничук, Н. Самандас, М. Федоренко та ін.

Мета статті: дослідити еволюцію інституціонального дизайну охорони нематеріальної культурної спадщини на міжнародному рівні.

Результати дослідження.

У 1960 році впливовий мислитель ХХ століття писав, що культура не може бути скорочена до її матеріальних продуктів, тому що вона безперервно живе і розвивається (Williams, & Border, 1960). Він фактично вловив суть культурної спадщини, яка складається не тільки з матеріальних властивостей, але й особливо з основних елементів, що представляють живу культуру людських спільнот, їх еволюцію та подальший розвиток. Таким чином, вона включає в себе всі нематеріальні елементи, які розглядаються цією спільнотою як істотні компоненти її внутрішньої ідентичності, а також її унікальності і самотності в порівнянні з усіма іншими людськими групами. Іншими словами, культура народу складається з сукупності

елементів, що представляють саме серце його самотності своєрідності.

До останніх десятиліть ХХ століття це цілісне сприйняття культури не було адекватно сприйнято міжнародною спільнотою. Основні правові документи, прийняті з метою захисту культурної спадщини, які можуть бути застосовані виключно в разі збройного конфлікту (Convention for the Protection, 1954) або в мирний час (Convention concerning, 1972), були присвячені виключно матеріальним культурним проявам, значення яких слід було оцінювати на основі об'єктивного і стандартизованого сприйняття їх художньої, естетичної, архітектурної, образотворчої, наукової та економічної цінності (Lenzerini, 2011). Завдяки цим інструментам ця перспектива, розроблена в західному світі, стала глобалізованим методом оцінки, який використовується міжнародною спільнотою в цілому з метою встановлення цінності культурної спадщини.

З точки зору мета-права, це незрозуміння необхідності забезпечення належного захисту нематеріальної культурної спадщини, імовірно, було результатом – свідомо чи ні – впевненості в тому, що ця спадщина, будучи невід'ємною частиною культурної та соціальної ідентичності людських спільнот, автоматично та належним чином зберігається та розвивається на місцевому рівні в контексті соціальної еволюції відповідних спільнот. Іншими словами, вважалося, що депозитарії нематеріальної культурної спадщини спонтанно і відповідально виконують місію передачі майбутнім поколінням знань, необхідних для збереження і увічнення їх власної нематеріальної спадщини, не потребуючи будь-яких міжнаціональних дій у цьому відношенні. Хоча цей спонтанний процес можна вважати таким, що добре розвивався протягом багатьох століть, його динаміка була раптово перервана розвитком процесу глобалізації, який ознаменував останні десятиліття. По суті, інтенсифікація міжкультурних контактів, яка в багатьох випадках призвела до культурної упередженості та нав'язування одних культурних моделей іншим, швидко поставила під загрозу здатність найстарших поколінь передавати свої знання та ноу-хау наймолодшим.

Сьогодні ми щодня усвідомлюємо остаточну втрату – у всьому світі – мов, знань, ноу-хау, звичаїв та ідей, що веде до прогресуючого зубожіння людського суспільства. У серпні 2004 року на зустрічі, організованій ЮНЕСКО в Токіо, міністр культури, освіти, науки і Гренландської церкви, висловивши свою думку про те, що «глобалізація є нічим іншим, як ще однією формою колонізації» наголосила, що в її

країні «є десятки назв для снігу та льоду, тому що мисливцям важливо їх розрізняти, але багато дітей сьогодні знають лише деякі з цих назв» (Globalization and Intangible, 2004). Цей приклад уособлює процес, поширений і характерний для нашого сучасного світу, в контексті якого культурні архетипи та інтереси домінуючих суспільств глобалізуються, до упереджень культур меншин, що веде до культурної гегемонії та одноманітності на місцевому, національному, регіональному та міжнародному рівнях. Такий процес врешті-решт призведе до кристалізації одноманітних і стереотипних культурних моделей і до контекстуального умиртвіння цінності культурного різноманіття (Lenzerini, 2011).

У синтезі багате культурне різноманіття людства поступово і небезпечно прагне до одноманітності. З культурної точки зору, одноманітність означає не лише втрату культурної спадщини, яка розуміється як сукупність відчутних проявів різних людських груп і спільнот, які екстеріоризуються та надаються в розпорядження інших, але й стандартизацію різних народів світу та їхньої соціальної та культурної ідентичності до кількох стереотипних способів життя, мислення і сприйняття світу. Різноманіття культур відображає різноманіття народів; це особливо пов'язано з НКС, оскільки така спадщина є живим вираженням своєрідних рис різних спільнот. Збереження культурного різноманіття, як підкреслюється статтею 1 Загальної декларації ЮНЕСКО про культурне розмаїття (UNESCO Universal Declaration, 2001), «втілюється в унікальності та множинності ідентичностей груп і суспільств, що складають людство». Будучи «джерелом обміну, інновацій та творчості», культурне різноманіття є життєво важливим для людства і нерозривно пов'язане із захистом НКС. Взаємне визнання і повага до культурного розмаїття – і, по суті, належне збереження НКС різних народів, що складають світ, – має важливе значення для сприяння гармонії в міжкультурних відносинах через сприяння кращому розумінню відмінностей між людськими спільнотами.

Як зазначалося раніше, спочатку утвердження вкоріненої в Заході ідеї культурної спадщини, що розуміється як втілена в матеріальних продуктах мистецтва та архітектури, не дозволяло нематеріальній частині культури виникати як інтерес, що належить міжнародному праву. Незважаючи на це, з початку 1970-х років частина міжнародного співтовариства усвідомлює, що масштаб і значення культури виходять за межі її суто матеріальних продуктів, і що необхідно присвятити належну охорону до

його духовної сторони. Ще в 1972 році, під час переговорів, що призвели до прийняття Конвенції про всесвітню спадщину, ряд представників держав поділяли думку про те, що сфера застосування цієї Конвенції занадто вузька і що діяльність міжнародного співтовариства в галузі культурної спадщини повинна поширюватися на її іматеріальні прояви (Brief history of the Convention, 2003). Потім, через рік, уряд Колумбії запропонував додати Протокол до Всесвітньої конвенції про авторське право (943 UNTS, 1971) з метою захисту фольклору. У більш загальному сенсі, рушійною силою захисту НКС були країни Африки, Азії та Латинської Америки, мотивовані власною концепцією культури, зосередженою на живих традиціях, що зрештою призвело до досягнення того, що визначається як «глобальний баланс спадщини» (Soós, 2009). Вважається, що сам термін «нематеріальна культурна спадщина» є «вільним англійським перекладом» японського виразу *mukei bunkazai* (Kurin, 2007).

У 1982 році Декларація про культурну політику в Мехіко запропонувала нове цілісне визначення культури як «всього комплексу відмінних духовних, матеріальних, інтелектуальних та емоційних особливостей, що характеризують суспільство або соціальну групу. Вона включає в себе не тільки мистецтво і літературу, але і способи життя, основні права людини, системи цінностей, традиції і вірування» (Declaration on Cultural Policies, 1982, 6-й преамбулярний параграф). Отже, під культурною спадщиною народу слід розуміти «як матеріальні, так і нематеріальні твори, через які творчість цього народу знаходить вираження: мова, обряди, вірування, історичні місця та пам'ятники, література, твори мистецтва, архіви та бібліотеки» (Declaration on Cultural Policies, 1982, п. 23).

15 листопада 1989 року Генеральна конференція ЮНЕСКО прийняла перший спеціальний міжнародно-правовий документ щодо НКС – Рекомендацію про охорону традиційної культури та фольклору (Recommendation on the Safeguarding, 1989). Незважаючи на те, що поняття «фольклор» все ще обмежене, RSTCF наголошував на важливості фольклору як «частини універсальної спадщини людства та [його ролі] як потужного засобу об'єднання різних народів і соціальних груп та утвердження їхньої культурної ідентичності» (Recommendation on the Safeguarding, 1989), а також на небезпеці, «з якою він стикається через численні фактори» (Recommendation on the Safeguarding, 1989). Перше з цих двох речень ясно показує, що ідея «суб'єктивної» релевантності нематеріальної спадщини вже

сприймалася на рівні ЮНЕСКО. Ця ідея також виражена в параграфі А, який визначає фольклор (який вважається рівнозначним «традиційній і масовій культурі») як сукупність заснованих на традиціях творинь культурної спільноти, виражених групою або індивідами та визнаних такими, що відображають очікування спільноти тією мірою, в якій вони відображають її культурну і соціальну ідентичність; її норми і цінності передаються усно, шляхом наслідування або іншими засобами. Його формами є, зокрема, мова, література, музика, танці, ігри, міфологія, ритуали, звичаї, ремесла, архітектура та інші види мистецтва.

У будь-якому випадку, найбільш інноваційний принцип, включений до параграфу В Рекомендації про охорону традиційної культури та фольклору, який проголошує, що «фольклор, як форма культурного самовираження, повинен захищатися групою (сімейною, професійною, національною, регіональною, релігійною, етнічною тощо) чію ідентичність вона виражає». Потім Рекомендація про охорону традиційної культури та фольклору встановлює набір принципів, що забезпечують керівні принципи для ідентифікації, збереження, поширення та правової охорони фольклору, а також для сприяння міжнародному співробітництву.

Протягом 1990-х років в рамках ЮНЕСКО було здійснено низку ініціатив щодо захисту НКС (Lenzerini, 2011; Francioni, 2002). Серед таких ініціатив слід виділити започатковану ЮНЕСКО в 1994 році програму «Живі людські скарби». Вона була спрямована на заохочення держав-членів до офіційного визнання винятково талановитих носіїв традицій і ремісників, які володіють у дуже високому ступені знаннями та навичками, необхідними для виконання або створення конкретних елементів НКС, а також заохочення передачі своїх знань, ноу-хау та навичок молодим поколінням.

У 1996 році в Доповіді Всесвітньої комісії з культури і розвитку (Report of the World, 1996) підкреслювалося, що розвиток ставить нові виклики для збереження спадщини. Мало того, що існує величезна прірва між засобами і цілями, так ще й наші визначення все ще занадто вузькі. Вони упереджено ставляться до елітарних, монументальних, письмених і церемоніальних джерел. Існує потреба в переоцінці таких уявлень, а також у розробці кращих методів ідентифікації та інтерпретації нашої спадщини. Важливо розуміти цінності та прагнення, які керували його творцями, без яких об'єкт вирваний зі свого контексту і не може отримати належного значення. Матеріальне може бути

витлумачено тільки через нематеріальне (Pérez de Cuéllar, 1996).

Роком пізніше Генеральна конференція ЮНЕСКО прийняла резолюцію, в якій вирішила «підкреслити важливість НКС для народів і націй, проголосивши простори або форми культурного самовираження частиною «усної спадщини людства» (The oral heritage, 1997). Це призвело до того, що у 1998 році Виконавча Рада започаткувала Програму проголошення мастерпамів усної та нематеріальної спадщини людства (Decisions adopted, 1998). Метою цієї програми, яка була безпосереднім попередником Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини (Convention for the Safeguarding, 2003), було вшанування найвидатніших виразів НКС, відібраних на основі номінацій, представлених державами-членами ЮНЕСКО. Він містив визначення НКС, розроблене групою експертів ЮНЕСКО під час першого засідання, формулювання якого дуже близьке – хоча, можливо, дещо ширше за своїм обсягом – до того, що використовується в остаточному тексті Конвенції (Lenzerini, 2011). Його обґрунтування ґрунтувалося на розумінні того, що усна та нематеріальна спадщина здобула міжнародне визнання як життєво важливий фактор культурної ідентичності, сприяння творчості та збереження культурного розмаїття. Вона відіграє важливу роль у національному та міжнародному розвитку, толерантності та гармонійній взаємодії між культурами. В епоху глобалізації багато форм цієї культурної спадщини перебувають під загрозою зникнення, їм загрожує культурна стандартизація, збройні конфлікти, шкідливі наслідки масового туризму, індустріалізація, відтік із сільської місцевості, міграція та погіршення стану навколишнього середовища.

Шедеври усної та нематеріальної спадщини людства відбиралися за шістьма критеріями, які застосовувалися з метою з'ясувати, що ці шедеври відповідають вимогам «сильної концентрації НКС видатної цінності» або «популярного та традиційного культурного вираження, що має видатну цінність з історичної, художньої, етнологічної, мовної чи літературної точки зору» (The Masterpieces, 2006). Хоча ці завдання ґрунтувалися на концепції «видатної цінності», такий винятковий характер існував, коли номінації, серед іншого, «дають широкі докази свого коріння в культурній традиції чи культурній історії відповідної спільноти» і «демонізують свою роль як засобу утвердження культурної ідентичності відповідних народів і культурних спільнот» (The Masterpieces, 2006). Крім того, «суб'єктивну» спрямованість зазначених

критеріїв продемонструвала Інструкція з подання досьє кандидатів «Шедеври» (Presentation of Candidature, 2001), в яких, пояснюючи критерій «видатної цінності як шедеврів людського творчого генія», зазначалося, що для того, щоб довести таку цінність, номінація повинна продемонструвати свою «видатну цінність для зацікавленої спільноти... для підтримання культурного різноманіття по відношенню до (а) інших форм самовираження в межах однієї культури/культурної групи, (б) вираження сусідніх споріднених культур і (в) універсально». Таким чином, концепція «видатної цінності» була сприйнята з «суб'єктивної» точки зору, тобто на основі особливого значення номінації для відповідної спільноти. У 2001, 2003 та 2005 роках було зроблено три прокламації Програми, які приписували кваліфікацію шедеврів усної та нематеріальної спадщини людства загалом 90 проявам НКС. Ці вирази були автоматично включені до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства, створеного CSICH на момент набрання ним чинності відповідно до положень його статті (The Convention for the Safeguarding, 2003).

Діяльність ЮНЕСКО в галузі охорони НКС була остаточно завершена 17 жовтня 2003 року, коли Генеральна конференція прийняла Конвенцію ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини. Конвенція набула чинності 20 квітня 2006 року і на момент написання статті була ратифікована 134 країнами (The Convention for the Safeguarding, 2003).

«Нематеріальна культурна спадщина» визначається статтею 2 Конвенції як: практики, уявлення, висловлювання, знання, навички, а також інструменти, об'єкти, артефакти та культурні простори, пов'язані з ними, які спільноти, групи та, в деяких випадках, окремі особи визнають частиною своєї культурної спадщини. Ця нематеріальна культурна спадщина, що передається з покоління в покоління, постійно відтворюється спільнотами та групами у відповідь на навколишнє середовище, їхню взаємодію з природою та своєю історією, і забезпечує їм відчуття ідентичності та спадкоємності, таким чином сприяючи повазі до культурного розмаїття та людської творчості (Lenzerini, 2011).

Вона складається, зокрема, з «а) усних традицій і висловлювань, включаючи мову як носій нематеріальної культурної спадщини; б) сценічне мистецтво; в) соціальні обряди, ритуали та святкові заходи; г) знання і практика, що стосуються природи і єдиновіршя; е) традиційна майстерність» за умови, що вони «сумісні з існуючими міжнародними документами з прав

людини, а також з вимогами взаємної поваги між громадами, групами та окремими особами та сталого розвитку» (The Convention for the Safeguarding, 2003).

Є деякі основні чинники, які явно чи неявно впливають із щойно відтвореного визначення, які мають особливе значення для повного розуміння невід'ємного значення та цінності НКС для міжнародного співтовариства. Ці фактори є, зокрема: а) самовизнання відповідними спільнотами, групами та окремими особами НКС як частини їхньої культурної спадщини; б) постійне відтворення НКС як відповідь на історичну та соціальну еволюцію відповідних спільнот і груп; в) глибокий зв'язок спадщини, пов'язаний з ідіосинкратичною ідентичністю її творців і носіїв; г) умова «автентичності» як імпліцитна вимога НКС; д) глибокий взаємозв'язок НКС з правами людини, з подвійної точки зору: стандарти прав людини як параметр «легітимності» відповідної спадщини та останні як інструмент сприяння фактичному задоволенню прав людини. Зазначені фактори глибоко взаємопов'язані один з одним.

Репрезентативний список нематеріальної культурної спадщини людства існує «для того, щоб забезпечити кращу видимість нематеріальної культурної спадщини та усвідомлення її значення, а також заохотити діалог, який поважає культурне різноманіття» (The Convention for the Safeguarding, 2003) і що, отже, це не означає будь-якої класифікації між різними проявами НКС, яка ґрунтується на їх якості або цінності.

Однак, незважаючи на те, що це може бути правдою в теорії, на практиці мало ймовірно, що існування списку не буде сприйнято громадськістю як створення ціннісної класифікації серед існуючих прикладів НКС, особливо між тими, які мають схожий характер (наприклад, приклади музичних або театральних уявлень, які, здавалося б, дуже схожі один на одного, але насправді глибоко відрізняються через те, що вони є частини культурної ідентичності різних спільнот). Це, зрештою, демонструє досвід Конвенції про всесвітню спадщину (використовуваної, як зазначалося раніше, як модель для Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини), у контексті якої, незважаючи на те, що існує положення, яке підтверджує, що охорона, надана Конвенцією, не повинна обмежуватися об'єктами, внесеними до списку об'єктів, на практиці таке положення залишалось практично незастосовним, а увага приділялася лише об'єктам, внесеним до Списку всесвітньої спадщини.

Крім того, навряд чи можна стверджувати, що Репрезентативний список нематеріальної культурної спадщини людства, навколо якого зосереджено охорону НКС на міжнародному рівні, може бути юридичною гарантією для відповідної спадщини; він радше постає як інструмент для держав для отримання видимості НКС, розташованої на їхній власній території. У зв'язку з цим слід зазначити, що вся Конвенція ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини цілком позбавлений правових гарантій для НКС. Насправді, також у зв'язку з забезпеченням НКС на національному рівні, більшість відповідних положень Конвенції просто підтверджують, що держави-учасниці докладають зусиль для вжиття належних заходів для такого забезпечення; це формулювання перешкоджає створенню цими положеннями ефективних правових зобов'язань (і, тим більше, правові гарантії для НКС), хоча існує загальне зобов'язання держав «вживати необхідних заходів для забезпечення охорони нематеріальної культурної спадщини, присутньої на [їхній] території», як це передбачено статтею 11 (а).

Цей підхід підтверджується положеннями Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини щодо залучення зацікавлених спільнот та груп (а також окремих осіб) до ідентифікації та управління НКС. У світлі конотації НКС як тісно взаємопов'язаної з культурною ідентичністю її творців і носіїв (а також з огляду на споріднені з нею елементи самоідентифікації), очевидно, що належне збереження спадщини може бути досягнуто лише шляхом забезпечення якомога глибшого залучення таких спільнот, груп та індивідів.

На жаль, державоорієнтований підхід, який переважав під час переговорів експертів, відвів елементу участі громади на другорядну роль. Насправді, хоча – завдяки запеклому опору кількох делегацій (зокрема Італії та Угорщини) – врешті-решт вдалося зберегти у фіналі у тексті Конвенції дуже мало положень, що стосуються зазначеного аспекту, ці положення не виражають реальних зобов'язань, здатних змусити держави-учасниці фактично забезпечити участь зацікавлених громад. Зокрема, стаття 11(b) вимагає від держави-учасниці «ідентифікувати та визначати різні елементи нематеріальної культурної спадщини, присутні на її території, за участю громад, груп та відповідних неурядових організацій». Так само стаття 15, використовуючи досить нейтральне формулювання з точки зору юридичної ефективності, наголошує на обов'язку держав «докладати зусиль для забезпечення якомога ширшої участі спільнот, груп і, де це доречно, осіб, які створюють,

підтримують і передають [нематеріальну культурну] спадщину, а також активно залучати їх до управління нею». Абсолютно ясно, що – з причин, пояснених вище, – виявлення і управління НКС без належного залучення відповідних груп і спільнот (і індивідів) являє собою явне протиріччя в термінах.

Висновки.

Державно-орієнтований підхід в управлінні НКС може бути неефективним для досягнення належного захисту, оскільки спадщина є продуктом і елементом ідентичності груп і спільнот, інтереси яких можуть не збігатися з інтересами урядів держав. Держави, ймовірно, можуть розробити загальну стратегію захисту НКС, розташованої на їхній території, яка не враховує належним чином розмаїття, що існує між різними проявами такої спадщини. У довгостроковій перспективі розвиток загальноприйнятого підходу може призвести до стандартизації спадщини, до якої він застосовується, або, принаймні, до адаптації певних аспектів його різних зразків до вимог загальнозживаної національної моделі, що призведе до погіршення автентичності НКС на шкоду цінності культурного розмаїття та, отже, про саму структуру захисту НКС.

Однак ситуація в цьому плані може бути покращена в імплементаційній практиці Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини. Обнадійливим симптомом у зв'язку з цим є Оперативні директиви про імплементацію Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини (Оперативні директиви), прийняті Генеральною Асамблеєю держав-учасниць Конвенції у червні 2008 року та змінені у червні 2010 року (Operational Directives, 2010). Фактично, Оперативні директиви рекомендують, щоб Міжурядовий комітет з охорони нематеріальної культурної спадщини (заснований статтею 5 Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини) заохочував держави-учасниці «встановлювати функціональне та взаємодоповнююче співробітництво між громадами, групами та, у відповідних випадках, особами, які створюють, підтримують та передають нематеріальну культурну спадщину» (Operational Directives, 2010). Для держав-учасниць також заохочується «створити консультативний орган або координаційний механізм для полегшення участі» цих суб'єктів у визначенні та управлінні НКС, а також вжити інших заходів різного роду з метою полегшення їхньої участі в досягненні цілей Конвенції. Крім того, важливо, що у другому пункті Оперативних директив включено до Репрезентативного списку

нематеріальної культурної спадщини людства вимогу про те, що «елемент був номінований за якнайширшою участю громади, групи або, якщо застосовно, зацікавлених осіб та за їх вільною,

попередньою та інформованою згодою», хоча держави зберігають за собою першорядну роль у прийнятті рішення про висування на номінування елементів НКС.

REFERENCES

- Brief history of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. (2003). *UNESCO*. Retrieved from <https://ich.unesco.org/fr/bref-historique-00093>
- Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (World Heritage Convention)*, 1037 UNTS 151. (1972, November 23).
- Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*, 249 UNTS 240, and its two Protocols, respectively of 1954 (249 UNTS 358) and 1999 (38 ILM 769). (1954, May 14).
- Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. (2003, October 17). UNESCO General Conference. Retrieved from http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17716&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
- Decisions adopted by the Executive Board at its 155th Session, Doc. 155 EX/Decisions*. (1998, December 3). Executive Board, 155th, Paris and Tashkent. Retrieved from <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001142/114238e.pdf>
- Declaration on Cultural Policies*. (1982). *World Conference on Cultural Policies, Mexico City, 26 July–6 Aug. 1982*. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000052505>
- Francioni, F. (2002). *The Protection of Intangible Cultural Heritage: A New Challenge for UNESCO and International Law*. Symposium: The Transmission and Present State of Cultural Heritage.
- Globalization and Intangible Cultural Heritage. (2004). *International Conference. Tokyo, Japan, 24–26 August 2004*. Retrieved from <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001400/140090e.pdf>
- Kurin, R. (2007). Safeguarding Intangible Cultural Heritage: Key Factors in Implementing the 2003 Convention. *Intangible Heritage*, 9, 10.
- Lenzerini, F. (2011). Intangible Cultural Heritage: The Living Culture of Peoples. *The European Journal of International Law*, 22(1), 101-120.
- Operational Directives for the implementation of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Heritage*. (2010). Retrieved from <https://ich.unesco.org/en/directives>
- Pérez de Cuéllar, J. (1996). *Our creative diversity: report of the World Commission on Culture and Development*. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000105586>
- Presentation of Candidature Files of the Masterpieces*. (2001). Retrieved from <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001246/124628eo.pdf>
- Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore*. (1989). Retrieved from <https://en.unesco.org/about-us/legal-affairs/recommendation-safeguarding-traditional-culture-and-folklore>
- Report of the World Commission on Culture and Development*. (1996). Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000104333>
- Soós. (2009). Communities and the Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage (2003) – a New Tool for Development. In *ARCADE, Culture as a Tool for Development. Challenges of Analysis and Action*.
- The Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. (2003). (Entered into force on 20 April 2006). Retrieved from <https://ich.unesco.org/en/states-parties-00024>
- The Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity*. (2006). Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000147344>
- The oral heritage of humanity. Res. No. 23*. (1997, November 12).
- UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity. (2001, November 2). *UNESCO General Conference*. Retrieved from http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13179&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
- Williams, R., & Border, C. (1960). *Parthian Books*. ISBN 978-1-902638-81-2.
- 943 UNTS 178. (1971).

The Mechanism Of Implementation of the EU Sanctions Policy

UDC: 351:32

DOI: <https://doi.org/10.15421/152351>

Klymosyuk Andriy

Ph.D. in Law, <https://orcid.org/0000-0001-5017-3231>, klymosyuk.andriy@gmail.com

*State Institution of Higher Education "University of educational management"
National Academy of Educational Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)*

Abstract

Relevance. The European Union (EU) is a strategic partner of Ukraine, which respects its sovereignty and territorial integrity and actively supports our country in countering Russia's aggressive invasion. The EU's response to Russia's gross violation of international law and human rights was to impose unprecedented sanctions. Therefore, it is important to study the mechanism of implementation of the EU sanctions policy.

The purpose of the article is to conduct a thorough study of the mechanism of implementation of the EU sanctions policy.

Results. The author analyzes the EU sanctions policy by determining its purpose and the way in which the subject of public administration of sanctions processes influences the object of such administration. It is established that the EU sanctions policy is rarely implemented with a clearly defined purpose, and the objectives of sanctions are usually formulated in a rather general way, which has a negative impact on the subsequent assessment of the achievement of the sanctions objectives. The author proposes to divide the objects affected by the EU sanctions policy into general (states, economic sectors) and specific (organizations, individuals and entities). An instrument of influence on the object of the EU sanctions policy is the application of various restrictions, which are usually imposed in stages depending on the degree of escalation. It is substantiated that the system of actors implementing the EU sanctions policy is very extensive, since the public administration of sanctions processes is carried out both at the level of EU institutions and at the national level.

Conclusions. The study has shown that the management of sanctions processes in the EU has its own shortcomings and drawbacks, which should be taken into account by Ukraine in the development and implementation of its own sanctions policy, as well as in the context of European integration processes. This proves the need for further research in this area.

Keywords: sanctions, mechanism of implementation of the sanctions policy, sanctions policy of the European Union, subjects of implementation of the EU sanctions policy

Механізм реалізації санкційної політики Європейського Союзу

Климосьюк Андрій

*Державний заклад вищої освіти "Університет менеджменту освіти"
Національної академії педагогічних наук України (Київ, Україна)*

Анотація

Актуальність. Європейський Союз (ЄС) є стратегічним партнером України, який поважає її суверенітет і територіальну цілісність та активно підтримує нашу державу у протидії загарбницькому вторгненню росії. Реакцією ЄС на грубе порушення росією міжнародного права та прав людини стало накладення безпрецедентних санкцій. Тому актуальним є питання щодо дослідження механізму реалізації санкційної політики ЄС.

Метою статті є проведення ґрунтовного дослідження механізму реалізації санкційної політики ЄС.

Результати. Проведено аналіз санкційної політики ЄС шляхом визначення її мети та способу впливу суб'єкта публічного управління санкційними процесами на об'єкт такого управління. Встановлено, що санкційна політика ЄС рідко реалізується з чітко визначеною метою, а цілі застосування санкцій, зазвичай, формуються досить загально, що має негативний вплив на подальшу оцінку досягнення поставлених цілей санкцій. Об'єкти, на які справляється вплив внаслідок реалізації санкційної політики ЄС запропоновано поділяти на загальні (держави, сектори економіки) та конкретні (організації, фізичні та юридичні особи). Виявлено, що інструментом впливу на об'єкт реалізації санкційної політики ЄС є застосування різних обмежень, які, зазвичай, накладаються поетапно залежно від ступеня ескалації. Обґрунтовано, що система суб'єктів, які реалізують санкційну політику в ЄС є дуже розгалуженою, оскільки публічне управління санкційними процесами здійснюється як на рівні інституцій ЄС, так і на національному рівні.

Висновки. Проведене дослідження показало, що управління санкційними процесами в ЄС має свої недоліки, які повинні бути враховані Україною при розробленні та реалізації власної санкційної політики. Це доводить необхідність подальших наукових пошуків у цій сфері.

Ключові слова: санкції, механізм реалізації санкційної політики, санкційна політика Європейського Союзу, суб'єкти реалізації санкційної політики ЄС

Стаття надійшла / Article arrived: 15.12.2023

Схвалено до друку / Accepted: 28.12.2023

Вступ.

Постановка проблеми та актуальність.

Зважаючи на сучасні глобальні виклики, ефективність реалізації санкційної політики має важливе значення для підтримання міжнародного правопорядку та забезпечення прав людини. Особливо актуальним це стає в контексті російського вторгнення в Україну, у зв'язку з яким держава-агресор уже стала найбільш санкціонованою країною світу. Великий вклад у такий результат був здійснений стратегічним партнером України – Європейським Союзом, який з лютого 2022 року ввів в дію уже 12 санкційних пакетів, які покликані зменшити воєнний та економічний потенціал росії та позбавити її можливості продовжувати війну. Однак публічне управління санкційними процесами в ЄС має свої недоліки, які можуть бути враховані Україною при розробленні та реалізації власної санкційної політики, а також в контексті євроінтеграційних процесів. У зв'язку з цим, необхідно ґрунтовно дослідити механізм реалізації санкційної політики ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Тема санкцій досліджувалась в межах наукових пошуків у різних науках. Так, наприклад, одні вчені-юристи досліджували санкції в контексті міжнародно-правової відповідальності держав (Морозюк, 2017; Блажевич, 2006), інші сконцентрувались на санкціях, які застосовуються Радою Безпеки ООН (Малишева, 2016) та на правовому регулюванні санкцій у праві ЄС (Абдуллаєв, 2022). Натомість питанням реалізації державної санкційної політики зі сторони науки публічного управління приділено недостатньо уваги. На сьогодні, фактично відсутні наукові праці щодо механізмів публічного управління санкційними процесами, що свідчить про необхідність подальших наукових пошуків у цій царині.

Метою статті є проведення ґрунтовного дослідження механізму реалізації санкційної політики ЄС.

Результати дослідження.

У науці публічного управління не вироблено єдиного поняття механізму реалізації державної політики чи механізму публічного (державного) управління. О. Федорчак, яка класифікувала механізми державного управління, навела 23 визначення змісту поняття “механізми державного управління”, які вживались різними науковцями (Федорчак, 2008). Один з найбільш видатних вчених у галузі публічного управління В. Бакуменко вказував, що механізм реалізації державою своєї функції в конкретній сфері суспільних відносин – це такий спосіб впливу суб'єкта управління на об'єкт, який

максимізує ефективність управлінської дії та точність реалізації управлінського рішення, що підтверджується наявністю зворотного зв'язку від керованого об'єкта або системи суспільних відносин (Бакуменко, 1999, с. 312). Саме це визначення й пропонуємо використати базою для аналізу механізму реалізації санкційної політики ЄС, виділяючи такі його елементи як: об'єкт, на які справляється вплив внаслідок реалізації санкційної політики, інструменти впливу на об'єкт та суб'єкт управління. Також вважаємо доцільним до згаданих елементів додати мету публічного управління санкційними процесами ЄС як категорію, яка є визначальною та спрямовує усю санкційну політику.

Мета санкційної політики ЄС.

Загальні цілі державної санкційної політики ЄС визначені в Основних принципах застосування обмежувальних заходів (санкцій) (Basic Principles, 2004). Відповідно до цього акту, держави-члени ЄС підкреслили свою спільну мету використовувати санкції для захисту прав людини, демократії, верховенства права та належного врядування, а також для протидії зброї масового знищення та тероризму.

Основними загальними цілями введення санкцій ЄС наразі визначає:

- захист цінностей, фундаментальних інтересів та безпеки ЄС;
- збереження миру;
- консолідація та підтримка демократії, верховенства права, прав людини та принципів міжнародного права;
- запобігання конфліктам і зміцнення міжнародної безпеки (How and when, 2023).

Слід зазначити, що в умовах глобального загострення воєнних дій та послаблення демократії кратно збільшуються випадки порушення прав людини, тому захист прав людини наразі став для ЄС чи не найголовнішим обґрунтуванням необхідності застосування санкцій (Portela, 2022).

В контексті санкцій, застосованих ЄС до росії у 2014 році їх метою було збільшення для росії фінансових наслідків і втрат як наслідок її дій щодо підризу територіальної цілісності, суверенітету та незалежності України та сприяння мирному врегулюванню кризи (Concerning restrictive measures, 2014).

Останні заходи застосовані ЄС після 2022 року щодо росії мали більш конкретні цілі, а саме:

- скоротити величезні джерела доходів, щоб зменшити здатність росії фінансувати та продовжувати війну;
- покласти відповідні економічні та політичні витрати на політичний істеблішмент Росії, відповідальний за вторгнення;

- боротися з обходом санкцій шляхом зміцнення двосторонньої та багатосторонньої співпраці з країнами, що не входять до ЄС, та надання їм технічної допомоги (EU restrictive measures, 2023)

Європейські дослідники уже багато років тому відмічали, що санкції ЄС рідко вводяться з чітко сформульованими цілями (Doherty, 2000). Наразі можна спостерігати, що цей підхід не сильно змінився, наслідком чого є подекуди неможливість належним чином оцінити ступінь досягнення таких санкцій та, відповідно, необхідності їх скасування чи навпаки посилення. На практиці відомі випадки, коли через це ЄС скасовує або послаблює санкції за умови отримання сигналів щодо потенційних поступок іншої сторони, тоді як, наприклад, у США щоб скасувати санкції мають бути чітко реалізовані їх цілі.

Об'єкти, на які справляється вплив внаслідок реалізації санкційної політики ЄС.

Об'єкти, тобто ті, на кого спрямована санкційна політика ЄС справляється вплив, умовно можна поділити на дві групи.

1) Загальні: країн, які порушують міжнародне право чи певні сектори економіки. Такі санкції мають широкий вплив заборон, та поширюються на невизначене коло осіб, наприклад, комплексне ембарго.

2) Конкретні: організації, фізичні чи юридичні особи, ідентифікаційні дані яких зазначені в додатках до актів про застосування санкцій. Йдеться про цільові санкції, які розроблені таким чином, щоб мати вибірковий вплив і накладатись на окремих осіб чи на бізнес з конкретного сектору економіки, а не на економіку в цілому.

Інструменти впливу на об'єкт.

Реалізація санкційної політики ЄС полягає у застосуванні щодо вищевказаних груп об'єктів різних обмежувальних заходів. Зазвичай, санкції ЄС застосовуються поетапно, залежно від ступеня ескалації.

Перший етап накладення санкцій полягає у внесенні в чорний список певної кількості осіб, щодо яких застосовано заборону на отримання віз і замороження активів, часто супроводжується кількома компаніями та агентствами. У наступних хвилях кількість позначень поступово зростає.

Другий етап передбачає ембарго на постачання зброї, обладнання для можливості здійснення внутрішніх репресій і стеження, предметів подвійного використання, а також заборону на надання відповідних послуг і будь-яку форму військового співробітництва.

Наступним етапом ескалації є заборона на експорт або імпорт певних продуктів і товарів, а також накладення фінансових санкцій. Це може мати форму заборони на торгівлю або внесення до чорного списку державних компаній, що займаються енергетикою та торгівлею, ключових державних установ, таких як центральний банк, і навіть торговельних гаваней.

На кожному етапі переслідують різні цілі такого впливу: перший етап вузько зосереджений на ключових політичних діячах, другий спрямований на внутрішню безпеку, а третій стосується державних акторів і бізнес-еліт, водночас спричиняючи ширші наслідки для суспільства.

Санкційна політика ЄС в контексті російського вторгнення в Україну з лютого 2022 року, реалізується у винятковий спосіб, оскільки відхиляється від описаної загальної моделі. Перша хвиля, ухвалена після визнання російською Думою сепаратистських республік на Донбасі та перед початком військової кампанії, відразу була зосереджена на фінансових обмеженнях. На початковому етапі також був застосований один з найбільш масштабних фінансових заходів – виключення низки російських банків із системи SWIFT. Торговельні санкції почалися дуже швидко після початку військового вторгнення, включаючи деякі безпрецедентні заходи, такі як скасування статусу найбільшого сприяння росії, що передбачає зниження тарифів для членів Світової організації торгівлі (Portela, 2022).

Таким чином, можна стверджувати, що санкційна політика ЄС є адаптивною, а серйозність впливу, тобто обмежень, які застосовуються до об'єкта залежать від ступеню ескалації.

Суб'єкти реалізації санкційної політики ЄС.

Оскільки публічне управління санкційними процесами здійснюється як на рівні інституцій ЄС, так і на національному рівні, то система суб'єктів, які реалізують санкційну політику в ЄС є дуже розгалуженою.

У зв'язку з цим, пропонується використати підхід щодо відображення таких суб'єктів залежно від етапів санкційного процесу.

1) Ініціювання та накладення санкцій.

Політичне рішення щодо необхідності застосування санкцій, тобто їх ініціювання належить до компетенції Європейської ради, до якої входять очільники країн-членів ЄС.

Пропозиції щодо застосування санкцій розглядаються у Комітеті постійних представників, який об'єдує глав (послів) і членів постійних представництв країн ЄС.

Затверджуються санкції Радою ЄС, до якої входять профільні міністри країн.

Таким чином, державна санкційна політика щодо ініціювання та накладення санкцій реалізується на рівні інституцій ЄС.

2) Імплементация санкцій.

На відміну від централізованого характеру прийняття рішень щодо санкцій ЄС, їх імплементация та конкретне правозастосування спирається на децентралізовану систему, тобто відбувається відповідними органами держав-членів відповідно до принципу субсидіарності, закріпленого в Європейському Союзі.

Слід зазначити, що децентралізований характер системи реалізації ухвалених санкцій призводить до кардинально різних практик імплементации таких заходів по всьому ЄС. Наразі на імплементацию санкцій ЄС уповноважені більш ніж 160 компетентних органів держав-членів.

Держави-члени покладаються на дуже різні національні системи імплементации санкцій.

Кількість національних компетентних органів, які уповноважені застосовувати ухвалені санкції різняться залежно від країни: від одного (Хорватія, Кіпр, Фінляндія, Мальта) або двох (Франція, Німеччина, Греція, Італія, Португалія) до 18 (Данія) або навіть 27 (Латвія) (Portela, & Olsen, 2023).

Окрім загальної плутанини, такі різні національні системи імплементации створюють як для державних, так і для приватних суб'єктів по всьому ЄС значні проблеми. На практиці, держави-члени ЄС мають дискрецію у правовому тлумаченні ключових санкційних положень та можуть їх застосовувати по-різному.

Ознайомитись з компетентними органами усіх 27 держав ЄС можна на спеціальному інформаційному порталі "Карта санкцій ЄС" (EU Sanctions Map, 2024).

3) Моніторинг виконання санкцій.

Моніторинг та оцінка виконання санкцій ЄС є важливою частиною процесу реалізації санкційної політики. Ці заходи спрямовані на визначення ефективності санкцій, їхніх наслідків та дотримання країнами-членами ЄС та іншими суб'єктами санкційних режимів

Серед інституцій ЄС, уповноважених на реалізацію санкційної політики на цьому етапі можна виділити:

- Європейську Комісію, яка може бути долучена до збору та аналізу інформації про економічні наслідки санкцій;

- Європейську службу зовнішніх справ, яка може координувати моніторинг та звітування про ефективність санкцій;

- Раду ЄС, яка теж бере участь у моніторингу та оцінці ефективності накладених санкцій з метою їх посилення, продовження чи скасування;

- Європейський парламент, який теж може контролювати санкційний процес, вимагаючи звітності від інших органів ЄС.

Оскільки санкції реалізуються на національному рівні, то національні уряди теж можуть здійснювати оцінку ефективності їх виконання у своїх країнах.

Висновки.

Не дивлячись на широке застосування Європейським Союзом санкцій, проведене дослідження показало, що публічне управління санкційними процесами в ЄС не позбавлене недоліків та проблемних аспектів. Зокрема, відсутність чіткої та конкретної мети накладення санкцій не дозволяє належним чином провести оцінку її досягнення, та, відповідно, зробити висновок про те чи слід продовжувати санкції, чи варто їх посилити, або ж взагалі зняти. Це може призвести до безпідставних послаблень санкційного тиску, тоді як інші держави-партнери, зокрема США, не ухвалюватимуть таких рішень допоки санкції не досягнуть чітко поставлених цілей. Таким чином, публічне управління санкційними процесами ЄС потребує посиленого цілеспрямованого.

Об'єкти, на які внаслідок реалізації санкційної політики ЄС справляється вплив можна умовно поділяти на загальні, тобто невизначене коло осіб, (держави, сектори економіки) та конкретні, тобто організації, фізичні чи юридичні особи, ідентифікаційні дані яких зазначені в додатках до актів про застосування санкцій.

Інструментами впливу на об'єкт реалізації санкційної політики ЄС є застосування різних обмежень (заборона на отримання віз, замороження активів, торговельного ембарго та заборони польотів, фінансові заборони та обмеження тощо), які, зазвичай, накладаються поетапно залежно від ступеня ескалації. Винятком з цього "правила" стала реакція ЄС на російське вторгнення в Україну, коли було застосовано відразу найжорсткіші обмеження, що в цілому свідчить про адаптивність санкційної політики ЄС.

Найбільшою проблемою в імплементации санкцій ЄС наразі є суттєві відмінності між національними системами реалізації санкційної політики. Показовим є те, що на імплементацию санкцій ЄС уповноважені більш ніж 160 компетентних органів держав-членів. Наслідком цього є відсутність необхідної координації та, фактично, створення різних санкційних режимів та практики реалізації санкційної політики у різних країнах.

Проведене дослідження свідчить про наявність широкого поля для подальших наукових пошуків у цій сфері та необхідності

впровадження змін, які підвищують ефективність публічного управління санкційними процесами в ЄС. Водночас, Україна повинна врахувати виявлені недоліки при формуванні та реалізації власної санкційної політики та впровадити найкращі практики санкційної політики ЄС.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Абдуллаєв, Р. А. (2022). *Правове регулювання санкцій у праві Європейського Союзу*. (Дисертація кандидата юридичних наук). Одеса.
- Бакуменко, В. (1999). Системно-ситуаційне зображення процесів управління в соціальних системах. *Вісник УАДУ*, 3, 312-318.
- Блажевич, Ю. (2006). *Відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння*. (Автореферат дисертації кандидата юридичних наук). Інститут законодавства Верховної Ради України, Київ.
- Малишева, Ю. В. (2016). *Цілеспрямовані санкції та їх застосування Радою Безпеки ООН*. (Автореферат дисертації кандидата юридичних наук). НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Київ.
- Морозук, Р. (2017). Відповідальність держав у міжнародному праві. *Міжнародне право*, 11, 249-251.
- Федорчак, О. (2008). Класифікація механізмів державного управління *Демократичне врядування*, 1. Відновлено з <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/jan/26465/ofedorchak.pdf>
- Basic Principles on the Use of Restrictive Measures (Sanctions)*. (2004). Retrieved from <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10198-2004-REV-1/en/pdf>
- Concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine. № 833/2014. (2014). *Council Regulation (EU)*. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX%3A32014R0833>
- Doxey, M. (2000). Sanctions Through the Looking Glass: The Spectrum of Goals and Achievements. *International Journal*, 55 (2), 207-223.
- EU restrictive measures in view of Russia's invasion of Ukraine*. (2023). Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/eu-restrictive-measures-in-view-of-russia-s-invasion-of-ukraine.html>
- EU Sanctions Map*. (2024). Retrieved from <https://www.sanctionsmap.eu/#/main/authorities>
- How and when the EU adopts sanctions*. (2023). Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/>
- Portela, C. (2022). "Sanctions, conflict and democratic backsliding". *European Institute for Security Studies*, 6. Retrieved from https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief_6_Sanctions.pdf
- Portela, C., & Olsen, K. B. (2023). *Implementation and monitoring of the EU sanctions' regimes, including recommendations to reinforce the EU's capacities to implement and monitor sanctions*. Retrieved from [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/702603/EXPO_STU\(2023\)702603_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/702603/EXPO_STU(2023)702603_EN.pdf)

REFERENCES

- Abdullayev, R. A. (2022). *Legal regulation of sanctions in the law of the European Union*. (Dissertation of the candidate of legal sciences). Odessa.
- Bakumenko, V. (1999). System-situational image of management processes in social systems. *Bulletin of the Ukrainian Academy of Sciences*, 3, 312-318.
- Basic Principles on the Use of Restrictive Measures (Sanctions)*. (2004). Retrieved from <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10198-2004-REV-1/en/pdf>
- Blazhevych, Yu. (2006). *Responsibility of states for internationally illegal acts*. (Author's abstract of the dissertation of the candidate of legal sciences). Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
- Concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine. № 833/2014. (2014). *Council Regulation (EU)*. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX%3A32014R0833>
- Doxey, M. (2000). Sanctions Through the Looking Glass: The Spectrum of Goals and Achievements. *International Journal*, 55 (2), 207-223.
- EU restrictive measures in view of Russia's invasion of Ukraine*. (2023). Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/eu-restrictive-measures-in-view-of-russia-s-invasion-of-ukraine.html>
- EU Sanctions Map*. (2024). Retrieved from <https://www.sanctionsmap.eu/#/main/authorities>
- Fedorchak, O. (2008). Classification of mechanisms of state administration. *Democratic governance*, 1. Retrieved from <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/jan/26465/ofedorchak.pdf>
- How and when the EU adopts sanctions*. (2023). Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/>
- Malysheva, Yu. V. (2016). *Targeted sanctions and their application by the UN Security Council*. (Author's abstract of the dissertation of the candidate of legal sciences). National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of State and Law named after V. M. Koretskyi, Kyiv.
- Morozuk, R. (2017). Responsibility of states in international law. *International Law*, 11, 249-251.
- Portela, C. (2022). "Sanctions, conflict and democratic backsliding". *European Institute for Security Studies*, 6. Retrieved from https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief_6_Sanctions.pdf
- Portela, C., & Olsen, K. B. (2023). *Implementation and monitoring of the EU sanctions' regimes, including recommendations to reinforce the EU's capacities to implement and monitor sanctions*. Retrieved from [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/702603/EXPO_STU\(2023\)702603_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/702603/EXPO_STU(2023)702603_EN.pdf)

The Impact of Digital Technologies on the Professional Training of Public Servants in the Context of Digital Transformation in Museum Affairs

UDC: 004:351.746.1:069

DOI: <https://doi.org/10.15421/152352>**Kvitka Sergiy**D.Sc., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0003-3786-9589>, skvitka14790@gmail.com*Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine)*

Abstract

The role of digital technologies in shaping the professional training and skills development of civil servants responsible for the preservation of cultural heritage is becoming transformative. The integration of digital governance and digital tools has revolutionized traditional practices, emphasizing the need for adaptive learning in response to these technological advances.

The modern landscape of digital governance and its impact on public administration, in particular in the field of museum affairs, is highlighted. The growing reliance on digital technologies, such as 3D modelling, virtual reality and digital archiving, which are crucial for the preservation and presentation of cultural property, is highlighted. It is also emphasized that these technologies not only strengthen the protection of heritage, but also democratize access to it, allowing for greater public involvement.

Considerable attention has been paid to the skills gaps identified among civil servants in this rapidly evolving digital environment. Innovative educational models and instructional strategies that can be implemented to equip civil servants with the necessary skills to effectively manage and preserve cultural heritage in the digital age are considered.

We came to the conclusion that there is a need for continuous professional development in the context of the development of digital technologies. It is necessary to develop a proactive approach to the development of programs for civil servants related to digital transformation in the field of cultural heritage preservation.

Keywords: public administration, digitalization, digital transformation, professional training, cultural heritage, digital governance, training

Вплив цифрових технологій на професійну підготовку публічних службовців у контексті цифрової трансформації в музейній справі

Квітка Сергій*Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»*

Анотація

Роль цифрових технологій у формуванні професійної підготовки та розвитку навичок державних службовців, відповідальних за збереження культурної спадщини, набуває трансформаційного характеру. Інтеграція цифрового врядування та цифрових інструментів революціонізувала традиційні практики, підкреслюючи необхідність адаптивного навчання у відповідь на ці технологічні досягнення.

Висвітлено сучасний ландшафт цифрового врядування та його вплив на державне управління, зокрема у сфері музейної справи. Наголошено на зростаючій залежності від цифрових технологій, таких як 3D-модельювання, віртуальна реальність і цифрове архівування, які мають вирішальне значення для збереження і презентації культурних цінностей. Наголошено також на тому, що ці технології не лише посилюють захист спадщини, але й демократизують доступ до неї, дозволяючи ширше залучати громадськість.

Значна увага приділяється прогалинам у навичках, виявленим серед державних службовців у цьому швидко розвивається у цифровому середовищі. Розглядаються інноваційні освітні моделі та навчальні стратегії, які можуть бути впроваджені для забезпечення державних службовців необхідними навичками для ефективного управління та збереження культурної спадщини в цифрову епоху.

Дійшли висновку, що існує потреба в безперервному професійному розвитку в умовах розвитку цифрових технологій. Варто розвивати проактивний підхід до розробки програм для державних службовців, пов'язаних із цифровою трансформацією у сфері збереження культурної спадщини.

Ключові слова: публічне управління, цифровізація, цифрова трансформація, професійна підготовка, культурна спадщина, цифрове врядування, навчання

Стаття надійшла / Article arrived: 21.11.2023

Схвалено до друку / Accepted: 28.12.2023

Вступ.

У динамічному середовищі цифрового врядування та цифрових інновацій сфера музейної справи стикається з вагомими викликами та можливостями. Розповсюдження цифрових технологій, таких як 3D-моделювання, віртуальна реальність та цифрове архівування, кардинально змінило підходи до збереження культурних артефактів, їх доступності та взаємодії з ними. Однак, цей стрімкий технологічний розвиток також породжує серйозну проблему: існуючі навички та підготовка державних службовців у секторі музейної справи можуть виявитися недостатніми для ефективного використання цих нових цифрових інструментів.

Ця прогалина в цифрових компетентностях ставить під загрозу ефективність та сталість зусиль зі збереження культурної спадщини. Публічні службовці, які відіграють ключову роль в управлінні та збереженні культурних цінностей, часто не мають необхідної підготовки для адаптації до цих технологічних змін. Цей недолік навичок може призвести до неможливості адекватного впровадження цифрових стратегій, що потенційно загрожує цілісності та доступності культурної спадщини.

Крім того, інтеграція цифрових технологій у процеси збереження культурної спадщини вимагає міждисциплінарного підходу. Проте, існує недолік комплексних навчальних програм, які б інтегрували технологічні навички з управлінням культурною спадщиною. Відсутність таких інтегрованих освітніх програм ускладнює можливість державних службовців ефективно реагувати на змінні вимоги цифрового збереження.

Проблема ускладнюється варіативністю впровадження цифрових інструментів у різних регіонах та установах, що призводить до нерівномірності практик збереження культурної спадщини. Ця нерівність викликає занепокоєння щодо справедливості збереження та поширення культурної спадщини в цифрову епоху.

Таким чином, центральною проблемою цього дослідження є нагальна потреба зрозуміти та подолати розрив у цифрових компетентностях серед державних службовців у секторі музейної справи. Вона спрямована на визначення ефективних стратегій та освітніх моделей для покращення професійної підготовки державних службовців, щоб забезпечити їх необхідними навичками, які допоможуть їм адаптуватися до викликів та використовувати можливості, які надають цифрові технології у сфері музейної справи. Така постановка проблеми підкреслює важливість адаптації навчання в публічному секторі до вимог цифрової епохи, особливо в

контексті цифрового врядування та збереження культурної спадщини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Фундаментальні аспекти концептуалізації та прогресування в сегменті сучасного цифрового врядування, а також значимість та позицію цифрових технологій у домені державного управління, активно досліджуються вітчизняними науковцями, серед яких В. С. Куйбіда, О. В. Карпенко, В. В. Наместнік, А. В. Кожина, Н. В. Савченко, П. В. Польовий, І. П. Лопушинський, О. В. Дикань, Ю. О. Крихтіна, У. Л. Сторожилова та інші. Цифрова трансформація музейної справи в контексті розвитку державної політики у сфері культури висвітлені в працях Л. В. Антонової, С. М. Гололобова, О. С. Комова та інші. Вплив цифрових трансформацій на навчання державних службовців аналізується авторитетами у цій сфері, такими як А. А. Мельниченко, І. Р. Шабаш, Н. Б. Ларіна, І. Матвесенко, Г. Панченко та інші.

Проте, дослідження щодо імплементації навчальних програм у публічному секторі, які відповідають критеріям цифрової ери, особливо в рамках цифрового врядування та збереження культурної спадщини, ще не виявлені в їхньому повному обсязі та потребують подальшого детального дослідження.

Мета статті – дослідити, як цифрові технології впливають на навчання та розвиток навичок державних службовців у контексті розвитку музейної справи в епоху цифрового врядування.

Виклад основного матеріалу.

Роль цифрових технологій в сучасній музейній справі.

В Законі України «Про музеї та музейну справу» (2023) зазначається, що музейна справа – «спеціальний вид наукової та культурно-освітньої діяльності, що включає комплектування, зберігання, охорону та використання музеями культурних цінностей та об'єктів культурної спадщини України, в тому числі їх консервацію, реставрацію, музеєфікацію, наукове вивчення, експонування та популяризацію. Музейна справа уособлює національну музейну політику, музеєзнавство та музейну практику».

Проте поява цифрових технологій революціонізувала сферу культурної спадщини, забезпечивши інноваційні способи збереження та управління культурними активами та об'єктами. З цією метою в усьому світі були розпочаті різні ініціативи. Наприклад, вілла Адріана в Італії розробила цифрову платформу для участі, щоб покращити доступ до об'єктів культурної спадщини та пам'яток (Koukopoulos, Z., Koukopoulos, D., & Jung, 2017).

В Україні роль цифрових технологій у сучасній музейній справі значно зросла завдяки використанню 3D моделювання для збереження архітектурної спадщини. Цей підхід дозволяє не лише зберігати культурні об'єкти у цифровому форматі, але й активно використовувати їх у відбудові зруйнованих будівель. Технологія 3D моделювання забезпечує високу точність у відтворенні об'єктів і має важливе значення для відновлення історичних споруд, пошкоджених внаслідок збройних конфліктів чи стихійних лих. Українські архітектори вже активно впроваджують ці методи, зокрема в контексті проектів збереження культурної спадщини, таких як Skeigon та інші (Цифрова відбудова, 2023).

Варто зазначити, що не лише використання цифрових платформ участі та 3D моделювання дають можливість збільшувати доступність музейних колекцій, покращувати якість експозицій та досліджень, а також залучати нову аудиторію. В своїй науковій праці Л. В. Антонова та С. М. Гололобов виділяють, ще такі інструменти та сервіси, як (Антонова, & Гололобов, 2023).

- віртуальні та попередньо записані екскурсії;
- розширена реальність;
- віртуальна реальність;
- мультимедійні експозиції;
- цифрові архіви та бази даних.

Подібним чином управління та збереження культурних ландшафтів було значно покращено завдяки використанню цифрових технологій, які дозволили ефективно охороняти історичні міські ландшафти. Запровадження цифрових технологій також призвело до розвитку органічного підходу до використання мультимедіа в контексті об'єктів культурної спадщини та пам'яток, що забезпечує безпечний і мобільний доступ до об'єктів культурної спадщини.

Останніми роками документування об'єктів культурної спадщини було значно покращено завдяки передовим цифровим технологіям, таким як 3D архіви культурної спадщини, які мають можливість зберігати та зберігати величезну кількість даних спадщини. Усвідомлюючи важливість культурної спадщини, уряди в усьому світі вжили заходів для збереження своєї спадщини, наприклад, уряд Великобританії визнав зв'язки між збереженням архітектурної спадщини та ширшим контекстом культурної спадщини. Крім того, в азіатському контексті існує потреба в тому, щоб західні методи збереження були адаптовані до місцевих умов, наприклад, у рідкісному прикладі історичного ландшафту/району. Підсумовуючи, маємо відзначити, що цифрові технології мають значний

вплив на збереження та управління культурною спадщиною, і ще багато чого потрібно досягти шляхом ефективного поширення моделей культурної спадщини та передового досвіду цифровізації музейної справи.

В епоху цифрових технологій збереження культурної спадщини стає все більш важливим. ЮНЕСКО взяла на себе лідерську роль у цій сфері, прийнявши Хартію про збереження цифрової спадщини та розробивши стратегії її збереження. У міру зростання приватизації та комерціалізації потреба у збереженні цифрової культурної спадщини буде ще більше (von Schorlemer, 2020).

Інститути культурної спадщини використовують цифрові технології для представлення свого вмісту відвідувачам і впроваджують особливості усвідомлення контексту в програми культурної спадщини. Поява парадигми Інтернету речей перемістила зусилля в бік більш персоналізованого та адаптованого досвіду для відвідувачів, дозволяючи краще зрозуміти профілі відвідувачів і поведінку щодо представлених артефактів і параметрів середовища. Обсяг цифрового контенту, пов'язаного з культурною спадщиною, постійно зростає, і проекти віртуальної реставрації з використанням технологій 3D-моделювання можуть у цифровому вигляді відновити пошкоджені пам'ятники в їхній колишній красі. Однак використання практик віртуальної реставрації може зменшити розуміння фрагментації культурної спадщини, а вплив практик віртуальної реставрації на традиційну концепцію унікальності творів мистецтва є невизначеним. Розробка проекту віртуальної спадщини, що включає цифрову реставрацію/реконструкцію стародавнього артефакту, архітектури чи ландшафту для дослідження та поширення культури, передбачає складний робочий процес. Тому робочий протокол, який використовується в таких проектах, базується на стратегіях «знизу вгору» та «зверху вниз». Віртуальна спадщина – це не лише оцифрування чи реплікація, а й підвищення цінності культурної спадщини за допомогою пов'язаної інформації. Віртуальна реконструкція має інформувати відвідувачів про складність культурної спадщини та розглядатися як інтерпретація, а не дійсність. Отже, цифровий підхід може бути вирішенням дилеми збереження культурної спадщини (Michalakis, & Caridakis, 2022; Pietroni, & Ferdani, 2021).

Виклики та перспективи цифрового врядування у музейній справі.

Цифрове врядування у музейній справі має ряд викликів та перспектив, які визначають його

поточний стан та майбутній розвиток. Серед основних викликів – необхідність адаптації публічних службовців та музейного персоналу до нових технологій, забезпечення кібербезпеки, та управління великими обсягами даних. Перспективи цифрового врядування включають розширення доступності музейних колекцій, використання інтерактивних та інноваційних засобів для приваблення відвідувачів, та збільшення ролі музеїв як освітніх та культурних центрів.

В контексті публічного управління концепція цифрового врядування охоплює використання цифрових технологій в управлінні для підвищення ефективності, прозорості та участі громадян у врядуванні. Цифрове врядування розвивається через впровадження таких технологій, як Інтернет речей, штучний інтелект, великі дані та блокчейн, для оптимізації процесів управління та покращення державних послуг (Квітка et al, 2020).

Розвиток цифрового врядування включає перехід від традиційних паперових процесів до автоматизованих цифрових систем, спрощення доступу громадян до державних послуг через онлайн-платформи та використання цифрових даних для прийняття обґрунтованих рішень. Це також передбачає забезпечення кібербезпеки та захисту даних у цифровому просторі. Як зазначають українські науковці «цифрове врядування є цифровою реалізацією публічної влади (цифрова форма публічного врядування), воно є етапом еволюційного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у діяльність органів публічної влади (“інформатизація державного управління” → “електронне урядування” → “цифровізація публічного врядування”))» (Куйбіда, Карпенко, & Наместнік, 2018).

Цифрова грамотність як основна навичка XXI ст.

Найефективніші практики цифрового врядування у світі та Україні тісно пов’язані зі значними внутрішніми інвестиціями в людські ресурси, культуру, чітке планування стратегій та цілей, а також у розвиток внутрішніх цифрових, технічних та дизайнерських можливостей. Рамка цифрової компетентності для громадян 2.0 (DigComp Framework, 2022), розроблена на основі досвіду різних країн, описує ключові напрямки цифрової компетентності, якими має володіти сучасний громадянин. До цих напрямів належать: інформаційна та цифрова грамотність; комунікація та співпраця; створення цифрового контенту; безпека та розв’язання проблем. Ця рамка визначає три рівні компетентності: базовий користувач; незалежний користувач; професійний користувач.

На сьогодні, відповідно до адаптованої українськими експертами рамки цифрових компетентностей для громадян України DigComp 2.1, розроблено декілька національних тестів «Цифрограм» на визначення цифрової грамотності громадян: цифрограм 1.0 для громадян; цифрограм 2.0 для громадян; цифрограм для державних службовців; цифрограм для медичних працівників; ICDL Український цифровий громадянин; цифрограм для вчителів. Цифрограм — це можливість перевірити цифрову грамотність будь-якому громадянину. Бета-версія Цифрограму пропонує дати відповідь на 90 запитань. Завдання тесту систематизовані за сферами знань європейської рамки цифрових компетентностей (Цифрограм, 2023).

У 2023 році Міністерством цифрової трансформації України було реалізовано третю хвилю «Дослідження цифрової грамотності в Україні» за підтримки швейцарсько-української Програми EGAP, що виконується Фондом Східна Європа та фінансується Швейцарією. Методологічний підхід до оцінки рівня цифрової компетентності базується на рамках, розроблених Європейською комісією для вимірювання Індексу цифрової економіки та суспільства (DESI), зокрема на індикаторі цифрових навичок (DSI), визначеному у методології 2017 року. Цей індикатор опирається на Рамкову структуру цифрових компетенцій (Digital Competence Framework). Відповідно до даного індикатора, оцінка цифрової компетентності охоплює чотири основні навички: інформаційні, комунікаційні, розв’язання життєвих проблем, створення цифрового контенту (Дослідження цифрової грамотності в Україні, 2023, с. 5).

У дослідженні визначається рівні цифрових навичок від «відсутні цифрові навички у всіх чотирьох сферах» до «володіння цифровими навичками в усіх чотирьох сферах на рівні не нижче “Вище середнього”» (див. табл. 1) (Дослідження цифрової грамотності в Україні, 2023, с. 18).

Табл. 1.

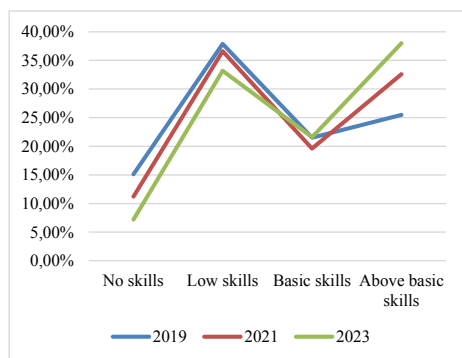
Рівні цифрових навичок

Назва навички (англійською мовою)	Опис
No skills	Відсутні цифрові навички у всіх чотирьох сферах (інформаційні, комунікаційні, розв’язання життєвих проблем, створення цифрового контенту) та/або не користувалися інтернет-послугами за останні 3 місяці
Low skills	Відсутні цифрові навички в одній із чотирьох сфер компетенцій
Basic skills	Рівень володіння цифровими навичками в усіх чотирьох сферах на рівні не нижче «середнього»
Above basic skills	Рівень володіння цифровими навичками в усіх чотирьох сферах на рівні не нижче «Вище середнього»

У підсумку, дослідження показало, що протягом періоду з 2019 до 2023 року спостерігалось зростання пропорції користувачів Інтернету серед загальної чисельності населення, яке склало 8% і досягло показника у 94%. Залежність частоти використання Інтернету від вікової категорії респондентів є вираженою. Аналіз демонструє, що у віковій групі 60-70 років щоденне використання Інтернету становить 71%, тоді як серед молоді віком 18-29 років цей показник досягає 96%. Опитування дорослого населення України вказує на високу соціальну значимість доступу до Інтернету, який сприймається на рівні основних потреб, таких як доступ до харчування та безпеки. Серед дорослих українців 91% підтримують цю думку, серед осіб з порушеннями слуху цей показник становить 84%, а серед підлітків – 92% (Дослідження цифрової грамотності в Україні, 2023, с. 6).

Спостерігається стабільний процес зростання рівня цифрової компетентності серед населення, що характеризується зменшенням відсотка дорослого населення, яке не володіє цифровими навичками взагалі, та одночасним зростанням кількості осіб з базовими або вищими рівнями цифрових навичок. У 2023 року, відсоток осіб з цифровими навичками серед дорослого населення України віком від 18 до 70 років становив 93%, що є збільшенням на 8% порівняно з 2019 роком (див. Діаграма 1). Серед підлітків віком 10-17 років цей показник досягає 95%. Особливо вражаючим є зростання серед людей з порушеннями слуху у віковій категорії 18-59 років, де показник досяг 99%, що на 15% вище порівняно з чотирирічною давністю (Дослідження цифрової грамотності в Україні, 2023, с. 6).

Діагр.1. Динаміка загального рівня цифрових навичок серед дорослого населення

Протягом останнього року 56% дорослих українців та 59% осіб із вадами слуху зазначають про підвищення своїх цифрових компетенцій, тоді як серед підлітків цей показник досягає

73%. Зростання відсотка осіб, які відзначають позитивний розвиток своїх цифрових навичок, корелює з підвищенням рівня цифрової грамотності. У діапазоні віку 18–70 років 46% осіб із низьким рівнем цифрових навичок, 59% з базовим, та 69% із рівнем вище базового відзначають їх покращення. Схожа тенденція спостерігається серед молоді: 55% з низьким рівнем навичок, 63% з базовим та 80% з вищим від базового рівня відзначають покращення. Це свідчить про тенденцію, що вищий рівень цифрових навичок особи, тим імовірніше вона розвиває та вдосконалює ці навички (Дослідження цифрової грамотності в Україні, 2023, с. 27).

Наведені дані свідчать про значний прогрес у сфері цифрової інклюзії та доступності Інтернету в Україні. Розвиток цифрових навичок не лише сприяє індивідуальному саморозвитку та професійному зростанню, але і є важливим фактором соціально-економічного розвитку країни. Збільшення кількості населення, яке володіє цифровою грамотністю, відкриває нові можливості для розвитку цифрового врядування взагалі і музейної справи зокрема.

Значне зростання цифрових навичок серед людей з порушеннями слуху також підкреслює прогрес у сфері забезпечення рівного доступу до інформаційних та освітніх ресурсів для всіх категорій населення. Це сприяє зниженню цифрової ізоляції та підвищенню інтеграції осіб з обмеженими можливостями у сучасне суспільство.

Крім того, висока частота використання Інтернету серед молоді відображає тенденцію до зростаючої важливості цифрового простору у їхньому повсякденному житті. Це вказує на необхідність подальшого розвитку освітніх програм, спрямованих на підвищення рівня критичного мислення та безпечного використання Інтернету в молодіжних групах населення. Загалом, динаміка зростання цифрових навичок в Україні свідчить про позитивні зміни у сфері цифрових технологій та їх вплив на різні вікові та соціальні групи населення.

Вплив цифрових трансформацій на професійну підготовку публічних службовців сфери музейної справи.

Науковці А. А. Мельниченко та І. Р. Шабаш (2022) у своєму дослідженні наголошують на значний потенціал цифрових трансформацій у публічному управлінні, акцентуючи на необхідності адаптації професійних навичок публічних службовців до цих змін. Вони підкреслюють значення навчання та підвищення кваліфікації, а також розвитку відповідних цифрових компетентностей.

Проте залишається питання щодо значення розвитку цифрових компетентностей публічних службовців, який набуває все більшого значення у збереженні культурної спадщини. Зусилля щодо збереження культурної спадщини набрали обертів у всьому світі, і оцифрування культурної спадщини стало важливим для її захисту, збереження, реставрації, дослідження, розповсюдження та популяризації. Цифрові технології уможливили збереження, популяризацію та поширення матеріальної та нематеріальної культурної спадщини. Відповідні стандарти є важливою основою для створення та використання цифрових матеріалів. Збереження культурної спадщини має не стільки економічний ефект, скільки сприяє успішному пошуку, оцінці та кураторству контекстуальних аспектів, таких як історія, автентичність і корисність. У цифровому суспільстві, що настає, охорона культурної спадщини має бути важливим напрямком культурної політики і професійна цифрова підготовка публічних службовців в цьому напрямку повинна відігравати важливу роль у забезпеченні правильного збереження культурної спадщини (Wagner, & de Clippele, 2023). Оцифрований культурний контент є важливим ресурсом для європейської культури та креативної індустрії. Невипадково Європа лідирує в цифровізації та доступі до культурної спадщини (Pouloropoulos, & Wallace, 2022). В рамках євроінтеграції в Україні також професійна цифрова підготовка публічних службовців та музейного персоналу має важливе значення для правильного збереження цифрової культурної спадщини та сприяння культурному різноманіттю.

Належна цифрова грамотність є ключовою для ефективного використання та управління цифровими інструментами, що відіграють важливу роль у документуванні, збереженні та промоції культурних цінностей. Таким чином, систематичне і цілеспрямоване навчання публічних службовців не тільки підвищує їхню компетентність у використанні новітніх цифрових ресурсів, але й сприяє підвищенню якості управління культурною спадщиною в цифрову епоху. Втім ефективно впровадження цифрових технологій у сфері збереження культурної спадщини вимагає від публічних службовців не лише технічних знань, але й розуміння культурного контексту та історичної значимості об'єктів, якими вони

опікуються. Це має забезпечити глибоке та всебічне використання цифрових інструментів для реставрації, консервації та представлення культурної спадщини. Тому, програми навчання та підвищення кваліфікації повинні бути інтегрованими та багатограними, охоплюючи як технічні, так і культурно-історичні аспекти управління спадщиною, сферою музейної справи.

Висновки.

В контексті глобалізації та прискореного розвитку технологічного сектора, задача збереження культурної спадщини трансформується, набуваючи нових аспектів та викликів. На цьому етапі нагальною стає необхідність інтеграції інноваційних цифрових інструментів, які фокусуються на підвищенні рівня прозорості, захисті інформації та ефективності управлінських процесів у сфері культурної спадщини. Значення таких технологічних рішень полягає у розв'язанні критичних питань, пов'язаних з доступом, охороною та консервацією культурної спадщини.

У період з 2019 по 2023 рік в Україні спостерігалось відчутне підвищення рівня цифрової освіченості населення, що проявилось у збільшенні відсотка Інтернет-користувачів серед різних вікових груп, особливо серед молоді та осіб з обмеженими можливостями. Це підкреслює важливість інклюзії та рівного доступу до цифрових ресурсів для загального соціально-економічного розвитку.

Використання передових цифрових технологій, таких як блокчейн та штучний інтелект, може суттєво посилити захист культурної спадщини від корупційних діянь, нелегальної комерції та інших форм злочинності. Однак успіх цих інновацій залежить від адекватного захисту персональних даних і кібербезпеки. Важливу роль у забезпеченні прозорості та ефективності у сфері охорони культурної спадщини відіграє аналітика великих даних за допомогою штучного інтелекту.

Проте, існують певні виклики та проблеми у площині визначення чітких правових рамок та потреба у кваліфікованих фахівцях з відповідними цифровими компетентностями для втілення цих ініціатив. Поряд з технологічними цифровими інноваціями, ключовим елементом є розвиток та підготовка професіоналів, здатних забезпечити процес цифрової трансформації в музейній справі.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

Антонова, Л., & Гололобов, С. (2023). Цифрова трансформація музейної справи: виклики та можливості для державної політики у сфері культури. *Публічне управління та регіональний розвиток*, 20, 303-329. <https://doi.org/10.34132/pard2023.20.02>

- Дослідження цифрової грамотності в Україні. (2023). *М-во цифр. трансформації України*. Відновлено з https://osvita.diia.gov.ua/uploads/1/8740-cifrova_gramotnist_naselenna_ukraini_2023_compressed.pdf
- Квітка, С., Новіченко, Н., Гусаревич, Н., Піскоха, Н., Бардах, О., & Демосенко, Г. (2020). Перспективні напрямки цифрової трансформації публічного управління. *Аспекти публічного управління*, 8(4), 129-146. <https://doi.org/10.15421/152087>
- Куйбіда, В. С., Карпенко, О. В., & Наместнік, В. В. (2018). Цифрове врядування в Україні: базові дефініції понятійно-категоріального апарату. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління*, 1, 5-10.
- Мельниченко, А. А. & Шабаш, І. Р. (2022). Професійна готовність державних службовців до діяльності в умовах цифрової трансформації управлінських відносин. *Expert: Paradigm of Law and Public Administration*, 22(4), 156-172. [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-4\(22\)-156-172](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-4(22)-156-172)
- Про музеї та музейну справу. № 249/95-ВР. (1995, Червень 29). *Закон України*. (станом на 7 верес. 2023 р.). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-вр#Text>
- Цифрова відбудова: як сучасні технології допоможуть зберегти архітектурну спадщину? (2023). *Рубрика media ршиень*. Відновлено з <https://rubryka.com/article/3d-skanuvannya-arhitektury/>
- Цифрограм. (2023). *Дія. Освіта*. Відновлено з <https://osvita.diia.gov.ua/digigram>
- DigComp Framework. (2022). *EU Science Hub*. Retrieved from https://joint-research-centre.ec.europa.eu/digcomp/digcomp-framework_en
- Koukopoulos, Z., Koukopoulos, D., & Jung, J. J. (2017). A trustworthy multimedia participatory platform for cultural heritage management in smart city environments. *Multimedia Tools and Applications*, 76(24), 25943-25981. <https://doi.org/10.1007/s11042-017-4785-8>
- Michalakakis, K., & Caridakis, G. (2022). Context Awareness in Cultural Heritage Applications: A Survey. *Journal on Computing and Cultural Heritage*, 15(2), 1-31. <https://doi.org/10.1145/3480953>
- Pietroni, E., & Ferdani, D. (2021). Virtual Restoration and Virtual Reconstruction in Cultural Heritage: Terminology, Methodologies, Visual Representation Techniques and Cognitive Models. *Information*, 12(4), <https://doi.org/10.3390/info12040167>
- Pouloupoulos, V., & Wallace, M. (2022). Digital Technologies and the Role of Data in Cultural Heritage: The Past, the Present, and the Future. *Big Data and Cognitive Computing*, 6(3). <https://doi.org/10.3390/bdcc6030073>.
- von Schorlemer, S. (2020). UNESCO and the Challenge of Preserving the Digital Cultural Heritage. *Santander Art and Culture Law Review*, 2(6), 33-64. <https://doi.org/10.4467/2450050xsnr.20.010.13013>
- Wagner, A., & de Clippele, M.-S. (2023). Safeguarding Cultural Heritage in the Digital Era – A Critical Challenge. *International Journal for the Semiotics of Law - Revue internationale de Sémiotique juridique*. <https://doi.org/10.1007/s11196-023-10040-z>

REFERENCES

- About museums and museum business. No. 249/95-VR. (1995, June 29). *Law of Ukraine*. (as of September 7, 2023). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-вр#Text>
- Antonova, L., & Hololobov, S. (2023). Digital transformation of museum affairs: challenges and opportunities for state policy in the field of culture. *Public Administration and Regional Development*, 20, 303-329. <https://doi.org/10.34132/pard2023.20.02>
- DigComp Framework. (2022). *EU Science Hub*. Retrieved from https://joint-research-centre.ec.europa.eu/digcomp/digcomp-framework_en
- Digital reconstruction: how can modern technologies help preserve architectural heritage? (2023). *Head of media solutions*. Retrieved from <https://rubryka.com/article/3d-skanuvannya-arhitektury/>
- Digitogram. (2023). *Дія. Education*. Retrieved from <https://osvita.diia.gov.ua/digigram>
- Koukopoulos, Z., Koukopoulos, D., & Jung, J.J. (2017). A trustworthy multimedia participatory platform for cultural heritage management in smart city environments. *Multimedia Tools and Applications*, 76(24), 25943-25981. <https://doi.org/10.1007/s11042-017-4785-8>
- Kuybida, V. S., Karpenko, O. V., & Namestnik, V. V. (2018). Digital governance in Ukraine: basic definitions of the conceptual and categorical apparatus. *Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. Series: State administration*, 1, 5-10.
- Kvitka, S., Novichenko, N., Husarevich, N., Piscoha, N., Bardakh, O., & Demoshenko, G. (2020). Promising directions of digital transformation of public administration. *Public Administration Aspects*, 8(4), 129-146. <https://doi.org/10.15421/152087>
- Melnychenko, A. A. & Shabash, I. R. (2022). Professional readiness of civil servants for activities in the conditions of digital transformation of management relations. *Expert: Paradigm of Law and Public Administration*, 22(4), 156-172. [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-4\(22\)-156-172](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-4(22)-156-172)
- Michalakakis, K., & Caridakis, G. (2022). Context Awareness in Cultural Heritage Applications: A Survey. *Journal on Computing and Cultural Heritage*, 15(2), 1-31. <https://doi.org/10.1145/3480953>
- Pietroni, E., & Ferdani, D. (2021). Virtual Restoration and Virtual Reconstruction in Cultural Heritage: Terminology, Methodologies, Visual Representation Techniques and Cognitive Models. *Information*, 12(4), <https://doi.org/10.3390/info12040167>

- Pouloupoulos, V., & Wallace, M. (2022). Digital Technologies and the Role of Data in Cultural Heritage: The Past, the Present, and the Future. *Big Data and Cognitive Computing*, 6(3). <https://doi.org/10.3390/bdcc6030073>.
- Study of digital literacy in Ukraine. (2023). *M-vo digits. transformation of Ukraine*. Retrieved from https://osvita.diia.gov.ua/uploads/1/8740-cifrova_gramotnist_naselenna_ukraini_2023_compressed.pdf
- von Schorlemer, S. (2020). UNESCO and the Challenge of Preserving the Digital Cultural Heritage. *Santander Art and Culture Law Review*, 2(6), 33-64. <https://doi.org/10.4467/2450050xsnr.20.010.13013>
- Wagner, A., & de Clippele, M.-S. (2023). Safeguarding Cultural Heritage in the Digital Era – A Critical Challenge. *International Journal for the Semiotics of Law - Revue internationale de Sémiotique juridique*. <https://doi.org/10.1007/s11196-023-10040-z>

Social Entrepreneurship and Social Responsibility as State Mechanisms for the National Values Protection

UDC: 35.072:005.35:334

DOI: <https://doi.org/10.15421/152353>**Larina Natalia¹**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0001-5843-0765>, natali.larina@ukr.net**Larin Stanislav²**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0001-8544-7714>, stanislav.larin@outlook.com¹*Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)*²*State Institution of Higher Education "University of Education Management" of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)*

Abstract

The article is devoted to the development of theoretical foundations for understanding the essence of social entrepreneurship and social responsibility as state mechanisms for national values protection in Ukraine in the conditions of globalization dimensions. The authors of the article justified the role of social entrepreneurship and social responsibility in the sphere of interaction between representatives of public authorities, individuals and those groups and organizations with which they cooperate. It is proved that the modern state as the highest form of organization of society, implementing domestic and foreign policy, affects different aspects of society, including social. At the same time, social entrepreneurship and social responsibility are mechanisms that contribute to protecting the sovereignty of the Ukrainian state and ensuring human rights and freedoms in Ukraine's struggle with the aggressor Russia.

The state's role in the formation of social entrepreneurship and social responsibility among public organizations to improve the sustainable development of society is studied. The experience of social entrepreneurship and social responsibility in the conditions of Russia's full-scale invasion of Ukraine is revealed in the example of volunteer centres in Kirovohrad region. Only one-third of volunteer centers are the result of the work of registered public organizations, which with the beginning of the war reformatted their activities and focused on more relevant areas of activity, which will ensure the protection of the state's national values.

Summarized answers showed that the majority of respondents are representatives of non-existing volunteer organizations. The greatest needs of volunteers in the communities of Kirovograd region are financial support and the creation of new partnerships, especially with charitable foundations and international donor organizations. However, they do not consider the introduction of institutionalization of public-state partnership relations for the successful development of social entrepreneurship and social responsibility in Ukraine.

Keywords: state mechanisms of national values protection, social entrepreneurship, social responsibility, institutionalization, public organizations, volunteer centres

Соціальне підприємництво та соціальна відповідальність як державні механізми захисту національних цінностей

Ларіна Наталія¹, Ларін Станіслав²¹*Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)*²*Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України (Київ, Україна)*

Анотація

Стаття присвячена опрацюванню теоретичних основ розуміння сутності соціального підприємництва та соціальної відповідальності як державних механізмів захисту національних цінностей в Україні в умовах глобалізаційних вимірів. Авторами статті обґрунтовано роль соціального підприємництва та соціальної відповідальності у сфері взаємодії між представниками органів державної влади, індивідів і тих груп та організацій, з якими співпрацюють. Доведено, що сучасна держава як найвища форма організації суспільства, реалізуючи внутрішню та зовнішню політику, впливає на різні сторони життя громади, зокрема й соціальну. Водночас соціальне підприємництво та соціальна відповідальність є механізмами, що сприяють в боротьбі України з країною-агресоркою росією захистити суверенітет української держави, забезпечити права й свободи людини.

Досліджено роль держави у становленні соціального підприємництва та соціальної відповідальності серед громадських організацій задля удосконалення сталого розвитку суспільства. На прикладі діяльності волонтерських центрів Кіровоградської області розкрито досвід соціального підприємництва та соціальної відповідальності в умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну. Лише третина волонтерських центрів є результатом роботи зареєстрованих громадських організацій, які з початком війни переформатували свою діяльність та зосередилися на більш актуальних напрямках діяльності для сьогодення, що забезпечить збереження національних цінностей держави.

Узагальнені відповіді засвідчили, що більшість респондентів є представниками не інституціоналізованих волонтерських організацій. Найбільшими потребами волонтерів у громадах Кіровоградщини є фінансова підтримка та створення нового партнерства, особливо з благодійними фондами та міжнародними донорськими організаціями. Однак, запровадження в перспективі інституціоналізації взаємовідносин громадсько-державного партнерства задля успішного розвитку соціального підприємництва та соціальної відповідальності в Україні вони не розглядають.

Ключові слова: державні механізми захисту національних цінностей, соціальне підприємництво, соціальна відповідальність, інституціоналізація, громадські організації, волонтерські центри, соціальне лідерство

Стаття надійшла / Article arrived: 22.11.2023

Схвалено до друку / Accepted: 28.12.2023

Вступ.

Війна України з країною-агресоркою росією кинули виклик усім інституційним утворенням, які раніше забезпечували стійкість існування та розвиток суспільства в нашій країні. У цьому дискурсі саме держава, яка існує і діє в певному природному і суспільному середовищах, стала чи не основним об'єктом критики, оскільки нею втрачено монополію на управління суспільством. Ці виклики, що постали перед системою державного управління України, вимагають адекватної відповіді та створення умов щодо їх подолання. Тому проголошений урядом курс на проведення важливих реформ у сфері державного управління, здійснений до повномасштабної війни з країною-агресоркою росією, зокрема, децентралізації, виборчого законодавства, реформи місцевого самоврядування, соціального захисту, реформи державної служби та реорганізація органів державного управління, не реалізовані. Існує суспільний договір між владою, бізнесом та громадянським суспільством, де кожна сторона має свою зону відповідальності. Відповідальність влади – провести реформи забезпечити баланс інтересів між громадянським суспільством, державою і бізнесом, просто прозоро та якісно працювати за новими підходами, гарантувати дотримання прав людини. Відповідальність громадянського суспільства – контролювати владу, жити відповідно до принципів гідності.

Тож тема дослідження соціального підприємництва та соціальної відповідальності як механізмів захисту національних цінностей є актуальною та перспективною задля розбудови Української держави в сучасний та післявоєнний періоди.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Означена проблематика становить предмет дослідження вітчизняних та зарубіжних учених у сфері права, філософії, політології, соціології, (С. Алексєєв, В. Бабкін, М. Баглай, Д. Баялджиев, М. Гриценко, В. Копейчиков, І. Ледах, О. Лукашова, Л. Мамут, В. Новіков, Г. Ріттер, В. Роїк, А. Сіленко, О. Скакун, О. Скрипнюк, Ф. Фабрициус, К. Хессе та ін.).

Аналізу різних аспектів взаємин між представниками владних структур та суспільством присвятили свої праці вітчизняні дослідники в галузі наук із державного управління, зокрема: В. Бодров, Р. Войтович, В. Голубь, С. Дяченко, В. Князєв, В. Козаков, О. Крюков, О. Якубовський.

Дослідженню проблем соціального підприємництва та соціальної відповідальності, їх теоретико-методологічних основ, процесів формування та ефективності реалізації,

присвячені роботи Н. Ігнатович, В. Гури (2014), Е. Лібанової, В. Соболева, М. Шульги, О. Яременка та ін. Аналіз публікацій з окресленої проблеми дав змогу зробити висновок, що за межами досліджень залишилися питання щодо соціального підприємництва та соціальної відповідальності як державних механізмів захисту національних цінностей в Україні в умовах глобалізаційних викликів, їх сутнісні характеристики, функціонально-рольові чинники, форми та методи впливу на розбудову сучасної та післявоєнної держави.

Метою статті є визначення особливостей сучасних механізмів захисту національних цінностей в Україні крізь призму соціального підприємництва та соціальної відповідальності та їх впливу на розбудову сучасної та післявоєнної держави.

Результати дослідження.

Розуміння поняття «держава», «сучасна держава» окреслюються кількома гранями, зокрема: держава як організація політичної влади, держава як апарат влади, сучасна держава як політична організація всього суспільства.

Держава має свої специфічні риси, які відрізняють її від усіх інших форм об'єднання людей, інститутів і організацій, зокрема відділення публічної влади від суспільства, поява прошарку професійних управлінців. Сучасна держава поєднує професійний апарат управління з представницькою системою влади, яка формується через вибори. Держава будується на основі територіальної спільності людей, де закони і повноваження державних органів влади поширюються на людей, які проживають у межах кордонів державної території. Суверенітет держави є властивістю верховенства незалежності державної влади, стосовно будь-яких інших влад всередині країни, а також у сфері міждержавних відносин. Тож, внутрішній суверенітет означає право влади приймати або змінювати закони, обов'язкові для всього населення та зовнішній суверенітет, який передбачає свободу держави від контролю ззовні. Жодна інша організація не може представляти і захищати всіх громадян і не володіє для цього необхідними засобами. Сучасною ознакою держави є також її соціальне спрямування.

Однак у нинішніх динамічних суспільно-трансформаційних процесах докорінних перетворень зазнають як інституційні форми соціальної реальності, так і психо-соціальна природа людини і суспільства. Значною мірою цьому сприяють глобалізаційні тенденції, що стимулюють утворення єдиного інформаційного простору, інноваційну активність людей та технологізацію їхньої життєдіяльності. Вочевидь,

що сучасна держава несе на собі відбитки властивостей сучасної людини і суспільства, оскільки знаходиться у взаємозв'язку з різними організаціями, колективами, окремо взятими особами, які характеризуються активністю, раціональністю, автономністю, відкритістю стосовно зміни історичних можливостей і домагань. Тож сутність сучасної держави зумовлюється соціальною асиметрією суспільства і необхідністю вирішення спільних справ універсальною політичною організацією, що діє на основі адміністративно-територіального поділу та громадянства, здійснюючи за допомогою спеціалізованого апарату управління (Шаповал, 2004, с. 14).

Можна констатувати, що використання поняття «сучасна» характеризується двома позиціями: це темпоральність і зміна якості людини з опорою на нематеріальні цінності та зрілість суспільства, яке характеризується як громадянське, що відповідає вимогам епохи постмодерну. Очевидно, що конструювання образу сучасної держави йде шляхом прояву різних аспектів її життєдіяльності, що нехарактерні для минулого. особлива роль держави відведена в розвитку соціального підприємництва.

Сучасна держава – це інструмент політичної раціональності, здатний забезпечити рівновагу між державою і суспільством, інструмент формування громадянського суспільства, забезпечення дотримання режиму прав людини та достойного рівня життя. Організація суспільного життя в сучасній державі має відбуватися, в першу чергу, на правових засадах, бо саме їй належить право на видання законів і норм, що мають загальнообов'язковий характер (Бусел, 2004, с. 864). Водночас претензія на представництво суспільства загалом, захист загальних інтересів і спільного блага вимагає від сучасної держави захищати всіх громадян, несучи за це відповідальність.

Відповідальність – це покладені на когонебудь або взяті ким-небудь зобов'язання звітувати за будь-які дії і приймати на себе провину за будь-які дії (Теорія державного управління, 2011, с. 136).

У наведеному визначенні простежується онтологічний аспект щодо розуміння поняття «відповідальність» та наявності суб'єкт-суб'єктних соціальних відносин людини та того, перед яким вона несе відповідальність, зокрема суспільством, або ж власним сумлінням, та наявними за настання відповідальності санкціями. В перекладі з англійської термін «відповідальність» перекладається «responsibility» як моральний обов'язок за

несення певних зобов'язань, персональна підзвітність (Ларіна, 2017, с. 10). У цьому визначенні, за умови акцентуації на моральних зобов'язаннях, також простежується наявність зворотної реакції на той чи інший запит людини, групи людей, суспільства тощо. Питання соціальної відповідальності досліджували О. Кузьмін, О. Пирог, Л. Чернобай, С. Ромашин, Н. Вацик (2016).

У науці з державного управління сутність поняття «відповідальність» визначається як категорія ділової етики, що означає здатність держслужбовця усвідомлювати виконувати покладені на нього завдання та обов'язки, передбачати наслідки своїх вчинків, дій та бездіяльності як у сфері наданих повноважень, так і в суспільній сфері (Кузьмін, Пирог, Чернобай, Романишин, & Вацик, 2016, с. 92).

Категорія відповідальності, набираючи негативних нюансів, передбачає можливість покарання, запровадження санкцій за скоєне діяння тощо. Тож, засудження суспільством певних негативних дій призводить до того, що відповідальність стає цінністю у суспільних відносинах, а вимоги суспільства щодо виконання людиною своїх соціальних обов'язків онтологічно стають підставами для відповідальної, моральної поведінки основних суб'єктів спільноти – державних та суспільних, що дає змогу відповідальності окреслити як соціальну (Кузьмін, Пирог, Чернобай, Романишин, & Вацик, 2016).

Таким чином, соціальна відповідальність – це ступінь відповідності дій соціальних суб'єктів (особистостей, соціальних груп, спільнот, державних інституцій та їх представників) взаємним вимогам, чинним правовим та соціальним нормам, загальним інтересам. Соціальна відповідальність виступає засобом підтримання цілісності суспільства, суспільної злагоди, соціальної інтеграції. В індивіда соціальна відповідальність формується як результат тих зовнішніх вимог, які до нього ставить суспільство, соціальні групи, сім'я тощо.

Іншими словами, усвідомлення суб'єктами єдності соціального простору, свідоме виконання своїх обов'язків перед співгромадянами, суспільством, державою, дає змогу стверджувати, що соціальна відповідальність має стати чинником розбудови сучасної держави, однією з ознак якої є її соціальне спрямування. Його сутність становить: забезпечення кожному громадянину гідних умов існування, соціальної захищеності, співучасті в управлінні ви-робництвом, гарантії однакових можливостей для самореалізації особистості тощо. Це такий тип організації державного і суспільного життя,

що базується на пріоритеті соціальних цінностей та створює всі можливі умови для реалізації економічних, соціальних і культурних прав людини, гарантуючи кожному громадянинуві прожитковий мінімум для гідного існування, забезпечуючи соціальну захищеність та однакові стартові можливості для життєвої реалізації особистості.

Концепцію соціального спрямування сучасної держави утворюють положення про зростаючу соціальну відповідальність за добробут, розвиток і безпеку громадян, формування динамічної, гнучкої системи соціального захисту та активного реформування, насамперед, тих її складників, що ставлять громадянина в абсолютну соціальну залежність від держави, посилення соціальної захищеності особи.

Розглядаючи поняття «підприємництво», зазначимо, що воно надзвичайно містке, це обумовлено тим, що в ньому міститься сукупність економічних, юридичних, історичних, психологічних та соціальних відносин. У даний час проблема підвищення соціальної відповідальності підприємництва стоїть як ніколи гостро. Провідні підприємства проявляють інтерес до теми корпоративної соціальної відповідальності, зростає число організацій, які проголосили своєю метою привнесення етичних принципів в практику ділових відносин. Якщо раніше підприємництва несли відповідальність тільки перед своїми акціонерами і, як правило, заявляли, що справою бізнесу є сам бізнес, то в даний час сучасні керівники усвідомлюють, що репутація і фінансові результати діяльності їх підприємств безпосередньо залежать від того, чи є їх своїми акціонерами і, як правило, заявляли, що справою бізнесу є сам бізнес, то в даний час сучасні керівники усвідомлюють, що репутація і фінансові результати діяльності їх підприємств безпосередньо залежать від того, чи є їх підприємницька діяльність гідним членом громадянського суспільства. Підприємництва поступово переходять від безсистемної доброчинності до більш складних корпоративних програмах соціальної відповідальності, до стратегічних форм взаємодії з суспільством і державою (Ігнатович, & Гура, 2014).

Найпоширеніше визначення соціального підприємництва належить Грегорі Дізу, який виділив п'ять факторів, що його визначають (Dees, 2001):

- 1) прийняття на себе місії створення і підтримки соціальної цінності (блага);
- 2) виявлення й використання нових можливостей для реалізації вибраної місії;
- 3) здійснення безперервного процесу

інновацій, адаптації та навчання;

4) рішучість дій, не обмежена географічним розміщенням ресурсів;

5) висока відповідальність підприємця за результати своєї діяльності – як перед безпосередніми клієнтами, так і перед суспільством.

Тож соціальне підприємництво – це заснована на самокупній основі господарська діяльність із виробництва соціально значущого продукту або послуги із застосуванням інноваційних рішень, які перетворюють на користь суспільства саму послугу та/або механізми її економічної реалізації. Кінцева мета якої - не лише отримання прибутку, а й виробництво продукту або послуги, призначеної для вирішення суспільної проблеми (Dees, 2001).

Соціальне підприємництво націлена на рішення соціальних проблем, що характеризується наступними основними ознаками:

1) соціальний вплив – цільова спрямованість на рішення існуючих соціальних проблем у суспільстві;

2) інновації – застосування нових, унікальних підходів, що дозволяють збільшити соціальний вплив;

3) самокупність і фінансова стійкість – здатність соціального підприємства вирішувати соціальні проблеми до тих пір, поки це необхідно, і за рахунок доходів, одержуваних від власної діяльності;

4) масштабність – збільшення масштабу діяльності соціального підприємства (на національному і міжнародному рівні) і поширення досвіду з метою збільшення соціального впливу;

5) підприємницький підхід – здатність соціального підприємця бачити недоліки ринку, знаходити можливості, акумулювати ресурси, розробляти нові рішення, які надають довгостроковий позитивний соціальний вплив на суспільство цілому.

Залежно від розуміння суті та призначення соціального підприємництва можна виділити декілька підходів, що пояснюють його зміст у світі.

Соціальна відповідальність підприємства – це добровільно-активна спроможність сучасної підприємницької діяльності швидко реагувати на очікування суспільства, щодо вирішення економічних та соціальних проблем сьогодення.

Однак, як засвідчує практика, реалізація соціальної відповідальності підприємства у забезпеченні соціальної політики в Україні реалізується недостатньо. Зрозуміло, що за умов системної кризи в усіх аспектах соціального життя, воєнних дій, які відбуваються на сході

держави, соціальна політика не може бути повноцінною, адже для реалізації соціальних програм потрібні значні ресурси. У цей період функції держави зводяться до забезпечення мінімального соціального захисту найбільш нужденних верств населення. Майнове розшарування, перерозподіл суспільного багатства, збагачення та концентрація значних матеріальних цінностей у руках невеликого прошарку населення на тлі зубожіння більшості громадян України свідчать про недосконалість системи оплати праці та податкових механізмів регулювання доходів населення. Чинна система соціальних пільг не забезпечує надання в потрібному обсязі допомоги бідним, а навпаки, сприяє збільшенню доходів заможних верств населення, що продемонстровано в електронних деклараціях політиків. Однією з причин такого становища є низький рівень соціальної відповідальності. Безсумнівно, гарантуючи та відстоюючи основні соціальні права громадян, виражена цілісна державна соціальна політика має виступати найважливішим суб'єктивним чинником формування соціальної відповідальності яка, в свою чергу, має стати ефективним чинником розбудови сучасної держави в Україні. Однак відставання в соціальній сфері підриває легітимність влади, гальмуючи розбудову сучасної держави.

Прикладом розвитку соціального підприємництва й соціальної відповідальності є волонтерські центри та громадські організації Кіровоградщини в умовах повномасштабної війни. Адже останні дослідження стану благодійності в Україні показали, що кількість волонтерів і волонтерок збільшилася у 6 разів після повномасштабного вторгнення росії в Україну. Волонтерські рухи об'єднують соціально-активних людей і швидко реагують на зовнішні виклики. На Кіровоградщині діє чимало волонтерських центрів, які розгорнули виробничі цехи.

Цей потенціал волонтерських центрів цілком може трансформуватися у проекти з підприємницькою складовою. Це стане можливим, якщо вже сьогодні громадські активісти та волонтери запровадять роботу у форматі соціальних підприємств.

Згідно з дослідженням The Possibilists, сьогодні молоді підприємці з 137 країн світу не вмотивовані створювати бізнес заради власних потреб та бажань, їх мотивує мета покращити життя інших на глобальному та локальному рівнях. Це величезна зміна парадигми причини існування підприємств, яку світ проживає прямо зараз. Цю зміну здатні пришвидшити кризові фактори, які, на жаль, трапляються в суспільстві.

З початком війни в Україні (і в 2014, і в 2022 рр.) спостерігається хвиля ініціатив, які покликані допомогти суспільству. Часто вони існують як волонтерські або благодійні проекти, які мають обмежений ресурс. Інколи вони створюються в поєднанні з бізнесовими підходами і дають більш сталий ефект. Це явище має розповсюджену у світі назву – соціальне підприємництво, проте в Україні щодо нього існують хибні твердження, що потребують уточнень (Корнецький, 2022).

Основні міфи про соціальне підприємництво:

Міф 1: соціальне підприємництво = благодійність або волонтерство

Допомагати іншим – це природа людини. Особливо в умовах кризи ця природа має здатність максимально розкриватись. Ми хочемо допомогти іншим в межах своїх можливостей, а інколи навіть більше. У часи війни благодійність та волонтерство виходять на інший рівень, мобілізуючи величезний ресурс. Єдина проблема з благодійністю та волонтерством – брак сталості цих явищ. Ресурси благодійника обмежені, а енергія волонтера може закінчитись. Соціальне підприємництво пропонує механізм необмеженої підтримки позитивних зусиль, оскільки це бізнес, який у разі успіху буде працювати як злагоджений механізм і генерувати ресурс. Цей ресурс може бути спрямований на розширення діяльності та виплату винагороди залученим до процесів, що, в свою чергу, дозволить ініціативі існувати довго (Корнецький, 2022; Комісаренко, 2021; Fil. Dr., 2023; Keohane, 2013).

Міф 2: соціальне підприємництво = неприбутковість

Так, соціальне підприємство може існувати у формі неприбуткової організації, але це лише один з варіантів. Цей варіант має як свої переваги, на кшталт, несплати податку на прибуток та більшої кількості шляхів залучення безповоротної допомоги, проте є і недоліки. Ці недоліки лежать у площині персональної мотивації засновника – підприємець повинен отримувати винагороду за успішно діючий бізнес у вигляді чистого прибутку, не говорячи про зарплату, якщо здійснюється операційне управління. Якщо соціальний підприємець хоче допомагати суспільству через використання прибутку, він може це робити, закріпивши визначений відсоток, який буде скеровуватись для досягнення соціальної мети (Корнецький, 2022; Комісаренко, 2021; Fil. Dr., 2023; Keohane, 2013).

Міф 3: соціальне підприємництво = соціальна відповідальність

Цей міф найбільш неоднозначний, оскільки провести межу між цими двома термінами

буває складно. Так, соціальна відповідальність є відомим явищем вже давно, а соціально відповідального бізнесу було і є дуже багато (і це прекрасно). Різниця лежить у площині первинної причини існування підприємства. Першопричиною створення та роботи соціального бізнесу є прагнення вирішення соціальної або екологічної проблеми. Без конкретних постійних та обов'язкових дій у цьому напрямі використання даного терміну не буде прийнятним. Соціальна відповідальність бізнесу, на відміну від вищеописаного підходу, є добровільним волевиявленням класичного підприємця. Це означає, що будь-який бізнес може бути соціально відповідальним, але тільки той бізнес, який існує з соціальною метою, може називатися соціальним підприємством (Корнецький, 2022; Комісаренко, 2021; Fil. Dr., 2023; Keohane, 2013).

Приклад моделі та брак термінології.

Після початку війни відомий ресторатор Євген Клопотенко відкрив у Львові заклад «Інші». Він не назвав це соціальним бізнесом, проте ресторан має відповідну модель – забезпечує безкоштовним харчуванням тих, хто не може заплатити. Ця соціальна цінність створюється за рахунок тих, хто платити готовий, а також пожертв та благодійних внесків. Крім того, ресторан створив робочі місця для внутрішньо переміщених осіб, що теж є різновидом критеріїв соціального підприємництва.

До бар'єрів, які перешкоджають розвитку соціального підприємництва в Україні, можна віднести:

- відсутність достатньої кількості підтримуючих структур з надання фінансової та технічної допомоги соціальному підприємству як частині малого бізнесу;

- відсутність уваги держави до соціального підприємництва як до інструменту розв'язання складних та нагальних соціальних питань, а також можливості економії бюджетних коштів;

- недостатня обізнаність серед населення країни щодо сутності та можливостей соціального підприємництва, непроінформованість стосовно мети та особливостей роботи, а також можливостей створення подібних суб'єктів господарювання;

- не чітке розмежування соціального підприємництва та благодійності, а також соціальної відповідальності бізнесу. (Комісаренко, 2021).

Тисячі підприємств зазначають, що перераховують відсоток від доходу (або прибутку) на підтримку армії, гуманітарних проєктів або інших соціальних ініціатив. По суті, вони займаються соціальним підприємництвом,

поєднуючи бізнес та допомогу суспільству. Ця тенденція немає нути, а має стати нормою і після війни. Для цього нам потрібно почати використовувати ті назви явищ, які вже закріпились у світовому економічному дискурсі. Це дозволить ефективніше пояснювати суб'єктам суть соціального підприємницького процесу, швидше залучати ресурси та краще продавати. Отже, бізнес з соціальною метою – це соціальне підприємництво, а люди, які ним займаються – соціальні підприємці (Свинчук, Корнецький, & Гончарова, 2017).

Ці теоретичні дані підтверджуються моніторингом, яке проводилося КОО ВГО «Асоціація сприяння самоорганізації населення» з 16 по 25 вересня 2022 р. у межах реалізації Програми підтримки волонтерських центрів Кіровоградської області, що стала можливою завдяки фінансуванню National Endowment for Democracy. Цільова аудиторія – це 27 представників ГО, ініціативних груп, волонтерських центрів із 8 громад Кіровоградської області. Понад 60% центрів, команд та організацій працюють з внутрішньопереміщеними особами (ВПО) та збирають різноманітну допомогу для військових, а також допомагають людям з інвалідністю або тим, хто попав в складні життєві обставини (Результати опитування, 2023).

На запитання «Хто є Вашою цільовою аудиторією?», одержали таку відповідь: 66,7% – ВПО; 55,6% – діти ВПО; 48,1% – мобілізовані військові. Лише 1/3 ГО, волонтерських центрів є зареєстрованими, тобто інституційно оформили свою діяльність, переформовувавши її з початком повномасштабної війни на більш актуальні проблеми сьогодення. На рис. 1 представлені результати відповіді респондентів.

На запитання «Чи створено на базі Вашої ГО волонтерський центр? – респонденти надали такі відповіді: «ТАК» – 33,3%; «НІ» – 22,2%. А 44,4% респондентів відповіли, що їхня ГО залучена до роботи основного гуманітарного штабу в ТГ. Відповіді респондентів відображені на рис. 2.

Були також запитання щодо проблем в підприємницькій діяльності ГО, однак представники здебільшого відповідали про наявність проблем в волонтерських центрах. Це свідчить про відсутність інституціоналізації волонтерських центрів, які працюють під егідою ГО. Найбільшими потребами волонтерів на Кіровоградщині є наявність фінансової допомоги, розвиток соціального партнерства, особливо з благодійними фондами та міжнародними донорськими організаціями, розширення соціальних ресурсно-мережових контактів з організаціями із-за кордону. Волонтерські

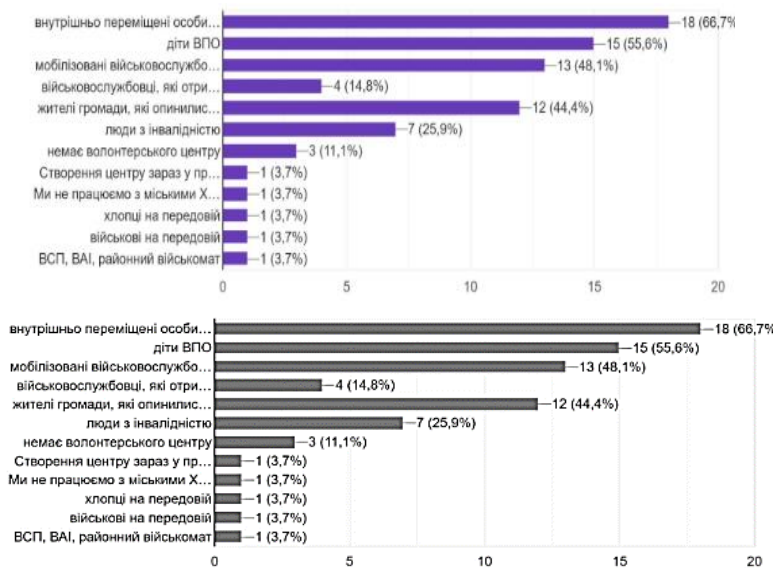

Рис. 1. Відповіді респондентів на питання «Хто є Вашою цільовою аудиторією для реалізації соціального підприємництва?» Джерело: (Результати опитування, 2023).

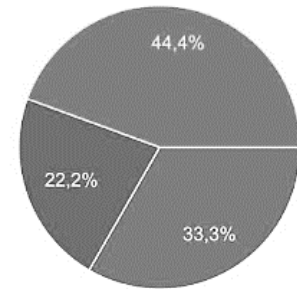
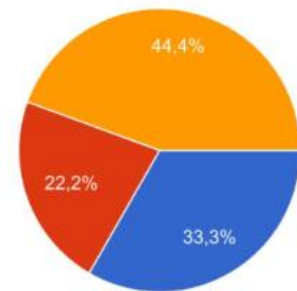

Рис. 2. Відповіді респондентів на питання «Чи створено на базі Вашої ГО волонтерський центр?» Джерело: (Результати опитування, 2023).

команди мають намір зміцнювати й стратегувати свою діяльність, розширювати перелік надання послуг, залучати більшу кількість волонтерів.

Таким чином, ми бачимо, що в умовах повномасштабної війни зростає мотивація населення до соціального підприємництва, що в свою чергу породжує зростання соціальної відповідальності за цю сферу діяльності.

Соціальна відповідальність української влади має проявлятися в ефективному державному управлінні країною, що забезпечить її розвиток в економічній, науково-технічній, соціальній, культурній та інших сферах; реалізації проголошених цілей, програм, зобов'язань та соціальних стандартів; регулярному звітуванні посадових осіб та державних інститутів перед громадянським суспільством за виконання делегованих повноважень та обов'язків, відповіді на болючі питання, що хвилюють суспільство. Підвищення соціальної відповідальності державної влади перед громадянами в умовах розбудови сучасної держави зумовлює необхідність правової регламентації конституційної, політичної, адміністративної та інших видів відповідальності посадових осіб органів державної влади й такого реформування державного ладу, який би сприяв розбудові сучасної держави – інституту, реально підпорядкованому і підконтрольному українському суспільству.

У контексті зазначеного вважаємо, що основними орієнтирами у соціального підприємництва та соціальної відповідальності як механізмів захисту національних цінностей розбудови сучасної української держави варто розглядати:

- поглиблення конституційної та політичної відповідальності держави, керівництва органами державної влади за реалізацію функцій держави та посадових обов'язків;

- реальне впровадження державної соціальної політики, яка безпосередньо впливає на якість життя суспільства;

- наявність публічного простору, засобів і центрів комунікації громадянського суспільства, наслідком чого стало б формування сфери його цивільного життя і громадської думки;

- організоване громадське життя вільних і рівних індивідів, чий права, зокрема й соціальні, захищені конституцією та законами виконуються;

- зорієнтованість на громадські інтереси та публічну політичну діяльність, наслідком якої стає кооперація та солідарність між громадянами, комунікація на засадах взаємної довіри і співробітництва.

Діяльність українських соціальних підприємств за даними «Каталогу соціальних підприємств» зосереджена переважно у сфері послуг – майже 67% підприємств (освіта, спортивні клуби, туризм, шиномонтаж). Здебільшого така діяльність не потребує значних фінансових інвестицій при започаткуванні. наступним етапом є поєднання виробництва і надання послуг – 26%, до якої належать легка промисловість та психологічна допомога, виробництво сувенірної продукції української тематики та професійно-технічна освіта / діяльність шкіл підготовки водіїв транспортних засобів / надання соціальної допомоги без

забезпечення проживання для осіб похилого віку та інвалідів.

Виробничою діяльністю займаються лише 7% підприємств, зокрема це сфера харчування, поліграфія, сільське господарство) (Назарук, 2013).

Відповідно до дослідження (Результати опитування, 2023) привабливими для соціального підприємництва в Україні формами господарювання є такі: громадська організація + фізична особа підприємець – 28%, громадська організація – 26%, фізична особа підприємець – 15%, ТОВ – 13% та підприємство об'єднання громадян – 13%, благодійний фонд – 2,5% та приватних підприємств – 2,5%.

Висновки.

Таким чином, соціальна відповідальність – це сфера взаємодії між представниками органів державної влади, індивідів і тих груп та організацій, які вони утворюють. Однією з цілей цієї взаємодії є формулювання, висловлення і захист інтересів громадян. Це той зріз суспільних відносин, коли громадські організації виступають як групи інтересів, що є посередниками в стосунках індивідів з владою та рештою суспільства, що й призводить до розбудови сучасної держави. Остання, як найвища форма організації суспільства,

реалізуючи внутрішню та зовнішню політику впливає на всі грані соціального життя.

Однак нині соціальне підприємництво в Україні переживає стадію зародження та становлення. За результатами дослідження можна зробити висновки про значно повільні темпи зростання кількості соціальних підприємств, пріоритетність сфери послуг як виду їх діяльності. Розвиток соціального підприємництва в Україні втілюється переважно мікропідприємствами. Основними джерелами фінансування соціального підприємництва є кошти акціонерів цих підприємств та гранти. Державна підтримка та фінансування соціального підприємництва в Україні на сьогоднішній день є мізерним та незначним.

Отже, підсумовуючи вище викладене можна стверджувати, що соціальне підприємництво – це підприємницька діяльність яка має соціальну місію – «соціальну відповідальність», та виконує соціальні функції щодо найменш соціально захищених верств населення, сама генерує свій прибуток та розподіляє його на задоволення економічних та соціальних потреб суспільства. Напрямами подальших наукових розвідок порушеної в статті проблематики може стати подальше визначення факторів впливу на розбудову сучасної держави.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Бусел, В. Б. (Ред.). (2004). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун».
- Ігнатюк, Н., & Гура, В. (2014). Зарубіжний досвід соціального підприємництва. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Серія «Економіка»*, 12, 23-28.
- Комісаренко, А. О. (2021). Соціальне підприємництво як механізм соціальних перетворень і сталого розвитку підприємницької діяльності. *Право та державне управління*, 1, 146-153.
- Корнецький, А. (2022, Червень 7). *Війна як каталізатор соціального підприємництва*. Відновлено з <https://lvbs.com.ua/news/vijna-yak-katalizator-sotsialnogo-pidpryemnytstva-artem-kornetskyj-vykladach-lvbs/>
- Кузьмін, О. Є., Пирог, О. В., Чернобай, Л. І., Романишин, С. Б., & Вацик, Н. О. (2016). *Соціальна відповідальність*. (Навчальний посібник). Львів: Вид-во Львівської політехніки.
- Ларіна, Н. Б. (2017). Соціальна відповідальність як чинник розбудови сучасної української держави. *Право та державне управління*, 1(26), 249-255.
- Назарук, В. (Ред.). (2013). *Каталог соціальних підприємств України 2013 року*. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».
- Результати опитування ГО та волонтерських центрів Кіровоградської області щодо їхніх потреб в умовах воєнного стану*. (2023). Відновлено з https://issuu.com/samoorg/docs/_ee2b3a9ad1c145
- Свинчук, А. А., Корнецький, А. О., & Гончарова, М. А. (2017). *Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін*. (Посібник). Київ.
- Теорія державного управління. (2011). (Т. 1). Ю. В. Ковбасюк, В. М. Князев, І. В. Розпутенко, *Енциклопедія державного управління* (у 8 т.). К.: НАДУ.
- Шаповал, В. М. (2004). Конституційна категорія соціальної держави. *Право України*, 5, 14.
- Dees, J. G. (2001). *The meaning of social entrepreneurship*. Center for the Advancement of Social Entrepreneurship, Duke University's Fuqua School of 224 Business. (Revised version). Відновлено з http://www.caseatduke.org/documents/dees_sedef.pdf
- Fil. Dr. Jan-U. Sandal Institute*. (2023). Retrieved from <http://www.janusandal.no/en/>
- Keohane, G. L. (2013). *Social Entrepreneurship for the 21st Century. Innovation Cross the Nonprofit, Private, and Public Sectors*. New York: mc Graw Hill.

REFERENCES

- Busel, V. B. (Ed.). (2004). *A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language*. K.; Irpin: VTF "Perun".
- Dees, J.G. (2001). *The meaning of social entrepreneurship*. Center for the Advancement of Social Entrepreneurship, Duke University's Fuqua School of 224 Business. (Revised version). Retrieved from http://www.caseatduke.org/documents/dees_sedef.pdf
- Ignatovych, N., & Gura, V. (2014). Foreign experience of social entrepreneurship. *Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University, "Economics" Series*, 12, 23-28.
- Keohane, G. L. (2013). *Social Entrepreneurship for the 21st Century. Innovation Crosses the Nonprofit, Private, and Public Sectors*. New York: mc Graw Hill.
- Komisarenko, A. O. (2021). Social entrepreneurship as a mechanism of social transformations and sustainable development of entrepreneurial activity. *Law and Public Administration*, 1, 146-153.
- Kornetsky, A. (2022, June 7). *War as a catalyst for social entrepreneurship*. Retrieved from <https://lvbs.com.ua/news/vijna-yak-katalizator-sotsialnogo-pidpryemnytstva-artem-kornetskyj-vykladach-lvbs/>
- Kuzmin, O. E., Pyrog, O. V., Chernobay, L. I., Romanyshyn, S. B., & Vatsik, N. O. (2016). *Social responsibility*. (Tutorial). Lviv: Department of Lviv Polytechnic.
- Larina, N. B. (2017). Social responsibility as a factor in the development of the modern Ukrainian state. *Law and public administration*, 1(26), 249-255.
- Nazaruk, V. (Ed.). (2013). *Catalog of social enterprises of Ukraine in 2013*. K.: Publishing House "Kyiv-Mohyla Academy".
- Phil. Dr. Jan-U. Sandal Institute. (2023). Retrieved from [http://www.janusandal.no/en/Results of a survey of NGOs and volunteer centers of the Kirovohrad region regarding their needs under martial law. \(2023\)](http://www.janusandal.no/en/Results%20of%20a%20survey%20of%20NGOs%20and%20volunteer%20centers%20of%20the%20Kirovohrad%20region%20regarding%20their%20needs%20under%20martial%20law.%20(2023).). Retrieved from https://issuu.com/samoorg/docs/_ee2b3a9ad1c145
- Shapoval, V. M. (2004). Constitutional category of the welfare state. *Law of Ukraine*, 5, 14.
- Svynchuk, A. A., Kornetskyi, A. O., & Honcharova, M. A. (2017). *Social entrepreneurship: from idea to social change*. (Manual). Kyiv.
- Theory of public administration. (2011). (Volume 1). Yu. V. Kovbasyuk, V. M. Knyazev, I. V. Rozputenko, *Encyclopedia of public administration* (in 8 vols.). K.: NADU.

Formation and Implementation of the State Youth Policy in the Public Service in Ukraine

UDC: 351:323.3-053.81(477)

DOI: <https://doi.org/10.15421/152354>

Goncharuk Nataliia

Dr.Sc., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0002-2681-6687>, goncharuknt@gmail.com

Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine)

Abstract

The article is devoted to the study of the processes of formation and implementation of the state youth policy in the public service in Ukraine. The purpose of the article is to determine the essence of the concept, purpose, principles and mechanisms of the formation and implementation of the state youth policy in Ukraine in the public service, the analysis of the current state and problems in this area and the determination of ways to further improve the formation and implementation of the state youth policy in the public service, as in the conditions martial law, as well as in the post-war period. The essence of the concept of "state youth policy", its purpose, principles and implementation mechanisms is revealed. The author's definition of the concept of "state youth policy in public service" is given. It has been established that the issue of the formation and implementation of the state youth policy in the public service in Ukraine requires additional research, taking into account modern challenges and trends, it is an urgent issue at the current stage of the development of the public service in Ukraine. The normative and legal foundations of the formation and implementation of state youth policy in Ukraine and the powers of state authorities and local self-government bodies in this area are analyzed. It is shown that the involvement of young people in public service in Ukraine is one of the important directions for improving human resources management and further reforming and modernizing public service. It is well-founded that the implementation of the state youth policy in the public service in Ukraine will contribute to increasing the efficiency and capacity of state authorities and local self-government bodies. The ways of further improvement of the formation and implementation of the state youth policy in the public service in Ukraine in the conditions of martial law and the post-war period are determined.

Keywords: public administration, public service, state youth policy, youth work, youth council, youth, European experience, decentralization, principles, public authorities, local self-government bodies, public servants, civil servants, local self-government officials, youth worker

Формування та реалізація державної молодіжної політики на публічній службі в Україні

Гончарук Наталія

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна)

Анотація

Стаття присвячена дослідженню процесів формування та реалізації державної молодіжної політики на публічній службі в Україні. Метою статті є визначення сутності поняття, мети, принципів та механізмів формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні на публічній службі, аналіз сучасного стану та проблем у цій сфері та визначення шляхів подальшого удосконалення формування та реалізації державної молодіжної політики на публічній службі, як в умовах воєнного стану, так і в післявоєнний період. Розкрито сутність поняття «державна молодіжна політика», її мету, принципи та механізми реалізації. Дано авторське визначення поняття «державна молодіжна політика на публічній службі». Встановлено, що питання формування та реалізації державної молодіжної політики на публічній службі в Україні потребує додаткового дослідження з урахуванням сучасних викликів та трендів, є актуальним питанням на сучасному етапі розвитку публічної служби в Україні. Проаналізовано нормативно-правові засади формування й реалізації державної молодіжної політики в Україні і повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування у цій сфері. Показано, що залучення молоді на публічну службу в Україні є одним із важливих напрямів вдосконалення управління людськими ресурсами та подальшого реформування й модернізації публічної служби. Обґрунтовано, що реалізація державної молодіжної політики на публічній службі в Україні сприятиме підвищенню ефективності та спроможності органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Визначено шляхи подальшого удосконалення формування та реалізації державної молодіжної політики на публічній службі в Україні в умовах воєнного стану та післявоєнний період.

Ключові слова: публічне управління, публічна служба, державна молодіжна політика, молодіжна робота, молодіжна рада, молодь, європейський досвід, децентралізація, принципи, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, публічні службовці, державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування, молодіжний працівник

Стаття надійшла / Article arrived: 01.12.2023

Схвалено до друку / Accepted: 28.12.2023

Вступ.

В сучасних умовах значно зросла потреба у вдосконаленні формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні і, зокрема, на публічній службі, що пов'язано з необхідністю подолання в умовах війни і в післявоєнний період негативних тенденцій розвитку людських ресурсів на державній службі та службі в органах місцевого самоврядування, стимулювання позитивних процесів щодо залучення молоді на публічну службу, забезпечення професійного зростання молодих кадрів у цій сфері та ефективного використання їх потенціалу. Молодь впродовж понад тридцятилітнього періоду незалежності України була й залишається фактором соціально-економічної культурного прогресу суспільства, а тому реалізація творчого й інтелектуального потенціалу молоді на публічній службі є показником не лише якості й результативності державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, а й показником ефективності публічного управління в цілому. Враховуючи прагнення України стати членом Європейського Союзу і ті трансформаційні процеси, які відбуваються в сфері публічного управління, процеси реформування й модернізації публічної служби, а також виклики воєнного періоду й завдання післявоєнної відбудови, об'єктивною потребою є оновлення існуючих засад формування молодіжної політики на публічній службі в Україні та удосконалення механізмів її реалізації.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Проблематика формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні, у тому числі на публічній службі, є на даний час досить актуальною, а тому є предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців. Механізми формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні в контексті розвитку комплексно розкрито Є. Бородіним (2019), а напрями оновлення державної молодіжної політики в Україні розкрито І. Беззуб (2021). Сутність виховання у забезпеченні соціального розвитку молоді, зміст державної молодіжної політики щодо виховання молоді з метою сприяння її успішній соціальній інтеграції та підготовці до життя в демократичному суспільстві, визначення ідейного наповнення сучасної системи виховання молоді у контексті державної молодіжної політики в Україні досліджували у своїх працях такі вітчизняні науковці, як Л. Прокопенко і Т. Тарасенко (2014). Аналіз нормативно-правових актів українського законодавства, що регулює сферу державної молодіжної політики, визначення принципів, на

які спрямовано здійснення молодіжної політики, та закономірностей, які враховуються під час вжиття заходів, спрямованих на виконання молодіжної політики на всіх етапах її реалізації, стали об'єктом наукових досліджень Т. Стукан (2020). Питання щодо ролі молоді у формуванні молодіжної політики в Україні розглянуто в публікаціях О. Софій (2020) та І. Єрмоленко (2023).

Водночас, актуальність даної проблематики, євроінтеграційні процеси та процеси модернізації публічної служби до стандартів ЄС, необхідність підвищення ролі молоді в процесі державотворення, у вирішенні питань подальшого розвитку та реформування державного управління і місцевого самоврядування, завершенні процесів децентралізації влади, наявність значних проблем у функціонуванні публічної служби у період воєнного стану та необхідність їх вирішення у післявоєнний період, а також потреба пошуку нової архітектури моделі публічної служби в умовах сучасних надзвичайно складних викликів вимагає урахування сучасних трендів і подальшого ґрунтовного дослідження різноманітних аспектів формування та реалізації державної молодіжної політики на публічній службі в Україні.

Метою статті є з'ясування сучасного стану та визначення шляхів подальшого удосконалення формування та реалізації державної молодіжної політики на публічній службі в Україні.

Результати дослідження.

Побудова в Україні ефективного публічного управління та його ключового елементу – публічної служби зумовлена суспільним запитом на розбудову демократичної, правової, сервісної і цифрової держави, людиноцентричної системи державного управління та місцевого самоврядування, спроможної надавати якісні, і доступні і публічні послуги на рівні передових європейських стандартів. Саме тому основною метою реалізації Стратегії реформування державного управління України на 2022-2025 роки, в частині реформування та модернізації публічної служби визначено продовження розбудови професійної, добросчесної, політично нейтральної державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, діяльність якої спрямована на захист інтересів громадян. В цьому стратегічному документі мова йде також про створення можливостей для стажування з метою залучення на державну службу молодих висококваліфікованих фахівців (Деякі питання реформування, 2021).

Молодь, яка працює на посадах публічної служби в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, має безпосередній

вплив не лише на прийняття важливих рішень, що стосуються молодіжного і громадського життя, а й на прийняття тих управлінських рішень, які забезпечують якість публічної служби та ефективність публічного управління. Саме тому здійснення процесів реформування та модернізації публічної служби, вирішення питань організації та функціонування публічної служби в умовах війни та повоєнний період потребує суттєвого оновлення інституту державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, формування на публічній службі якісно нового, здатного відповідати на сучасні виклики кадрового потенціалу, створення на меритократичних принципах системи залучення активної й талановитої молоді на публічну службу, її підготовки, розвитку менторства і наставництва, що можливе лише за умови формування та реалізації ефективної державної молодіжної політики на публічній службі в Україні.

Державна молодіжна політика сьогодні є цілісною системою, яка покликана сприяти самореалізації та розвитку потенціалу молоді, підвищенню рівня її самостійності, конкурентоспроможності, соціальної інтеграції, залученню до процесу ухвалення рішень і забезпечувати активну участь молоді в суспільному житті (Реформування молодіжної політики, 2021).

У науковій літературі є різні підходи до визначення сутності понять «публічна служба», «державна молодіжна політика» і «молодіжна політика». С. Д. Дубенко (2018, с. 141) у термінологічному словнику «Публічне управління» визначає поняття «публічна служба» як службову діяльність фізичних осіб на державних політичних посадах, у державних колегіальних органах, органах судової влади, прокуратури, а також військова служба, альтернативна (невійськова) служба, інша службова діяльність у державних органах, органах місцевого самоврядування щодо виконання повноважень суб'єктів публічного права. Є. І. Бородін (2018, с. 35) у цьому ж словнику дає наступне визначення дефініції «державна молодіжна політика»: це концептуальні підходи та практична діяльність органів публічної влади щодо сприяння соціалізації молоді, забезпечення переходу від дитинства до дорослості. Вчений також зазначає, що політики та дослідники державну молодіжну політику визначають у різний спосіб: як набір принципів, цінностей, підходів, завдань та дій для покращення умов життя молодих людей; як стратегію публічної влади, спрямовану на надання можливостей щодо отримання досвіду,

здійснення соціальної інтеграції, становлення активних та відповідальних громадян; як створення умов розвитку, надання знань, навичок і компетентностей для активної участі в житті громадянського суспільства та на ринку праці тощо. Т. М. Стукан (2020, с. 75), визначаючи поняття «молодіжна політика» робить висновок про те, що це структурно вибудована модель розвитку на всіх рівнях - від державного до врахування інтересів людей віком від 18 до 35 років, яка включає набір правил, методів та принципів, які спонукають молодих людей проявляти ініціативу, самостійно визначати власні цілі та цінності, бути залученими й мати змогу визначати пріоритети і методи здійснення молодіжного підприємництва в країні.

Аналіз наукового доробку українських вчених та нормативно-правових засад публічної служби й молодіжної політики дав можливість сформулювати авторське бачення сутності поняття державної молодіжної політики на публічній службі.

На наш погляд, державна молодіжна політика на публічній службі – це складова державної політики, стратегія та практична діяльність органів публічної влади, спрямована на стажування молоді в державних органах та органах місцевого самоврядування, популяризацію професії публічного службовця, залучення на державну службу та службу в органах місцевого самоврядування молодих висококваліфікованих фахівців, ефективне використання їх творчого, інноваційного й інтелектуального потенціалу, забезпечення професійного розвитку молодих кадрів у цій сфері, створення політичних, організаційно-правових та соціально-економічних умов і гарантій їх участі в публічно-управлінській діяльності та прийнятті управлінських рішень з метою виконання повноважень суб'єктів публічного права, завдань і функцій держави та місцевого самоврядування, підвищення якості публічної служби та ефективності публічного управління.

На законодавчому рівні визначення поняття «молодіжної політики» дано в статті 1 Закону України «Про основні засади молодіжної політики» (Про основні засади, 2021), а саме: «молодіжна політика - напрям державної політики, спрямований на створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов і гарантій для соціалізації та інтеграції дітей та молоді в суспільні процеси, що здійснюються в інтересах дітей та молоді та за їх участю». У цьому ж законі визначено поняття «молодіжна робота» як діяльність, спрямована на залучення дітей та молоді до суспільного

життя, що здійснюється дітьми та молоддю, разом з дітьми та молоддю або в інтересах дітей та молоді за допомогою інструментів спільного прийняття рішень. До категорії «молодь» віднесено молодих осіб віком від 14 до 35 років, які є громадянами України, іноземцями та особами без громадянства і перебувають в Україні на законних підставах, а поняття «молодіжний працівник» визначено як особу, яка здійснює молодіжну роботу, пройшла спеціалізовану підготовку в порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує молодіжну політику (на сьогодні це Міністерство молоді та спорту), та отримала свідоцтво встановленого зразка.

Мета молодіжної політики полягає у створенні умов для самореалізації та розвитку потенціалу молоді в Україні, підвищення рівня її самостійності та конкурентоспроможності, забезпечення активної участі молоді в суспільному житті (Про основні засади, 2021, Ст. 3).

Молодіжна політика в Україні ґрунтується на таких основоположних принципах, як: рівність прав дітей та молоді; участь молоді; обґрунтованість; міжвідомча та міжсекторальна взаємодія, яка передбачає залучення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, суб'єктів молодіжної роботи, будь-яких інших заінтересованих сторін до формування та реалізації молодіжної політики (Про основні засади, 2021, Ст. 4).

Молодіжна політика, як зазначає І. В. Пеша (2019, с. 14), в умовах здійснення процесів децентралізації спрямована на формування суспільно активної, самодостатньої і національно свідомої молоді і будується на принципах здійснення молодіжної роботи, а саме: субсидіарності, молодіжній активності та обґрунтованості.

Формування й реалізація державної молодіжної політики на публічній службі здійснюється на основі цілої низки нормативно-правових актів, які регулюють сферу публічної служби та сферу молодіжної політики. Правове регулювання публічної служби здійснюється Конституцією України (1996), Законами України «Про Кабінет Міністрів України» (2014), «Про центральні органи виконавчої влади» (2011), «Про місцеві державні адміністрації» (1999), «Про місцеве самоврядування» (1997), «Про державну службу» (2015), «Про службу в органах місцевого самоврядування» (2001), постановами Верховної Ради України, указами Президента України, актами Кабінету Міністрів України та центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну

політику у сфері державної служби, іншими нормативно-правовими актами, що регулюють сферу публічної служби. Правову базу у сфері молодіжної політики складають такі основні акти законодавства, як: Закон України «Про основні засади молодіжної політики» (2021), Укази Президента України: «Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року» (2021), Постанови Кабінету Міністрів України: «Про затвердження типових положень про молодіжний центр та про експертну раду при молодіжному центрі» (2017), «Про утворення державної установи “Всеукраїнський молодіжний центр” та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» (2019), «Про затвердження типових положень про молодіжні ради» (2018), «Про затвердження Державної цільової соціальної програми “Молодь України” на 2021-2025 роки та внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України» (Державна цільова соціальна програма, 2021), накази Міністерства молоді та спорту України та інші нормативно-правові акти, що регулюють правовідносини в цій сфері.

Так, Закон України «Про основні засади молодіжної політики» (Про основні засади, 2021) визначає мету, завдання, основні засади, напрями та механізми реалізації молодіжної політики в Україні, гарантії участі молоді у її формуванні та реалізації, особливості організаційних і правових засад утворення та діяльності молодіжних громадських об'єднань. На думку І. Беззуб (2021), молодіжна політика, після прийняття Закону України «Про основні засади молодіжної політики», дасть стимул для налагодження партнерських взаємовідносин між молоддю та владою, створить нове підґрунтя для розбудови сильної та активної молодіжної спільноти.

Національна молодіжна стратегія до 2030 року передбачає запровадження нових підходів для розвитку молоді в Україні, враховує важливі аспекти, передбачені Цілями сталого розвитку України на період до 2030 року, молодіжними стратегіями та документами, що регламентують засади розвитку молодіжної політики ООН, Ради Європи та Європейського Союзу, а також демографічні, безпекові та економічні виклики (Про Національну молодіжну стратегію, 2021). Державна цільова соціальна програма “Молодь України” на 2021-2025 роки розроблена з метою створення можливостей для самореалізації та розвитку потенціалу молоді в Україні, її участі та інтеграції у суспільне життя (Державна цільова соціальна програма, 2021).

Разом з тим, у зв'язку з трансформаційними та модернізаційними процесами, що наразі

відбуваються у сфері публічної служби і молодіжній сфері в умовах війни та мають відбуватись у післявоєнний період національного відновлення, а також враховуючи наявні в цих сферах проблеми чинне законодавство потребує внесення відповідних змін, спрямованих на вирішення існуючих проблем та вдосконалення формування й реалізації молодіжної політики на публічній службі.

Значною й довготривалою проблемою вітчизняної публічної служби є небажання молоді йти працювати до органів публічної влади. Основними причинами такого стану є непрестижність державної служби й служби в органах місцевого самоврядування, низький рівень заробітної плати і у зв'язку з цим її неконкурентоздатність у порівнянні із приватним сектором, ненормований режим робочого часу, необхідність щороку за результатами своєї діяльності проходити оцінювання, підвищувати кваліфікацію, оприлюднювати свої статки, відсутність швидкісного кар'єрного просування та ін. Усе це робить публічну службу для молоді непривабливим місцем для працевлаштування та розвитку своєї кар'єри. Враховуючи це, органам публічної влади дуже складно конкурувати з приватними компаніями за висококваліфікованих працівників. Водночас, на наш погляд, залучення молоді на публічну службу є одним із головних факторів підвищення ефективності та результативності діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, оскільки молодь може легко розвиватися, ризикувати в умовах невизначеності, адаптуватися до змін, бути активною, мобільною, інноваційною та вирішувати складні завдання публічного управління. Це потребує якісного вдосконалення кадрового потенціалу публічної служби шляхом залучення на неї молодих висококваліфікованих фахівців.

За даними Національного агентства України з питань державної служби станом на 2023 р. із загальної кількості державних службовців 159904 особи молоді віком до 35 років складала 33649 осіб, або лише 21 %, у тому числі 23942 особи – жінки і 9707 осіб – чоловіки (Статистичні дані, 2023). Аналіз статистичних даних свідчить, що чисельність державних службовців віком до 35 років у 2023 р. зменшилася порівняно з 2020 р. на 30%, або на 14252 особи. Станом на 31.12.2020 р. працювало 47901 державних службовців (у тому числі 34723 жінки і 13178 чоловіків) віком до 35 років із загальної кількості державних службовців 176524 осіб (Статистичні дані, 2021). У порівнянні з 2021 р. кількість державних службовців віком до 35 років у 2023

р. зменшилася на 22 %, або на 9476 осіб. Станом на 31.12.2021 р. працювало 43125 державних службовців (у тому числі 31061 жінка і 12064 чоловіків) віком до 35 років із загальної кількості державних службовців 171469 осіб (Статистичні дані, 2022).

Аналіз державних службовців за категоріями посад показав, що станом на 2023 р. (Статистичні дані, 2023). на посадах державної служби категорії «А» працювало 25, категорії «Б» – 4456, категорії «В» - 29168 державних службовців віком менше 35 років. Станом на 31.12.2020 р. (Статистичні дані, 2021) кількість державних службовців віком до 35 років складала відповідно: категорія «А» – 24, категорія «Б» – 5815, категорія «В» – 42062.

Як видно з аналізу, впродовж останніх років спостерігається тенденція до суттєвого зниження як загальної чисельності державних службовців, так і кількості молоді на державній службі. Разом з тим, слід зазначити, що відсоток молоді віком до 35 років від загальної кількості державних службовців залишається відносно стабільним і складав: у 2020 р.- 21,1 %, у 2021 р. – 25,2%, у 2023 р. – 21%. Офіційні дані за 2022 рік щодо кількості державних службовців віком до 35 років відсутні. Також, на жаль, з 2016 року відсутні статистичні дані щодо загальної чисельності посадових осіб місцевого самоврядування, у тому числі кількості молоді віком до 35 років.

За офіційними даними, у 2015 році на державній службі серед загальної кількості жінок держслужбовців перебувало 46,7 % молодих жінок віком до 35 років та 44,0 % молодих чоловіків із загальної кількості чоловіків-держслужбовців. Залучення молоді до роботи в органах місцевого самоврядування було у 2015 році суттєво нижчим: 27,2 % жінок віком до 35 років (від загальної кількості жінок на посадах в органах місцевого самоврядування) та 21,7 % молодих чоловіків (від загальної кількості чоловіків відповідно) (Участь молоді, 2018).

Водночас, слід зазначити, що Національним агентством України з питань державної служби, органами державної влади та органами місцевого самоврядування в останні роки проводиться значна робота по залученню кваліфікованих молодих фахівців на публічну службу та їх професійному розвитку. Так, на засіданні Ради управління людськими ресурсами при НАДС у грудні 2023 р. розглянуто питання щодо управління персоналом на публічній службі в умовах останніх законодавчих змін; кадрового голоду в органах публічної влади і залучення молоді на публічну службу; підтримки та розвитку персоналу і роль HR. Позитивним, на

наш погляд, є те, що в рамках зазначеного питання обговорювались теми по вчасному та якісному заповненню вакансій в органах публічної влади; впровадженню програми стажування для молоді на практиці та головні аргументи, чому варто залучати молодь на публічну службу. З метою створення умов для пошуку, підтримки і розвитку амбітної та вмотивованої молоді, розширення її участі у формуванні та реалізації державної політики і державного управління НАДС проведено Всеукраїнський конкурс творчих робіт серед молоді, Всеукраїнську інформаційну кампанію щодо популяризації державної служби, зокрема щодо вступу та проходження державної служби. З цією метою також було проведено інформаційний захід “Промодень на публічній службі” та представлено новий освітній серіал “Публічна служба”. Значна увага приділялася підвищенню кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування, зокрема за типовою загальною короткостроковою програмою “Молодіжна політика, заснована на підходах участі” (Звіт про виконання завдань, 2023).

Окрім цього, в Україні впродовж останніх років впроваджувалася програма особистісного і професійного розвитку молоді «Державотворець», спрямована на підвищення рівня обізнаності молоді щодо діяльності державного, приватного і громадського секторів, розвиток лідерських якостей та ознайомлення молоді з основами і важливістю державотворення, участь у якій лише у 2018–2019 рр. взяли 200 молодих людей з різних регіонів країни. На регіональному рівні зазначена програма впроваджувалася за участі близько 300 молодих людей. Задля підвищення кваліфікації молодіжних лідерів і фахівців молодіжної сфери та з метою ефективної розробки і реалізації обґрунтованої молодіжної політики на локальному та регіональному рівнях реалізується програма «Молодіжний працівник», навчання за якою станом на 2019 рік пройшли понад 2700 молодих людей (Молодь на ринку праці, 2019, с. 80).

Здійснюється робота із забезпечення діяльності молодіжних центрів. Мережа центрів в Україні складається з центру всеукраїнського рівня, що належить до сфери управління Мінмолодьспорту (Всеукраїнський молодіжний центр), Автономної Республіки Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських (далі – регіональні центри), районних, міських, районних у містах, селищних, сільських центрів (Про затвердження типових положень, 2017). Сьогодні, в умовах воєнного стану, значно зросла роль молодіжних центрів, оскільки

саме вони з самого початку війни в Україні швидко переорієнтували свою діяльність у напрямку забезпечення життєвих потреб молоді, сфокусували свою увагу на найголовнішому – наблизенні перемоги.

В Україні діє Рада з молодіжних питань при Президентові України (Питання Ради з молодіжних питань (2022), яка є консультативно-дорадчим органом при Президентові України. Затверджено Порядок формування та діяльності Національної ради з питань молоді як консультативно-дорадчий орган при Кабінеті Міністрів України з метою вироблення узгодженої позиції щодо формування та реалізації молодіжної політики, налагодження взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування із суб'єктами молодіжної роботи з питань розвитку та реалізації молодіжної політики (Про затвердження Порядку, 2022).

Важливу роль у формуванні та реалізації молодіжної політики, у тому числі й на публічній службі, відіграють утворені в Україні молодіжні ради, головною метою яких є залучення молоді до формування та реалізації молодіжної політики на регіональному та місцевому рівнях. За даними Міністерства молоді та спорту України станом на 2023 рік, в країні налічується 410 молодіжних рад, з яких 19 – регіонального рівня та 391 – місцевого рівня. В останні роки прослідковується позитивна тенденція до збільшення кількості молодіжних рад (порівняно з 2021 р. їх кількість збільшилася на 55 одиниць). Позитивним є також те, що, незважаючи на негативні наслідки російської збройної агресії проти України протягом 2022–2023 років, молодіжні ради в переважній більшості продовжують свою діяльність, адаптувались до викликів військового часу та знаходять шляхи для ефективної роботи в діючих умовах, вкотре підкресливши незламність українського народу та української молоді зокрема. Найбільше молодіжних рад в Україні утворено в Кіровоградській області – 37, Львівській області – 30, та в Дніпропетровській – 27. Загальна кількість членів молодіжних рад України різного рівня становить – 7029 молодих осіб. Найбільше членів молодіжних рад у Львівській області – 534 молоді особи. Слід зазначити, що утворення та розвиток потенціалу молодіжних рад на регіональному та місцевому рівнях є ефективним інструментом розвитку молоді, громади, регіону та держави в цілому (Аналіз утворення, 2023).

На думку І. Пеші, формування та діяльність молодіжних представницьких органів сприяє активному залученню молоді до життя громади, а основними складовими молодіжної політики,

орієнтованими на активне залучення молоді до прийняття рішень є: дієве молодіжне самоуправління, консолідація суспільно активної молоді, підготовка молодих людей до громадсько-активної діяльності, розвиток молодіжного лідерства тощо (Пєша, 2019, с. 14).

Заслуговує на увагу також думка І. В. Єрмоленко (2023, с. 78) про те, що молодь є найпотужнішим ресурсом будь-якої демократичної країни, а забезпечення ефективної молодіжної політики слугує індикатором успішного державотворення. Дослідниця (Єрмоленко, 2023, с. 82) також робить висновок, що молодіжна політика в Україні потребує відповідного нормативно-правового регулювання, оновлення механізмів формування та реалізації й добору дієвих інструментів.

Перспективною, на наш погляд, з урахуванням прийняття нового Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (2023) є пропозиція Л. Гиренко про необхідність розробки відповідної Стратегії розвитку управління персоналом в органах місцевого самоврядування в аспекті залучення молоді на службу в органи місцевого самоврядування (Гиренко, 2019, с. 24).

Повністю погоджуємося з українськими вченими Л. Л. Прокопенко і Т. М. Тарасенко (Прокопенко, & Тарасенко, 2014, с. 75), що відповідно до вимог суспільного розвитку у процесі створення національної системи виховання молоді необхідно приділити більше уваги вихованню соціальної активності, відповідальності, громадянських якостей, а також підтримуємо їх думку, що подальший розвиток державної молодіжної політики вбачається в подальшій гуманізації її змісту як основи створення умов для розвитку та реалізації особистості в демократичному суспільстві на основі формування гуманітарно-орієнтованих особистості, суспільства та держави. Підтримуємо думку вчених про особливу актуальність і необхідність посилення заходів щодо залучення молоді до розвитку територій, передусім міст, сіл та селищ, включення молоді в усі сфери суспільного життя на місцевому рівні, що є одним з напрямів формування у молоді розуміння власної ролі у житті суспільства та можливостей самореалізації. Відповідно виховання на сучасному етапі має забезпечити формування ціннісних орієнтацій, притаманних демократичній державі.

На наш погляд, все вище зазначене сьогодні набуває ще більшої актуальності у зв'язку з необхідністю завершення процесів децентралізації, оскільки молодіжна політика в умовах децентралізації орієнтована на формування комфортного середовища для життя

та розвитку молоді в громадах, а також, у зв'язку з євроінтеграційними процесами і необхідністю формування у молоді європейських цінностей.

Важливе значення для подальшого реформування державної молодіжної політики на публічній службі в Україні на етапі її вступу до Європейського Союзу має також впровадження європейського досвіду формування й реалізації молодіжної політики. Аналіз європейського досвіду формування й реалізації молодіжної політики свідчить про те, що в країнах ЄС є її законодавче забезпечення, існують спеціальні органи, які відповідають за розробку та імплементацію молодіжної політики, розробляються стратегії та програми, чіткі механізми реалізації молодіжної політики, кількісні та якісні індикатори її ефективності та моніторингу, створена інституційна мережа та розвинута інфраструктура, яка забезпечує реалізацію молодіжної політики з урахуванням потреб і запитів молоді. Впровадження в Україні кращого європейського досвіду формування й реалізації молодіжної політики на публічній службі сприятиме інтеграції української молоді в європейське молодіжне співтовариство, навчанню талановитої молоді за кордоном, популяризації вивчення іноземних мов, що є поширеними у державах – членах Європейського Союзу та розширенню міжнародного молодіжного співробітництва.

Отже, в сучасних умовах значно зростає потреба у формуванні та реалізації нової державної молодіжної політики на публічній службі, нової системи молодіжної роботи та системи управління людськими ресурсами, посиленні взаємодії та координації органів державної влади та органів місцевого самоврядування у цій сфері, вирішенні питань правового, організаційного, ресурсного забезпечення реалізації молодіжної політики та забезпечення високої динаміки професійного зростання молоді на публічній службі, ефективного використання її трудового, творчого та інтелектуального потенціалу.

Здійснення державної молодіжної політики на публічній службі потребує розробки її концептуальних основ, удосконалення нормативно-правових засад, визначення змісту та конкретизації її завдань у вигляді стратегій, державних цільових програм і планів, створення ефективних та інноваційних механізмів реалізації державної молодіжної політики на загальнодержавному, регіональному і місцевому рівнях. Центральним компонентом цієї політики має бути стратегія управління людськими ресурсами в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, спрямована на формування, розвиток і раціональне

використання кадрового потенціалу молоді на публічній службі.

Висновки.

Таким чином, аналіз формування та реалізації державної молодіжної політики на публічній службі в Україні свідчить про необхідність її подальшого вдосконалення. Пріоритетними напрямками формування й реалізації державної молодіжної політики на публічній службі є: розвиток концептуальних засад формування державної молодіжної політики на публічній службі та запровадження інноваційного визначення механізмів та інструментів її реалізації; оновлення нормативно-правової бази української молодіжної політики; забезпечення повноцінної роботи з молоддю; залучення на публічну службу за меритократичним принципом талановитих, висококваліфікованих молодих фахівців, розвиток їх інтелектуального і лідерського потенціалу та підвищення цифрової грамотності; створення організаційно-

правових і соціально-культурних передумов для успішної реалізації професійного потенціалу молодих публічних службовців, сприяння зростанню творчого та інноваційного компонентів у їх роботі; розвиток молодіжної інфраструктури та посилення соціально-правової підтримки і захисту публічних службовців; упровадження ефективної системи мотивації та конкурентоспроможної оплати праці публічних службовців, їх оцінювання за результатами діяльності; забезпечення більш швидкого кар'єрного просування молоді по службі та розвиток менторства; залучення молоді до процесу розроблення й ухвалення публічно-управлінських рішень та контролю за їх виконанням; позитивізації іміджу державної служби та служби в органах місцевого самоврядування і підвищення рівня престижності професії публічного службовця; впровадження європейського досвіду формування й реалізації молодіжної політики на публічній службі.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Аналіз утворення молодіжних рад в Україні. (2023). *Міністерство молоді та спорту України*. Відновлено з <https://mms.gov.ua/news/analiz-utvorennia-molodizhnykh-rad-v-ukraini>.
- Беззуб, І. (2021). Оновлення державної молодіжної політики в Україні. *Громадська думка про право творення*, 9 (214), 15-24. Відновлено з <http://nbuviar.gov.ua/images/dumka/2021/9.pdf>.
- Бородін, Є. І. (2019). *Державна молодіжна політика в Україні: механізми формування та реалізації в контексті розвитку*. Дніпро: Грані.
- Бородін, Є. І. (2018). Державна молодіжна політика. В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петроє (ред), *Публічне управління: термінологічний словник*. Київ: НАДУ.
- Гиренко, Л. (2019). Готовність суспільства до оновлення кадрового складу органів місцевого самоврядування та зміна соціальної ролі молоді. *Молодіжна політика та молодіжна робота: матеріали III міжрегіональної наук.-практ. конф., 14 грудня 2018 р., м. Дніпро*. Є. І. Бородін (ред.). Дніпро: ДРІДУ НАДУ.
- Деякі питання реформування державного управління України. № 831-р. (2021). *Розпорядження Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text>.
- Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2021-2025 роки. № 579. (2021). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2021-%D0%BF#n11>.
- Дубенко, С. Д. (2018). Публічна служба. В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петроє (ред), *Публічне управління: термінологічний словник*. Київ: НАДУ.
- Єрмоленко, І. В. (2023). Роль молоді у формуванні молодіжної політики в Україні: виклики та можливості. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право*, 1 (57), 78-83. Відновлено з [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.1\(57\).280796](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.1(57).280796).
- Звіт про виконання завдань, визначених Планом роботи Національного агентства України з питань державної служби на 2023 р.* (2023). Відновлено з <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B8%20%D1%82%D0%B0%20%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8/2023%20%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf>.
- Конституція України*. (1996, Червень 28). *Прийнята на н'ятій сесії Верховної Ради України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
- Молодь на ринку праці: навички XXI століття та побудова кар'єри (2019). *Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні*. Київ: Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики.
- Пеша, І. (2019). Участь молоді у прийнятті рішень. *Молодіжна політика та молодіжна робота : матеріали III міжрегіональної наук.-практ. конф., 14 грудня 2018 р., м. Дніпро*. Є. І. Бородін (ред.). Дніпро: ДРІДУ НАДУ. (с. 57).
- Прокопенко, Л. Л., & Тарасенко, Т. М. (2014). Виховання та соціальний розвиток молоді як об'єкт впливу держави. *Аспекти публічного управління*, 2 (1-2), 70-77. Відновлено з <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/544>.
- Питання Ради з молодіжних питань. № 14. (2022). *Указ Президента України*. Відновлено з <https://www.president.gov.ua/documents/142022-41165>.
- Про затвердження Порядку формування та діяльності Національної ради з питань молоді та внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України. № 1011. (2022). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1011-2022-%D0%BF#Text>

- Про державну службу. № 889. (2015). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.
- Про Кабінет Міністрів України. № 794. (2014). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>.
- Про центральні органи виконавчої влади. № 3166-VI. (2011). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>.
- Про місцеві державні адміністрації. № 586-XIV. (1999). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>.
- Про місцеве самоврядування в Україні. № 280. (1997). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>.
- Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року. № 94. (2021). Указ Президента України. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#n13>.
- Про службу в органах місцевого самоврядування. № 2493. (2001). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text>.
- Про службу в органах місцевого самоврядування. № 3077. (2023). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3077-20#Text>.
- Про основні засади молодіжної політики. № 1414-IX. (2021). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>.
- Про затвердження типових положень про молодіжний центр та про експертну раду при молодіжному центрі. № 1014. (2017). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1014-2017-%D0%BF#Text>.
- Про утворення державної установи «Всеукраїнський молодіжний центр» та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України. № 246. (2019). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2019-%D0%BF#Text>.
- Про затвердження типових положень про молодіжні ради. № 1198. (2018). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1198-2018-%D0%BF#Text>.
- Реформування молодіжної політики відповідно до сучасних запитів молоді та держави. (2021). *Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2012-2021 років)*. М. М. Попатенко, Т. В. Бондар (ред.). Київ: ТОВ «Ройлайд». Відновлено з https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/dopovid-molod-2012-2021-pdf.pdf.
- Софій, О. (2020). *Роль молоді в молодіжній політиці в Україні: аналітична записка*. Київ: ГО Європейський діалог.
- Статистичні дані про кількісний склад державних службовців : станом на 31.12.2020. (2021). *НАДС*. Відновлено з <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/DIYALNIST/KSDS/dani-za-iv-kvartal-2020-roku.pdf>.
- Статистичні дані про кількісний склад державних службовців : станом на 31.12.2021. (2022). *НАДС*. Відновлено з <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/DIYALNIST/KSDS/statistichni-dani-za-iv-kvartal.pdf>.
- Статистичні дані про кількісний склад державних службовців: станом на 2023 рік. (2023). *НАДС*. Відновлено з <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/DIYALNIST/KSDS/infografika4kv23-1.pdf>.
- Стукан, Т. (2020). Молодіжна політика в Україні: суть, основні принципи та стан реалізації в Україні. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*, (4), 125-131. Відновлено з : <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2020.4.15>.
- Участь молоді в процесах реформування держави. (2018). *Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2017 року)*. Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики. І. О. Жданов, О. Й. Ярема (ред.). Київ: ДП «Редакція інформаційного бюлетеня «Офіційний вісник Президента України».

REFERENCES

- About central bodies of executive power. No. 3166-VI. (2011). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>.
- About civil service. No. 889. (2015). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.
- About local self-government in Ukraine. No. 280. (1997). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>.
- About local state administrations. No. 586-XIV. (1999). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>.
- About service in local self-government bodies. No. 2493. (2001). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text>.
- About service in local self-government bodies. No. 3077. (2023). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3077-20#Text>.
- About the Cabinet of Ministers of Ukraine. No. 794. (2014). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>.
- About the formation of the state institution "All-Ukrainian Youth Center" and amendments to some resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine. No. 246. (2019). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2019-%D0%BF#Text>.
- About the main principles of youth policy. No. 1414-IX. (2021). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>.
- About the National Youth Strategy until 2030. No. 94. (2021). *Decree of the President of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#n13>.
- Analysis of the formation of youth councils in Ukraine. (2023). *Ministry of Youth and Sports of Ukraine*. Retrieved from <https://mms.gov.ua/news/analiz-utvorennia-molodizhnykh-rad-v-ukraini>.

- Bezzub, I. (2021). Update of the state youth policy in Ukraine. *Public opinion about the right to creation*, 9 (214), 15-24. Retrieved from <http://nbuviap.gov.ua/images/dumka/2021/9.pdf>.
- Borodin, E. I. (2018). State youth policy. V. S. Kuybida, M. M. Bilynska, O. M. Petroye (eds.), *Public administration: terminological dictionary*. Kyiv: NADU.
- Borodin, E. I. (2019). *State youth policy in Ukraine: formation and implementation mechanisms in the context of development*. Dnipro: Grani.
- Constitution of Ukraine. (1996, June 28). *Adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
- Dubenko, S. D. (2018). Public service. V. S. Kuybida, M. M. Bilynska, O. M. Petroye (eds.), *Public administration: terminological dictionary*. Kyiv: NADU.
- Girenko, L. (2019). Society's readiness to renew the staff of local self-government bodies and the change in the social role of youth. *Youth policy and youth work: materials of the 3rd interregional science and practice. conference, December 14, 2018, Dnipro*. E. I. Borodin (ed.). Dnipro: DRIDU NADU.
- Issues of the Council on Youth Affairs. No. 14. (2022). *Decree of the President of Ukraine*. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/142022-41165>.
- On approval of the Procedure for the formation and activity of the National Council on Youth Affairs and amendments to some acts of the Cabinet of Ministers of Ukraine. No. 1011. (2022). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1011-2022-%D0%BF#Text>
- On the approval of standard regulations on the youth center and on the expert council at the youth center. No. 1014. (2017). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1014-2017-%D0%BF#Text>.
- On the approval of standard regulations on youth councils. No. 1198. (2018). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1198-2018-%D0%BF#Text>.
- Pesha, I. (2019). Youth participation in decision-making. *Youth policy and youth work: materials of the 3rd interregional science and practice. conference, December 14, 2018, Dnipro*. E. I. Borodin (ed.). Dnipro: DRIDU NADU. (p. 57).
- Prokopenko, L. L., & Tarasenko, T. M. (2014). Education and social development of youth as an object of state influence. *Public administration aspects*, 2 (1-2), 70-77. Retrieved from <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/544>.
- Reforming youth policy in accordance with the modern demands of youth and the state. (2021). *Annual report to the President of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine and the Cabinet of Ministers of Ukraine on the situation of youth in Ukraine (based on the results of 2012-2021)*. M. M. Popatenko, T. V. Bondar (eds.). Kyiv: "Roylaid" LLC. Retrieved from https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/dopovid-molod-2012-2021-pdf.pdf.
- Report on the implementation of the tasks defined by the Work Plan of the National Agency of Civil Service Issues for 2023. (2023). Retrieved from <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B8%20%D1%82%D0%B0%20%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8/2023%20%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf>.
- Sofiy, O. (2020). *The role of youth in youth policy in Ukraine: an analytical note*. Kyiv: NGO European Dialogue.
- Some issues of reforming the state administration of Ukraine. No. 831 (2021). *Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text>.
- State targeted social program "Youth of Ukraine" for 2021-2025. No. 579. (2021). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2021-%D0%BF#n11>.
- Statistical data on the quantitative composition of civil servants: as of 12/31/2020. (2021). *NADS*. Retrieved from <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/DIYALNIST/KSDS/dani-za-iv-kvartal-2020-roku.pdf>.
- Statistical data on the quantitative composition of civil servants: as of 12/31/2021. (2022). *NADS*. Retrieved from <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/DIYALNIST/KSDS/statistichni-dani-za-iv-kvartal.pdf>.
- Statistical data on the quantitative composition of civil servants: as of 2023. (2023). *NADS*. Retrieved from <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/DIYALNIST/KSDS/infografika4kv23-1.pdf>.
- Stukan, T. (2020). Youth policy in Ukraine: essence, main principles and state of implementation in Ukraine. *Taurian Scientific Herald. Series: Economics*, (4), 125-131. Retrieved from: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2020.4.15>.
- Yermolenko, I. V. (2023). The role of youth in the formation of youth policy in Ukraine: challenges and opportunities. *Bulletin of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute"*. *Politology. Sociology. Law*, 1 (57), 78-83. Retrieved from [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.1\(57\).280796](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.1(57).280796).
- Youth in the Labor Market: 21st Century Skills and Career Building (2019). *Annual report to the President of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine on the situation of youth in Ukraine*. Kyiv: State Institute of Family and Youth Policy.
- Youth participation in state reform processes. (2018). *Annual report to the President of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine on the situation of youth in Ukraine (according to the results of 2017)*. Govt. Institute of Family and Youth Policy. I. O. Zhdanov, O. Y. Yarema (eds.). Kyiv: SE "Editorial of the newsletter "Official Gazette of the President of Ukraine".

Legal Awareness in the Context of Development Professional Service Careers of Public Servants in the Conditions of Civil Service Reform

UDC: 35.082.4:34]:005.591.4

DOI: <https://doi.org/10.15421/152355>

Khadzhyradieva Svitlana

Dr.Sc., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0002-2256-2579>, sententia.hsk@gmail.com

Dotsenko Tetiana

Ph.D., <https://orcid.org/0000-0003-3553-1314>, docsenko.tatyana@gmail.com

State University of Intelligent Technologies and Telecommunications (Odesa, Ukraine)

Abstract

The peculiarities of the manifestation of legal awareness of public employees in the context of the development of their professional and service careers have been investigated, in particular, the indicators that have the greatest impact on the level of legal awareness of public employees have been identified, and it has been established in which situations, in which forms and under which conditions public employees most often violate right.

The authors state that it is desirable to determine the level of legal awareness of public officials based on ten basic components, namely: 1) knowledge and understanding of the basic principles of law and legislation; 2) ability to analyze complex legal situations and make decisions based on compliance with legislation; 3) a conscious and responsible attitude to one's work and the ability to apply laws in practical activities; 4) uncontroversial use of legal norms and requirements, as well as inadmissibility of violation of human and citizen rights and freedoms; 5) willingness and ability to resolve conflict situations taking into account the legitimate interests of all parties; 6) the ability to effectively interact with judicial and law enforcement agencies in cases of offenses or crimes; 7) compliance with ethical norms and principles in one's activities, as well as refusal of corrupt practices and improper use of powers; 8) constant improvement of one's legal culture and familiarization with changes in legislation; 9) formation of a positive image of an official in society, based on legality, justice and honesty; 10) the ability to justify one's actions and decisions based on the principles of law and legislation, as well as the readiness to be accountable for one's actions before the state and society.

According to the results of the survey, it was determined that the violation of the law by public officials occurs in various forms, in particular, it is most often manifested in the following situations: corruption; abuse of authority; violation of procedure or procedural rules; violation of rights to equal service; restriction of freedom of expression and information; illegal detention or arrest; improper and disrespectful attitude.

All of the above actions are a violation of the rights of citizens and can be prosecuted according to the law.

Keywords: development of legal awareness, public administration, public servants, professional career, abuse of authority, civil service reform, reforming public administration

Правосвідомість в контексті розвитку професійно-службової кар'єри публічних службовців в умовах реформування державного управління

Хаджирадєва Світлана, Доценко Тетяна

Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку (Одеса, Україна)

Анотація

У дослідженні обґрунтовано особливості прояву правосвідомості публічних розвитку в контексті розвитку їхньої професійно-службової кар'єри, зокрема виявлено показники, які мають найбільший вплив на рівень сформованості правосвідомості публічних службовців та встановлено в яких ситуаціях, в яких формах і за яких умов найчастіше публічні службовці порушують право.

Автори констатують, що рівень сформованості правосвідомості публічних службовців бажано визначати ґрунтуючись на десяти базових компонентах, а саме: 1) знання і розуміння основних принципів права та законодавства; 2) здатність аналізувати складні правові ситуації та приймати рішення на основі дотримання законодавства; 3) свідоме та відповідальне ставлення до своєї роботи та вміння застосовувати закони у практичній діяльності; 4) безсуперечне використання правових норм і вимог, а також недопустимість порушення прав і свобод людини та громадянина; 5) готовність і здатність вирішувати конфліктні ситуації з урахуванням законних інтересів усіх сторін; 6) уміння ефективно взаємодіяти із судовими та правоохоронними органами у випадках правопорушень або злочинів; 7) дотримання етичних норм та принципів у своїй діяльності, а також відмова від корупційних практик та неправомірного використання повноважень; 8) постійне підвищення своєї правової культури та ознайомлення із змінами в законодавстві; 9) формування позитивного образу чиновника у суспільстві, заснованого на законності, справедливості та чесності; 10) здатність обґрунтовувати свої дії та рішення на основі принципів права та законодавства, а також готовність відповідати за свої дії перед державою та суспільством. За результатами опитування визначено, що порушення публічними службовцями права відбувається у різних формах, зокрема найчастіше проявляється в ситуаціях: корупція; зловживання повноваженнями; порушення процедури або процесуальних правил; порушення прав на рівноправне обслуговування; обмеження свободи висловлювання та інформації; незаконне затримання чи арешт; некоректне та зневажливе ставлення. Усі перелічені вище дії є порушенням прав громадян і можуть бути переслідувані згідно із законом.

Ключові слова: розвиток правосвідомості, публічне управління, публічні службовці, професійно-службова кар'єра, зловживання повноваженнями, державна служба, реформування державного управління

Стаття надійшла / Article arrived: 25.11.2023

Схвалено до друку / Accepted: 28.12.2023

Вступ.

Сучасна парадигма розвитку професійно-службової кар'єри публічних службовців вимагає нових підходів до вирішення проблем правової культури, одним із основних елементів якої є правосвідомість.

Науково визнаним є факт про те, що проблема формування правосвідомості є багатогранною та залежить від багатьох факторів, зокрема:

- освіта. Недостатня якість правової освіти публічних службовців, що призводить до неправильного сприйняття проблемної ситуації, нерозумінню основних правових принципів та положень публічного управління та державної служби;

- культурні та соціальні норми. У певних випадках культурні та соціальні норми можуть суперечити установленим правилам і законам;

- корупція і правопорушення. Це призводить до негативного ставлення громадян до права та закону, а також відмови його дотримуватися;

- економічна ситуація. Економічна нестабільність, низький рівень життя можуть створити умови, в яких людина не бачить сенсу дотримуватися правових норм і стандартів соціально-правової поведінки, що призводить до правопорушень;

- ідеологія і політика. У деяких випадках, підпадаючи під вплив пропаганди або надмірного політичного контролю, люди можуть змінювати власні цінності по відношенню до права і справедливості.

В цілому формування правосвідомості – складний процес, що залежить від багатьох факторів. Вкрай важливим є створення умов для всеохоплюючої, високоякісної освіти і доступу до інформації, боротьби з корупцією і беззаконням, а також створення справедливого і стабільного суспільства, яке буде сприяти формуванню правосвідомості у громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз вітчизняних та зарубіжних наукових фондів дозволяє констатувати, що, здебільшого, увага дослідників акцентувалася на таких проблемах як: теоретико-методологічне обґрунтування феноменів «правосвідомість» та «правова культура» (О. Аграновська, Г. Балюк, Ю. Догадайло, В. Зенін, В. Каминська, М. Кейзеров, Н. Козюбра, Л. Кузьменко, В. Оксамитний, О. Ратінов та ін.); пріоритетності ціннісно-правового виховання (М. Алексєєва, В. Сальніков, Б. Ступарик та ін.); особливостях управління службовою кар'єрою в публічній сфері (Л. Біла-Туїнова, Р. Ботвінов, В. Ємельянов, С. Загороднюк, Т. Костова, В. Кунст, Б. Лека, Г. Назарова, О. Хорошенко та ін.); технологіях

та методах управління розвитком кар'єрного потенціалу державних службовців (О. Антонова, О. Воронов, Н. Ларіна, О. Пархоменко-Куцевіл, А. Рачинський, М. Рудакевич, В. Олуйко, С. Чала, Н. Черненко, І. Шпекторенко та ін.); організаційно-правовому забезпеченні та регулюванні розвитку професійної кар'єри державних службовців в Україні (Н. Алюшина, К. Ващенко, С. Дубенко, А. Заболотний, Т. Мотренко, Н. Нижник, О. Оболенський, Ю. Піжук, В. Сороко, І. Сурай, О. Сушинський та ін.) тощо.

Незважаючи на велику кількість наукових доробок у зазначеній галузі проблема правосвідомості в контексті розвитку професійно-службової кар'єри публічних службовців не достатньо вивчена.

Метою статті є обґрунтування особливостей прояву правосвідомості публічних службовців в контексті розвитку їхньої професійно-службової кар'єри в умовах реформування державної служби.

Результати дослідження.

У контексті нашого аналізу акцентуємо увагу на двох ключових питаннях зазначеної проблеми: по-перше, з'ясуємо сутнісні ознаки професійно-службової кар'єри публічних службовців із зазначенням особливостей її розвитку в сучасних умовах; по-друге, охарактеризуємо фактори впливу правосвідомості на розвиток професійно-службової кар'єри публічних службовців.

Ґрунтуючись на дослідженнях зарубіжних (Ф. Герцберг, Дж. Голоусен, В. Давидов, Ю. Ірхін, О. Лагутін, Б. Мауснер, С. Роббінс, Л. Розенштайл,

С. Рубінштейн, Г. Суходольський, Б. Шнайдерман та ін.) і вітчизняних

(С. Карпіловська, Р. Мітельман, М. Сергєєва, В. Сивявський, А. Соколова,

В. Сороко, Ю. Сурмін, О. Ткаченко, Б. Федоришин, О. Яцишин та ін.) вчених можна стверджувати, що кар'єра є складним явищем, яке інтегрує в собі дві складові: професійну та службову (Khadzhyradieva, Slukhai, & Rachynskyi, 2020; Super, 2006).

Професійна складова кар'єри, як правило, характеризується такими вимірами:

- а) *Галузева рамка кваліфікацій* (документ корелюється з Національною та Міжнародною рамками кваліфікацій). Зауважимо, що в Україні і досі не розроблено Галузеву рамку кваліфікацій публічних службовців, що значно ускладнює аналіз цього питання;

- б) *Професійний стандарт* – це затверджені в установленому порядку вимоги до компетентностей працівників,

що слугують основою для формування професійних кваліфікацій. Професійний стандарт розробляється відповідно до Порядку розроблення, введення в дію та перегляду професійних стандартів (зі змінами внесеними відповідно до постанови Кабінету Міністрів України №1063 від 11.10.2021 р.), Методики розроблення професійних стандартів та Методичних рекомендацій для визначення рівня професійних кваліфікацій за Національною рамкою кваліфікацій. У сфері державної служби такий документ також відсутній;

в) *Професіограма* – документ, у якому подано комплексний, систематизований і всебічний опис об'єктивних характеристик професії і сукупності її вимог до індивідуально-психологічних особливостей людини. Розробляється професіограма відповідно до Класифікатору професій базі вищезазначених двох документів «Галузевої рамки кваліфікацій» та «Професійного стандарту». Основні принципи професіографії були сформульовані К. Платоновим: комплексність, цілеспрямованість, особистісний підхід, надійність (вимоги до емоційної стійкості особистості в умовах перешкод і шумів), диференціація, типізація, перспективність і реальність (Пиц, 2008). Підтримуємо думку вчених (О. Акімов, С. Загороднюк, Є. Зеєр, А. Маркова, О. Чебикін та ін.) про те, що професіограма це також і науково обґрунтовані норми/вимоги професії до видів професійної діяльності та якостей особистості фахівця, які дозволяють йому ефективно виконувати вимоги професії, отримувати необхідний для суспільства продукт і разом з тим створюють умови для розвитку особистості самого працівника (Загороднюк, & Акімов, 2013; Super, 2006).

Розглядаючи питання службової кар'єри вчені (В. Бакуменко, Л. Біла-Тіунова, С. Дубенко, В. Куйбіда, Н. Липовська, Т. Мотренко, Н. Нижник, О. Оболенський, С. Сєрьогін, А. Сіцинський, І. Шпекторенко та ін.) акцентують на тому, що у структурному аспекті співвідношення понять «службова кар'єра» і «проходження державної служби», практично, співпадають (Hall, & Marvis, 1995; Khadzhyradieva, Slukhai, & Rachynskyi, 2020). На думку Л. Біла-Тіунової, «службова кар'єра» – це, переважно, суб'єктивно-індивідуальний аспект цього поняття, тоді як «проходження державної служби» – це об'єктивно-процедурний аспект цього поняття (Біла-Тіунова, 2011).

У науковій літературі в галузі публічного управління та адміністрування виокремлено й охарактеризовано такі аспекти службової кар'єри:

правовий – система правовідносин, пов'язаних із набуттям статусу державного службовця, просуванням за посадами і за рангами, оцінюванням державного службовця, припиненням службових відносин, режиму державної служби тощо (К. Ващенко, І. Коліушко, В. Тимощук, В. Дерезь, В. Федоренко та ін.);

організаційний – правові норми; державна посада; учасники службової кар'єри (державний службовець і суб'єкт призначення); державно-службові правовідносини тощо (Д. Гудков, О. Оболенський та ін.);

процедурний – сукупність послідовно здійснюваних адміністративних процедур щодо набуття статусу державного службовця, просування за посадами і рангами, оцінювання державного службовця, припинення службових відносин (М. Апрентьєва, Т. Всилевська, О. Губанов та ін.);

структурний – широке (проходження державної служби) і вузьке (просування по державній службі) розуміння службової кар'єри (Н. Алюшина, К. Ващенко; М. Кондаков, А. Сухарев та ін.);

публічно-індивідуальний – об'єктивна оцінка суб'єкта призначення щодо діяльності державного службовця та його кар'єрні можливості в державному органі; суб'єктивно усвідомлені власні судження службовця про своє службове майбутнє, очікувані шляхи самовираження і перспективи своєї діяльності (Р. Березовська, А. Кібанов, Е. Каштанов, С. Хаджирадева та ін.);

соціальний – суспільне уявлення про службові досягнення особи у державній службі, швидкість, стрімкість, траєкторія кар'єри, методи її реалізації тощо (Т. Доценко, Н. Гончарук, С. Сєрьогін, О. Якубовський та ін.).

Проведений аналіз дозволяє констатувати, що державна посада є універсальним і започатковуючим чинником службової кар'єри, оскільки вона розпочинається із заміщення державної посади; постійно має за мету заміщення державної посади більш високого рівня; її результат (у переважній більшості) визначається державною посадою (влада, незалежність, винагорода, становище тощо). В цьому аспекті зазначимо, що серед різних видів державних посад тільки адміністративні посади надають особі, яка її виконує, статус державного службовця.

Ми погоджуємося зі ствердженнями Н. Москаленко, Г. Назарова, Н. Нижник, О. Нор-Аверян про те, що державна посада – це державно-правова установа, яка визначає місце, обов'язки, права, повноваження і відповідальність особи, що її виконує,

засновується у законодавчо-визначеному порядку і фінансується з державного бюджету. Як правова категорія, державна посада має правовий статус, структура якого складається з низки елементів, що є взаємопов'язаними, взаємозалежними та взаємообумовлюючими один одного (Москаленко, 2005; Нор-Аревян, Посухова, & Шаповалова, 2016). Отже, кар'єра публічних службовців будується в системі двох координат: професійна кар'єра і службова кар'єра. Найвищий рівень інтеграції (взаємопроникнення, синергії) цих двох видів кар'єр дає універсальну, науково-обґрунтовану модель професійно-службової кар'єри публічних службовців.

На підставі розглянутих теорій, моделей та підходів щодо кар'єрного зростання, уявляється доцільним виділити основні характеристики побудови успішної кар'єри, які можуть бути використані в процесі кар'єрного планування і стати основою для успішної кар'єри в публічній сфері (рис. 1).

Рис. 1. Основні характеристики успішної кар'єри

З урахуванням положень розглянутих теорій, такий план може включати наступні етапи: оцінка (оцінка поточної посади та навичок працівника); дослідження (дослідження та перегляд існуючих варіантів для наступного кроку); підготовка (побудова стратегічного плану для переходу до бажаного наступного кроку); реалізація (виконання плану та отримання необхідних навичок, знань або досвіду, необхідних для наступного кроку).

Вищенаведене дає підстави стверджувати, що правова аксіологія є теоретичною базою формування у публічних службовців поважного ставлення до права як фундаментальної цінності. Не менш суттєвим є те, яке місце в ієрархії цінностей займає означена з них – цінність права. Значущість останнього важко переоцінити, бо як встановлено сучасними вітчизняними дослідниками (І. Бех), ціннісна система, укорінюючись у структурі самосвідомості

особистості, виступає її своєрідною і необхідною установкою, єдиною соціокультурною основою перетворення внутрішніх особливостей особистості у реальність здійснюваних нею вчинків і духовно-моральної поведінки в цілому.

Щодо ціннісної сутності права, зауважимо, що складає його ціннісний зміст як регулювальника, відповідно до правил і вимог якого люди будують свою поведінку. Отже, право цінне насамперед стабільністю, тим, без чого відбувається руйнація культури і цивілізації. Інші ж дослідники (О. Микитин, Н. Суворова) вносять корективи у зміст близького до вищезазначеного поняття «визнання цінності прав людини», зокрема, вкладаючи в нього таке розуміння: виховання в людині власної гідності, усвідомлення власних прав, вміння їх реалізувати і захищати, визнання і повага до прав інших (Богданова, 1999). У контексті зазначеного, варто взяти до уваги існуючу точку зору (В. Кудрявцев), яка сформована у зв'язку з намаганням науково осмислити ціннісну сутність права: право не регулює бездіяльність, але бездію воно розглядає як специфічний вчинок – відсутність дії, передбаченої законом.

Науковий фонд, що взято за теоретичну базу осмислення цього аспекту (С. Алексєєв, Н. Віденко, Є. Назаренко та ін.), дає підстави для певних узагальнень. Перше з них – ціннісний підхід до права є надзвичайно перспективним, бо саме він дозволяє наблизитися до розуміння сутності правової соціалізації особистості як процесу свідомого і цілеспрямованого впровадження правових цінностей, переконань, навичок; якщо ж розуміти правову соціалізацію у широкому сенсі, то йдеться про цілісний процес правової освіти (як формальної, так і неформальної), що відбувається протягом усього життя людини. Отже, у контексті ціннісного підходу нині активно досліджується правова культура особистості як важливий складник системи загальнолюдських цінностей (О. Аграновська, Н. Бабіна, О. Саламаткін). Контекст дослідницької позиції у стислому вигляді може бути представлено наступним чином: важливим складником загальнолюдських цінностей виступає правова культура, на базі якої і будується значна частина суспільних відносин.

По-друге, у контексті ціннісного підходу визнається апріорі, що цінності людини об'єднуються у специфічну організаційно-систему. «Якщо всі відомі цінності розподілити за ступенем їх значущості для людини, її існування і прогресивного розвитку, то одержимо своєрідну класифікацію цінностей, підпорядкованої принципу субординації, де кожна цінність по відношенню до тієї, котра

стоїть вище за неї, відіграє роль засобу, чи умови, чи наслідку, який впливає з неї» (Кельман, & Мурашин, 2006; Кічук, 2002). Відтак, уможливується перспектива визначити ступінь фундаментальності правових орієнтацій особистості в контексті усєї її ціннісної системи, домінуючих життєвих орієнтирів.

По-третє, враховуючи, що у структурі діяльності особистості саме ціннісні аспекти перебувають у тісній взаємодії з пізнавальними і вольовими, видається за можливе через виховання цінностей правового гатунку забезпечувати цілеспрямований вплив на цілісний розвиток особистості.

Отже, формування ціннісно-правових орієнтацій публічних службовців обумовлює природний інтерес до тієї особистісної якості, на якій «замикається» механізм перетворення її поглядів у переконання, а через них – у дії в правовій сфері, тобто до правосвідомості, фактору позитивної правової соціалізації особистості.

Фундаментальність свідомості у структурі особистості пов'язана ще й з тим, що ціннісний її зміст складає духовність. Отже, якщо образно уявити функціональну роль свідомості в усьому розмаїтті характеристик особистості, то вона простежується у трьох основних функціях – пізнавальній, оцінній, регулятивній.

Правосвідомість є однією з видівих суцільної свідомості особистості (поряд із політичною, екологічною, економічною та іншими видами). Відтак, усі вищезначені характеристики свідомості мають безпосереднє відношення і до феномена «правосвідомість». Як якість особистості, правосвідомість залежить від функціонуючого в суспільстві права і водночас впливає на процес правотворчості в ньому. Отже, правосвідомість пронизує основні сфери особистості – когнітивну, емоційно-вольову. Зокрема, доробок науковців дає підстави для здійснення компонентно-структурного аналізу сутності правосвідомості особистості. Так, до найбільш суттєвих складників доцільно відносити наступні: правову ідеологію, яка відбиває правову дійсність за допомогою теорій, ідей, уявлень особистості і правову психологію, що базується на правових почуттях, правових навичках і звичках, тобто при задіяності емоцій і почуттів особистості, пов'язаних з елементарними знаннями правових фактів, явищ та їх оцінкою.

Значний інтерес для започаткованого нами дослідження становить наукова позиція Є. Назаренка щодо структури правової свідомості. Нам видається ця позиція достатньо виваженою, а сам підхід до розуміння змісту правосвідомості

– більш співвіднесений до «технологізації», що, як відомо, сприяє вибору оптимальних методів дослідження певних явищ. Так, за Є. Назаренком, у змісті правової свідомості, як особистісної якості доцільно розрізняти чотири компоненти: знання діючого права, суб'єктивних прав і обов'язків в усьому різновиді відносин (трудових, майнових, сімейних тощо); повага до права і закону, що базується на переконанні в їх соціальній цінності; правові ідеали, які відображають критичне ставлення до правової дійсності; готовність до активного застосування суб'єктивних прав у всіх галузях суспільного життя, активне намагання досягти свої ідеали, нетерпимість до будь-якого порушення закону, права (Кічук, 2002).

Узагальнюючи сучасні уявлення науковців про структуру правосвідомості особистості, варто взяти до уваги, що у деяких дослідників (В. Зенін, Н. Козюбра, В. Оксамитний) спостерігається тяжіння до суджень про недоцільність структурування феномена «правосвідомість». Аргументацією при цьому виступає намагання дослідити означений феномен як цілісне утворення, а, відтак, штучне виокремлення в ньому певних складників ускладнює адекватність уявлень про цілісну особистісну якість.

У дослідженні нами було проаналізовано вплив правосвідомості на рівень розвитку професійно-службової кар'єри публічних службовців. Такий аналіз проводився із застосуванням методу експертного оцінювання (було залучено 27 експертів). Інструментарієм оцінювання був спеціально розроблений опитувальник, що містив два блоки запитань. Опишемо їх детальніше.

Мета першого блоку – виявити показники, які мають найбільший вплив на рівень сформованості правосвідомості публічних службовців. Цей блок містив 30 стверджень, які необхідно було оцінити за десятибальною шкалою, де значення від 1 до 3 балів характеризували низький рівень впливу показника; від 4 до 7 балів – середній; від 8 до 10 балів високий.

За результатами аналізу можемо констатувати Топ-10 показників, які мають найбільш високий вплив на рівень сформованості правосвідомості публічних службовців, а саме:

1. Свідоме та відповідальне ставлення до своєї роботи та уміння застосовувати закони у практичній діяльності – 269 бал.;

2. Здатність обґрунтовувати свої дії та рішення на основі принципів права та законодавства, а також готовність відповідати за свої дії перед державою та суспільством – 263 бал.;

3. Дотримання етичних норм та принципів у своїй діяльності, а також відмова від корупційних практик та неправомірного використання повноважень – 254 бал.;

4. Безсуперечне використання правових норм і вимог, а також недопустимість порушення прав і свобод людини та громадянина;

5. Постійне підвищення своєї правової культури та ознайомлення із змінами в законодавстві – 249 бал.;

6. Готовність і здатність вирішувати конфліктні ситуації з урахуванням законних інтересів усіх сторін – 231 бал.;

7. Здатність аналізувати складні правові ситуації та приймати рішення на основі дотримання законодавства – 228 бал.;

8. Уміння ефективно взаємодіяти із судовими та правоохоронними органами у

випадках правопорушень або злочинів – 213 бал.;

9. Формування позитивного образу чиновника у суспільстві, заснованого на законності, справедливості та чесності – 209 бал.;

10. Знання і розуміння основних принципів права та законодавства – 199 бал.

Отже, можна стверджувати, що значний вплив на розвиток професійно-службової кар'єри публічних службовців має свідоме застосування норм права у професійній діяльності.

Мета другого блоку опитувальника – встановити в яких ситуаціях, в яких формах і за яких умов найчастіше публічні службовці порушують право. Оцінювання також відбувається за десятибальною шкалою (як у першому блоці). Узагальнено результати опитування експертів подано на рис. 2.

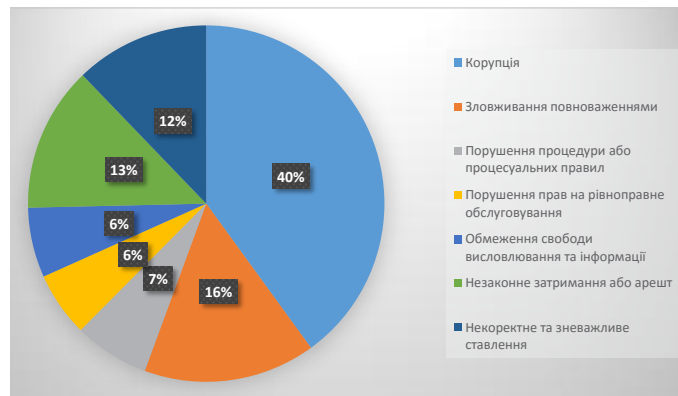

Рис. 2. Види порушень публічними службовцями права

На погляд 40% експертів зазначили, що найчастішою формою порушення права серед публічних службовців є корупція, яка проявляється у прийнятті хабарів чи інших незаконних винагород за вирішення певних питань, надання переваг окремим особам або організаціям).

16% експертів вважають, що це зловживання повноваженнями. У коментарях експертами було зазначено, що більшість публічних службовців використовують свої повноваження не за призначенням або перевищують їх, у тому числі утискають права громадян, відверто демонструють незаконні дії або ігнорують обов'язки.

13% експертів акцентують увагу на таких порушеннях як незаконне затримання чи арешт, зокрема пишуть вони «...публічні службовці можуть затримувати чи заарештовувати громадян без законних підстав або порушувати їхні права під час затримання чи арешту. Про некоректне та зневажливе ставлення публічних службовців до громадян, порушуючи їхню недоторканність особистості та гідність зазначили 12% експертів.

За ствердженнями 7% експертів публічні службовці найчастіше порушують процедури або процесуальні правила, внаслідок чого громадяни не отримують якісні публічні послуги).

По 6% респондентів констатують порушення публічними службовцями прав на рівноправне обслуговування громадян у державних та муніципальних установах, а також обмеження свободи висловлювання та інформації. Дуже часто публічні службовці переслідують та тиснуть на громадян, які засуджують урядову політику або висловлюють критику щодо компетентних органів.

Якісний аналіз проведеного опитування експертів також дозволяє констатувати таке: 63% вважають, що протекціонізм має найбільш високий ступень впливу на кар'єрний розвиток публічних службовців; 48% – стверджують про незадовільне законодавче регулювання кар'єри в публічній сфері; 31% – відмічають, що правова культура є стрижневим компонентом правосвідомості публічних службовців.

Зауважимо на ключових деструктивних проявах, що існують сьогодні в кар'єрному розвитку публічних службовців, а саме: низький рівень організаційної культури у публічній сфері; високий рівень прояву протекціонізму в управлінні персоналом у публічній сфері; недосконалість системи оцінювання професійної компетентності та визначення професійної кваліфікації державних службовців.

Саме організаційна культура у сфері публічного управління та адміністрування є вираженням соціальної значущості властивих публічним службовцям психічних станів, на основі яких формуються певні культурні зразки професійної поведінки та правосвідомість, зокрема, і коли моделюється професійна кар'єра. Ці зразки є реальними механізмами пристосування, що допомагають публічним службовцям вирішувати конкретні завдання поведінки в органах публічної влади, у процесі якої загальні зразки переходять в індивідуальні навички.

Проблемне інституційне середовище (іншими словами низький рівень організаційної культури у сфері публічного управління та адміністрування) ускладнює створення цивілізованих умов для розвитку системи державної служби України. Багато «проблемних ланок» в інституційному середовищі державної служби України пов'язані саме із фактором культури: не дотримання (або часткове дотримання) правових і етичних норм, дискримінація, низький рівень взаємної довіри, неефективність різного роду ділових об'єднань та ін. В таких умовах кар'єрний розвиток публічних службовців буде хаотичним і деструктивним.

Отже, ми погоджуємося з думкою вчених про те, що у структурі організаційної культури публічної служби повинні знайти відображення такі ціннісні установки публічних службовців, а саме норми: у «стабільності» – ввічливість, повага до колег і традицій державної служби; у самореалізації – прагнення кар'єрного зростання, відповідальність, вибір власних цілей, широта поглядів, честолюбство, допитливість; у «рівності» в колективі – скромність, обов'язковість, поміркованість, охайність, чесність; у «духовності» – креативність у професійній діяльності, вірність цінностям організацій

Висновки.

Проведене дослідження особливостей прояву правосвідомості публічних розв'язку в контексті розвитку їхньої професійно-службової кар'єри свідчать про актуальність даної проблеми та потребу подальших міжгалузевих наукових розвідок.

Рівень сформованості правосвідомості публічних службовців бажано визначати ґрунтуючись на десяти базових компонентах, а саме: 1) знання і розуміння основних принципів права та законодавства; 2) здатність аналізувати складні правові ситуації та приймати рішення на основі дотримання законодавства; 3) свідоме та відповідальне ставлення до своєї роботи та уміння застосовувати закони у практичній діяльності; 4) безсуперечне використання правових норм і вимог, а також недопустимість порушення прав і свобод людини та громадянина; 5) готовність і здатність вирішувати конфліктні ситуації з урахуванням законних інтересів усіх сторін; 6) уміння ефективно взаємодіяти із судовими та правоохоронними органами у випадках правопорушень або злочинів; 7) дотримання етичних норм та принципів у своїй діяльності, а також відмова від корупційних практик та неправомірного використання повноважень; 8) постійне підвищення своєї правової культури та ознайомлення із змінами в законодавстві; 9) формування позитивного образу чиновника у суспільстві, заснованого на законності, справедливості та чесності; 10) здатність обґрунтовувати свої дії та рішення на основі принципів права та законодавства, а також готовність відповідати за свої дії перед державою та суспільством.

Порушення публічними службовцями права відбувається у різних формах, зокрема найчастіше проявляється в ситуаціях: корупція; зловживання повноваженнями; порушення процедури або процесуальних правил; порушення прав на рівноправне обслуговування; обмеження свободи висловлювання та інформації; незаконне затримання чи арешт; некоректне та зневажливе ставлення.

Усі перелічені вище дії є порушенням прав громадян і можуть бути переслідувані згідно із законом.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Біла-Тіунова, Л. Р. (2011). *Службова кар'єра в Україні*. (Монографія). Одеса: Фенікс.
Богданова, І. М. (1999). *Технології в освіті: теоретико-методологічний аспект*. (Монографія). Одеса: ТЕС.

- Доценко, Т. А. (2020). Створення Центру розвитку кар'єри державних службовців. Н. І. Обушна, А. П. Рачинський, С. К. Хаджирадєва (Eds.), *100 ідей для Президента та Уряду України: Збірник наукових праць (інформаційно-аналітичний збірник проєктів у сфері публічного управління)*. (у 2 томах). (Т. 2, с. 57-60). Київ: НАДУ.
- Загороднюк, С. В., & Акімов, О. О. (2013). Компетенції державного службовця як основа психологічної готовності до професійної діяльності у євроінтеграційних умовах. *Ефективність державного управління*, 36, 277-286.
- Кельман, М. С., & Мурашин, О. Г. (2006). *Загальна теорія права*. (Підручник). Київ: Кондор.
- Кічук, Я. В. (2002). *Соціально-педагогічні умови формування правосвідомості майбутніх учителів у педагогічних коледжах*. (Автореферат дисертації кандидата педагогічних наук: 13.00.04). Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського, Одеса.
- Москаленко, Н. О. (2005). *Ділова кар'єра*. Харків: Вид. ХНЕУ.
- Нор-Аревян, О. А., Посухова, О. Ю., & Шаповалова, А. М. (2016). Профессии-нальная идентичность как предмет научно-исследовательских практик. *Социально-гуманитарные знания*, 11, 65-75.
- Пиц, В. (2008). Відтворення людського потенціалу: теоретична концептуалізація та сучасний прагматизм. *Актуальні проблеми економіки*, 6, 187-193.
- Hall, D. T., & Marvis, P. H. (1995). The new career contact developing the whole person at midlife and beyond. *Journal of Vocational Behavior*, 35, 45-67.
- Khadzhyradieva, S., Slukhai, S., & Rachynskiy, A. (2020). Public Administration in Ukraine: Adjusting to European Standards. *NISPAcee Journal of Public Administration and Policy*, XIII(1), 81-108.
- Super, D. E. (2006). Super's Career Development Theory. In J. H. Greenhaus, G. A. Callanan, *Encyclopaedia of Career Development*, (pp. 786-792). (Vol. 2). London: SAGE Publications.

REFERENCES

- Bila-Tiunova, L. R. (2011). *Service career in Ukraine*. (Monograph). Odesa: Phoenix.
- Bohdanova, I. M. (1999). *Technologies in education: theoretical and methodological aspect*. (Monograph). Odesa: TPP.
- Dotsenko, T. A. (2020). Creation of the Center for the Career Development of Civil Servants. N. I. Obushna, A. P. Rachynskiy, S. K. Khadzhiradeva (Eds.), *100 ideas for the President and the Government of Ukraine: Collection of scientific works (informational and analytical collection of projects in the field of public administration)*. (in 2 volumes). (Vol. 2, p. 57-60). Kyiv: NADU.
- Hall, D. T., & Marvis, P. H. (1995). The new career contact developing the whole person at midlife and beyond. *Journal of Vocational Behavior*, 35, 45-67.
- Kelman, M. S., & Murashyn, O. G. (2006). *General theory of law*. (Textbook). Kyiv: Condor.
- Khadzhyradieva, S., Slukhai, S., & Rachynskiy, A. (2020). Public Administration in Ukraine: Adjusting to European Standards. *NISPAcee Journal of Public Administration and Policy*, XIII(1), 81-108.
- Kichuk, Ya. V. (2002). *Socio-pedagogical conditions for the formation of legal awareness of future teachers in pedagogical colleges*. (Abstract of the dissertation of the Candidate of Pedagogical Sciences: 13.00.04). South Ukrainian State Pedagogical University. K. D. Ushinskyi, Odesa.
- Moskalenko, N. O. (2005). *Business career*. Kharkiv: Ed. HNEU.
- Nor-Areвяn, O. A., Posukhova, O. Yu., & Shapovalova, A. M. (2016). Professional identity as a subject of research practices. *Social and humanitarian knowledge*, 11, 65-75.
- Pyts, V. (2008). Reproduction of human potential: theoretical conceptualization and modern pragmatism. *Actual problems of economics*, 6, 187-193.
- Super, D. E. (2006). Super's Career Development Theory. In J. H. Greenhaus, G. A. Callanan, *Encyclopaedia of Career Development*, (pp. 786-792). (Volume 2). London: SAGE Publications.
- Zagorodniuk, S. V., & Akimov, O. O. (2013). Competences of civil servants as the basis of psychological readiness for professional activity in the conditions of European integration. *Effectiveness of public administration*, 36, 277-286.

Virtue as a Tool for the Development of Legal Awareness of Public Servants in the Conditions of Public Service Reforms

UDC: 35.076.5(045)

DOI: <https://doi.org/10.15421/152356>

Korchak Nataliia

Dr.Sc., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0001-7702-2636>, nkorchak15@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

Abstract

The author has analyzed virtue as a tool for the development of the legal awareness of public servants in the system of professionalization of public service, which determines its norms of behaviour and forms a lawful model of career development in the system of professionalization of public service. The study of virtue is conducted by scientists in the field of legal science. However, today this term has a different contextual approach in the legislation and is widely used in public management and administration: as an evaluative characteristic of the activity of a state authority; as a requirement for a competition and a candidate-participant; as a criterion of compliance with the position in the civil service; as a preventive tool in the fight against corruption through the introduction of a declaration of virtue of state and public servants and officials of local self-government; as a test of virtue; as a test of virtue in the system of professionalization of the civil service. The author concludes with the legalization of virtue as a moral category (i.e. the consolidation of moral duty as a legal duty) into a positive legal obligation of public servants in the authorities. With this purpose, the author of the article applies such methods as analysis, synthesis, induction, deduction, abstraction, specification, and generalization. The author sees the solution to the problem of the development of legal awareness of public servants through the principle of virtue, legally established ethical regulators of behaviour and standards of moral values of the EU, the growing role of two institutions - the National Agency on Corruption Prevention and the National Agency of Ukraine on Civil Service in the institutionalization of standards of virtue.

Keywords: public/state employees, legal awareness, virtue, moral values of the EU, legal culture, prevention of corruption, legalization of virtue, professionalization of civil service, civil service reform

Доброчесність як інструмент розвитку правосвідомості публічних службовців в умовах реформування державної служби

Корчак Наталія

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)

Анотація

Автором здійснено аналіз доброчесності як інструменту розвитку правосвідомості публічних службовців в реформування державної служби, що визначає його норми поведінки і формує правомірну модель кар'єрного розвитку в системі професіоналізації державної служби. Здебільшого дослідження доброчесності проводиться науковцями у сфері юридичної науки. Однак сьогодні даний термін має різновекторний контекстний підхід у законодавстві і широкоживаний в публічному управлінні та адмініструванні: як оціночна характеристика діяльності державного органу влади; як вимога до конкурсу та кандидата-учасника конкурсу; як критерій відповідності посаді на державній службі; як превентивний засіб у боротьбі з корупцією через запровадження декларації доброчесності державних та публічних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування; як перевірка на доброчесність; як сукупність етичних принципів та визначених законом правил на державній службі чи службі в органах місцевого самоврядування; як інструмент розвитку правової свідомості та правової культури публічних службовців. Автор робить висновок про юридизацію доброчесності як етичної категорії (тобто закріплення морального обов'язку як юридичний) в позитивний юридичний обов'язок публічних службовців в органах влади. З цією метою автор статті застосовує такі методи як аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування, конкретизація, узагальнення. Розв'язання проблеми розвитку правосвідомості публічних службовців автор вбачає через принцип доброчесності, законодавчо встановлених етичних регуляторів поведінки та стандартів моральних цінностей ЄС, зростання ролі двох інституцій – Національного агентства з питань запобігання корупції та Національного агентства України з питань державної служби в інституалізації стандартів доброчесності.

Ключові слова: публічні/державні службовці, правосвідомість, доброчесність, моральні цінності ЄС, правова культура, запобігання корупції, юридизація доброчесності, професіоналізація державної служби, реформування державної служби

Стаття надійшла / Article arrived: 27.11.2023

Схвалено до друку / Accepted: 28.12.2023

Вступ.

Реформування державної служби та органів публічної влади в Україні завжди супроводжується не лише здобутками, а й певними проблемами. Останні особливо посилюються в умовах воєнного стану в Україні, частих кадрових змінах на публічній чи державній службі та в зв'язку з неефективною державною антикорупційною політикою. Здаються недосяжними заходи, які маємо виконати відповідно до міжнародних зобов'язань на кандидатство в члени Європейського Союзу, які б сприяли б підвищенню правосвідомості, правової культури всього українського суспільства та публічних службовців, зокрема. Однак на думку українців, викорінення явищ недоброчесності в органах публічної влади в умовах війни носить, здебільшого, формальний характер, що негативно впливає на розвиток суспільних відносин та членів суспільства. Тож тема нашого дослідження є особливо актуальною. В сучасній науці науковій думці переважно дискутувалися питання терміну «доброчесність», її різновиди в різних сферах діяльності – праві, публічному управлінні, політиці. Вони стали предметом дискусій, окремих наукових праць з філософії, державного управління, психології, соціології, освіти, праві тощо. Проведений нами аналіз публікацій із проблематики дає підстави зазначити, що питання професійної етики і доброчесності публічних службовців, формування кодексів поведінки службовців, упровадження етичних стандартів поведінки, створення системи доброчесної публічної служби з урахуванням етичних вимірів соціальних перетворень активно розглядаються сучасними українськими вченими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Даній проблематиці присвятили свої дослідження Т. Аболіна, В. Бігун, Ю. Битяк, Т. Василевська, В. Олуйко, О. Пархоменко-Куцевіл, Л. Прудіус, Н. Сорокіна, О. Сердюк, М. Рудакевич, М. Рогожа та інші. Вагомий внесок зробили такі дослідники як: О. Бандура, В. Бліхар, М. Братасюк, М. Вегеша, О. Гвоздік, С. Головатий, М. Гультай, В. Демиденко, А. Джуська, С. Жуков, Ю. Констанкевич, М. Костицький, І. Кушнір, В. Писанець, А. Приходько, П. Рабінович, М. Рудакевич, О. Скрипнюк, О. Фатхутдінова, К. Хлабистова, К. Чеченко, Н. Шаптала, Ю. Шемшученко та ін.

Наразі залишились малодослідженими питання аналізу феномену доброчесності як інструменту розвитку правосвідомості публічних службовців в умовах реформування та професіоналізації державної служби. А це,

у свою чергу, засвідчує актуальність нашого дослідження в межах даної публікації.

Дослідження феноменів «правосвідомість» та «правова культура» характерним є у сфері права, публічного управління та адміністрування. Дослідники акцентувалися на таких проблемах як: теоретико-методологічне обґрунтування (О. Аграновська, Г. Балюк, Ю. Догадайло, В. Зенін, В. Каминська, М. Кейзеров, Н. Козюбра, Л. Кузьменко, В. Оксамитний, О. Ратінов та ін.); особливостях управління службовою кар'єрою в публічній сфері (Л. Біла-Турінова, Р. Ботвінов, В. Ємельянов, С. Загороднюк, Т. Костова, В. Кунст, Б. Лека, Г. Назарова, С. Хаджирадєва, О. Хорошенюк та ін.); технологіях та методах управління розвитком кар'єрного потенціалу державних службовців (О. Антонова, О. Воронов, Н. Ларіна, О. Пархоменко-Куцевіл, А. Рачинський, М. Рудакевич, В. Олуйко, С. Чала, Н. Черненко, І. Шпекторенко та ін.); організаційно-правовому забезпеченні та регулюванні розвитку професійної кар'єри державних службовців в Україні (Н. Алюшина, К. Ващенко, С. Дубенко, А. Заболотний, Н. Каминська, Т. Мотренко, Н. Нижник, О. Оболенський, Ю. Піжук, В. Сороко, І. Сурай, О. Сушинський та ін.) тощо.

Незважаючи на велику кількість наукових доробок проблема правосвідомості в контексті розвитку доброчесності державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування не достатньо вивчена.

Метою цієї статті є комплексний аналіз феномену доброчесності як принципу розвитку правосвідомості публічних службовців в процесі реалізації сучасних реформ та професіоналізації державної служби.

Результати дослідження.

Здебільшого дослідження доброчесності здійснювали наукові у галузі права. Однак в останні роки українські вчені розширили діапазон вивчення питання доброчесності у сфер знань 281 «Публічне управління та адміністрування» та в галузі науки з державного управління. Сьогодні ми зустрічаємо наукові розвідки, в яких доброчесність розглядається як складовий елемент антикорупційної державної політики у контексті розкриття морально-етичних критеріїв; як принцип службової діяльності, процедурних аспектів у сфері публічного управління та адміністрування; принцип функціонування органу влади, установи організації; принцип для відбору кандидатів на державну службу або службу в органи місцевого самоврядування.

Таким чином, ми спостерігаємо за розвитком міждисциплінарного підходу у галузі права та державного управління, що

зумовлює необхідність вивчення різноманітних характеристик особливостей доброчесності як принципу розвитку правосвідомості публічних службовців.

Запровадження моделі поведінки публічного/державного службовця на принципах доброчесності є одним із пріоритетів реформи державної служби. Про це свідчить нормативне закріплення доброчесності як одного із принципів державної служби в законодавстві України. Під нею законодавець розуміє спрямованість дій державного службовця на захист публічних інтересів та відмова державного службовця від превалювання приватного інтересу під час здійснення наданих йому повноважень (Про державну службу, 2015, п. 5 ч. 1 ст. 4).

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про державну службу» державний службовець зобов'язаний дотримуватися не тільки принципів державної служби, але й правил етичної поведінки. Таким чином, закономірним є питання про взаємозв'язок доброчесності та етики на державній службі.

Розглядаючи питання про етику державного службовця, зазначимо, що вони є одним із потужних антикорупційних засобів, а її етичні протидії сформульовані в Розділі VI «Правила етичної поведінки» Закону України «Про запобігання корупції» (Про запобігання корупції, 2014). Також доцільно наголосити, що саме в цьому законі встановлено підстави та порядок притягнення до відповідальності за їх порушення, що є правовою основою для застосування в кодексах чи стандартах професійної етики. Питання про етику державного службовця окреслено в техніко-юридичному формулюванні загальних правил встановлення конкретних вимог (додержання вимог закону та етичних норм поведінки; пріоритет інтересів; політична нейтральність; неупередженість; компетентність і ефективність; нерозголошення інформації; утримання від незаконних рішень чи доручень). Саме цих правил необхідно дотримуватись під час виконання службових чи представницьких повноважень в органах влади.

По-перше, самі ці, перераховані вище вимоги визначають стандарти етичної поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та прирівняних до них осіб. По-друге, підвищення рівня доброчесної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування неможливе без встановлення загальнообов'язкових правил етичної поведінки. Останнє передбачає дотримання морально-етичних цінностей, що є невід'ємною поведінковою складовою державного службовця.

У словниках та довідникових виданнях зафіксовано, що доброчесність – здатність бути чесним і мати стійкі моральні принципи; доброчесність – це дотримання набору моральних або етичних принципів: доброчесність – поведінка та дії, що відповідають набору моральних чи етичних принципів і стандартів, схвалених на рівні індивідів та інституцій (Камінська, 2023).

У сучасному словнику з етики поняття «доброчесність» ототожнюється з поняттям «чеснота», де останнє розглядається як «позитивна моральна якість, зумовлена свідомістю та волею людини, яка є узагальненою стійкою характеристикою людини, її способу життя, вчинків; якість, що характеризує готовність і здатність особистості свідомо й неухильно орієнтуватись у своїй діяльності та поведінці на принципи добра і справедливості» (Камінська, 2023, с. 36).

Для нас сьогодні актуальним є судження відомого античного філософа Сократа про доброчесність як здатність керувати своїми переконаннями та протистояти хибним думкам інших людей, оскільки вона напряду залежить від знань та є свідомим і відповідальним ставленням індивіда до способу свого життя, моральної поведінки (Лис, 2008, с. 27). Тому не випадково, що і тлумачення слова «доброчесність» розкривається через категорії моральної чистоти і чесності (Білодід, 1970-1980, с. 326), чим безпосередньо впливає на розвиток правової свідомості в них.

Наразі доброчесність, як відображення морально-етичної складової діяльності публічного службовця (Сорокіна, 2017, с. 39-40; Прудіус, 2016, с. 67), є елементом його правового статусу та одним із компонентів проходження державної служби. В Стратегії реформування державного управління України на період до 2021 року, створення професійної державної служби не може бути здійснено без доброчесних та етичних державних службовців (Алюшина та ін., 2020, розділ «Державна служба та управління людськими ресурсами»). В основу реформування державної служби в Україні покладена модель розвитку правової свідомості державної службовця та посадової особи місцевого самоврядування в умовах реформування державної служби, а сприяння доброчесності – одна із її складових (Алюшина та ін., 2020, с. 56-57).

У контексті вищевикладеного першорядного значення набувають міркування давньогрецького філософа Аристотеля щодо мети етики як не просто знання про доброчесність, а доброчесне вчинення. На його переконання, доброчесність

формується у діяльнісному ставленні до світу, у реальному досвіді спілкування (Коцура та ін., 2016, с. 9).

Оскільки принцип доброчесності є основою антикорупції, нормативно-правовим підґрунтям стандартів доброчесності став прийнятий 14 жовтня 2014 року Закон України «Про запобігання корупції» № 1700-УП. Моніторинг та контроль за виконанням актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб (дотримання стандартів доброчесності) здійснює Національне агентство з питань запобігання корупції як (далі – НАЗК). Саме цей орган запобігає корупції та сприяє формуванню доброчесності і нульової терпимості до корупції в державі та суспільстві, вільного від корупції бізнесу (Стратегія розвитку, 2017, п. 4.2 «Місія» розділу 4 «Стратегія»).

Під стандартами доброчесності доцільно об'єднати правила, що пов'язані із:

- запобіганням одержанню неправомірної вигоди або подарунків (ст. 22-24 Закону);
- обмеженнями щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (ст. 25 Закону);
- обмеженнями після припинення діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави, місцевого самоврядування (ст. 26 Закону);
- обмеженнями щодо спільної роботи близьких осіб (ст. 27 Закону);
- запобіганням та врегулюванням конфлікту інтересів (ст. 28-36 Закону);
- дотриманням етичної поведінки (ст. 37-44 Закону);
- контролем та перевіркою декларацій (ст. 511-3 Закону);
- моніторингом способу життя суб'єктів декларування (ст. 514 Закону).

Спеціальним антикорупційним інструментарієм інституалізації стандартів доброчесності є: 1) погодження антикорупційних програм (ст. 19 Закону); 2) облік та оприлюднення декларацій через Єдиний державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ст. 47 Закону); 3) заборони на одержання пільг, послуг і майна органами державної влади та органами місцевого самоврядування (ст. 54 Закону); 4) антикорупційна експертиза (ст. 55 Закону); 5) спеціальна перевірка (ст. 56-58 Закону); 6) Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення (ст. 59 Закону); 7) вимоги щодо

прозорості та доступу до інформації (ст. 60 Закону).

Задля забезпечення стандартів доброчесності НАЗК: а) затвердило Методичні рекомендації щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів (Методичні рекомендації, 2023); б) розробило типові схеми розгляду повідомлень про можливі факти вчинення корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень, визначених положеннями Закону України «Про запобігання корупції» (НАЗК візуалізувало алгоритм, 2021); в) здійснює координацію та методичне забезпечення діяльності уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) (Методичні рекомендації, 2017; Порядок надання згоди, 2020).

Не слід забувати, що забезпечення стандартів доброчесності передбачає швидке, ефективне і неупереджене реагування НАЗК на факти виявлених порушень антикорупційного законодавства шляхом: внесення припису керівнику органу, підприємства, установи, організації щодо усунення порушень законодавства, проведення службового розслідування, притягнення винної особи до встановленої законом відповідальності; складення протоколу про адміністративне правопорушення, пов'язане із корупцією; затвердження обґрунтованого висновку, який надсилається іншим спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції.

Важливу роль відіграє популяризація стандартів доброчесності. НАЗК здійснює системне запровадження проведення освітніх заходів щодо моделей доброчесної поведінки у ситуаціях із можливими корупційними ризиками. Зокрема, розроблені та запроваджені навчальні онлайн-курси «Антикорупційні програми органів влади», «Декларуй добро Чесно!» та «Конфлікт інтересів: треба знати! Від теорії до практики». Новим програмним напрямом НАЗК є Офіс розбудови доброчесності, який відповідає за просвітницьку та навчальну діяльність, а також взаємодію з громадянським суспільством. Задля поширення знань про викривачів корупції, 4 лютого 2021 року Мінцифра та НАЗК презентували навчальний курс «Викривач у законі».

Створення системи доброчесної та професійної державної служби, окрім організаційно-правових аспектів, включає в себе: підтримання доброчесності та об'єктивності офіційних політичних і адміністративних рішень; пошуку балансу через виявлення ризиків для добропорядності службових осіб; заборону не-прийнятних форм конфліктів; управління конфліктними ситуаціями; врегулювання конфліктних ситуацій.

Правосвідомість є одним з видів суцільної свідомості особистості (поряд із політичною, екологічною, економічною та іншими видами). Відтак, як якість особистості, правосвідомість залежить від функціонуючого в суспільстві права і водночас впливає на процес правотворчості в ньому, пронизує основні сфери особистості – когнітивну, емоційно-вольову. Зокрема, доробок науковців дає підстави для здійснення компонентно-структурного аналізу сутності правосвідомості особистості. Так, до найбільш суттєвих складників доцільно відносити наступні: правову ідеологію, яка відбиває правову дійсність за допомогою теорій, ідей, уявлень особистості і правову психологію, що базується на правових почуттях, правових навичках і звичках, тобто при задіяності емоцій і почуттів особистості, пов'язаних з елементарними знаннями правових фактів, явищ та їх оцінкою. Тому розвиток правосвідомості формується та розвивається на принципах доброчесності, які виступають інструментом у реформуванні сучасної державної служби та вдосконаленні професіоналізації публічних службовців.

Забезпечення розвитку правосвідомості публічних службовців та професійної, ефективної та доброчесної державної служби, дозволяє усунути «в зародку» більшість тих причин, які обумовлюють корупцію (Хавронюк, Калітенко, & Калмиков, 2019, с. 112). У повній мірі можна стверджувати, що, зокрема, дотримання стандартів доброчесності є чинником обмеження зростання рівня корупції в Україні в цілому.

Отже, реформа державної служби значною мірою визначає успіх й інших реформ, результати яких безпосередньо залежать від якості рішень державних органів. Запобігання корупції пов'язано передусім із підвищенням рівня доброчесності. Саме НАЗК працює над підвищенням цих стандартів і постійно нагадує про необхідність їх дотримання.

Вважаємо, що питання доброчесності як поняття, категорія, явище тощо – це питання цілей та цінностей у демократичному суспільстві, якісних соціальних змін в етичному вимірі, а також розвитку знань і формування вмінь. Важливу роль в інституалізації правил (стандартів) доброчесності наразі відіграє профільна інституція – Національне агентство з питань запобігання корупції.

Проблематика етичного та юридичного вимірів добросовісності державного службовця тісно пов'язані з питаннями співвідношення та взаємодії моралі і права в системі правового регулювання. У контексті нашого дослідження

правила професійної етики варто розглядати як юридизацію моральних якостей, цінностей та зобов'язань державного службовця. І саме через упровадження правил етичної поведінки держава намагається стимулювати мотивацію до правомірної (доброчесної) поведінки.

При цьому державний службовець має усвідомлювати необхідність керуватись у своїй діяльності системою цінностей, принципів, норм і установок, визначених як у відповідних нормативно-правових актах, так і зафіксованих у кодексах чи стандартах професійної етики.

В основі якісної характеристики поведінки державного службовця лежить поєднання доброчесності та етика. Таке поєднання є підґрунтям для формування не лише корпоративної, а також правової культури, правосвідомості на державній службі в цілому.

Висновки.

Проведений аналіз дає підстави зазначити, що на сьогодні в Україні діють норми, які формують етичні норми поведінки державних службовців. Разом із тим існують проблеми їх реалізації та забезпечення доброчесності як основи розвитку сучасної системи публічного управління.

Аналізуючи сучасні підходи щодо трактування доброчесності, визначили, що вони зумовлені закріпленими міжнародними та європейськими стандартами, судовою практикою і доктринальними джерелами. Ми погоджуємося з думками науковців, що вузьке розуміння цього поняття стосується лише конкретних сфер суспільного, державного й особистого життя й відзначається практико-орієнтованою спрямованістю. А більш поширеним є широке розуміння доброчесності, що містить морально-етичні та правові складові, зокрема принципи й стандарти поведінки, правосвідомість чесності як позитивні моральні якості, зумовлені свідомістю та волею людини, що характеризує людину, її спосіб життя, вчинки, готовність і здатність свідомо реалізувати певні види діяльності, поведінки на засадах добра й справедливості (Камінська, 2023).

Доброчесність державного службовця – це морально-етична складова діяльності державного службовця, яка визначає «червоні» кордони його поведінки. Доброчесність у поведінці державного службовця передбачає не тільки відповідальне ставлення до виконання службових чи представницьких повноважень, але і здатність на основі аналізу та самокритичного оцінювання своєї діяльності (беручи до уваги і моральну свідомість) відповідати за її результат, бути відповідальним і обов'язковим у загальножиттєвих і ділових стосунках.

На нашу думку, з метою формування принципів доброчесності в системі державної служби доцільно запровадити посади уповноваженого з етики в органах державної влади, які забезпечать розвиток правосвідомості публічних службовців. Особи, що займають виокремлену посаду уповноваженого з етики в центральних органах виконавчої влади, координують і здійснюють методологічне керівництво уповноважених з етики підпорядкованих установ, відомств і територіальних підрозділів, закордонних

установ, місцевих виконавчих органів районних рівнів, що входять до структури даних державних органів, і підпорядковуються державному секретарю центрального виконавчого органу, а у випадках відсутності відповідальних секретарів або зазначених посадових осіб – керівнику апарату державного органу або особі яка має право призначати і звільняти з посади. Посада уповноваженого з етики буде забезпечувати не лише виконання етичних норм поведінки державними службовцями, а й виконувати роль запобігання корупції у конкретних органах влади.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Алюшина, Н., Лихач, Ю., Канавець, М., Попов, Р., Малюга, А., Шамрай, Н., Гербеда, С., Мацокін А., Чермошенцева, Н., Селіванов, С., Щербак, Н., Дівак, В., Третяченко, Г., Єрченко, Ю., Постоловська, М., Бутенко, О., & Михалик, Л. (2020). *Посібник для керівників державної служби*. Київ: ТОВ «ВІСТКА».
- Білодід, І. К. (Ред.). (1970-1980). *Словник української мови*. (в 11 тт.). (Т. 2, с. 326). Київ: Наукова думка.
- Камінська, Н. (2023). Доброчесність: соціально-правовий зміст і значення для сучасних реформ. *Філософські та методологічні проблеми права*, 2(26), 32-41. DOI: 10.33270/02232602.32.
- Коцура, В. П., Аболіна, Т. Г., Рогожа, М. М., Василькевич, Я. З., Заболотна, В. О., Коцур, В. П., & Рик, С. М. (2016). *Професійна і прикладна етика*. (Навчальний посібник). Препринт. Переяслав-Хмельницький.
- Лис, В. (2008). *Про Сократа, Данила Галицького, Фернандо Магеллана, Ісаака Ньютона, Шар-лотту, Емілі, Енн Бронте*. Київ: Грані-Т.
- Методичні рекомендації щодо діяльності уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції. № 317. (2017, Липень 13). *Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0317884-17#Text>
- Методичні рекомендації щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів. (2023). *Національне агентство з питань запобігання корупції*. Відновлено з <https://nazk.gov.ua/uk/departament-monitoryngudotrymannya-zakonodavstva-pro-konflikt-interesivta-inshyh-obmezhen-shhodo-zapobigannyakoruptionsiyi-trashed/metodychni-rekomendatsiyi/>
- НАЗК візуалізувало алгоритм розгляду повідомлень про корупцію, які стануть у нагоді уповноваженим та викривачам. (2021, Лютий 15). *Прес-реліз НАЗК*. Відновлено з <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/nazk-vizualizovalo-algorytm-rozglyadu-povidomlen-pro-koruptionsiyu-yaki-stanut-u-nagodiupovnovazhenym-ta-vykrivacham/>
- Порядок надання згоди Національним агентством з питань запобігання корупції на звільнення керівника уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) з питань запобігання та виявлення корупції державного органу, юрисдикція якого поширюється на всю територію України. №100/20317. (2020, Березень 17). *Наказ Національного агентства з питань запобігання корупції*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0371-20#Text>
- Про державну службу. № 889-VIII. (2015, Грудень 10). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
- Про запобігання корупції. №1700-VII. (2014, Жовтень 14). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
- Прудіус, Л. В. (2016). Європейські стандарти доброчесної державної служби. *Кадрова політика та публічна служба*, 8(34), 65-74.
- Сорокіна, Н. (2017). Доброчесність як необхідний морально-етичний складник діяльності публічного службовця. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*, (жовтень), 39-42. Відновлено з <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2017/5/8.pdf>
- Стратегія розвитку Національного агентства з питань запобігання корупції на 2017 – 2020 роки та плани з її реалізації. № 234. (2017, Червень 22). *Рішення НАЗК*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0234884-17#Text>
- Хавронюк, М. І. (Ред.), Калітенко, О. В., & Калмиков, Д. О. (2019). *Альтернативний звіт з оцінки ефективності впровадження державної антикорупційної політики*. Київ.

REFERENCES

- About civil service. No. 889-VIII. (2015, December 10). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>

- Alyushina, N., Likhach, Yu., Kanavets, M., Popov, R., Malyuga, A., Shamrai, N., Gerbeda, S., Matsokin A., Chermoshentseva, N., Selivanov, S., Shcherbak, N., Divak, V., Tretyachenko, G., Yerchenko, Yu., Postolovska, M., Butenko, O., & Mykhalyk, L. (2020). *A guide for civil service managers*. Kyiv: "VISTKA" LLC.
- Bilodid, I. K. (Ed.). (1970-1980). *Dictionary of the Ukrainian language*. (in 11 volumes). (Vol. 2, p. 326). Kyiv: Scientific opinion.
- Development strategy of the National Agency for Prevention of Corruption for 2017-2020 and plans for its implementation. No. 234. (2017, June 22). *The decision of NAPC*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0234884-17#Text>
- Havronyuk, M. I. (Eds.), Kalitenko, O. V., & Kalmykov, D. O. (2019). *Alternative report on the evaluation of the effectiveness of the implementation of the state anti-corruption policy*. Kyiv.
- Kaminska, N. (2023). Virtue: socio-legal content and significance for modern reforms. *Philosophical and methodological problems of law*, 2(26), 32-41. DOI: 10.33270/02232602.32.
- Kotsura, V. P., Abolina, T. G., Rogozha, M. M., Vasylykevich, Y. Z., Zabolotna, V. O., Kotsur, V. P., & Ryk, S. M. (2016). *Professional and applied ethics*. (Tutorial). Preprint. Pereyaslav-Khmelnitskyi.
- Lys, V. (2008). *About Socrates, Danylo Halyskyi, Fernando Magellan, Isaac Newton, Charlotte, Emily, Anne Bronte*. Kyiv: Grani-T.
- Methodological recommendations for the prevention and settlement of conflicts of interest. (2023). *National Agency for the Prevention of Corruption*. Retrieved from <https://nazk.gov.ua/uk/department-monitoryngudotrymannyazakonodavstva-pro-konflikt-interesivta-inshyh-obmezhen-shhodo-zapobigannyakoruptionsiyi-trashed/metodychni-rekomendatsiyi/>
- Methodological recommendations regarding the activities of authorized units (authorized persons) on the prevention and detection of corruption. No. 317. (2017, July 13). *Decision of the National Agency for the Prevention of Corruption*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0317884-17#Text>
- NAZK has visualized the algorithm for consideration of reports on corruption, which will be useful to commissioners and whistleblowers. (2021, February 15). *Press release of NAPK*. Retrieved from <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/nazk-vizualizovalo-algoritmy-rozglyadu-povidomlen-pro-koruptionsiyu-yaki-stanut-u-nagodiupovnovazhenym-ta-vykryvacham/>
- On prevention of corruption. No. 1700-VII. (2014, October 14). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
- Prudius, L. V. (2016). European standards of honest civil service. *Personnel policy and public service*, 8(34), 65-74.
- Sorokina, N. (2017). Virtue as a necessary moral and ethical component of the activity of a public servant. *National Law Journal: Theory and Practice*, (October), 39-42. Retrieved from <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2017/5/8.pdf>
- The procedure for granting consent by the National Agency for the Prevention of Corruption to the dismissal of the head of the authorized unit (authorized person) for the prevention and detection of corruption of a state body whose jurisdiction extends to the entire territory of Ukraine. No. 100/20317. (2020, March 17). *Order of the National Agency for the Prevention of Corruption*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0371-20#Text>

Current Trends of the Public Administration Development in the Field of Museum Affairs in the Digital Transformation Context

UDC: 35:069:004

DOI: <https://doi.org/10.15421/152357>**Kozhyna Alla**Dr.Sc., Full Prof., <http://orcid.org/0000-0001-5697-8145>, akozhyna@gmail.com*National Aviation University (Kyiv, Ukraine)*

Abstract

The article presents and substantiates the current trends in the development of public management in the field of museum affairs in the conditions of digital transformation, as well as offers scientific and practical recommendations for the development of the museum as an object of public management in the field of culture.

It was found that the digital transformation of public administration creates new opportunities for streamlining activities that previously did not have effective solutions, in particular in the field of culture and museum affairs. The implementation of digital technologies in the museum business in Ukraine is marked by the organization of museum collections, digitization, the creation of modern exhibitions, and the attraction of a wider audience and visitors.

It has been proven that public management in the field of museum affairs in Ukraine should include innovative forms and methods, digital technologies and tools in order to create innovative cultural products, services and solutions based on increasing efficiency and competitiveness. Digitization of the museum industry should contribute to solving challenges related to financial and human resources, quality of digital data, standards of digital information, protection of digital materials and copyrights, security against cyber attacks.

It was found that the situation in the museum field, which developed during the war, requires immediate resolution, namely the provision of a strategic framework and the creation of rules and conditions for the further preservation of the museum fund of Ukraine and Ukrainian cultural monuments. Based on the analysis, public authorities are suggested to build partnerships and flexibility in adapting to digital changes, which are key factors for modern museum management in conditions of rapid digital development. It is noted that such an approach allows taking into account specific experience and interaction between the public sector and the cultural industry to support the digital development of the museum business and promote national identification in the European context.

Keywords: public administration, digital transformation, digital development, museum affairs, state policy, cultural heritage, innovations, digital technologies

Сучасні тенденції розвитку публічного управління у сфері музейної справи в умовах цифрової трансформації

Кожина Алла*Національний авіаційний університет (Київ, Україна)*

Анотація

У статті наведено та обґрунтовано сучасні тенденції розвитку публічного управління у сфері музейної справи в умовах цифрової трансформації, а також запропоновано науково-практичні рекомендації для розвитку музею як об'єкта публічного управління в галузі культури.

Виявлено, що цифрова трансформація публічного управління створює нові можливості для впорядкування видів діяльності, які раніше не мали ефективних рішень, зокрема в сфері культури та музейної справи. Впровадження цифрових технологій у музейну справу в Україні відзначаються впорядкуванням музейних колекцій, оцифруванням, створенням сучасних експозицій, залученням більш широкої аудиторії та відвідувачів.

Доведено, що публічне управління в сфері музейної справи в Україні має включати інноваційні форми та методи, цифрові технології та інструменти з метою створення інноваційних культурних продуктів, послуг і рішень на основі підвищення ефективності та конкурентоспроможності. Цифровізація музейної галузі повинна сприяти вирішенню викликів, пов'язаних з фінансовими та людськими ресурсами, якістю цифрових даних, стандартами цифрової інформації, захистом цифрових матеріалів та авторських прав, забезпечення від кібернападів.

З'ясовано, що потребує негайного врегулювання ситуація в музейній сфері, яка склалась під час війни, а саме забезпечення стратегічних рамок та створення правил і умов для подальшого збереження музейного фонду України та українських пам'яток культури.

На основі проведеного аналізу запропоновано органам публічної влади будувати партнерства та гнучкість в адаптації до цифрових змін, що є ключовими факторами для сучасного управління музеями в умовах стрімкого цифрового розвитку. Зазначено, що такий підхід дозволяє враховувати конкретний досвід та взаємодію між державним сектором та культурною галуззю для підтримки цифрового розвитку музейної справи та сприяння національній ідентифікації в європейському контексті.

Ключові слова: публічне управління, цифрова трансформація, цифровий розвиток, музейна справа, державна політика, культурна спадщина, інновації, цифрові технології

Стаття надійшла / Article arrived: 29.11.2023

Схвалено до друку / Accepted: 28.12.2023

Вступ.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний етап розвитку музейної справи в Україні та світі супроводжується значними трансформаціями, що порушують традиційні підходи до управління діяльністю та взаємодії з відвідувачами. Висвітлення та аналіз сучасних тенденцій публічного управління, цифрового розвитку та їх особливостей в музейній сфері, стає надзвичайно актуальним завданням. Зростання ролі цифрових технологій та їх вплив на організацію музейних проєктів, залучення аудиторії та збереження історико-культурної спадщини створюють необхідність більш ґрунтовного дослідження цього процесу.

Однією з ключових проблем є забезпечення ефективного управління музеями в умовах зростаючої цифровізації та цифрової трансформації, а також знайти науково-обґрунтовані практичні підходи для збереження колекцій та предметів культури і мистецтв, зробити їх більш доступними для широкої аудиторії шляхом застосування цифрових технологій.

Розглядаючи сучасні тенденції та практики використання цифрових інструментів у музейній діяльності, важливо виявити оптимальні стратегії управління та партнерських взаємодій, спрямованих на досягнення цілей галузі та задоволення потреб споживачів культурних послуг. Окрім того, актуальною є проблема захисту і збереження музеїв та їх колекцій під час військових дій в Україні, що потребує належного управління музейною сферою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про зростаючий інтерес до процесів цифрового розвитку та цифрової трансформації різних сфер економіки і суспільства, зокрема в сфері публічного управління та музейної справи. Серед наукових робіт з досліджуваної проблематики слід виділити праці таких провідних науковців: Л. Антонова [1], С. Гололобов [1], Н. Борецька [2], Г. Крапивіна [2], І. Марченко [2], О. Комова [4], Н. Корчак [5], Н. Малиш [6], З. Москаленко [6], В. Оришук [8-10], Н. Ларіна [10], О. Савченко [12], О. Карпенко [14], В. Наместнік [14].

Разом з тим окремі аспекти досліджуваної проблеми з'ясовано не повністю, зокрема детальнішого дослідження потребують питання пов'язані з впливом цифрової трансформації на публічне управління музейною справою, глобалізації та інтеграційних процесів. Також залишаються менш дослідженими особливості управління музейною справою, збереження

музейних експозиції під час війни, зокрема за допомогою цифрових технологій.

З урахуванням вищезазначених досліджень та їхнього внеску в розуміння проблем трансформації публічного управління та цифровізації музейної галузі, публікація має на меті доповнити і розширити цей науковий діалог.

Метою дослідження є виявлення та обґрунтування сучасних тенденції розвитку публічного управління у сфері музейної справи в умовах цифрової трансформації та розроблення науково-практичних рекомендацій для розвитку музею як об'єкта публічного управління в галузі культури.

Результати дослідження.

У розвитку музейної справи в сучасному суспільстві ключову роль відіграє публічне управління, що забезпечує ефективну організацію діяльності та реалізацію стратегічних завдань у цій сфері. Законодавча база та нормативно-правове забезпечення визначають основні принципи та відповідальність управлінських структур у забезпеченні функціонування музеїв, а також визначають ступінь державної підтримки та регулювання у цьому секторі. У даному контексті важливо розглядати публічне управління сферою музейної справи як комплексний механізм, що сприяє не лише ефективній роботі конкретних музейних закладів, але й формулюванню та реалізації стратегічних напрямків розвитку цієї галузі в цілому.

У поточний період Україна переживає період трансформації, пов'язаних з глобальною повсюдною цифровізацією та воєнним станом через російську військову агресію. Цифрові технології та сервіси відіграють найважливішу роль в Україні під час супротиву російській агресії та посиленню стійкості і безпеки України та її народу. Цифрова трансформація та цифровізація публічного управління в умовах воєнного стану посилюють можливості органів публічної влади швидко реагувати на різноманітні виклики та якісно надавати необхідні послуги населенню, що підвищує резильєнтність та інклюзивність держави, громад, організацій та закладів.

З іншого боку на процес цифрової трансформації публічного управління в Україні впливає політика щодо її інтеграції в політичний, соціально-економічний та цифровий простір ЄС, зокрема приведення у відповідність стандартів у різних секторах економіки і суспільства.

Якщо розглядати сучасні тенденції публічного управління, можемо прослідкувати динаміку перетворень його типів та форм, що проявляється в непередбачуваності й різноманітті, впровадженні технологічних

інновацій, цифровізації, активізації комунікаційних зв'язків громадян з інституціями публічної влади, що послідовно призводить до підвищення якості надання публічних послуг. Видозмінюються практики управління, вводяться нові процедури, інструменти, підходи, структурні та змістовні інновації, що значно підвищує ефективність органів публічної влади.

Останнім часом відбувається перехід від концептів “державного управління” до “публічного адміністрування” та “публічного управління”, від моделей Old Public Management (старого публічного управління), New Public Management (нового публічного управління), Networked Government (мережевого уряду) до Good Governance (доброго врядування) та Digital Era Governance (урядування цифрової ери) [3].

Концепція «Урядування цифрової ери» або Digital Era Governance (DEG) представляє собою подальший розвиток концепту Good Governance – доброго (належного) врядування, вперше її сформулювали в 1991 році П.Данлеві, Х.Маргетс, С.Бастоу та Дж.Тінклер. Основа цієї концепції полягає у змінах в урядуванні на основі технологічних перетворень, спричинених цифровізацією, що веде до концептуальних змін в управлінні через цифрові трансформації в суспільстві, зокрема через масове застосування різноманітних цифрових технологій та широке використання соціальних мереж. Концепція DEG включає такі основні напрями: реінтеграція, «клієнто-орієнтована» цілісність та цифровізація [15].

Розвиток управлінського процесу супроводжується також формуванням та активізацією політичних мереж (Political Networks) та практик багаторівневого управління (Multi-Level Governance) як універсалізованих для європейського адміністративного простору [7, с. 155].

На сьогоднішні вчені все більше ведуть мову про цифрове врядування [14] та цифрове багаторівневе врядування, що ґрунтуються на плануванні, мотивації, організації, реалізації та контролі діяльності органів публічної влади на національному, регіональному, місцевому і локальному рівнях на основі застосування цифрових технологій та алгоритмів прийняття управлінських рішень з дотриманням принципів сервісоорієнтованості, мережовості, неієрархічності.

В рамках моделі цифрового врядування цифрові технології займають центральне положення в роботі органів публічної влади. Цифрове багаторівневе врядування спирається на принципи роботи держави в епоху хмарних обчислень, великих даних і соціальних медіа,

вбирає в себе організаційні культури, які здебільшого сформувалися поза урядовою сферою під впливом інформаційних технологій та мережі Інтернет. Об'єднуючи в собі принципи анархізму і кібер-утопізму перших років існування Інтернету, а також принципи, що лежать в основі рухів по захисту відкритих даних і цифрових прав громадян, модель цифрового врядування є основою для розробки практичних рекомендацій у сфері публічного управління, а також прийняття державних рішень в умовах все більш масштабного і складного світу цифрових технологій.

Цифровізація, як визначальна тенденція сьогодення, неодмінно веде до значних трансформацій у системі публічного управління, яка має адаптуватися до реалій цифрового суспільства. Цифрові трансформації – це спричинені використанням цифрових технологій зміни в природі людини, її мисленні, життєдіяльності та управлінні. У контексті публічного врядування цифрові трансформації є докорінним перетворенням управлінської діяльності органів публічної влади на основі можливостей застосування в ній цифрових технологій.

Отже, цифрова трансформація є об'єктивною невідвратною реальністю та здійснює революційний вплив на життєдіяльність суспільства, містить загрози та небезпеки, які може коригувати держава. Базовими функціями держави при формуванні цифрового суспільства («Digital Society») є сприяння запровадженню цифрових технологій у різні сфери економіки і суспільства. Тому, цифрова трансформація неухильно приводить до серйозних змін у системі публічного управління, яка повинна адаптуватися до вимог цифрового суспільства.

Як зазначає Н. Сидоренко цей контекст формує нові тенденції у розвитку публічного управління, такі як консолідація управління, стратегічна діяльність управління, впровадження гнучкої моделі керування (Agile Governance), управління стійкістю до стресу (Resilience Governance) та визнання поствеберівської бюрократії [13].

На думку Л. Новак-Каляєвої у контексті всіх цих процесів виникає «Self-Organising Network», або «управління без уряду», вже з початку XXI століття стала стандартом для користувачів в Інтернеті та мережах мобільного зв'язку. В рамках неінституціоналізму мережева взаємодія розвиває різноманітні структури, де формуються різні ресурси, включаючи інформацію, на основі особистих та неформальних контактів. Наразі ці зв'язки розглядаються як цінний ресурс у реальному світі, незважаючи на їх неоднозначний

вплив на ефективність ринків та управлінських процесів [7, с. 156–157].

Серед ключових завдань публічного управління виникає необхідність формування попиту та потреб для використання інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій. Це передбачає впровадження цілеспрямованої та інноваційної політики, створення технологічного середовища та цифрових інфраструктур, спрямованих на підвищення якості життя громадян [3, с. 136].

Сучасне публічне управління шукає відповіді в концептуальних парадигмах, які б відображали нові виклики та їхні рішення як у теорії, так і на практиці. Новітні тенденції в публічному менеджменті демонструють свою ефективність у вирішенні деяких кризових завдань, але виявляють нечутливість до політичних аспектів.

Особливо нагальним є вирішення кризових завдань у публічному управлінні сферою музейної справи. Розглядаючи законодавче та нормативно-правове забезпечення сфери музейної справи доцільно зазначити, що основою даної сфери в Україні є Конституція України, законодавство України про культуру, а також інші нормативно-правові акти.

Ключовим Законом, який визначає функціонування сфери музейної справи в Україні, є Закон України «Про музеї та музейну справу». Цей Закон визначає правові, економічні, соціальні засади створення і діяльності музеїв України, особливості наукового формування, вивчення, обліку, зберігання, охорони і використання Музейного фонду України, його правовий статус. Закон також конкретизує ключові терміни, використовувані у сфері музейної справи, такі як музей, музейна колекція, музейна справа, музейне зібрання, музейний облік та інші [11].

Невід'ємною частиною музейної справи в Україні є Музейний фонд України, що складається з державної і недержавної частин. Також до Музейного фонду України можуть належати також пам'ятки, що розташовані за межами України і відповідно до міжнародних договорів підлягають поверненню в Україну.

До державної частини Музейного фонду України належать музейні зібрання та окремі пам'ятки, що є державною власністю. Вони зберігаються у музеях державної та комунальної форм власності.

Окрім того існують муніципальні музеї, які є основною на сьогодні формою недержавного музею, що виконує властиві йому функції щодо збирання, збереження та презентації колекцій.

Відповідно до Закону України «Про музеї та музейну справу», музейна справа об'єднує

національну музейну політику, музеєзнавство та музейну практику. Основні напрями діяльності музеїв включають науково-дослідну та культурно-освітню роботу, комплектування музейних зібрань, експозиційну та фондову діяльність, видавничу, реставраційну, виставкову та пам'яткоохоронну роботу [11].

Національна музейна політика узгоджується із засадами включення предметів у Музейний фонд України та має на меті забезпечення ефективності роботи музеїв. Вона орієнтована на збереження та підтримку Музейного фонду, повернення культурних цінностей, створення сприятливих умов для діяльності музеїв, розвиток музейної інфраструктури та підтримку фахової підготовки музейних кадрів. Важливою складовою є також міжнародне співробітництво в галузі музейної справи [11].

Пріоритетним завданням в сфері музейної справи в Україні є системне конструювання національної музейної мережі, спрямоване на інтеграцію українських музейних установ у регіональні, національні та міжнародні структури. Діяльність української музейної мережі повинна ґрунтуватися на проектному підході для формування партнерських відносин між її учасниками. У контексті ринкової економіки музеї управляють соціальним капіталом, продемонструвавши свою спроможність ефективно представлятися в глобальному середовищі, взаємодіяти з мас-медіа, впроваджувати проекти та відповідати на потреби відвідувачів. Ці аспекти є визначальними у взаємодії музеїв із приватним сектором, що сприяє переходу від традиційної ролі «музею-акцептора» до сучасної парадигми «музею-продюцента соціальних ресурсів» [4, с. 79].

Загалом, для музеїв головною функцією є збереження, реставрація, експонування рухомих і нерухомих мистецьких предметів та архітектурних комплексів. Серед викликів, які постали перед музеями під час війни є управління музейними колекціями та їх збереження, зокрема музеїв, які стають жертвами військових дій. За два роки активних військових дій в Україні українські фахівці музейної справи та менеджери колекцій стикаються з необхідністю евакуації музеїв, плануванням необхідної логістики, забезпеченням відповідних умов зберігання на новому місці. Музеї в більш безпечних регіонах України та закордоном стають прихистками для таких музеїв і приймають їхні фонди на збереження.

Також, в умовах сучасних викликів сфера музейної справи стикається з тривалими невирішеними проблемами, зокрема фінансовими й організаційними.

Відповідно, національна музейна політика, яка представляє собою сукупність основних напрямів і засад діяльності держави і суспільства в галузі музейної справи, повинна враховувати усі виклики, які стоять зараз і можуть з'явитись в майбутньому, та на цій основі формувати відповідні плани дій і програми розвитку музейної справи.

Важливою складовою національної музейної політики є державна музейна політика, де основну роль відіграє держава та її інститути.

О. Комова вказує, що для покращення розвитку музейної сфери в Україні необхідно акцентувати увагу на впровадженні інноваційних форм та методів державного управління музейною галуззю, враховуючи світовий досвід. За її думкою, концептуальні засади державної політики у цій сфері повинні включати аналіз роботи музейних закладів для поліпшення їхньої діяльності, розробку заходів з охорони пам'яток музейних фондів, запобігання розкраданню цінностей, заміну сторожової охорони на технічну, фінансове забезпечення для створення нових експозицій, обладнання музеїв системами сигналізації та відеоспостереження, а також ініціативи створення експозицій і виставок, що відображатимуть героїзм захисників суверенітету України. Ці заходи мають сприяти формуванню позитивного державного управлінського іміджу та довіри до музеїв України [4, с. 80].

Виходячи з вищенаведеного, одним з ключових напрямів вдосконалення державної політики в сфері музейної справи є застосування цифрових інструментів. Оскільки глобальні цифрові трансформації, розвиток цифрового врядування та «держави в смартфоні» формують вимоги та потреби до запровадження та використання інноваційних і цифрових технологій та інструментів у всіх сферах життя з метою створення інноваційних продуктів, послуг і рішень. Цей підхід спрямований на підвищення ефективності, продуктивності і конкурентоспроможності у різних секторах. Він включає в себе використання обчислювальних і цифрових інструментів для розробки нових технологій, платформ і систем, спрямованих на задоволення потреб користувачів і вирішення суспільних викликів [9, с. 29].

На сучасному етапі розвитку цифрові технології в музейній справі охоплюють широкий спектр інструментів та сервісів, які сприяють підвищенню доступності музейних колекцій, поліпшенню якості експозицій та досліджень, а також привертанню нової аудиторії. До найпоширеніших цифрових технологій, що використовуються в музейній справі, відносяться: віртуальні та попередньо

записані екскурсії; розширена реальність (AR); віртуальна реальність (VR); 3D-сканування; мультимедійні експозиції; інтерактивні додатки; бездротові технології; хмарні технології; мобільні додатки; інтерактивні стенди; Інтернет речей; цифрові архіви та бази даних тощо [1, с. 308–310; 8, с. 87–88].

Можливості оцифрування експонатів колекцій дозволяють зберегти їх електронні зразки для майбутніх поколінь, особливо при загрозі знищення експонатів, зокрема під час війни. Оцифрування також дозволяє ознайомитись з колекціями більшої кількості людей через можливості Інтернету та цифрових платформ і бібліотек.

Також перспективним підходом є використання в музейній сфері цифрових суспільних благ, які засновані на базі просування рішень з відкритим кодом для більш справедливого світу. До них належать відкриті дані, відкриті моделі штучного інтелекту, відкриті стандарти та відкритий вміст, які дотримуються конфіденційності та інших відповідних законів і найкращих практик, не завдають шкоди за дизайном і допомагають досягти Цілей сталого розвитку. Однак, важливо, щоб ці цифрові рішення використовували принципи захисту інтелектуальної власності на твори мистецтва.

Цифрова трансформація музейної галузі є складним процесом, який пов'язаний з низкою можливостей і викликів. Основними викликами цифрової трансформації музейної галузі є: фінансові та людські ресурси, точність та якість цифрових даних, відсутність єдиного стандарту цифрової інформації, захист цифрових матеріалів, кібератаки (див. табл. 1).

Табл. 1.

Виклики музейної галузі в умовах цифрової трансформації

Виклик	Ускладнення
Необхідність значних фінансових та людських ресурсів для створення та обробки цифрових матеріалів	Може обмежити доступність цифрових технологій для невеликих музеїв
Забезпечення точності та якості цифрових даних	Вимагає розробки стандартів та методів для збирання та обробки інформації
Відсутність єдиного стандарту цифрової інформації	Ускладнює обмін та інтеграцію цифрових матеріалів між різними музеями
Захист цифрових матеріалів від несанкціонованого доступу та використання	Вимагає застосування спеціальних заходів безпеки та моніторингу
Можливість кібератак на цифрові ресурси	Може призвести до порушення конфіденційності, цілісності та доступності даних
Охорона та використання цифрових творів	Потребує спеціального правового врегулювання відносин

Джерело: Сформовано автором на основі [1, с. 310–311].

Подолання викликів, які були висвітлені, може бути досягнуто через вдосконалення

публічного управління цифровим розвитком сфери музейної справи. В цьому контексті роль держави в розвитку музейної галузі суттєво впливає на інтеграцію та використання цифрових технологій у цьому секторі.

Так, формування державної політики у сферах культури і мистецтв та порядок обліку музеїв забезпечує центральний орган виконавчої влади. Отже, держава та її інститути відіграють вирішальну роль у формуванні політики, наданні фінансової підтримки та створенні нормативно-правової бази, що безпосередньо впливає на те, як музеї впроваджують та використовують цифрові технології. Зокрема, через (див. рис. 1):

1. Державну політику. Органи державної влади формують політику та керівні принципи, які впливають на цифрову інтеграцію в музеях. Ці рамки можуть включати стандарти цифрового збереження, безпеки даних і доступності, гарантуючи, що музеї дотримуються найкращих практик у використанні цифрових технологій.

2. Фінансування та підтримку. Державна фінансова підтримка відіграє важливу роль у сприянні впровадженню музеями цифрових технологій. Фінансові ресурси, виділені через гранти, субсидії або державно-приватне партнерство, дозволяють музеям інвестувати в сучасну цифрову інфраструктуру, віртуальні експонати та інтерактивні виставки.

3. Стратегування. Органи державної влади сприяють розробці стратегій щодо визначення ролі музеїв у цифрову епоху. Це може включати просування ініціатив з оцифрування для збереження історико-культурної спадщини, покращення освітньої діяльності та збільшення залучення громадськості через онлайн-платформи та соціальні мережі.

4. Ініціативи співпраці. Державні ініціативи можуть заохочувати співпрацю між музеями, технологічними компаніями та освітніми установами. Така співпраця сприяє обміну цифровими ресурсами, знаннями та досвідом, що веде до інноваційних підходів у використанні технологій для виставкових, консерваційних та освітніх цілей.

5. Цифрову інклюзію. Держава відіграє ключову роль у забезпеченні цифрової інклюзії шляхом усунення нерівності в доступі до цифрових технологій. Вона може впроваджувати програми, щоб зробити цифровий контент музеїв доступним для різних аудиторій, сприяючи інклюзивності та культурному сприйняттю.

6. Освітній просвітницькій діяльності. Завдяки державній підтримці музеї можуть посилити освітню діяльність, використовуючи цифрові інструменти. Це включає розробку освітніх онлайн-ресурсів, віртуального

навчального досвіду та інтерактивних програм, які відповідають освітнім програмам.

7. Регуляторному нагляду. Органи державної влади забезпечують регуляторний нагляд для етичного та відповідального використання цифрових технологій у музеях. Це передбачає вирішення питань, пов'язаних з авторським правом, конфіденційністю даних та етичними міркуваннями оцифрування культурних артефактів.

Рис. 1. Державні інструменти процесу цифровізації музейної сфери. Джерело: Створено автором.

Таким чином, держава та її інститути виступають каталізатором інтеграції цифрових технологій у музейну галузь. Їх роль виходить за межі фінансової підтримки і включає формулювання політики, стратегій та спільних ініціатив, які формують цифровий ландшафт музеїв і сприяють їхньому ширшому суспільному впливу.

Важливим інструментом посилення цифровізації музейної сфери є налагодження партнерства між представниками органів державної влади, місцевого самоврядування, приватного сектору, громадянського суспільства та міжнародних установ і організації. Це тому, що в інших суспільних секторах є кращий потенціал гнучкості, адаптивності, комунікабельності для швидкої інтеграції цифрових технологій в сферу культури і музейної справи.

Висновки.

Публічне управління динамічно змінює свої форми і прояви, під впливом глобалізації, демократизації, цифровізації та інших явищ сучасності з'являються нові концепції, що пояснюють складність феномену «управління» та пропонують нові підходи до впливу суб'єктів на об'єкти та взаємодію між ними. Управління суспільними процесами зміщує акцент уваги з суб'єктності держави на більш широку публічність та залученість органів місцевого

самоврядування, представників приватного сектору та інститутів громадянського суспільства. Становлення публічного управління пов'язане з демократичними цінностями, субсидіарністю, верховенством права, повагою до гідності людини, рівністю, справедливістю, що відбувається на основі самоорганізації, самокерованості та самоврядності.

Цифрова трансформація пришвидшує та підсилює зазначені прояви та зміни в проявах публічного управління. Цифровізація насичує світ різноманітними цифровими технологіями, які стрімко вносять зміни в мислення, поведінку та прояви діяльності людини. Цифрова трансформація публічного управління створює нові можливості для впорядкування видів діяльності, які раніше не мали ефективних рішень. Це стосується також сфери культури та музейної справи. Впровадження цифрових технологій у музейну справу в Україні відзначаються новими рішеннями, які стосуються впорядкування музейних колекцій, оцифровування, створення сучасних експозицій, залучення більш широкої аудиторії та відвідувачів.

Публічне управління в сфері музейної справи в Україні має включати інноваційні форми та методи, цифрові технології та інструменти з метою створення інноваційних культурних продуктів, послуг і рішень на основі підвищення ефективності та конкурентоспроможності. Цифровізація музейної галузі повинна сприяти вирішенню викликів, пов'язаних з фінансовими та людськими ресурсами, якістю цифрових даних, стандартами цифрової інформації, захистом цифрових матеріалів та авторських

прав, забезпечення від кібернападів.

Окрім того, потребує негайного врегулювання ситуація в музейній сфері, що склалась під час війни, а саме забезпечення стратегічних рамок та створення правил і умов для подальшого збереження музейного фонду України та українських пам'яток культури. Для цього необхідно на державному рівні забезпечити навчально-інформаційні заходи для отримання музейними співробітниками та працівниками культури необхідних знань, навичок та стратегій збереження колекцій та ефективного захисту культурних цінностей в умовах війни. Це може включати плани збереження колекцій та експонатів в надзвичайних ситуаціях, впровадження стабілізаційних заходів, управління даними та планування на випадок надзвичайних ситуацій, практичні рекомендації з евакуації, доступні методи збереження та оцінку ризиків для пом'якшення впливу війни на культурну спадщину.

Забезпечення успішного впровадження цифрових ініціатив у музейній сфері вимагає від держави стабільної стратегічної рамки, що охоплює розробку та впровадження законодавчих актів, спрямованих на регулювання цифрового простору музейного сектору. Крім того, важливо встановлення відповідних програм фінансування для забезпечення ресурсів на проведення цифрових ініціатив, їхню підтримку та розвиток. Отже, належна увага до створення і реалізації державної стратегії в цьому напрямку визначається як критично важлива для сприяння подальшому розвитку цифрового простору музейної справи в Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Антонова Л., Гололобов С. Цифрова трансформація музейної справи: виклики та можливості для державної політики у сфері культури. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2023. № 20. С. 303–329. DOI: <https://doi.org/10.34132/pard2023.20.02>.
2. Борецька, Н. П., Крапівіна, Г. О., & Марченко, І. Ф. Розвиток туристично-рекреаційної сфери: емпірика цифровізації державного управління. *Економічний вісник Донбасу*. № 1 (67), 2022. С. 117–124.
3. Кожина А. Цифровий розвиток як пріоритетний напрям публічного управління для стабілізації ситуації з наслідками пандемії COVID-19. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2020. Вип. 2. С. 134–140.
4. Комова О. С. Концептуальні засади державної політики в сфері музейної справи. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Історія, економіка, філософія»*. 2023. № 28. С. 73–82. DOI: <https://doi.org/10.32589/2412-9321.28.2023.280615>.
5. Корчак Н. Антикорупційні цифрові рішення в сфері публічного управління та адміністрування та їх вплив на охорону культурної спадщини України. *Наукові перспективи*. 2023. № 11(41). DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11\(41\)-166-180](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11(41)-166-180).
6. Малиш Н. А., Москаленко С. О. Державна політика у сфері музейної справи: показники та тенденції розвитку. *Вісн. НАДУ. Серія «Державне управління»*. 2021. № 1 (100). С. 125–132.
7. Новак-Каляєва Л. Основні тенденції розвитку публічного управління в динаміці сучасних інформаційно-технологічних та соціально-політичних змін. *Публічне управління та цифрові практики*. 2023. Т. 1. DOI: <https://doi.org/10.31673/2786-7412.2023.011468>.
8. Оришук В. В. Напрямами цифрового розвитку у сфері музейної справи. *Вісн. НАДУ. Серія «Державне управління»*. 2021. № 2 (101). С. 84–90.

9. Оришук В. Стратегування як механізм удосконалення державної політики цифрового розвитку у сфері музейної справи. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державна служба*. 2022. № 16(2). С. 28–35. DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-9193.2022/16-5/7>.
10. Оришук В., Ларіна Н. Прогрес метавесвіту у сфері музейної справи як інструмент впровадження механізму державної політики цифрового розвитку. *Публічне управління та місцеве самоврядування*. 2023. № 2. С. 74–82. DOI: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-2-10>.
11. Про музеї та музейну справу : Закон України від 29.06.1995 р. № 249/95-ВР : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-вр#Text> (дата звернення: 23.01.2024).
12. Савченко О. Інноваційні аспекти розвитку цифровізації публічного управління в США. *Демократичне врядування*. 2022. № 2 (30). С. 120–130.
13. Сидоренко Н. Сучасні тенденції розвитку публічного управління. *Аспекти публічного управління*. 2022. Т. 10, № 3. С. 59–63. DOI: <https://doi.org/10.15421/152220>.
14. Цифрове врядування : монографія / О. В. Карпенко, Ж. З. Денисюк, В. В. Наместнік [та ін.] ; за ред. О. В. Карпенка. Київ : ІДЕЯ ПРИНТ, 2020. 336 с.
15. Dunleavy P., Margetts H., Bastow S. & Tinkler J.. *Digital Era Governance: IT Corporations, The State and E-Government*. Oxford: Oxford University Press, 2006. 302 p.

REFERENCES

- Antonova, L., & Hololobov, S. (2023). Digital transformation of museum affairs: challenges and opportunities for state policy in the field of culture. *Publichne upravlinnia ta rehional'nyj rozvytok*, 20, 303-329. <https://doi.org/10.34132/pard2023.20.02>
- Boretska, N., Krapivina, G., & Marchenko, I. (2022). Development of the tourist and recreational sphere: empirics of digitalization of public administration. *Ekonomichnyj visnyk Donbasu*, 1(67), 117-124. [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-1\(67\)-117-124](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-1(67)-117-124)
- Dunleavy, P., Margetts, H., Bastow, S. & Tinkler, J. (2006). *Digital Era Governance: IT Corporations, The State and E-Government*. Oxford University Press, Oxford, GB.
- Karpenko, O., Denysiuk, Zh., Namestnik, V. et al. (2020). *Digital governance*. Kyiv: IDEYa PRYNT.
- Komova, O. (2023). Conceptual basis of state policy in the sphere of museum affair. *Bulletin of the Kyiv National Linguistic University. History, economy, philosophy series*, 28, 73-82. <https://doi.org/10.32589/2412-9321.28.2023.280615>.
- Korchak, N. (2023). Anti-corruption digital solutions in the field of public management and administration and their impact on the protection of cultural heritage of Ukraine. *Naukovi perspektyvy*, 11(41). [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11\(41\)-166-180](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11(41)-166-180)
- Kozhyna, A. (2020). Digital development as a priority direction of public administration to stabilize the situation with the consequences of the COVID-19 pandemic. *Zbirnyk naukovykh prats' Natsional'noi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*, 2, 134-140.
- Malysh, N., & Moskalenko, S. (2021). State policy in the field of museum affairs: indicators and development trends. *Visn. NADU. Seriiia «Derzhavne upravlinnia»*, 100(1), 125-132.
- Novak-Kalyayeva, L. (2023). Main trends in public administration development in the dynamics of modern information-technological and social-political changes. *Publichne upravlinnia ta tsyfrovi praktyky*, 1. <https://doi.org/10.31673/2786-7412.2023.011468>
- Oryshchuk, V. (2021). Directions of digital development in the field of museum affairs. *Visn. NADU. Seriiia «Derzhavne upravlinnia»*, 2(101), 84-90.
- Oryshchuk, V. (2022). Strategy as a mechanism for improving the state policy of digital development in the field of museum affairs. *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Derzhavna sluzhba*, 16(2), 28-35. <https://doi.org/10.17721/2616-9193.2022/16-5/7>
- Oryshchuk, V., & Larina, N. (2023). The progress of the metauniverse in the field of museum affairs as a tool for implementing the mechanism of the state policy of digital development. *Publichne upravlinnia ta mistseve samovriadvannia*, 2, pp. 74-82.
- Savchenko, O. (2022). Innovative aspects of development of digitalization of public governance in the USA. *Demokratychnе vriadvannia*, 30(2), 120-130. <https://doi.org/10.23939/dg2022.02.120>
- Sydorenko, N. (2022). Modern trends in the development of public administration. *Aspekty publichnoho upravlinnia*, 10(3), 59-63.
- The Verkhovna Rada of Ukraine. (1995). *The Law of Ukraine “On museums and museum affairs”*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-вр#Text>

Priority Areas for the Implementation of Artificial Intelligence in Public Administration

UDC: 352:004.8

DOI: <https://doi.org/10.15421/152358>**Mahylias Yurii**Ph.D. Student, <https://orcid.org/0009-0009-4255-7468>, mahylias.y.v@nmu.one**Korsun Vitalii**Ph.D. Student, <https://orcid.org/0009-0009-1831-4079>, korsun.v.v@nmu.one**Myrhorodska Mariia**Ph.D. Student, <https://orcid.org/0000-0003-0079-7972>, myrhorodska.m.s@nmu.one*Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine)*

Abstract

Artificial intelligence, taking into account current trends in digital transformation, is one of the most relevant and sought-after digital technologies, which is used to solve a wide range of problems related to the practice of public administration and the provision of municipal services. Artificial intelligence is becoming more and more in demand both in public administration and in the practice of organizing the work of local self-government bodies, in the development and implementation of plans for the effective use of municipal resources and ensuring a high quality of life for people.

The purpose of the study is the priority areas for the introduction of artificial intelligence in the public management of the development of the country and communities based on the analysis of foreign experience in digital transformations.

Research methods. The structural-functional method is used to determine the main vectors of the use of artificial intelligence in municipal administration.

The results of the study showed the wide world practice of using artificial intelligence in the field of public administration and the possibility of its application in the practice of local self-government in Ukraine.

Conclusions. The digital transformation of public administration based on artificial intelligence can be recognized as such only as a result of full-scale digitization of the entire array of data collected and used in public administration, automation of this process and a radical increase in the degree of data processing using artificial intelligence technologies, which will lead to a significant increase in the quality of work of public authorities.

Keywords: artificial intelligence, digitalization of public administration, digital transformation, digital governance, network governance

Пріоритетні напрямки впровадження штучного інтелекту в публічне управління

Магиляс Юрій, Корсун Віталій, Миргородська Марія*Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна)*

Анотація

Штучний інтелект, враховуючи сучасні тренди цифрової трансформації, є однією з найбільш актуальних і затребуваних цифрових технологій, яка застосовується для вирішення широкого комплексу завдань, пов'язаних з практикою публічного управління та надання муніципальних послуг. Штучний інтелект стає все більш затребуваним як в державному управлінні, так і в практиці організації роботи органів місцевого самоврядування, при розробці і реалізації планів ефективного використання муніципальних ресурсів та забезпечення високої якості життя людей.

Мета дослідження - пріоритетні напрямки впровадження штучного інтелекту в публічне управління розвитком країни та громад на основі аналізу закордонного досвіду цифрових перетворень.

Методи дослідження. Структурно-функціональний метод застосовано для визначення основних векторів використання штучного інтелекту в публічному управлінні.

Результати дослідження показали широку світову практику використання штучного інтелекту у сфері публічного управління та можливості його застосування у практику місцевого самоврядування в Україні.

Висновки. Цифрове перетворення публічного управління на основі штучного інтелекту може бути визнано таким тільки в результаті повномасштабного оцифрування усього масиву даних, які зібрано і що використовуються в публічному управлінні, автоматизації даного процесу і радикальному підвищенні ступеня обробки даних за допомогою технологій штучного інтелекту, які приведуть до значного підвищення якості роботи органів публічної влади.

Ключові слова: штучний інтелект, цифровізація публічного управління, цифрова трансформація, цифрове врядування, мережеве управління

Стаття надійшла / Article arrived: 30.11.2023

Схвалено до друку / Accepted: 28.12.2023

Вступ.

Враховуючи сучасні тренди цифрової трансформації (Квітка, 2020), штучний інтелект (AI) є однією з найбільш актуальних і затребуваних цифрових технологій, яка застосовується для вирішення широкого комплексу завдань, пов'язаних з практикою публічного управління. AI стає все більш затребуваним як в державному управлінні, так і в практиці організації роботи органів місцевого самоврядування, при розробці і реалізації планів ефективного використання муніципальних ресурсів для забезпечення високої якості життя людей.

Кожен аспект публічного управління вимагає розуміння проблем життєдіяльності людей, їх потреб, моделей внутрішньої міграції, інтересів і, навіть, уподобань. Саме AI, який збирає великі дані про жителів громад, в тому числі, з мереж "інтернету речей", може забезпечити прогнозування і ефективність відповідних рішень органів муніципального управління для громад.

Основні проблеми впровадження AI в практику публічного управління у широкому сенсі, пов'язані із загальними питаннями впливу цифрових технологій на розвиток всіх сфер суспільства. Для України, де в умовах військової агресії, спостерігається певне відставання у впровадженні AI та цифрової економіки, актуальність цифровізації пов'язана з необхідністю вийти на рівень передових країн, які активно проводять цифрову трансформацію.

Мета дослідження - визначити основні вектори впровадження AI в практику діяльності органів публічного управління на основі аналізу закордонного досвіду цифрових перетворень.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

AI ще залишається «річчю в собі», нерозгаданою таємницею, яку, між тим, широко використовують у повсякденному житті, у плануванні майбутнього науки та технологій. Пояснити, що таке AI намагаються вже понад 70 років, але, поки що, більшість вчених та мислителів виокремлюють або підкреслюють окремі грані цього незвичного явища.

Алан Тьюрінг свого часу задався питанням щодо того чи може машина мислити (Turing, 1950). Проведений ним експеримент дав негативний результат, але спонукав до активної дискусії з питань розробки та впровадження AI, етичних проблем взаємодії людини з машиною (Brooks, 1999).

Дослідження питань AI переважно зосереджені на використанні у бізнесі та наукових дослідженнях. Разом з тим, останнім часом значна кількість робіт присвячується і проблемам впровадження AI у сферу публічного

управління. Ряд дослідників виступають за більш активне впровадження технологій AI в роботу урядів. Так, К. Desouza (2018) виступає за активізацію даного процесу в рамках державно-приватного партнерства із залученням академічної спільноти та пропонує використовувати моделі зрілості AI з метою оцінки досягнутого в державних установах прогресу в даній області.

V. Wang та K. Siau (2018), визнаючи технологічні переваги AI, застерігають держави та бізнес щодо ймовірного зростання безробіття і подальшої соціальної нестабільності, пов'язаних з витісненням багатьох спеціальностей на публічній службі і в корпоративному секторі віртуальними помічниками, а також, з необхідністю опрацювання правових основ регулювання сфери AI, що вимагають широкої соціальної дискусії щодо ступенів свободи AI і меж його впровадження на сучасному етапі розвитку суспільства (2018).

D. West, та G. Allen (2018), визнаючи різноманітність і ефективність розробленого на основі AI інструментарію в сфері публічного управління, акцентують увагу на необхідності захисту етичних цінностей і забезпечення належного ступеню відкритості і контролю над AI, що дозволить забезпечувати необхідний рівень юридичної відповідальності за прийняті із застосуванням AI рішення (2018).

Значно далі в своєму аналізі AI йде T. Walsh (2017). Він прагне окреслити перспективи трансформації політичної, соціальної та економічної підсистем суспільства, порівнюючи перспективи впровадження AI в різні сфери з новим етапом промислової революції, в ході якої Великі дані і потужність їх обробки, а також застосовувані алгоритми стануть ключовим фактором науково-технологічного лідерства.

Серед вітчизняних науковців, де також спостерігається значний сплеск інтересу до тематики запровадження AI у публічне управління, слід відзначити ґрунтовну роботу колективу авторів з Національної академії державного управління при Президентіві України за редакцією О. Карпенко. В монографії докладно проаналізовано історію створення та розвитку AI, представлено основні сучасні підходи до визначення поняття, показано шляхи та прогнози подальшого використання AI в різних сферах життєдіяльності суспільства та публічного управління (Цифрове врядування, 2020, с. 94-120).

Дискусії щодо ролі та місця AI у сучасному житті продовжуються і часто відбуваються з діаметрально протилежних позицій. Найбільш адекватною виглядає точка зору згідно якої AI

не може бути повторенням чи копією людського розуму, людського інтелекту (Квітка et al, 2021). Спроби рухатись у цьому напрямку приречені на невдачу. Такий підхід, скоріше, треба залишити науковій фантастиці і дивуватись безмежній фантазії талановитих літераторів.

AI є таким же створенням науки, як і машини, електрика, ядерна енергетика і багато чого іншого, без чого неможливо уявити сучасне життя. AI - це технологія, яка активно впроваджується у всі сфери життя, і залишиться технологією, яка буде сприяти життю людини, функціонуванню суспільства і влади, зростанню економіки. Те, що AI ще є мало дослідженим і всі його можливості ще не очевидні, не повинно викликати до нього негативне ставлення або навіть страх. Нова технологія виникла на новій хвилі технологічного розвитку і через 10 років буде такою ж звичною, як електрика. Але вона є і залишиться технологією, яка не зможе стати на місце людини.

Особливістю AI є те, що він може значно швидше і ефективніше людини вирішувати проблеми, з якими стикнулось людство на сучасному етапі розвитку – переходу від інформаційного до цифрового суспільства. Перш за все, це - великі бази даних, розподілені реєстри, швидкісні комунікації у мережі, інтернет речей, нарешті, освоєння космічного простору. Перераховувати можна безліч цифрових феноменів, які вже з'явилися, і які постійно з'являються. Людина - це жива істота. AI - це розроблена технологія і розглядати їх поєднання з позицій трансгуманізму є глибоко філософським питанням, яке, насправді, не вирішене з давніх часів.

З цієї точки зору, AI можна визначити як цифрову технологію, яка використовується людиною в умовах цифрового суспільства для вирішення повсякденних та перспективних завдань науково-технологічного та соціально-економічного прогресу. Основу цієї технології складають можливості цифрової техніки проводити обчислення у багато разів швидше і обробляти значно більшу кількість даних, ніж людина.

Результати дослідження.

На сьогодні існують як негативне, так і позитивне сприйняття AI. В різних країнах по-різному, але суспільство неоднозначно сприймає активну боротьбу, яку ведуть корпорації та уряди за переваги у володінні та використанні AI. Особливо, коли мова йде про процеси, що регулюють соціальні і політичні відносини. Негативній думці сприяє і те, що перші приклади масштабної алгоритмізації з боку держав були не завжди вдалим, а головне,

однозначно свідчили, що будь-яка людина може бути недооцінена і, навіть, постраждати від жорстокого формалізованого впливу AI.

На сьогодні такі соціальні сумніви оформлені у вигляді «Декларації про етику і захист даних в штучному інтелекті», яку Комітет міністрів Ради Європи ухвалив 17 березня 2021 року. У документі звучить заклик забезпечити «виконання етичних норм» в разі використання відповідних алгоритмів AI (Declaration by the Committee of Ministers, 2021). Відповідні документи було прийнято і на рівні окремих держав, зокрема, у Данії, Китаї, Канаді, Франції (National Strategy, 2019; Notice of the State Council Issuing, 2017; Pan-Canadian Artificial, 2018; Stratégie nationale, 2018). Приділяє цьому питанню значну увагу і ООН (Первоначальний варіант проєкта, 2020)

Узагальнено кажучи, у цих документах йдеться про те, що будь-яке створення, розвиток і використання AI-систем має в повній мірі поважати права людини і що у людей повинні зберігатися розуміння AI-механізмів і контроль за ними. Між тим, сумніви населення можуть поставити під загрозу саму можливість здійснення четвертої промислової революції, тобто, цифрової трансформації взагалі. Тому владі, бізнесу та громадянському суспільству необхідно будувати новий цифровий світ разом. Тим більше, що впровадження AI в діяльність органів влади не буде простим і зажадає вирішення багатьох технічних, соціально-економічних і правових проблем.

Між тим, ніщо не може зупинити технічний прогрес, багато держав і цифрових корпорацій вкладають значні кошти у розвиток AI, в тому числі, і у сфері публічного управління, хоча ще немає достатнього розуміння, як ефективно вбудувати AI в практику публічного управління і вирішення соціальних питань.

Наслідки застосування AI у житті людства можуть бути порівняні хіба що з ефектом відкриття електрики. В усякому разі, так вважають його апологети, на думку яких, сьогодні ряд країн вже впритул підійшли до порогу, за яким буде якісний прорив. У першу чергу, йдеться про США і Китай.

Втім, інші розвинені країни не відстають. Ще 2020 року з початком пандемії більшість європейських урядів оголосили про програми масштабної державної підтримки AI-досліджень і створення сприятливого екосередовища для AI-стартапів. Існуюче відставання від лідерів вони намагаються компенсувати за рахунок різкого прискорення і об'єднання зусиль у рамках ЄС.

Одночасно з посиленням національної конкуренції, розгортається битва за AI між

великими цифровими корпораціями, які зайняли чільне місце у ТОП-10 найдорожчих компаній світу, а свою боротьбу почали раніше за уряди та країни і діють набагато швидше їх.

Німецький Центр громадських інформаційних технологій (ÖFIT) провів дев'ятиступеневе Форсайт-дослідження, у якому визначено чотири варіанти того, як штучний інтелект може бути вбудований в публічне управління (Executive AI 2030, 2019).

Перший. AI широко використовується в усіх областях публічного управління і це призводить до підвищення ефективності останнього. Штучний інтелект сам приймає основні рішення, але існує процедура їхнього перегляду висококомпетентним професійним чиновником, який отримав спеціальну освіту. Усі дані відкриті і уряд має до них повний доступ. Населення підтримує використання AI. Головний мінус - це серйозне переважання політичних механізмів країни.

Другий. AI запроваджують в умовах, коли країна знаходиться в кризі, і потрібно економити. Чиновників скорочують, тим, які залишилися, платять мало. Основні роботи виконують підрядники ззовні. Держслужбовець стає лише користувачем зовнішнього сервісу. Формально AI в цьому сценарії не приймає серйозних рішень і дає тільки рекомендації. Але, так як відмову від цієї рекомендації чиновник повинен буде обґрунтувати і нести за це відповідальність, то йому буде простіше погодитися з рішенням машини. У результаті - серйозна економія бюджету, диктат штучного інтелекту і ризики втрати суб'єктності уряду разом з ростом соціального невдоволення.

Третій. У цьому сценарії розвиток і використання штучного інтелекту спрямовані, у першу чергу, на збільшення можливостей держави. AI-системи будуються урядом як з огляду на необхідність зростання продуктивності, так і з урахуванням соціального фактору. Залежно від сфери, рішення може приймати як людина, так і машина. Впровадження відбувається поступово. На публічній службі у великій кількості перебувають висококваліфіковані фахівці. Доступ до даних суворо регламентований, але у влади є широкі права. Населення підтримує використання AI, оскільки має механізми контролю над його роботою і комунікації з урядом.

Четвертий. У четвертому сценарії передумови для впровадження AI існують, але впроваджується він повільно і тільки для вирішення конкретних завдань. Для них вдається забезпечити збір якісних даних і необхідну відомчу взаємодію. У цілому, публічна служба

залишається без змін, а рівень використання нею AI залишається, як і раніше, дуже невисоким.

Зауважимо, що Форсайт є ефективним методом дослідження майбутнього і визначення критичних технологій, до яких у повній мірі можна віднести AI (Квітка, 2018). По різному можна коментувати результати німецького Форсайт-дослідження, але, в будь-якому разі, вони показують потребу органів публічного управління в більшій або меншій мірі запроваджувати AI.

Хоча Германія є провідною країною ЄС, але все ж претендує на лідерство у боротьбі за цифрові технології у публічному управлінні на європейському просторі Велика Британія.

Битва за GovTech.

В Європі попит на державні послуги збільшується, а самі вони серйозно трансформуються. Цьому сприяють демографічні зміни, скорочення державного фінансування, зниження ефективності систем безпеки, що використовувалися раніше, зростаючі очікування від громадян, які вже опанували і використовують цифрові технології. Серед населення і бізнесу зростає попит на прості, доступні в режимі 24/7 та безпечні системи онлайн-послуг з найширшого кола питань, включаючи й послуги органів публічного управління. На цій основі постійно зростає світовий ринок GovTech.

У листопаді 2018 року відбувся Паризький саміт, де вперше зібралось разом все європейське співтовариство GovTech. Офіційною метою саміту було визначити, як нові технології можуть поліпшити державні послуги і демократичні практики. Неофіційна - сприяти формуванню нового ринку, де Європа може затвердити своє лідерство, а держава не втратить контроль над тим, що відбувається (Самміт GovTech, 2018).

Між тим, найбільш активне зростання ринку GovTech відбувається у Великій Британії. На думку авторів доповіді «State of the UK govtech market» (2017), у цієї країні є дивовижна можливість не тільки забезпечити внутрішній ринок GovTech в країні на рівні £20 млрд до 2025 року, але і стати лідером світової цифрової трансформації. Для цього, на думку авторів, є три причини:

- Велика Британія раніше інших, ще в 2010 році, почала цифровізацію уряду і тому має як найбільший досвід в цій сфері, так і суспільну підтримку цифрового розвитку;

- країна вже є лідером FinTech, завдяки чому в ній сформувалася ефективна екосистема кадрів, капіталу і політики, що сприяє зростанню GovTech;

- уряд прагне зробити Велику Британію найкращим місцем у світі для компаній GovTech-бізнесу, підтримуючи їх по всій траєкторії зростання: від місцевого рівня до перетворення їх у великих міжнародних гравців.

Для того, щоб розвивати GovTech-сектор в країні, використовується кілька механізмів. Серед них: трансляція цифрових підходів з центру в регіони, заміна старих ІТ-систем новими і стимуляція практики державних закупівель у малого і середнього бізнесу.

У цій країні відбуваються й інші процеси, які сприяють розвитку GovTech.

1. Цифрова децентралізація. В останні роки темпи цифрової реформи, ініційованої центром, дещо сповільнилися і Уряд зосередився на забезпеченні політичної підтримки розвитку GovTech та передачі цифрових практик на місця, що стало можливим з приходом до влади нової хвилі мерів як частини загального демографічного зсуву в системі публічного управління. Як наслідок, яскраві приклади місцевого GovTech показують Бірмінгем, Манчестер і Брістоль (Digital Birmingham, 2017; Manchester Digital, 2018; Greater Manchester's Tech, 2018; How has Bristol's use of digital technology, 2018). А Ньюкасл і взагалі став центром для GovTech після того, як Hm Revenue and Customs (HMRC) заснував там свою нову цифрову штаб-квартиру (Newcastle's smart future as a living lab (2018)).

2. Зміна технології. Оскільки Великобританія була піонером у сфері GovTech, то програмне забезпечення, яке використовують урядові відомства і агентства, вкрай різноманітне, надмірно централізовано, коштує дорого і часто застаріло. Тому уряд налаштований на впровадження нових технологій замість старих. Передбачається, що успішний перехід від локальних рішень до хмарних може заощадити £1 млрд, що становить 25% поточних витрат. Разом з цим, вирішується питання зниження ризиків кібербезпеки (Technology and the future, 2020).

3. Підтримка малих підприємств. До оновлення цифрових систем публічного сектору планується залучати не тільки великі компанії, а й представників малого та середнього бізнесу, вартість послуг яких, як правило, нижче, а рішення часто більш інноваційні. У 2015 році на це було заплановано 27% бюджету, а у 2020 році цей відсоток збільшився до 33%. Як наслідок, за останні п'ять років частка ТОП-10 постачальників цифрових послуг і аутсорсингу бізнес-процесів скоротилася з 53% до 39%.

4. Реформа держзакупівель. Однією з причин гальмування розвитку GovTech є те, що

інвестори і інноватори побоюються тривалих циклів закупівель, які «виснажують» ресурси компанії. Для того, щоб змінити ситуацію було підтримано десятки публічних стартапів, в керівництві яких залучено лідерів з приватного сектора.

Втім, грандіозні плани Великої Британії може змінити Brexit. Для збереження лідерства в сфері GovTech цій державі необхідно зберегти доступ, перш за все, до взаємодії з інститутами ЄС. І це досить складне питання з огляду на те, що в конкурентну боротьбу за ринок GovTech активно включилися ІНАІ.

Великі дані у Великому місті.

Досвід Нью Йорка щодо використання GovTech та AI для управління містом показує, що при впровадженні цифрового урядування на місцевому рівні, все більше уваги приділяється використанню великих даних. Муніципалітет збирає та підтримує дані про різноманітну оперативну інформацію, ліцензії, запити на послуги або скарги від громадськості, інвестиції, адміністративні дані про доходи та закупівлі, показники ефективності муніципальних структур, дані опитувань тощо. У місті широко використовуються вбудовані сенсори, соціальні медіа та дані, створені за допомогою краудсорсингу.

Оскільки муніципалітет має у своєму розпорядженні велику кількість даних, саме їх аналіз має величезний потенціал, щоб визначально впливати на публічне управління. Без AI обробка, аналіз та запровадження у практику такої великої бази даних неможлива.

Одним з показових прикладів використання великих даних при впровадженні цифрового урядування на місцевому рівні у Нью-Йорку є муніципальне управління надзвичайними ситуаціями. Головною метою цієї діяльності є підготовка та реагування за допомогою AI на будь які надзвичайні ситуації, які змушують використовувати міські ресурси у нові способи, створюючи нові дані та операційні процеси, які раніше не існували. Доступ до високоякісних даних для відповіді на ці нові питання в умовах швидко змінних обставин і суперечливої або неповної інформації є саме такою ситуацією, яка вимагає залучення AI.

Крім Нью Йорку є й інші міста планети, в яких реалізуються проекти впровадження AI в публічному управлінні.

У рейтингу «ТОП 100» міст, які найбільш ефективно управляють своїми активами та ресурсами, на першому місці знаходиться м. Оденсе (Данія) - невелике місто, яке активно розвивається за допомогою AI. Місто стало кращим за рівнем розвитку розумної парковки;

каршерінгу; трафіку громадського транспорту; чистоти енергії; розумного будинку; утилізації відходів; охорони навколишнього середовища; участі громадян; оцифровки уряду; міського планування; освіти; бізнес-екосистем; швидкості інтернету; безпеки використання смартфонів. За рівнем цифрового розвитку і впровадження AI також лідирують: Ставангер (Норвегія), Сінгапур (Сінгапур), Нью-Йорк (США) та Вена (Австрія). За окремими показниками лідерами є й інAI міста. Загалом, таких напрямків багато і можна говорити про найбільш поширені вектори використання AI в публічному управлінні.

Перспективні напрямки використання AI.

AI створює численні можливості та вектори використання як у традиційних сферах публічного управління, так і дозволяє створювати новітні послуги для підвищення якості життя громадян на основі цифрових технологій та мережевого управління.

Цифрова трансформація публічного управління поступово охоплює систему державного управління і нерівномірно, але розповсюджується на рівні місцевого самоврядування. Ці питання все частіше стають предметом наукових досліджень (Квітка et al., 2020).

Виходячи з аналізу міжнародного досвіду та наукових праць вітчизняних та зарубіжних авторів, можна виділити певні перспективні напрямки, за якими AI використовується в публічному управлінні.

1. Забезпечення цифрової безпеки.

Значний внесок технологій штучного інтелекту в сфері забезпечення цифрової безпеки суспільства пов'язаний із здатністю AI оперативно аналізувати великі обсяги інформації, усувати збої і помилки в роботі інформаційних систем, тим самим, підвищуючи захищеність системи публічного управління і знижуючи роль місцевого фактору як фактору уразливості.

2. Використання технологій AI дозволяє управляти величезними обсягами даних, які на регулярній основі збираються в сфері фінансів. Використання AI необхідно для прийняття більш точних управлінських рішень, заснованих на зростаючому обсязі даних в управлінні фінансовою сферою.

3. У сфері охорони здоров'я здатність AI зберігати і обробляти велику кількість даних дозволяє створювати Smart помічників, які не просто можуть виробляти рекомендації для лікарів, але і визначати схильність до захворювань, або виявляти їх на дуже ранніх стадіях.

4. Можливості використання AI в сфері керування транспортними потоками.

Технологічна революція в області безпілотного транспорту і необхідність мінімізації ризиків в управлінні все більш масштабними і інтенсивними транспортними потоками змушує керівництво мегаполісів звертатися до можливостей AI, пов'язаних з аналізом і запобіганням виникаючих ризиків у сфері громадського транспорту, визначенням його оптимальних маршрутів і графіків руху.

5. У сфері освіти AI має потенціал перебудови роботи всієї галузі, адаптуючи навчальний процес під кожного конкретного учня і підлаштовуючи порядок вивчення навчальних дисциплін під його індивідуальні здібності.

6. Можливості використання AI в сфері управління демографічною ситуацією і внутрішньою міграцією в великих містах. Управління міграційними потоками, їхній моніторинг і прогнозування стає практично неможливим без аналізу цифрових масивів великих даних. Демографія мегаполісів і регіонів також пов'язана з обробкою та аналізом великих масивів даних, до того ж, розподілених в часі.

7. AI в контрольно-наглядової діяльності дозволить перебудувати роботу муніципальних органів, змістивши акцент в їх роботі з кількісних показників - виявлених фактів правопорушень та притягнутих до відповідальності осіб і організацій, на профілактичну роботу, яка в зарубіжних країнах показала ефект значного зниження корупції та мінімізації відповідних правопорушень за рахунок більш точного відстеження сприятливих умов для виникнення правопорушень в муніципальній сфері.

Безумовно, це не повний перелік векторів використання AI в публічному управлінні та, в подальшому, дослідження відкриють нові горизонти цифрової трансформації і способи використання цифрових технологій для розвитку громад та їх мешканців.

Висновки.

Поступово приходять усвідомлення того факту, що настає цифрова епоха, одним з найважливіших елементів якої стає розвиток і активне застосування технологій AI та мереж в системі публічного управління, в сфері стратегічного планування та оперативного управління економічним розвитком в ході повномасштабної реалізації в країні «цифрової економіки».

Стрімке накопичення значного обсягу даних в різних областях людської діяльності на початку XXI століття стало головним фактором, який визначив розвиток технологій AI. Це дає можливість значно збільшити ефективність публічного управління. Що стосується

муниципального управління, то перспективи подальшого впровадження AI в управління громадами багато в чому пов'язані із загальним процесом цифровізації в країні, зокрема, доступом до швидкісного Інтернету в громадах. Зарубіжний досвід показує, що досягнення необхідних показників ефективності в багатьох галузях управління вже зараз багато в чому залежить від використання технологій AI.

Однак, в Україні в ході реалізації політики цифровізації існує ризик того, що впровадження AI в публічне управління стане самоціллю, повторить недоробки в сфері впровадження електронного урядування і буде обмежено лише поверхневими змінами в процесах діяльності органів влади, не змінюючи їхню структуру, моделі взаємодії і, головне, рівень цифрових компетентностей публічних службовців.

REFERENCES

- Brooks, R. (1999). *Cambrian Intelligence: The Early History of the New AI*. Cambridge, MA: MIT Press
- Council Issuing the New Generation of Artificial Intelligence Development Plan State Council Document. No. 35. (2017). Retrieved from <https://flia.org/wp-content/uploads/2017/07/A-New-Generation-of-Artificial-Intelligence-Development-Plan-1.pdf>
- Declaration by the Committee of Ministers on the risks of computer-assisted or artificial-intelligence-enabled decision making in the field of the social safety net*. (2021). (Adopted by the Committee of Ministers on 17 March 2021 at the 1399th meeting of the Ministers' Deputies). Retrieved from https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680a1cb98
- Desouza, K. (2018). *Delivering Artificial Intelligence in Government: Challenges and Opportunities*. IBM Center for The Business of Government.
- Digital Birmingham*. (2017). Retrieved from <http://digitalbirmingham.co.uk/>
- Executive AI 2030*. Retrieved from <https://www.oeffentliche.de/publikationen?doc=84404&title=Exekutive+KI+2030+Vier+Zukunftsszenarien+für+Künstliche+Intelligenz+in+der+öffentlichen+Verwaltung>
- How has Bristol's use of digital technology helped it become Britain's leading smart city?* (2018). Retrieved from <https://www.govtechleaders.com/2018/01/31/interview-how-bristol-is-leading-by-example/>
- Kvitka, S. (2020). Tsyfrovii transformatsii yak suchasnyi trend periodychnoho tsykladu rozvytku suspilstva. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy, Spetsvypusk*, 131-134. <http://doi.org/10.36.030/2664-3618-2020-si-131-134>.
- Kvitka, S. (2018). Forsait v publichnomu upravlinni: metody i perspektyvy realizatsii v Ukraini. *Public Administration Aspects*, 6(8), 56-70. <https://doi.org/10.15421/151847>
- Kvitka, S., Novichenko, N., & Bardakh, O. (2021). Artificial Intelligence in Municipal Administration: Vectors of Development. *Public Administration Aspects*, 9(4), 85-94. <https://doi.org/10.15421/152140>
- Kvitka, S., Novichenko, N., Husarevych, N., Piskokha, N., Bardakh, O., & Demoshenko, H. (2020). Perspektivni napriamky tsyfrovii transformatsii publichnoho upravlinnia. *Public Administration Aspects*, 8(4), 129-146. <https://doi.org/10.15421/152087>
- Manchester Digital*. (2018). Greater Manchester's Tech and Digital Business. Retrieved from <https://www.manchesterdigital.com/>
- National Strategy for Artificial Intelligence*. (2019) Retrieved from https://eng.em.dk/media/13081/305755-gb-version_4k.pdf, Notice of the State
- Newcastle's smart future as a living lab*. (2018) Retrieved from <https://www.govtechreview.com.au/content/gov-digital/article/newcastle-s-smart-future-as-a-living-lab-55755391>
- Pan-Canadian Artificial Intelligence Strategy*. (2018). Retrieved from <http://www.jaist.ac.jp/~bao/AI/OtherAIstrategies/PanCanadian%20Artificial%20Intelligence%20Strategy.pdf>
- Pervonachal'nyy variant proekta rekomendatsii ob jeticheskikh aspektah iskusstvennogo intellekta OON*. (2020). Retrieved from https://ircat.org/wpcontent/uploads/2020/07/Recommndation_first_draft_RUS.pdf
- Sammit GovTech sostoitsja v Parizhe 12 nojabrja 2018*. (2018). Retrieved from <https://medium.com/@digitaltransit/pervyj-sammit-govtech-sostoitsja-v-parizhe-12-nojabrja-7af435c0cfd>
- State of the UK govtech market*. (2017). Retrieved from <https://www.productivity.govt.nz/assets/Submission-Documents/5f89275e79/DR031-GovTech-World-Attachment-Two-1225Kb.pdf>
- Stratégie nationale de recherche en intelligence artificielle / Ministère de l'Enseignement supérieur, de la Recherche et de l'Innovation*. (2018). Retrieved from <https://www.enseignementsup-recherche.gouv.fr/cid128577/>
- Technology and the future of the government workforce*. (2020). Retrieved from <https://www.instituteforgovernment.org.uk/publications/technology-govern-ment-workforce>
- Karpenko, O. V. (Ed.) et al. (2020). *Digital governance*. Kyiv: IDEIA PRYNT.
- Turing, Alan M. (1950). Computing machinery and intelligence. *Mind* LIX, 433-460.
- Walsh T. (2017) The AI Revolution, Education: Future Frontiers. *Occasional Paper Series*. Retrieved from https://education.nsw.gov.au/media/exar/The_AI_Revolution_TobyWalsh.pdf
- Wang W., & Siau K. (2018). Artificial Intelligence: A Study on Governance, Policies, and Regulations. *MWAIS, Proceedings*, 40. Retrieved from <https://aisel.aisnet.org/mwais2018/40>
- West D., & Allen J. (2018, April 24). How artificial intelligence is transforming the world. *Brookings*. Retrieved from <https://www.brookings.edu/research/how-artificial-intelligence-is-transforming-the-world/>

The Use of Mediation in Local Authorities of Ukraine

UDC: 352.07:364.442.24(477)

DOI: <https://doi.org/10.15421/152359>

Mazur Oleksandr

Ph.D., <https://orcid.org/0000-0002-7569-214X>, ukraine.mazur@gmail.com

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs (Dnipro, Ukraine)

Abstract

The relevance lies in the fact that the popularization and application of mediation is given considerable attention in developed countries. Primarily, mediation was called upon to resolve a significant percentage of disputes that are considered in court for a long time, but there is a greater need for pre-trial conflict resolution.

The purpose of the article is to highlight the possibilities of using mediation in local self-government bodies of Ukraine after the adoption of the Law of Ukraine "On Mediation".

Research methods are analysis, synthesis and generalization.

The results. Researches and publications of scientists published in previous years can be conditionally divided by a boundary - before and after the adoption of the Law of Ukraine "On Mediation". This division characterizes the works before the date of adoption as ascertaining the existing state of application of means of resolving extrajudicial conflict situations and the search for legislative regulation of the development of mediation in Ukraine, in particular, based on international experience, and after the date of adoption of the above-mentioned law - ways of further development of mediation in the legal field of Ukraine.

Conclusions. First, mediation allows you to resolve conflict situations - giving the parties the opportunity to talk about the problem, to find a mutually beneficial solution, under the mediation of a mediator, who helps to build trust between residents and representatives of local authorities. Secondly, the use of mediation opportunities in local authorities becomes an additional indicator of its openness, which will stimulate the public to actively participate in community affairs. Therefore, measures to inform community residents about the benefits of using mediation as an extrajudicial way of resolving disputes with local authorities are necessary. Thirdly, at the initiative of the local authority, it is necessary to involve associations of mediators for the affordable provision of mediation services, as well as to promote the creation of mediation organizations on local government issues.

Keywords: mediation, mediator, conflict, local authorities, public authorities, public administration

Використання медіації в органах місцевого самоврядування України

Мазур Олександр

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ (Дніпро, Україна)

Анотація

Актуальність полягає в тому, що популяризації та застосуванню медіації приділяють значну увагу в розвинутих країнах. Першочергово медіація була покликана вирішувати значний відсоток спорів, які довго розглядаються у суді, але існує більша потреба саме в досудовому вирішенні конфліктів.

Метою статті є висвітлення можливостей застосування медіації в органах місцевого самоврядування України після прийняття Закону України "Про медіацію".

Методами дослідження є аналіз, синтез та узагальнення.

Результати. Опубліковані за попередні роки дослідження та публікації науковців можна умовно розділити межею – до прийняття і після прийняття Закону України "Про медіацію". Такий поділ характеризує роботи до дати прийняття як констатацію існуючого стану застосування засобів вирішення позасудових конфліктних ситуацій та пошук законодавчого врегулювання розвитку медіації в Україні, зокрема, на підставі міжнародного досвіду, а після дати прийняття вищезазначеного закону – шляхи подальшого розвитку медіації у правовому полі України.

Висновки. По-перше, медіація дозволяє вирішувати конфліктні ситуації – даючи сторонам можливість проговорювати проблему, для пошуку взаємовигідного вирішення, під посередництвом медіатора, який сприяє побудові довіри між мешканцями та представниками місцевої влади. По-друге, використання можливостей медіації в органах місцевого самоврядування стає додатковим індикатором її відкритості, що стимулюватиме громадськість до активної участі в справах громади. Тому, необхідні заходи інформування мешканців громади про переваги застосування медіації, як позасудового способу вирішенні спорів з місцевою владою. По-третє, з ініціативи органу місцевого самоврядування необхідно залучення об'єднань медіаторів для доступного надання медіаційних послуг, а також сприяння створенню медіаторських організацій з питань місцевого самоврядування.

Ключові слова: медіація, медіатор, конфлікт, органи місцевого самоврядування, органи виконавчої влади, публічне управління

Стаття надійшла / Article arrived: 02.12.2023

Схвалено до друку / Accepted: 28.12.2023

Вступ.

Посередництво у вирішенні конфліктів, спорів і суперечок стає затребуваним з боку самих сторін конфліктної ситуації, які зацікавлені у відстоюванні своїх позицій. Окрім всього, така потреба може бути обґрунтована бажанням сторін не затягувати вирішення спору, а зберегти час. Тим більш, не доводити розгляд спору у судовому порядку, тому що це може зайняти чималий часовий термін. У більшості подібних випадків може бути застосовано медіацію, яка є дієвою формою для створення сприятливого середовища з метою діалогу між сторонами конфліктної ситуації.

Законом України «Про медіацію» дається визначення поняття медіація як «позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів» (Про медіацію, 2021). Також, у законі зазначено, що медіатор – це «спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію» (Про медіацію, 2021).

Таким чином, добровільність вибору сторонами конфлікту медіатора для отримання медіаційних послуг дозволяє з довірою ставитись до всієї процедури, тим самим надаючи більшу ймовірність у конфліктній ситуації дійти згоди між сторонами. Варто наголосити, що медіатор налагоджує комунікацію та пропонує варіанти вирішення конфлікту, які б задовольнили сторони.

Актуальність теми дослідження.

Популяризації та застосуванню медіації приділяють значну увагу в розвинутих країнах. Першочергово медіація була покликана вирішувати значний відсоток спорів, які довго розглядаються у суді, але існує більша потреба саме в досудовому вирішенні конфліктів. Зокрема, це стосується використання її в публічному управлінні, а саме в органах місцевого самоврядування для порозуміння між громадянами і владою, що при вирішенні спорів, з урахуванням інтересів обох сторін, може сприяти формуванню позитивного відношення до місцевого самоврядування. Популяризація медіації в світі зробила свій вплив і на Україну – у 2021 році було прийнято Закон України «Про медіацію».

Постановка проблеми.

Як і в будь-якій діяльності, неминучим є виникнення конфліктних ситуацій і під час функціонування установ галузі публічного управління. (Майстренко, 2023). Такі ситуації можуть бути пов'язані з упередженням

ставленням мешканців до роботи органів місцевого самоврядування або, з іншого боку, недотриманням норм законодавства при виконанні функціональних обов'язків посадовими особами.

Закон України «Про медіацію» чітко визначив правові засади та процедурний порядок проведення медіації для позасудового врегулювання конфліктів, у т. ч. «цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення» (Про медіацію, 2021). Але, застосування медіації у місцевому самоврядуванні стримується з такої можливої причини як недовіра громадян до системи правосуддя, яка поширюється і на медіаційну процедуру. Тому проблемою є несприйняття мешканцями громад медіації як дієвого способу вирішення спорів.

Мета статті – висвітлити можливості застосування медіації в органах місцевого самоврядування України після прийняття Закону України «Про медіацію».

Виходячи з мети статті, нами було визначено наступні завдання дослідження:

- визначити стан інформування населення про медіацію в органах місцевого самоврядування;
- розглянути практичні рекомендації використання медіації в органах виконавчої влади, які у разі згоди можуть використовуватись органами місцевого самоврядування;
- вивчення практичного досвіду застосування медіації в місцевому самоврядуванні.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Опубліковані за попередні роки дослідження та публікації науковців можна умовно розділити межею – до прийняття і після прийняття Закону України «Про медіацію» (2021). Такий поділ характеризує роботи до дати прийняття як констатацію існуючого стану застосування засобів вирішення позасудових конфліктних ситуацій та пошук законодавчого врегулювання розвитку медіації в Україні, зокрема, на підставі міжнародного досвіду, а після дати прийняття вищезазначеного закону – подальший розвиток медіації у правовому полі України. Дослідження та публікації науковців були про: медіацію у міжнародно-правових стандартах (Подковенко, 2017); медіацію як засіб врегулювання конфліктів (Черненко, & Ручкіна, 2018); формування соціально-правового інституту медіації в Україні (Мазаракі, 2018); вплив медіаційної комунікації на розвиток культури публічного управління при глобалізації (Крутії, 2019); розгляд медіації як додаткового способу вирішення суперечок в контексті правової культури суспільства (Подковенко, 2019); міжнародний та вітчизняний

досвід застосування медіації (Мінченко, & Самолова, 2019); врахування в Україні досвіду країн ЄС щодо управління конфліктами через медіацію (Пархоменко, Нескородєва, Квітка, & Бабенко, 2019); про українські реалії та можливі перспективи при врахуванні європейського досвіду (Гермаківська, 2020); врегулювання конфліктів позасудовим методом – медіацією (Шевчук, 2020); закордонний досвід позасудового способу вирішення спорів (Можечук, 2021); медіацію як спосіб вирішення політичних конфліктів (Лікарчук, 2021; Можайкіна, & Кононець, 2021); огляд Закону України “Про медіацію” (Шевчук, 2022); врегулювання трудових спорів з допомогою медіації (Старченко, 2022); принципи й умови використання медіації в діяльності соціального працівника (Голова, 2022); врегулювання спорів правовим шляхом під час воєнного стану (Іваниця, 2022); віднесення медіації до необхідних навичок і компетентностей соціальних працівників (Кірдан, 2023); використання в системі публічного управління медіації як технології розв’язання конфліктних ситуацій (Майстренко, 2023); особливості державної політики протидії соціальним конфліктам (Квітка, & Мазур, 2023); застосування медіації в досудових спорах стосовно примусового відчуження майна на задоволення суспільної потреби (Собакар, & Опацький, 2023).

Результати дослідження.

Вирішуючи перше завдання дослідження щодо стану інформування населення про медіацію в органах місцевого самоврядування, зазначимо, що яскраво характеризують ситуацію результати дослідження, яке проведено ще у 2018 році, – про стан готовності населення до користування послугами медіації. В цьому дослідженні взяли участь публічні службовці, керівники закладів освіти та викладачі. За результатами опитування було засвідчено низький рівень обізнаності про медіацію, результатом чого є недостатня готовність населення до користування послугами медіації (Черненко, & Ручкіна, 2018). Тому, можна з великим ступенем вірогідності припустити, що на сьогодні ситуація майже не змінилась.

Низька готовність населення користуватись медіаційними послугами, також може свідчити про недостатню розвиненість інститутів суспільства. Це пояснюється переконанням в тому, що з допомогою медіації не можна запобігти або розв’язати конфлікти між суб’єктами публічного управління (Крутії, 2019), у тому числі між органами місцевого самоврядування та громадянами як представниками суспільства. У цьому контексті потенціал стійкості до соціально

напружених конфліктних ситуацій вказує на рівень розвиненості інститутів суспільства (Крутії, 2019).

Законом України “Про соціальні послуги” (2019) було внесено медіацію до переліку базових соціальних послуг. Також у цьому законі України зазначено, що до повноважень “виконавчих органів міських рад міст обласного значення, рад об’єднаних територіальних громад належать ... 2) інформування населення про перелік соціальних послуг, їх зміст і порядок надання у формі, доступній для сприйняття особами з будь-яким видом порушення здоров’я” (Про соціальні послуги, 2019, ст. 11). Тому, як слушно зазначають вітчизняні науковці про те, що посадові особи органів місцевого самоврядування повинні бути обізнані про медіацію як соціальну послугу та, відповідно до законодавства, інформувати населення стосовно отримання такої послуги (Яремко, & Шафранський, 2023).

При цьому, слід обирати форми інформування доступні до сприйняття особами з порушеннями здоров’я, тому що отримувачі соціальних послуг мають право на належне інформування про медіацію як соціальну послугу (Про соціальні послуги, 2019; Яремко, & Шафранський, 2023). Законодавці передбачливо готували зазначений закон, ураховуючи можливу необізнаність громадян про право на будь-яку соціальну послугу.

Реформа децентралізації спонукає органи місцевого самоврядування належно виконувати свої повноваження, бо від цього залежить прихильність громадян до тієї чи іншої політичної партії, особливо це стосується політичної сили до якої належить голова територіальної громади та склад відповідної ради. Бо їх періодична виборність не гарантує стопроцентного переобрання на наступний термін. За цих умов, виконання повноважень визначених діючим законодавством та належне виконання всіх передвиборчих обіцянок, та і будь-яке позитивне вирішення проблем, конфліктів, стає повсякденною справою для осіб, які обіймають виборні посади в місцевому самоврядуванні. У таких обставинах, слід проводити інформування населення щодо медіації як альтернативного дієвого способу вирішення спорів, при якій враховуються інтереси мешканців громади.

Вирішуючи друге завдання цього дослідження щодо розгляду практичних рекомендацій використання медіації в органах виконавчої влади, які у разі згоди можуть використовуватись органами місцевого самоврядування, слід приділити увагу уповноваженому органу з питань державної служби. А саме, не оминувати увагою питання медіації в органах виконавчої

влади, зокрема, і Національне агентство України з питань державної служби (далі – НАДС). Так наказом голови НАДС було затверджено методичні рекомендації щодо конфліктів в державних органах (Про затвердження, 2022), в яких враховано Закон України “Про медіацію” (2021).

Відповідно до вищезазначених рекомендацій, одним з рекомендованих методів вирішення конфліктів в органах виконавчої влади може бути медіація. При цьому критеріями для обрання медіації як методу втручання у конфлікт визначено: коли є довіра до медіації та медіатора-уповноваженої особи з супроводу конфлікту, по-друге, коли є потреба у сторонній допомозі для винайдення виходу з конфліктної ситуації, по-третє, коли є потреба у конфіденційності, збереженні професійних відносин, контролі за процесом вирішення та його результатом, по-четверте, коли є потреба винайти неординарне рішення конфлікту. А критеріями необрання медіації як методу втручання у конфліктну ситуацію є: 1) сторони конфлікту відчують себе в небезпеці при спілкуванні, у тому числі дистанційному; 2) примушення до згоди сторін щодо втручання у конфлікт медіатора. (Про затвердження, 2022).

З урахуванням нововведень законодавства України та сучасних тенденцій розвитку публічного управління в світі, НАДС відповідно до покладених повноважень продовжує формування організаційної культури в публічній службі. Тому агентством сформульовано рекомендації для відділів управління персоналом, які також можна використовувати в органах місцевого самоврядування. Зокрема, з питання медіації рекомендується навчання керівного складу медіаційних і фасилітаційно-діалогових компетенцій, на прикладах буденних випадків з життя державних службовців з конкретними алгоритмами дій, що передбачають оволодіння правилами результативного пошуку рішення в межах діючого законодавства. (Алюшина та ін., 2021).

НАДС намагається стати важливим ініціатором популяризації та запровадження медіації, так як інструменти з медіації необхідні, насамперед, державним службовцям в питаннях захисту особистих інтересів та безконфліктної комунікації. Головою НАДС висловлено плани стосовно підготовки державних службовців з питань медіації у Вищій школі публічного управління. (Наталія Алюшина: НАДС, 2023).

Вирішуючи третє завдання дослідження, щодо вивчення практичного досвіду застосування медіації в місцевому самоврядуванні, слід зазначити, що встановлення вимог до медіаторів

передбачено законодавством, а саме “сторони медіації, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності та підпорядкування, громадські об’єднання можуть встановлювати додаткові вимоги до медіаторів, яких вони залучають або послугами яких користуються, зокрема щодо наявності спеціальної підготовки, віку, освіти, практичного досвіду тощо.” Окрім зазначеного, Законом України “Про медіацію” визначено процедуру медіації та інші питання, що пов’язані з нею, в тому числі вимоги підготовки та статус медіатора. (Про медіацію, 2021).

Для вивчення практичного досвіду було зроблено огляд практичних заходів застосування медіації в місцевому самоврядуванні, зокрема у Дніпровській міській раді.

На підставі необхідності імплементації Закону України “Про медіацію” (2021) та застосування медіації за участі органів місцевого самоврядування, у серпні 2023 року було підписано меморандум про співпрацю між Дніпровською міською радою та громадською організацією “Асоціація суддів з медіації України”. Меморандум визначає відносини та напрями співробітництва між міською радою та зазначеною громадською організацією. (Мерія Дніпра, 2023).

Громадська організація “Асоціація суддів з медіації України” є українською секцією (“GEMME Ukraine”) європейської організації “GEMME”, яку створено у Франції в 2003 році (GEMME – це аббревіатура від “European Group of Magistrates for Mediation”), офіс якої розташовано в Касаційному суді Французької Республіки (GEMME, 2023). Асоційоване членство в GEMME відкрито для охочих суддів та фахівців, які зацікавлені у застосуванні медіації й її популяризації та переконанні, що правосуддя повинно використовувати її як альтернативний метод вирішення конфліктів. Наразі налічується близько 800 членів цієї організації. Серед основних цілей “GEMME” є: сприяння обміну досвідом посередництва та примирення; просування та розвиток медіації через участь у тематичних конференціях; підготовка медіаторів, які співпрацюють з організацією. (GEMME, 2023).

До громадської організації “Асоціація суддів з медіації України” входять вітчизняні судді та фахівці з медіації, які навчені європейським практикам. Саме через підписаний меморандум, що передбачено Законом України “Про медіацію” (2021), є можливість залучати Дніпровській міській раді фахівців-консультантів з медіації для вирішення конфліктів (спорів), які виникатимуть

між виконавчим комітетом ради та іншими особами (мешканцями громади, юридичними особами тощо). (Мерія Дніпра, 2023).

Така співпраця покликана також допомогти людям, які знаходяться у стресі від війни, що її розв'язала росія. Допомога стосується того, щоб перетворити ймовірну конфліктну ситуацію з Дніпровською міською радою на діалог під посередництвом компетентних неупереджених медіаторів вищезазначеної громадської організації. (Мерія Дніпра, 2023).

Передбачається, що першочерговими для розгляду за процедурою медіації будуть ситуації пов'язані із захистом прав міської територіальної громади як землекористувача та претензіями мешканців громади до діяльності Дніпровської міської влади (Мерія Дніпра, 2023). Окрім, цього, на практиці органи місцевого самоврядування можуть стикатися з різними випадками. Наприклад, не поширений, але подекуди існуючий випадок, коли при видачі допомоги постраждалим від російських ракетних атак, окремі громадяни при огляді гуманітарної допомоги можуть сприймати її як принизливу на їх думку для гідності – посилаючись на те, що на їх погляд речі не відповідають достатній якості для них. Тому застосування медіації стає необхідним для розв'язання конфліктних ситуацій.

Також співпраця з громадською організацією медіаторів дає Дніпровській міській раді на перспективу напрацювати дієві практики вирішення позасудових конфліктів до прийняття Верховною Радою України законопроекту про адміністративну процедуру (Мерія Дніпра, 2023).

При цьому, за слушними рекомендаціями науковців, до вищезазначеної співпраці доцільним є розробка правил проведення медіації та аналіз практики медіаторів з розгляду публічно-правових спорів. Реалізація цих рекомендацій дає можливість пропонувати внесення змін та уточнень до договору про проведення процедури медіації з метою її удосконалення. (Собакар, & Опацький, 2023).

Висновки.

Прийняття Закону України “Про медіацію” (2021) засвідчило увагу з боку держави до сучасних підходів вирішення конфліктів різного характеру (судового, адміністративного і т.д.) в світі. Цей закон став поштовхом для подальшого розвитку медіації в правовому полі,

зокрема і для використання в органах місцевого самоврядування.

У статті висвітлено можливості застосування медіації в органах місцевого самоврядування України після прийняття Закону України “Про медіацію” (2021):

По-перше, медіація дозволяє вирішувати конфліктні ситуації – даючи сторонам можливість проговорювати проблему, для пошуку взаємовигідного вирішення, під посередництвом медіатора, який є нейтральною особою по відношенню до сторін. Який сприяє побудові довіри між мешканцями та представниками місцевої влади, що є важливим в житті будь-якої громади.

По-друге, ширше використанні можливостей медіації в органах місцевого самоврядування стає додатковим індикатором відкритості, що прогнозовано може стимулювати громадськість до активної участі в справах місцевої громади. Тому, органами місцевого самоврядування, слід проводити заходи інформування мешканців громади про переваги застосування медіації у вирішенні їх спірних питань з місцевою владою.

По-третє, з ініціативи органу місцевого самоврядування, через укладання меморандумів про сприяння та взаємодію, необхідно залучення громадських об'єднань медіаторів для доступного та результативного надання медіаційних послуг, зокрема для вирішення конфліктних ситуацій між місцевою владою та мешканцям громади. Або сприяння створенню медіаторських організацій, що спеціалізуються на вирішенні конфліктних ситуацій пов'язаних з діяльністю органів місцевого самоврядування.

Законодавче закріплення медіації в правовому полі після прийняття Закону України “Про медіацію” (2021) відкрило суттєві можливості використання медіаційних послуг для вирішення конфліктних ситуацій між громадянами та владою, у тому числі органами місцевого самоврядування. При застосуванні медіації як конструктивного вирішення конфліктів, вона сприяє налагодженню демократичних взаємовідносин між громадянами та місцевою владою.

На нашу думку, подальші наукові розвідки може бути спрямовано на вивчення: функцій медіаторів у контексті публічного управління; можливого впливу медіаторів на управлінську діяльність; досвіду впроваджених ініціатив, що спрямовані на застосування медіації в органах місцевого самоврядування.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

Алюшина, Н., Василевська, Т., Ібрагімова, І., Ахметович, Д., Кардона, Ф., Кіреєва, О., Маматова, Т., Марушкевич, Ю., Олійник, А., Прохоренко, О., Панченко, Ж., Проценко, Д., Романишин, О., Рукомед, Р., Свірі, І., Суслова, О., & Тимченко, І. (2021). *Посібник з формування організаційної культури на публічній службі*. Київ: Національне агентство України з питань державної служби.

- Гермаківська, І. Д. (2020). Медіація: європейський досвід, українські реалії та перспективи. *Юридична Україна*, 1, 6-9. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2020_1_3
- Голова, Н. І. (2022). Медіація як соціальна технологія в роботі соціального працівника: принципи реалізації та технологічні умови. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, 1(2), 106-116. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2022_1%282%29_12
- Іваниця, А. В. (2022). Медіація як спосіб врегулювання правових спорів в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 2, 511-517. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvdv_s_2022_2_78
- Квітка, С., & Мазур, О. (2023). Особливості державної політики протидії соціальним конфліктам на основі розвитку співробітництва громад з використанням мережевого управління та смарт-спеціалізації територій. *Аспекти публічного управління*, 11(1), 86-93. <https://doi.org/10.15421/152312>
- Кірдан, О. П. (2023). Медіація як складник соціальних навичок та фахових компетентностей майбутніх соціальних працівників. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*, 3, 96-100. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/punpu_2023_3_17
- Крутий, О. М. (2019). Медіація як комунікаційний засіб розвитку корпоративної культури публічного управління в умовах глобалізації. *Державне будівництво*, 2. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVu_2019_2_4
- Лікарчук, Д. С. (2021). Медіація як спосіб врегулювання політичних конфліктів. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 8, 50-61. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/irtpa_2021_8_6
- Мазаракі, Н. А. (2018). Медіація в Україні як соціальний та правовий інститут. *Часопис Київського університету права*, 3, 169-173. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2018_3_40
- Майстренко, К. М. (2023). Медіація як сучасна технологія вирішення конфліктів в системі публічного управління. *Інвестиції: практика та досвід*, 5, 120-124.
- Мерія Дніпра уклала угоду з асоціацією фахівців з медіації, що дасть змогу містянам врегулювати адмінсправи без витрат часу і грошей на суд. (2023, Серпень 4). *Дніпровська міська рада*. Відновлено з <https://dniprorada.gov.ua/uk/articles/item/58244/meriya-dnipro-uklala-ugodu-z-asociacieyu-fahivciv-z-mediacii-scho-dast-zmogu-mistyenam-vregulyuvati-adminspravi-bez-vitrat-chasu-i-groshej-na-sud>
- Мінченко, Н. В., & Самоловова, Н. В. (2019). Медіація: міжнародний та національний досвід. *Теорія і практика інтелектуальної власності*, 5, 78-84. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Triv_2019_5_9
- Можайкіна, О., & Кононець, О. (2021). Медіація в політичних конфліктах. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*, 1, 63-70. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2021_1_9
- Можечук, Л. В. (2021). Медіація як позасудовий спосіб вирішення спорів: досвід зарубіжних країн. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 2, 650-655. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvdv_s_2021_2_97
- Наталія Алюшина: НАДС може стати потужним стейкхолдером у питаннях запровадження в Україні цінностей медіації. (2023, Вересень 11). Відновлено з <https://www.center.gov.ua/pres-tsentr/novini/itemlist/search?searchword=%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96&categories=&format=html&t=1711072556512&tpl=search>
- Пархоменко, О. С., Нескорородева І. І., Квітка, Ю. М., & Бабенко, К. Є. (2019). Медіація як складова управління конфліктами: досвід країн Європейського союзу і напрями реалізації в Україні. *Адаптивне управління: теорія і практика. Економіка*, 7. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/admthp_2019_7_12
- Подковенко, Т. О. (2017). Медіація: міжнародно-правові стандарти. *Актуальні проблеми правознавства*, 4, 47-54. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2017_4_10
- Подковенко, Т. О. (2019). Медіація як один з альтернативних способів вирішення спорів та її вплив на правову культуру суспільства. *Актуальні проблеми правознавства*, 1, 11-16. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2019_1_4
- Про затвердження Методичних рекомендацій щодо роботи з конфліктами в державних органах. №46-22. (2022, Червень 20). *Наказ голови Національного агентства України з питань державної служби*. Відновлено з <https://nads.gov.ua/pras/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shchodo-roboti-z-konfliktami-v-derzhavnih-organah>
- Про медіацію. № 1875-IX. (2021, Листопад 16). *Закон України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
- Про соціальні послуги. № 2671-VIII. (2019, Січень 17). *Закон України*. (Редакція від 27.04.2022). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
- Собакарь, А. О., & Опацький, Р. М. (2023). Медіація як форма досудового вирішення спорів щодо примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 1, 396-400. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/anprpr_2023_1_69
- Старченко, А. Ю. (2022). Медіація як альтернативний спосіб врегулювання трудових спорів. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: Юридичні науки*, 7, 60-65. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjju_2022_7_8
- Черненко, Н. М., & Ручкіна, М. М. (2018). Медіація як засіб урегулювання конфліктів. *Публічне управління і адміністрування в Україні*, 5, 91-94. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/puauc_2018_5_20
- Шевчук, Л. В. (2022). Медіація, як альтернатива прийняття безконфліктних рішень. Закон України про медіацію. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*, 13, 184-188. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif_2022_13_23
- Шевчук, О. П. (2020). Медіація як позасудовий метод врегулювання конфліктів. *Актуальні проблеми правознавства*, 3, 121-124. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2020_3_20
- Яремко, О. М., & Шафранський, В. В. (2023). Інформування про медіацію як повноваження виконавчих органів місцевого самоврядування. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*, 4(2023), 632-637. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.99>
- GEMME. (2023). Retrieved from <https://gemmeeurope.org/>

REFERENCES

- About mediation. No. 1875-IX. (2021, November 16). *Law of Ukraine*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
- About social services. No. 2671-VIII. (2019, January 17). *Law of Ukraine*. (Editorial dated 27.04.2022). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
- Alyushina, N., Vasilevska, T., Ibrahimova, I., Akhmetovych, D., Kardona, F., Kireeva, O., Mamatova, T., Marushkevich, Yu., Oliynyk, A., Prokhorenko, O., Panchenko, Zh., Protsenko, D., Romanyshyn, O., Rukomeda, R., Sviri, I., Suslova, O., & Tymchenko, I. (2021). *Guide to the formation of organizational culture in the public service*. Kyiv: National Agency of Ukraine on Civil Service.
- Chernenko, N. M., & Ruchkina, M. M. (2018). Mediation as a means of conflict resolution. *Public management and administration in Ukraine*, 5, 91-94. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/puau_2018_5_20
- GEMME. (2023). Retrieved from <https://gemmeurope.org/>
- Germakivska, I. D. (2020). Mediation: European experience, Ukrainian realities and perspectives. *Legal Ukraine*, 1, 6-9. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2020_1_3
- Head, N. I. (2022). Mediation as a social technology in the work of a social worker: implementation principles and technological conditions. *Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University. Pedagogical Sciences*, 1(2), 106-116. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2022_1%282%29__12
- Ivanytsia, A. V. (2022). Mediation as a way of settling legal disputes under martial law. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 2, 511-517. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvdv_s_2022_2_78
- Kirdan, O. P. (2023). Mediation as a component of social skills and professional competencies of future social workers. *Scientific Bulletin of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynskiy*, 3, 96-100. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/punpu_2023_3_17
- Krutiy, O. M. (2019). Mediation as a means of communication for the development of the corporate culture of public administration in the conditions of globalization. *State construction*, 2. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2019_2_4
- Kvitka, S., & Mazur, O. (2023). Features of the State Policy of Combating Social Conflicts Based on the Development of Community Cooperation Using Network Management and Smart Specialization of Territories. *Public Administration Aspects*, 11(1), 86-93. <https://doi.org/10.15421/152312>
- Likarchuk, D. S. (2021). Mediation as a way of settling political conflicts. *International relations: theoretical and practical aspects*, 8, 50-61. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/irtpa_2021_8_6
- Maistrenko, K. M. (2023). Mediation as a modern technology for resolving conflicts in the public administration system. *Investments: Practice and Experience*, 5, 120-124.
- Mazaraki, N. A. (2018). Mediation in Ukraine as a social and legal institution. *Journal of the Kyiv University of Law*, 3, 169-173. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2018_3_40
- Minchenko, N. V., & Samolovova, N. V. (2019). Mediation: international and national experience. *Theory and practice of intellectual property*, 5, 78-84. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpiv_2019_5_9
- Mozechuk, L. V. (2021). Mediation as an out-of-court method of dispute resolution: experience of foreign countries. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 2, 650-655. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvdv_s_2021_2_97
- Mozhaikina, O., & Kononets, O. (2021). Mediation in political conflicts. *Foreign trade: economy, finance, law*, 1, 63-70. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2021_1_9
- Nataliya Alyushyna: NADS can become a powerful stakeholder in matters of introducing the values of mediation in Ukraine. (2023, September 11). Retrieved from <https://www.center.gov.ua/pres-tsentr/novini/itemlist/search?searchword=%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96&categories=&format=html&t=1711072556512&tpl=search>
- On the approval of Methodological recommendations for dealing with conflicts in state bodies. No. 46-22. (2022, June 20). *Order of the head of the National Agency of Ukraine on Civil Service*. Retrieved from <https://nads.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shchodo-roboti-z-konfliktami-v-derzhavnih-organah>
- Parkhomenko, O. S., Neskorocheva I. I., Kvitka, Y. M., & Babenko, K. E. (2019). Mediation as a component of conflict management: experience of the European Union countries and implementation directions in Ukraine. *Adaptive management: theory and practice. Economy*, 7. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/admthp_2019_7_12
- Podkovenko, T. O. (2017). Mediation: international legal standards. *Actual problems of jurisprudence*, 4, 47-54. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2017_4_10
- Podkovenko, T. O. (2019). Mediation as one of the alternative ways of resolving disputes and its impact on the legal culture of society. *Actual problems of jurisprudence*, 1, 11-16. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2019_1_4
- Shevchuk, L. V. (2022). Mediation as an alternative to conflict-free decision-making. *Law of Ukraine on Mediation. Scientific and information bulletin of the Ivano-Frankivsk University of Law named after King Danylo Halytskyi. Series: Law*, 13, 184-188. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif_2022_13_23
- Shevchuk, O. P. (2020). Mediation as an extrajudicial method of conflict resolution. *Actual problems of jurisprudence*, 3, 121-124. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2020_3_20
- Sobakar, A. O., & Opatsky, R. M. (2023). Mediation as a form of pre-trial resolution of disputes regarding forced alienation of property for public needs or for reasons of public necessity. *Analytical and comparative jurisprudence*, 1, 396-400. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/anpopr_2023_1_69
- Starchenko, A. Yu. (2022). Mediation as an alternative way of settling labor disputes. *International scientific journal "Internauka". Series: Legal Sciences*, 7, 60-65. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjiu_2022_7_8

The City Hall of Dnipro concluded an agreement with the Association of Mediation Specialists, which will enable citizens to settle administrative matters without spending time and money in court. (2023, August 4). *Dnipro City Council*. Retrieved from <https://dniprorada.gov.ua/uk/articles/item/58244/meriya-dnipra-uklala-ugodu-z-asociaciyu-fahivciv-z-mediacii-scho-dast-zmogu-mistyanam-vregulyuvati-adminspravi-bez-vitrat-chasu-i-groshej-na-sud>

Yaremko, O. M., & Shafranskyi, V. V. (2023). Information about mediation as a power of executive bodies of local self-government. *Electronic scientific publication "Analytical and Comparative Legal Science"*, 4(2023), 632-637. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.99>

Аспекти Публічного Управління

Підписано до друку 28.12.2023 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний. Гарнітура Time New Roman.
Друк цифровий. Ум. друк 15,88. Наклад 100 пр. Зам. № 14/23

Видавництво «ГРАНІ»
49044, м. Дніпро, вул. Гоголя 20-б/32
Свідоцтво про внесення до Держреєстру ДК № 2131 від 23.02.2005
www.grani-print.dp.ua granidp@gmail.com